

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta mezinárodních vztahů

Doktorská dizertačná práca

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

Katedra světové ekonomiky

Multilaterální liberalizmus na prahu nového tisícročia

(pohľad medzinárodných organizácií)

doktorská dizertačná práca

Vypracoval: Ing. Radoslav Jusko

Školiteľ: doc. PhDr. Pavel Neumann, Ph.D.

Praha 2011

PodĎakovanie

Chcel by som týmto poĎakovať doc. PhDr. Pavlovi Neumannovi, Ph.D. za cenné rady a pripomienky pri spracovávaní tejto dizertačnej práce.

Prehlásenie

Prehlasujem, že doktorskú prácu na tému „Multilaterálny liberalizmus na prahu nového tisícročia“ som spracoval samostatne. Použitú literatúru a podkladové materiály uvádzam v prílohe.

V Prahe, 5.10.2011

Obsah

Zoznam grafov.....	3
Zoznam tabuliek	4
Zoznam použitých skratiek.....	5
Úvod	10
1 Rámec multilaterálnej liberalizácie.....	15
1.1 Teoretické východiská.....	15
1.1.1 Implikácie rastových modelov pre multilaterálnu obchodnú liberalizáciu .	15
1.1.2 Ekonomická interpretácia princípov GATT/WTO	21
1.1.3 Politické motivácie a podpora obchodu	29
1.1.3.1 Výskumy verejnej mienky a podpora liberalizácie obchodu	30
1.1.3.2 Názory manažérov a obchodné bariéry	32
1.2 Rozsah multilaterálnych pravidiel a ich rozvoj	36
1.3 Obchod a investície	41
1.3.1 Multilaterálne pravidlá v oblasti investícií.....	41
1.3.2 Bilaterálne investičné dohody	46
1.4 Riešenie sporov na pôde WTO.....	48
1.4.1 Systém riešenia sporov WTO.....	48
1.4.2 Participácia krajín v systéme riešenia sporov	51
2 Medzinárodné organizácie a medzinárodný obchod.....	54
2.1 Rámec medzinárodných organizácií.....	54
2.1.1 Typológia medzinárodných organizácií	54
2.1.2 Ekonomické krízy a reformy inštitucionálneho usporiadania.....	55
2.1.3 Rámec spolupráce medzinárodných organizácií	57
2.2 Medzinárodné organizácie v obchodných rokovaniach	61
2.2.1 Multilaterálne fóra a multilaterálna obchodná liberalizácia.....	61
2.2.2 Koalície krajín v rokovaniach GATT/WTO	67
2.2.3 Medzinárodné medzivládne organizácie a medzinárodný obchod	76
2.2.3.1 Mandát vybraných medzinárodných medzivládnych organizácií.....	76
2.2.3.2 Vývoj vzťahu k medzinárodnému obchodu (primárne Svetovej banky)	81
2.2.3.3 Vzťah k regionálnym obchodným dohodám (primárne Svetovej banky).....	89
2.2.3.4 Kritika brettonwoodských organizácií	94
2.3 Medzinárodné organizácie a podpora obchodu	98
2.3.1 Efekt úverov Svetovej banky v procese obchodnej liberalizácie	98
2.3.2 Svetová banka v kontexte podpory investičných tokov	108

3 Medzinárodné organizácie a rokovania z Dohy.....	113
3.1 Obsah rokovaní z Dohy	113
3.2 Rokovania z Dohy a Svetová banka	119
3.2.1 Ciele v rokovaniach.....	119
3.2.2 Postoje v jednotlivých oblastiach rokovaní.....	122
3.2.3 Vplyv finančnej krízy na postoj k multilaterálnej liberalizácii	131
3.3 Súčasný stav rokovaní z Doha.....	133
3.4 Iniciatíva „Pomoc obchodu“	143
3.5 Kvantifikácia prínosov multilaterálnych rokovaní z Dohy	148
3.5.1 Kvantifikácia prínosov Svetovou bankou	148
3.5.2 Alternatívne kvantifikácie a kritika odhadov Svetovej banky	152
Záver	158
Literatúra	163
Prílohy	176

ZOZNAM GRAFOV

Graf 1: Podiel prílivu FDI na HDP a podiel jednotlivých skupín krajín na prílive FDI	41
Graf 2: Počet uzatvorených bilaterálnych investičných dohôd	46
Graf 3: Počet začatých sporov pred ICSID	48
Graf 4: Počet začatých sporov k novembru 2009.....	51
Graf 5: Objem poskytnutých úverov Svetovej banky s obchodným aspektom (v mld. \$).....	85
Graf 6: Vývoj počtu účinných regionálnych obchodných dohôd, dohôd v procese preskúmania a dohôd s prijatou správou WTO	90
Graf 7: Vývoj prístupu k notifikáciám regionálnych obchodných dohôd (v mesiacoch)	94
Graf 8: Vývoj miery inflácie (t – rok liberalizácie).....	100
Graf 9: Vývoj indexu determinácie inflácie (t – rok liberalizácie).....	101
Graf 10: Rozpočtový deficit k HDP (t – rok liberalizácie).....	101
Graf 11: Vývoj indexu determinácie rozpočtového deficitu k HDP (t – rok liberalizácie)....	102
Graf 12: Podiel FDI na HDP (t – rok liberalizácie).....	103
Graf 13: Vývoj indexu determinácie podielu FDI na HDP (t – rok liberalizácie)	103
Graf 14: Tempo rastu exportu v cenách roku 1990 (t – rok liberalizácie)	104
Graf 15: Vývoj indexu determinácie tempa rastu exportu (t – rok liberalizácie).....	104
Graf 16: Tempo rastu importu v cenách roka 1990 (t – rok liberalizácie)	105
Graf 17: Vývoj indexu determinácie tempa rastu importu (t – rok liberalizácie)	105
Graf 18: Tempo rastu HDP v cenách roka 1990 (t – rok liberalizácie).....	106
Graf 19 : Objem investičných úverov (v mil. USD) a počet úverovaných krajín	110
Graf 20: Podiel krajín s pozitívnym prítokom FDI podľa prijatia investičného úveru Svetovej banky	111
Graf 21: Vývoj objemu a počtu garancií poskytnutých MIGA (v mil. USD).....	112
Graf 22: Priemerný podiel FDI na HDP u krajín s garanciami MIGA a bez garancií MIGA	112
Graf 23: Vývoj počtu začatých sporov podľa typu nástroja ochrany domácich producentov	116
Graf 24: Vývoj štruktúry exportu rozvinutých krajín.....	121
Graf 25: Vývoj štruktúry exportu rozvojových krajín.....	121
Graf 26: Vývoj obchodne zameranej pomoci v mld. USD v konštantných cenách r. 2008...	146
Graf 27: Rozdelenie oficiálnej obchodne zameranej rozvojovej pomoci podľa zamerania...	147

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1: Vnímanie obchodných aspektov v závislosti na stupni rozvoja	33
Tabuľka 2: Vnímanie obchodných aspektov v závislosti na participácii v RTA	34
Tabuľka 3: Vnímanie obchodných aspektov v závislosti na integrácii do medzinárodného obchodu	35
Tabuľka 4: Počet začatých sporov podľa žalobcu a žalovaného k novembru 2009.....	52
Tabuľka 5: Odhad nákladov procesu u DSB	53
Tabuľka 6: Hlavné oblasti aktivity G-20	65
Tabuľka 7: Objem úverov Svetovej banky s obchodným aspektom podľa regiónov (v mil. USD).....	86
Tabuľka 8: Prehľad podielu na kvóte a hlasovacích právach.....	97
Tabuľka 9: Parametre Richardsovej krivky	107
Tabuľka 10: Viazané a aplikované clá vo vybraných sektorových rokovaníach	141
Tabuľka 11: Podiel viazaných a aplikovaných ciel nad 15 % vo vybraných sektoroch	141
Tabuľka 12: Odhady Svetovej banky vo vzťahu k rokovaniam z Dohy v mld. USD.....	148
Tabuľka 13: Rozloženie prínosov pre jednotlivé skupiny krajín	150
Tabuľka 14: Odhad prínosov pravdepodobného výstupu z Dohy (v mld. USD).....	152
Tabuľka 15: Komparácia odhadov prínosov liberalizácie (v mld. USD).....	156

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

ACP	Africká, Karibská a Pacifická skupina krajín <i>The African, Caribbean and Pacific Group of States</i>
ANZCERTA	Dohoda o bližších ekonomických vzťahoch medzi Austráliou a Novým Zélandom <i>Australia New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement</i>
APEC	Ázijsko-tichomorská hospodárska spolupráca <i>Asia-Pacific Economic Cooperation</i>
CACM	Stredoamerický spoločný trh <i>Central American Common Market</i>
CAN	Andské spoločenstvo národov <i>Andean Community</i>
CARICOM	Karibské spoločenstvo <i>Caribbean Community</i>
CEFTA	Stredoeurópska dohoda o voľnom obchode <i>Central European Free Trade Agreement</i>
CIS	Spoločenstvo nezávislých štátov <i>Commonwealth of Independent States</i>
DSB	Orgán pre riešenie sporov <i>Dispute Settlement Body</i>
DSU	Dohovor o pravidlách a postupoch pri urovnávaní sporov <i>Dispute Settlement Understanding</i>
EAC	Východoafrické spoločenstvo <i>East African Community</i>
EAEC	Východoázijská ekonomická skupina <i>East Asia Economic Caucus</i>
EBA	Program „Všetko okrem zbraní“ <i>Everything but Arms</i>
ECA	Ekonomická komisia pre Afriku <i>Economic Commission for Africa</i>
ECLAC	Ekonomická komisia pre Latinskú Ameriku a Karibik <i>Economic Commission for Latin America and the Caribbean</i>
EEC	Európske hospodárske spoločenstvo

	<i>The European Economic Community</i>
EFTA	Európske združenie voľného obchodu <i>The European Free Trade Association</i>
ES	Európske spoločenstvá <i>European Communities</i>
ESCAP	Ekonomická a sociálna komisia pre Áziu a Pacifik <i>Economic and Social Committee for Asia and the Pacific</i>
ESCWA	Ekonomická a sociálna komisia pre západnú Áziu <i>Economic and Social Commission for Western Asia</i>
EU	Európska únia <i>European Union</i>
FAO	Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo <i>Food and Agriculture Organization</i>
FOGS	Rokovacia skupina o fungovaní systému GATT <i>Negotiating Group on the Functioning of the GATT System</i>
G-8	Skupina G8 <i>The Group of Eight</i>
G-10	Skupina G10 <i>The Group of Ten</i>
G-11	Skupina tropických produktov <i>The Group of Tropical Products</i>
G-20	Skupina G20 <i>The Group of Twenty</i>
G-33	Skupina G33 <i>The Group of 33</i>
G-77	Skupina G77 <i>The Group of 77</i>
G-90	Skupina G90 <i>The Group of 90</i>
GATT	Všeobecná dohoda o clách a obchode <i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>
GATS	Všeobecná dohoda o obchode so službami <i>General Agreement on Trade in Services</i>

GCC	Rada pre spoluprácu arabských štátov v Zálive <i>Gulf Cooperation Council</i>
IBRD	Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj <i>International Bank for Reconstruction and Development</i>
ICC	Medzinárodná obchodná komora <i>International Chamber of Commerce</i>
ICSID	Medzinárodné centrum pre riešenie investičných sporov <i>International Centre for Settlement of Investment Disputes</i>
IDA	Medzinárodná asociácia pre rozvoj <i>International Development Association</i>
IF	Integrovaný rámec <i>Integrated Framework</i>
IFC	Medzinárodná finančná korporácia <i>International Finance Corporation</i>
IGDC	Neformálna skupina rozvojových krajín <i>Informal Group of Developing Countries</i>
ILO	Medzinárodná organizácia práce <i>International Labour Organization</i>
IMF	Medzinárodný menový fond <i>International Monetary Fund</i>
ITCB	Medzinárodný výbor pre textil a odevy <i>International Textiles and Clothing Bureau</i>
ITC	Medzinárodné obchodné centrum <i>International Trade Centre</i>
ITO	Medzinárodná organizácia pre obchod <i>International Trade Organization</i>
MERCOSUR	Spoločný trh juhu <i>Mercado Común del Sur</i>
MIGA	Mnohostranná agentúra pre investičné záruky <i>Multilateral Investment Guarantee Agency</i>
NAFTA	Severoamerická dohoda o voľnom obchode <i>North American Free Trade Agreement</i>

NAMA	Prístup na nepoľnohospodárske trhy <i>Non Agricultural Market Access</i>
NAMA 11	Skupina rozvojových krajín koordinujúca postoje v oblasti prístupu na nepoľnohospodárske trhy
NBER	Národný úrad pre ekonomický výskum <i>The National Bureau of Economic Research</i>
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
PRSP	Dokumenty o stratégii znižovania chudoby <i>Poverty Reduction Strategy Papers</i>
R&D	Výskum a vývoj <i>Research and Development</i>
RTA	Regionálne obchodné dohody <i>Regional Trade Agreements</i>
SAARC	Juhoázijské zoskupenie pre regionálnu spoluprácu <i>South Asian Association for Regional Cooperation</i>
SACU	Juhoafrická colná únia <i>Southern African Customs Union</i>
SADC	Juhoafrické rozvojové spoločenstvo <i>Southern African Development Community</i>
SDR	Zvláštne práva čerpania <i>Special Drawing Rights</i>
SICA	Systém stredoamerickej integrácie <i>Central American Integration System</i>
SSM	Zvláštny ochranných mechanizmus <i>Special safeguard mechanism</i>
STDF	Nástroj pre normy a rozvoj obchodu <i>Standards and Trade Development Facility</i>
TIM	Obchodný integračný mechanizmus <i>Trade Integration Mechanism</i>
TPA	Mandát pre skrátené rokovania <i>Trade Promotion Authority</i>
TRIM	Dohoda o obchodných aspektoch investičných opatrení <i>The Agreement on Trade Related Investment Measures</i>

TRIPS	Dohoda o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva <i>Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights</i>
UN	Organizácia spojených národov <i>United Nations</i>
UNCTAD	Konferencia Spojených národov pre obchod a rozvoj <i>United Nations Conference on Trade and Development</i>
UNDP	Rozvojový program Spojených národov <i>United Nations Development Programme</i>
UNECE	Hospodárska komisia OSN pre Európu <i>United Nations Economic Commission for Europe</i>
WAEMU	Západoafrická ekonomická a menová únia <i>The West African Economic and Monetary Union</i>
WB	Svetová banka <i>The World Bank</i>
WBI	Inštitút Svetovej banky <i>The World Bank Institute</i>
WCO	Svetová colná organizácia <i>World Customs Organization</i>
WTO	Svetová obchodná organizácia <i>The World Trade Organization</i>

ÚVOD

Procesy globalizácie v svetovej ekonomike zvyšujú význam problematiky medzinárodného obchodu a jeho liberalizácie. Multilaterálne pravidlá, ktoré sú výsledkom rokovaní na pôde Všeobecnej dohody o clách a obchode (*GATT- General Agreement on Tariffs and Trade*), resp. Svetovej obchodnej organizácie (*WTO – World Trade Organization*), predstavujú základný pilier medzinárodných obchodných vzťahov. Medzinárodné pravidlá ovplyvňujú toky tovarov (priemyselných, poľnohospodárskych), poskytovanie služieb, kde súvislosť je najviac pozorovaná. Markantný je taktiež ich vplyv na medzinárodné toky investícií a to tak priamo prostredníctvom stanovovania pravidiel vo vzťahu k medzinárodným tokom kapitálu, ako aj nepriamo vytváraním predpokladov pre efektivitu investície. Predpokladom efektivity multilaterálnych pravidiel je zároveň adekvátnosť systému a schopnosť vymáhať existujúce záväzky.

Súčasnú kolo multilaterálnych rokovaní z Dohy môže byť ďalším krokom k zvýšeniu predvídateľnosti, zníženiu obchodných bariér a rozšíreniu multilaterálnych pravidiel do v súčasnosti nepokrytých oblastí medzinárodného obchodu. Meniaci sa charakter spolupráce na pôde GATT/WTO je dôsledkom tendencií, ktoré sú identifikovateľné z priebehu Uruguajského kola a prebiehajúcich multilaterálnych rokovaní z Dohy. Primárne ide o rozširujúce sa spektrum oblastí medzinárodného obchodu pokrytých multilaterálnymi pravidlami (oblasť služieb, poľnohospodárstva, vládne obstarávanie, práva duševného vlastníctva atď.), zvýšený počet aktívne participujúcich krajín, vyššia aktivita ďalších aktérov ovplyvňujúcich smer a obsah rokovaní (vrátane rôznych multilaterálnych fór) a širší rozsah spolupráce v týchto otázkach. Na druhej strane súbeh multilaterálnych rokovaní a ekonomickej a finančnej krízy zvyšuje riziko negatívneho dopadu na ambicióznosť výsledku rokovaní. Ekonomické krízy obvykle vedú k snahe redefinovať medzinárodnú spoluprácu, čo by mohlo mať efekt aj vo vzťahu k obchodnej liberalizácii.

Cieľom tejto práce je charakterizovať formy medzinárodnej spolupráce a ich vplyv na stav a priebeh multilaterálnych obchodných rokovaní, charakterizovať systémové zmeny vo formách medzinárodnej spolupráce/podpory medzi Uruguajským a Dožským kolom multilaterálnych obchodných rokovaní a to z pohľadu vplyvu multilaterálnych fór, formovania zoskupení krajín spoločne presadzujúcich svoje požiadavky a stanoviská a z pohľadu medzinárodných medzivládnych organizácií (primárne Svetovej banky).

Taktiež to do akej miery potenciálny výstup z multilaterálnych obchodných rokovaní z Dohy môže prispieť k napĺňaniu ich cieľov.

S ohľadom na vymedzené ciele si práca vytýčila otestovať nasledujúce hypotézy:

Hypotéza 1: existujú významné odlišnosti v charaktere spolupráce medzi Uruguajským a Dožským kolom multilaterálnych rokovaní. Odlišnosti existujú v oblasti poskytovania politických impulzov z bázy rôznych multilaterálnych fór, kedy vyššiu váhu majú systémovo významné rozvojové krajiny. Rovnako rast relevancie multilaterálnych obchodných pravidiel pre širšie spektrum krajín viedol k zmene charakteru spolupráce krajín pri dosahovaní vytýčených cieľov. Taktiež existuje zmena charakteru činností medzinárodných medzivládnych organizácií vo vzťahu k týmto kolám.

Hypotéza 2: medzinárodné medzivládne organizácie (primárne Svetová banka) ovplyvnili postoje menej vyspelých krajín k multilaterálnej liberalizácii svojim vplyvom na ich jednostrannú obchodnú liberalizáciu, podporou toku investícií a technickou asistenciou, pričom tento vplyv je pozitívny ako vo vzťahu k ekonomickému vývoju daných krajín, tak aj vo vzťahu k schopnosti prijať záväzky z prebiehajúcich rokovaní z Dohy.

Hypotéza 3: v kontexte hospodárskej a finančnej krízy došlo k zmene pohľadu Svetovej banky na hodnotenie prínosu a potenciálnych rizík nedosiahnutia dohody v rokovaníach z Dohy. Pri preferencii multilaterálnej obchodnej liberalizácie pred regionálnou aj menej ambicióznym výsledkom rokovaní z Dohy predstavuje pre medzinárodné medzivládne organizácie (predovšetkým Svetovú banku) dostatočný prínos pre dosahovanie ich primárne rozvojových cieľov. V tomto kontexte realizuje kroky podporujúce úspešné ukončenie rokovaní.

Prvá kapitola práce sa snaží charakterizovať rámec, v ktorom prebieha multilaterálna liberalizácia. Endogénne rastové modely, ktoré sú reakciou na predikcie neoklasických modelov o konvergencii ekonomík, implikujú charakteristiky relevantné pre politiku medzinárodných organizácií. Rovnako princípy, resp. prvky, na ktorých sú založené multilaterálne rokovania (napríklad nediskriminácia, jednotný záväzok, stanovovanie maximálnych colných stropov), determinujú charakter formovania spolupráce. Prostredie, v ktorom prebiehajú rokovania, je ďalej ovplyvňované verejnou mienkou a záujmovými skupinami v jednotlivých krajinách.

Pre overenie prvej hypotézy práca porovnáva význam multilaterálnych fór G-8 a G-20 a impulzy, ktoré poskytli v priebehu Uruguajského a Dožského kola multilaterálnych

rokovaní. Z týchto fór je možné očakávať významné impulzy v priebehu problémových fáz rokovaní, pričom pri významnejších impulzoch zo strany G-20, kde významnú úlohu zohrávajú veľké rozvojové krajiny oproti fóru G-8, by bolo možné identifikovať jeden z významných rozdielov oboch týchto kôl. Rovnako princípy, na základe ktorých sa formujú koalície krajín v rokovaníach, a prostredníctvom ktorých sa krajiny snažia presadzovať svoje požiadavky (potenciálne podporené medzinárodnými medzivládnyimi organizáciami) a ich charakter, môžu poukázať na zmeny v medzinárodnej spolupráci. Vlna regionalizmu po ukončení Uruguajského kola ovplyvňuje multilaterálnu liberalizáciu. V tejto súvislosti práca sleduje iba úzku súvislosť, to, do akej miery krajiny regionálnej obchodnej dohody spoločne prezentujú svoje požiadavky, tiež to či je možné vnímať systémovú zmenu vo vzťahu k formovaniu spoločných postojov. Prvok významnej zmeny spolupráce môže taktiež predstavovať postoj Svetovej banky, podporujúcej menej vyspelé ekonomiky, jej väčší dôraz na určitú oblasť rokovaní, vyváženejší prístup k podpore investícií ako predpokladu „využitia“ potenciálu obchodnej liberalizácie. Rovnako rastúca podpora tejto organizácie adekvátnejšiemu vymáhaniu svojich práv vyplývajúcich z multilaterálnych pravidiel by mohla ovplyvniť schopnosť a „ochotu“ prijať záväzky v rámci nového kola rokovaní.

Pre overenie druhej hypotézy práca skúma vývoj vzťahu medzinárodných medzivládnych organizácií k multilaterálnej a regionálnej obchodnej liberalizácii a prvky politik týchto organizácií vo vzťahu k menej vyspelým krajinám. Za predpokladu, že medzinárodné organizácie s úverovými nástrojmi sú schopné ovplyvniť obchodnú politiku jednotlivých krajín a zároveň poskytnúť podporu investíciám, pri skúmaní ekonomického vývoja skupiny krajín, ktoré využili úverové nástroje týchto organizácií, sa práca snaží zodpovedať, či ich ekonomický vývoj bol pozitívnejší. Ďalšou charakteristikou pozitívneho vplyvu, primárne vo vzťahu k prebiehajúcim rokovaniam z Dohy, je obhajoba záujmov menej vyspelých krajín a to ako v stanovení pravidiel tak aj snahy eliminovať „zneužívanie“ ochranných opatrení. Obhajoba záujmov rozvojových krajín môže mať formu prípravy na rokovania, podpory formovania ich postojov, prezentácie vlastných návrhov.

Vo vzťahu k tretej hypotéze práca charakterizuje postoje Svetovej banky k jednotlivým najvýznamnejším otázkam prebiehajúcich rokovaní z Dohy. Jej postoj bol ovplyvnený jej analytickou činnosťou, vrátane modelov prínosu potenciálneho výstupu. Je možné predpokladať, že alternatívne koncepcie by prioritizovali agendu odlišne. Vývoj

v agende rokovaní naznačuje, že bol dosiahnutý významný pokrok v jednotlivých otázkach, pričom po začatí ekonomickej a finančnej krízy došlo k posunu v postojoch jednotlivých aktérov. Javí sa, že pokiaľ je dosiahnuteľné ukončenie rokovaní, tak s menej ambicióznym výstupom. Na túto situáciu musela reagovať taktiež Svetová banka. V tejto súvislosti sa práca snaží poukázať na to, do akej miery Svetová banka ovplyvnila súčasný stav rokovaní a ako hodnotí potenciálne prínosy menej ambiciózneho výstupu nad rizikami nedosiahnutia dohody a adekvátne podporuje ďalší priebeh rokovania. V tomto kontexte sa práca snaží ukázať jej pozície v najproblematickejších oblastiach rokovaní a realizované kroky.

Literatúra vzťahujúca sa k medzinárodnej spolupráci vo vzťahu k multilaterálnej obchodnej liberalizácii je obvykle roztrieštená a dotýka sa užších aspektov jednotlivých vzťahov. Napríklad otázkou formovania a vplyvu koalícií krajín na pôde GATT/WTO sa najdetailnejšie zaoberá Amrita Narlikar.¹ V českej a slovenskej literatúre je táto problematika riešená skôr okrajovo. Pričom literatúra v obmedzenej miere skúma to ako iné formy medzinárodnej spolupráce ovplyvňujú ich formovanie. Ďalej problematikou vzťahu medzinárodných medzivládnych organizácií k otázkam multilaterálnej liberalizácie sa zaoberá široké spektrum autorov vrátane *Independent Evaluation Group*, resp. *Independent Evaluation Office* na pôde Svetovej banky, resp. Medzinárodného menového fondu, ktoré majú predstavovať miesto reflexie ich činnosti. Práca sa rovnako snaží kriticky nazrieť na niektoré závery ich výskumu. Literatúra vo vzťahu k činnostiam Svetovej banky je skôr kritická a v relatívne obmedzenej miere sa venuje pozitívnemu vzťahu týchto organizácií k prebiehajúcemu kolu multilaterálnych rokovaní z Dohy. Práca sa taktiež snaží zhrnúť jej pozície k jednotlivým otázkam rokovaní, v tomto smere je literatúra rovnako roztrieštená. Prínosom práce by mohol byť aj syntetický pohľad na niektoré teórie interpretujúce základné princípy GATT/WTO, ktoré česká a slovenská literatúra pokrýva skôr okrajovo.

Podľa autorovho presvedčenia, hlavný prínos práce by mal spočívať v identifikácii vývojových tendencií v oblasti medzinárodnej spolupráce vo vzťahu k multilaterálnej obchodnej liberalizácii. Tieto vývojové tendencie naznačujú potenciálny smer ďalšieho vývoja rokovaní z Dohy a prinášajú ďalší pohľad na súčasný stav krízy multilateralizmu.

¹ Amrita Narlikar pôsobí na Univerzite v Cambridge, zaoberá sa otázkami medzinárodného obchodu a medzinárodných rokovaní, medzi jej hlavné diela patrí Narlikar, A. *International Trade and Developing Countries: Coalitions in the GATT and WTO*, London: Routledge, 2003.

Práca by mohla byť využiteľná aj vo vzdelávacom procese v rámci výučby problematiky medzinárodných obchodných vzťahov, medzinárodných organizácií, prípadne aj v rámci diskusií o ďalšom vývoji multilaterálnych rokovaní z Dohy.

Z metodologického hľadiska sa práca opiera o analyticko-syntetické postupy a komparáciu. Analyticko-syntetické postupy sú aplikované pri skúmaní princípov formovania koalícií krajín, komparatívne metódy sú širšie použité v celej práci, napríklad v rámci kritického pohľadu na prínos úverovej politiky v kontexte liberalizácie obchodných vzťahov menej vyspelých krajín. Niektoré subkapitoly práce sú založené na vlastných prepočtoch autora s aplikáciou základných štatistických metód. Ako podkladové dáta pre realizované výpočty boli využité štatistické databázy Svetovej obchodnej organizácie, Svetovej banky a Organizácie spojených národov.

Kapitoly 1.4, 2.2.2, 2.3.1 vznikli v rámci riešenia výskumného projektu *Regionalismus a multilateralismus: základy nového svetového obchodného rádu?*, GA ČR 402/07/0253, časti kapitol 1.3, 3.3 v rámci výskumného projektu *Politiky EU: koncepty a proměny na pozadí Lisabonské smlouvy* IGA č. F2/24/2010 a boli taktiež publikované vo viacerých vedeckých časopisoch, napríklad Ekonomickom časopise.

1 RÁMEC MULTILATERÁLNEJ LIBERALIZÁCIE

1.1 Teoretické východiská

1.1.1 Implikácie rastových modelov pre multilaterálnu obchodnú liberalizáciu

V duchu Roberta Lucasa,² ktorý teóriu rastu³ definuje ako „tie aspekty ekonomického rastu, o ktorých máme určitú mieru znalostí a rozvoja, ako tie, o ktorých nemáme,“⁴ ekonomická teória taktiež skúma vzťah medzinárodného obchodu a jeho liberalizácie na ekonomický rast. Srinivasan a Bhagwati uvádzajú, že zdroje ekonomického rastu sú v podstate trojakej povahy. V prvom rade ide o rast vstupov do produkcie, v druhom o zlepšenie efektívnosti alokácie vstupov do produkcie a v treťom o inovácie predstavujúce nové produkty, nové použitie existujúcich produktov a dôvody rastu produktivity vstupov.⁵ Medzinárodný obchod a jeho liberalizácia môže ovplyvniť ekonomický rast prostredníctvom každého z týchto kanálov.

Neoklasická rastová teória vychádzajúca z modelu uzatvorenej ekonomiky Roberta Solowa,⁶ ktorý rozšíril napríklad Smith⁷ na model otvorenej ekonomiky dospieva k záveru, že medzinárodný obchod a jeho liberalizácia nie sú zdrojom ekonomického rastu v zmysle rastu potenciálneho produktu, ale majú iba krátkodobé efekty. Ako jediný zdroj ekonomického rastu vníma technologický pokrok. Rovnako tieto modely implikujú, že ekonomické politiky neovplyvňujú dlhodobé tempo ekonomického rastu.

Bhagwati,⁸ Johnson,⁹ ale taktiež napríklad Feenstra,¹⁰ na teórii „zbedačujúceho rastu“ v neoklasickom rámci poukázali na to, že otvorenie sa medzinárodnému obchodu môže

² Nositeľ Nobelovej ceny za ekonomické vedy, bagatelizoval význam cyklickosti ekonomického vývoja a kríz.

³ „Zlepšovanie (rast) životného štandardu nezávisí od celkového objemu potenciálneho produktu, ale od rastu potenciálneho produktu na obyvateľa. Ak rastie počet obyvateľstva danej krajiny, potom životná úroveň obyvateľstva v dlhom období bude rásť len vtedy, pokiaľ bude potenciálny produkt rásť rýchlejšie ako obyvateľstvo.“ Mach, A. *Makroekonomie II*, Slaný: Melandrium, 2001, str. 317.

⁴ Lucas, R.E. *On the mechanics of economic development*, Journal of Monetary Economics, Vol.22, 1988, str. 13.

⁵ Srinivasan J.N., Bhagwati, J. Outward Orientation and Development: Are Revisionist Right? Economic Growth Center, Yale University, Working Paper No. 806, 1999, str. 11-12.

⁶ Solow, R.M. *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, Quarterly Journal of Economics, Vol.70, Feb. 1956.

⁷ Smith, M. A. M. Capital Accumulation in the Open Two Sector Economy, *The Economic Journal*, Vol.87, June 1977.

⁸ Bhagwati, J.N. Optimal Policies and Immiserizing Growth, *American Economic Journal*, 1967, str. 967.

⁹ Johnson, H.G. The Possibility of Income Losses From Increased Efficiency or Factor Accumulation in the Presence of Tariffs, *The Economic Journal*, Vol. 77, No. 305 (Mar., 1967), 151-154.

mať negatívny dopad na úroveň spotreby. Negatívne efekty zhoršenia výmenných relácií na úroveň spotreby v dôsledku ekonomického rastu môžu prevážiť nad pozitívnymi efektmi vyplývajúcimi z tohto vývoja. Táto charakteristika naznačuje, že liberalizácia obchodu nemusí byť preferovaný variant primárne rozvojových krajín, u ktorých je, s ohľadom na ich komparatívne výhody,¹¹ vyššia pravdepodobnosť naplnenia podmienok „zbedačujúceho rastu“,

V 80-tych rokoch práce Roberta Lucasa a Paula Romera,¹² ktorí demonštrovali, že štandardné neoklasické rastové modely zlyhávajú pri vysvetľovaní odlišností temp rastu medzi jednotlivými krajinami, odštartovali rozvoj modelov endogenizujúcich technologický pokrok. Endogénne modely ekonomického rastu skúmajú niekoľko kanálov ako medzinárodný obchod môže ovplyvňovať dlhodobé a prechodné tempo ekonomického rastu. Prvá forma endogénnych modelov s medzinárodným obchodom skúma ako ovplyvňuje podnety k akumulácii znalostí, vzdelávaniu sa, čím ovplyvňuje výrobnú štruktúru v krajinách a zvyšuje ich produktivitu. K týmto modelom patria napríklad modely Lucasa, Romera apod. Druhá rovina modelov skúma ako medzinárodný obchod ovplyvňuje podnety k inovovaniu, tvorbe nových produktov, ktoré sú považované za zdroj ekonomického rastu. K týmto modelom je možné zaradiť napríklad model Grossmana a Heplmana, Riveru-Batiza, Stokey (viď nižšie). Tretí typ modelov endogénneho rastu skúma ako medzinárodný obchod ovplyvňuje kapitálovú akumuláciu pri existencii určitej formy vyrovnávania cien výrobných faktorov. K týmto modelom je možné zaradiť napríklad model Leeho, Acemoglu a Ventury (viď nižšie).

V modeli komparatívnej výhody a učenia prácou Roberta Lucasa¹³ je rast spôsobený učením sa prácou a zavádzaním nových produktov. Malá ekonomika pri zapojení sa do medzinárodného obchodu sa bude špecializovať na výrobu tovaru, v ktorom má komparatívnu výhodu. Pokiaľ komparatívnu výhodu má v tovare, v ktorom tempo rastu učenia sa je nižšie, potom otvorenie sa ekonomiky medzinárodnému obchodu bude viesť

¹⁰ Feenstra, R.C. *Advanced International Trade: Theory and Experience*, Princeton: Princeton University Press, 2004, str.350.

¹¹ Teória komparatívnych výhod formulovaná Robertom Torrensom a Davidom Ricardom tvrdí, že krajina sa špecializuje na výrobu tovaru, v ktorom má nižšie relatívne výrobné náklady. Teórie dynamických komparatívnych výhod postulujú, že štruktúra komparatívnych výhod sa v čase mení a to v závislosti na schopnosti krajín vyrábať produkt, napr. teória životného cyklu výrobku Vernona, teória technologickej medzery Posnera.

¹² Viď Lucas, R.E. On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, Vol.22, 1988 a Romer, P.M. Increasing Returns and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 94, No.5, 1986.

¹³ Lucas, R.E. On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, Vol.22, 1988.

k poklesu tempa rastu. Opačne, v prípade komparatívnej výhody u tovaru s vyššou mierou učenia, tempo rastu bude nadpriemerné. Lucasov model obsahuje tiež dynamiku komparatívnych výhod, ukazuje, že akumuláciou ľudského kapitálu môže dôjsť k zmene komparatívnej výhody a tým k zmene špecializácie pri otvorení sa medzinárodnému obchodu. Táto dynamika ukazuje, že ekonomické politiky môžu ovplyvňovať tempo ekonomického rastu a zároveň vytvárajú jeden z predpokladov pre kritiku medzinárodných organizácií a ich neadekvátneho tlaku na liberalizáciu obchodných vzťahov menej vyspelých ekonomík. Obdobné implikácie je možné odvodiť z modelu Yaganawu¹⁴ zachycujúceho interakcie medzi mnohými krajinami.

Young¹⁵ na modeli učenia sa prácou analyzuje taktiež vzťah rozvinutých a rozvojových krajín. V jeho modeli rozsah rastu produktivity učením sa prácou je u každého produktu obmedzený. Pri otvorení sa medzinárodnému obchodu, pokiaľ komparatívna výhoda povedie k špecializácii sa na produkt, v ktorom učenie prácou je menej vyčerpané, potom dôjde k zvýšeniu tempa učenia sa prácou. Ďalej uvádza, že ak vyspelá ekonomika má väčšiu pracovnú silu ako menej vyspelá, potom technologický gap medzi krajinami sa bude neobmedzene zväčšovať, rovnako aj pokiaľ menej vyspelá ekonomika bude disponovať väčšou pracovnou silou, ale technologická zaostalosť bude dostatočne veľká, menej vyspelá ekonomika nikdy nedobehne vyspelejšiu krajinu.

Druhá vlna modelov endogénneho rastu je založená na inováciách ako zdroji ekonomického rastu. V modeli Grossmana a Helpmana¹⁶ inovácie a tým aj tempo rastu sú založené na sektore výskumu a vývoja, kde zdroje venované na výskum a vývoj majú dva efekty. Prispievajú k rastu produktivity vo finálnom sektore (produktivita rastie s rozširujúcou sa rôznorodosťou vstupov) a zvyšujú zásobu znalostí čím klesá objem zdrojov potrebný k vyvinutiu ďalšieho nového medziproduktu. Rovnako ako Lucas dospieva k záveru, že otvorenie sa medzinárodnému obchodu môže mať pozitívny alebo negatívny dopad na dlhodobé tempo ekonomického rastu. Efekt je dôsledkom realokácie zdrojov od sektora výskumu a vývoja. Napríklad ak dôjde k neočakávanému rastu dopytu po finálnom tovare (napr. ako dôsledok otvorenia sa ekonomiky) v krajine, ktorá má taktiež komparatívnu výhodu v sektore výskumu a vývoja, dôjde k realokácii zdrojov od

¹⁴ Yaganawa, N. Economic development in the world with many countries. *Journal of Development Economics*, Vol. 49, 1996.

¹⁵ Young, A. Learning by Doing and the Dynamic Effects of International Trade, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol.106, No.2, May 1991.

¹⁶ Grossman, G.M., Helpman, E. Comparative Advantage and Long-Run Growth, *The American Economic Review*, Vol 80, No.4, Sept. 1990.

tohto sektora smerom k výrobe finálneho spotrebného tovaru, aby došlo k uspokojeniu zvýšeného dopytu, čo bude mať za následok pokles dlhodobého tempa rastu. Opačne, ak dôjde k tomu nárastu v ekonomike, ktorá má komparatívnu nevýhodu v sektore výskumu a vývoja, tempo dlhodobého rastu nebude ovplyvnené.

Grossman a Heplman taktiež naznačujú, že ekonomické politiky môžu mať vplyv na dlhodobé tempo ekonomického rastu. Pokiaľ krajina, ktorá má komparatívnu výhodu v sektore výskumu a vývoja uvalí clo alebo poskytne exportnú subvenciu na finálny spotrebný tovar, povedie to k odklonu primárnych zdrojov od tohto sektora k produkcii finálneho tovaru, čím dôjde k spomaleniu tempa ekonomického rastu. Pokiaľ táto ochrana alebo podpora bude poskytnutá v krajine, ktorá má komparatívnu nevýhodu v sektore výskumu a vývoja, potom poskytnutie ochrany bude akcelerovať tempo ekonomického rastu. To rovnako ako v modeli Lucasa ukazuje, že ekonomická politika môže ovplyvniť tempo dlhodobého ekonomického rastu.

V modeli Stokeyovej¹⁷ sú inovácie v podstate dôsledkom investícií do vzdelania. V tomto modeli otvorenie sa medzinárodnému obchodu mení ceny rôznych tovarov, sprostredkované mzdy a tým mení podnety k vzdelávaniu alebo iným investíciám do ľudského kapitálu. Pokiaľ ekonomika má v počiatku relatívne nízku zásobu ľudského kapitálu, potom otvorenie sa medzinárodnému obchodu povedie k poklesu hodnoty relatívne kvalitnejších tovarov k menej kvalitným a tým dôjde k poklesu motivácií k investíciám do ľudského kapitálu a k poklesu ekonomického rastu.¹⁸ K rovnakému dôsledku ale môže v danom modeli dôjsť aj pokiaľ ekonomika je dostatočne vyvinutá oproti zvyšku sveta, otvorením sa medzinárodnému obchodu v dôsledku vysokých obetovaných nákladov investícií do vzdelávania dôjde k poklesu motivácií a tým k poklesu ekonomického rastu, to ale rovnako ako v prvom prípade nemusí znamenať pokles bohatstva v ekonomike.

Model Stokeyovej podobne ako model Grossmana a Helpmana pri vzťahu k liberalizácii obchodu medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami implikujú, že rozvojové krajiny by mali obmedzene liberalizovať svoj obchod. V modeli Stokeyovej zníženie obchodných bariér menej vyspelými krajinami môže znižovať motiváciu k vzdelávaniu poklesom ceny importovaných tovarov. Podobne v modeli Grossmana a Heplmana je možné implicitne očakávať, že menej vyspelé krajiny majú komparatívnu

¹⁷ Stokey, N.L. Human Capital, Product Quality, and Growth, *Quarterly Journal of Economics*, May 1991.

¹⁸ Kejak, M. Endogénny růstové modely, *Finance a úvěr*, Vol. 48, No. 7, 1998, str. 459.

nevýhodu v sektore výskumu a vývoja, čím pri znížení obchodných bariér sa odkláňajú zdroje od tohto sektora.

Vzťahu rozvinutých a rozvojových krajín sa dotýkajú modely životného cyklu horizontálne diferencovaných produktov. Napríklad Grossman a Helpman¹⁹ predikujú, že miesto produkcie určitého tovaru sa bude pohybovať medzi vyspelými a menej vyspelými krajinami s tým ako dôjde ku kvalitatívnemu zlepšeniu určitého tovaru v prvej fáze vo vyspelejšej krajine a následne s procesom imitácie nového zlepšeného produktu v menej vyspelejšej krajine. Liberalizácia medzinárodného obchodu v rámci tejto teórie by mala urýchľovať procesy imitácie a podporovať rozvinuté krajiny k vývoju nového produktu. Obdobný vývoj v dôsledku rastúcej štandardizácie produktu predikoval už Vernon.²⁰

Podobný model ako Young, v ktorom tempo ekonomického rastu je závislé na zásobe ľudského kapitálu/zdrojoch v R&D sektore a eliminujúcich efektoch ich rozsahu, v rámci výskumu Svetovej banky vyvinuli taktiež Chen a Kee.²¹ Vo svojom modeli uvádzajú, že ekonomické politiky môžu mať vplyv na dlhodobé tempo technologického pokroku, kapitálovú akumuláciu. Hoci modelujú uzatvorenú ekonomiku, ich model má implikácie pre aspekty medzinárodného obchodu a politiky medzinárodných organizácií. Jednorazový exogénny šok v oblasti informácií a komunikačných technológií ovplyvňuje dlhodobé tempo ekonomického rastu, čo môže byť otázkou práv duševného vlastníctva na pôde GATT/WTO, mikroúverovej politiky Svetovej banky v oblasti rozvoja používania mobilných technológií apod.. Rovnako exogénny šok môže byť daný liberalizáciou obchodu v oblasti telekomunikácií, finančných služieb ako aj prístupu k patentom.

Rivera-Batiz a Romer²² prezentujú na modeli integrácie dvoch podobných ekonomík, čím eliminujú efekt presunu zdrojov medzi sektormi. Ako naznačuje model Grossmana a Helpmana, integrácia v dôsledku výnosov z rozsahu inovácií zvyšuje tempo ekonomického rastu, ale iba za predpokladu, že voľný obchod je ako v sektore finálnych produktov, tak aj v zdrojoch produkujúcich inovácie (primárne znalosti). Tento záver implikuje pre multilaterálne obchodné rokovania, že dôležitá je taktiež sektorová štruktúra

¹⁹ Grossman, G.M., Helpman, E. Quality Ladders in the Theory of Growth, *NBER Working Paper Series*, No. 3099, 1989.

²⁰ Vernon, R. International Investment and International Trade in the Product Cycle, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 80, 1966.

²¹ Chen, D.H.C., Kee, H.L. A Model on Knowledge and Endogenous Growth, *World Bank Policy Research Working Paper* 3539, March 2005.

²² Rivera-Batiz, L.A., Romer, P.M. Economic Integration and Endogenous Growth, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No.2, May 1991.

znižovania bariér. Predovšetkým, že znižovanie bariér u priemyselných tovarov musí byť doplnené o sektor produkujúci inovácie, a to služby, a taktiež pohyb kvalifikovaných osôb.

Tretiu skupinu modelov predstavujú modely založené na kapitálovej akumulácii. Rebelov model predpokladá, že sektor kapitálu je „motorom rastu“.²³ Kritickým faktorom tohto modelu, z ktorého Lee odvodzuje vplyv medzinárodného obchodu na ekonomický rast, je pokles ceny kapitálu v porovnaní so spotrebným produktom s rastom príjmov v ekonomike.²⁴ Lee²⁵ analyzuje medzinárodný obchod medzi rozvinutou krajinou a rozvojovou krajinou, v ktorej relatívna cena kapitálového produktu k spotrebnému produktu je podľa modelu Rebelu vyššia, čiže má komparatívnu výhodu v spotrebnom produkte. Pokiaľ menej vyspelá ekonomika bude používať väčší rozsah relatívne lacnejšieho kapitálového produktu z vyspelej ekonomiky, dosiahne vyššie prechodné tempo ekonomického rastu, čiže implikuje, že medzinárodný obchod vedie ku konvergencii ekonomík.

Liberalizácia obchodu by mala tieto efekty opäť urýchľovať. Model rovnako naznačuje, že dôležitou je štruktúra liberalizovaných sektorov a to tak, že pokiaľ predmetom liberalizácie nie sú kapitálové produkty (vrátane napríklad finančných, telekomunikačných služieb), nedosiahne vyššie tempo ekonomického rastu.

Kritika endogénnych rastových modelov vychádza primárne z ich záverov, z toho, že ekonomické politiky môžu ovplyvniť dlhodobé tempo ekonomického rastu, čo napríklad podľa Jonesa²⁶ je v rozpore s empirickými výsledkami. Jones navrhuje semi-endogénny model, v ktorom otvorenie sa medzinárodnému obchodu nepovedie k permanentnému efektu na tempo ekonomického rastu, ale iba k prechodnému, pokiaľ ekonomika nedosiahne stabilný stav. Dĺžka tohto prechodného obdobia bude závisieť od charakteristiky „externalít“ produkovaných R&D sektorom (prírastok nových znalostí v zásobe znalostí je klesajúci).

²³ Tempo ekonomického rastu v Rebelovom modeli závisí na čistom hraničnom produkte kapitálu, medzičasovej elasticite substitúcie a časových preferenciách spotrebiteľov (čím je ekonomika „trpezlivejšia“, tým dosahuje vyššie tempo ekonomického rastu). S ohľadom na to, že vstupom do výroby je iba kapitál, predpokladá konštantné výnosy z kapitálu.

²⁴ Rebelo, S. Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, Vol.99, No.3, 1991, str. 504.

²⁵ Lee, J.W. Capital Goods Imports and Long-Run Growth, *NBER Working Paper Series*, No. 4725, 1994.

²⁶ Jones, Ch.I. R&D-Based Models of Economic Growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 103, No.4, 1995.

Dinopoulos a Segerstrom²⁷ v súlade s Jonesonom dospievajú k záveru, že clá neovplyvňujú dlhodobé tempo ekonomického rastu a na modeli kvalitatívneho vodcu v odvetví prezentujú to, ako clá a ich výška dočasne ovplyvňujú presun zdrojov do sektora R&D a tým globálne tempo technologického pokroku. Nízka miera cla v oboch krajinách, ktorá nevytláča zahraničného vodcu z domáceho trhu, dočasne znižuje globálne tempo technologického pokroku. Naopak, vysoká miera ciel vytláčajúca vodcu v odvetví z domáceho trhu zvyšuje dočasne globálne tempo technologického pokroku. Vysoké clá zvyšujú očakávané budúce zisky (po inovácii budú predávať na domacom aj zahraničnom trhu) firiem v danom odvetví a preto sú ochotné zamestnať viac pracovných síl v R&D sektore. Taktiež vysoké clá umožňujú firmám zvýšiť ceny, čím klesá dopyt po práci vo výrobnom sektore, ktorú je možné použiť v sektore R&D.

Načrtnuté modely endogénneho rastu vo vzťahu k multilaterálnym obchodným rokovania a politikám medzinárodných organizácií ukazujú široké spektrum kanálov, prostredníctvom ktorých môže medzinárodný obchod a jeho liberalizácia ovplyvňovať dlhodobú ekonomickú výkonnosť. Tieto modely ďalej implikujú, že podstatná je štruktúra liberalizácie, t.j. sektorové pokrytie s ohľadom na podporovaný kanál ekonomického rastu (napríklad telekomunikačné, finančné služby, voľný pohyb osôb atď.). Odstraňovanie bariér v oblasti služieb môže byť významnejšie ako znižovanie obchodných bariér iba u priemyselných výrobkov.

Ďalej tieto modely implikujú, že pre dlhodobý efekt je podstatné „načasovanie“ liberalizácie. Podpora určitého odvetvia môže viesť k dosiahnutiu komparatívnej výhody a tým v prípade následného otvorenia sa medzinárodnému obchodu k špecializácii na daný produkt.

1.1.2 Ekonomická interpretácia princípov GATT/WTO

Tým, že základné prvky a princípy GATT/WTO do značnej miery determinujú charakter výstupu rokovaní a ich priebeh, predstavujú taktiež z pohľadu medzinárodných organizácií významný prvok/nástroj v rámci ich politík vo vzťahu k medzinárodnému obchodu, resp. jeho liberalizácií. Medzi základné je možné zaradiť princípy reciproty

²⁷ Dinopoulos, E., Segerstrom, P. The Dynamic Effects of Contingent Tariffs, *Journal of International Economics*, Vol. 47, 1999, str. 191-222.

a nediskriminácie, stanovovanie maximálne aplikovateľných colných stropov a subvencií, gradualizmus multilaterálnej liberalizácie vrátane postupného rozširovania agendy.

Princíp reciprocity a nediskriminácie

Vo všeobecnosti princípy reciprocity a nediskriminácie sú považované za základné princípy GATT/WTO. Princíp reciprocity je definovaný ako ideálne zmeny obchodných politík, pri ktorých zmeny importov každej krajiny sa rovnajú zmene jej exportov. Pokiaľ je v procese liberalizácie obchodných vzťahov dodržaný princíp reciprocity, tak nedochádza k zmene vonkajšej rovnováhy/nerovnováhy žiadnej z krajín. Taktiež to znamená, že princíp reciprocity zabezpečuje, že žiadna krajina nemôže byť „prinútená“ k zhoršeniu svojho postavenia. Tento princíp je v rámci WTO vnímaný v dvoch polohách. Najprv ako „vyváženosť koncesií“, o ktorú sa vlády snažia pri znižovaní ciel v obchodných vzťahoch, ktorá je obsiahnutá v článku XXVIII bis GATT, podľa ktorého sa rokovania realizujú na „recipročnej a vzájomne výhodnej báze.“ V rámci pravidiel WTO neexistuje nič, čo by vyžadovalo striktné uplatnenie podmienky reciprocity, ale reciprocita je vnímaná skôr ako spôsob, akým vlády pristupujú k obchodným negociáciám. Druhú rovinu predstavujú pravidlá WTO, ktoré určujú možnosti reakcie na zvýšenie predtým viazaného stropu ciel. Tieto pravidlá stanovujú možnosť stiahnutia ekvivalentných koncesií v rámci reakcie na obchodnú politiku partnera.

Princíp nediskriminácie je definovaný ako záväzok každej členskej krajiny WTO poskytnúť každej členskej krajine prístup na trh za podmienok nie horších ako poskytuje inej krajine, čiže podmienky prístupu na trhy by mali byť pre všetkých obchodných partnerov rovnaké. Respektíve v duchu Bagwella a Staigera, ako záväzok členskej krajiny, že každé clo (resp. iné obchodné obmedzenie) uvalené na produkt importovaný z jednej krajiny bude rovnako aplikované na všetkých obchodných partnerov.²⁸ Tento princíp je čiastočne „podlamovaný“ článkom XXIV GATT resp. článkom V GATS a „splnomocňujúcou klauzulou“, ktoré umožňujú členským krajinám WTO uzatvárať regionálne obchodné dohody, ktoré znamenajú poskytnutie určitej koncesie krajine, resp. skupine členských krajín regionálnej obchodnej dohody oproti ostatným obchodným partnerom. Jedným z vysvetlení (zastávaným Bhagwatim) je, že dôvodom existencie

²⁸ Bagwell, K., Staiger, R. W. An Economic Theory of GATT, *NBER Working Paper Series*, No. 6049, 1998, str. 3.

zlučiteľnosti regionálnych obchodných dohôd s princípom nediskriminácie bolo umožniť európsku integráciu, ktorá bola vnímaná ako kľúčová pre povojnový vývoj.²⁹

V rámci „teórie výmenných relácií“ Bagwell a Staiger³⁰ na neoklasickom základe s vládnyimi preferenciami, ktoré obsahujú ako maximalizáciu národného dôchodku tak aj distribučné efekty, poukazujú na to, že princípy reciprocity a nediskriminácie sú dostatočnými rokovacími princípmi, ktoré umožňujú vládam eliminovať externalitu vyplývajúce z výmenných relácií. Vo vyvinutom modeli úžitok každej krajiny dosiahnuteľný jednostranným stanovením ciel je možné zvýšiť vzájomnou spoluprácou, čo vychádza z faktu, že pokiaľ domáca vláda zavedie importné clo, časť nákladov tejto politiky je nesená obchodným partnerom, ktorý za tejto situácie predáva za nižšie svetové ceny. Toto zlepšenie výmenných relácií implikuje, že vláda čelí menším ako plným nákladom ochrany svojho importu konkurujúceho sektora. Za predpokladu neexistencie možnosti kooperatívnej obchodnej dohody každá krajina by sa snažila preniesť časť nákladov na obchodného partnera, čo by viedlo k neefektívne vysokým clám.

Pokiaľ by vlády nezvažovali možnosť presunu časti nákladov na obchodného partnera, maximalizovali by svoj úžitok pri voľnom obchode. Princíp reciprocity eliminuje schopnosť vlády presunúť náklady jednostrannej obchodnej politiky na obchodného partnera prostredníctvom zmeny svetovej ceny. Dodržiavanie princípu nediskriminácie znamená, že zmena colnej sadby krajiny sa prejaví iba zmenou svetových cien (pokiaľ by krajina stanovovala clá diskriminačným spôsobom, dochádzalo by taktiež k zmene lokálnych relatívnych cien diskriminovaných obchodných partnerov). V modeli Bagwella a Staigera externalita v podobe zmeny výmenných relácií je jedinou, ktorú kooperatívna obchodná dohoda môže eliminovať.

Vo vzťahu k modelu interpretácie princípov reciprocity a nediskriminácie, základnou otázkou spojenou s preferenčnými dohodami je, do akej miery budú ovplyvňovať multilaterálny obchodný systém založený na týchto princípoch. Bagwell a Staiger uvádzajú, že zásadný význam má typ preferenčnej dohody. Colné únie sú v čl. XXIV/8(a) GATT definované ako „nahradenie dvoch alebo viacerých colných území jedným územím a to tak, že clá a iné obmedzujúce opatrenia obchodu sú odstránené pre v podstate všetok obchod medzi členskými územiami s produktmi, ktoré z týchto území pochádzajú

²⁹ WTO *World Trade Report 2007. Six decades of multilateral trade cooperation: What have we learnt?* Geneva: World Trade Organization, 2007, str. 304.

³⁰ Bagwell, K., Staiger, R. W. *An Economic Theory of GATT*, NBER Working Paper Series, No. 6049, 1998.

a zároveň rovnaké clá a iné pravidlá obchodu sú aplikované každým členom únie vo vzťahu k územiám, ktoré nie sú členmi únie.“ Zóna voľného obchodu je definovaná v čl. XXIV/8(b) GATT ako „skupina dvoch alebo viacerých colných území, v ktorých clá a iné obmedzujúce opatrenia obchodu sú odstránené pre v podstate všetok obchod medzi členskými územiami s produktmi, ktoré z týchto území pochádzajú.“

Zóny voľného obchodu, ktoré znamenajú zrušenie obchodných bariér medzi sebou pričom každá členská krajina si zachováva vlastnú colnú politiku smerom na nečlenské krajiny, predstavujú poskytnutie výhody iba obchodným partnerom členských krajín, zatiaľ čo vo vzťahu k tretím krajinám nevytvárajú žiadne implikácie a každá krajina smerom navonok pôsobí ako samostatný subjekt. Z tejto charakteristiky vyplýva, že zóny voľného obchodu sú inherentne diskriminačné, čiže pri ich existencii multilaterálny obchodný rámec nemôže dosiahnuť efektívnosť. Na druhej strane, colné únie predstavujú formu regionálnej obchodnej dohody, v ktorej jej členovia eliminujú všetky vnútorné bariéry medzi sebou a prijímajú spoločné externé clá. Colná únia sa smerom navonok v modeli prejavuje ako jeden celok, ktorý stanovuje colnú sadzbu voči tretím krajinám, čím nebráni dosiahnutiu efektívneho výsledku.

Iný pohľad na interpretáciu základných princípov GATT/WTO, založený na „novej obchodnej teórii“ ponúka Ossa.³¹ Jeho model interpretácie je založený na Krugmanovom modeli³² zachycujúcom nedokonalú konkurenciu, rastúce výnosy z rozsahu a význam variability produktov v rámci funkcie úžitku spotrebiteľov. Ossa pri konštantných svetových cenách izoluje externalitu premiestnenia výroby medzi krajinami ako efekt obchodných politík. Tento efekt v jeho modeli nastáva ako dôsledok zavedenia jednostrannej obchodnej protekcie, v dôsledku ktorej zahraničná produkcia sa stáva drahšia, čím spotrebiteľia presmerúvajú svoje výdavky na domácu produkciu. Rast dopytu vedie k ziskom domácich firiem, čo spôsobí vstup nových firiem do odvetvia. Domáca vláda rast objemu domácej produkcie preferuje, lebo spôsobuje rast domáceho bohatstva. Pokiaľ všetky vlády uvalujú clá s cieľom dosiahnuť premiestnenie dodatočnej časti výroby do domácej ekonomiky, potom žiadna z nich neuspěje a uviazne v neefektívnej „väzňovej dileme“. Ossa rovnako ako Bagwell a Staiger uvádza, že princípy reciprocity a nediskriminácie sú nevyhnutné pre dosiahnutie efektívneho kooperatívneho výsledku.

³¹ Ossa, R. A. „New Trade“ Theory of GATT/WTO Negotiations, *CEP Discussion Papers*, No. 0877, 2008.

³² Bližšie vid' Krugman, P. Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade. *The American Economic Review*, Vol. 70, No. 5, 1980.

Zaujímavé efekty vyplývajú z Ossovho modelu vo vzťahu k princípu nediskriminácie. Tento princíp eliminuje preferencie krajín k postupnej liberalizácii s ohľadom na to, že pri postupnej liberalizácii môže získať dodatočné zisky na úkor krajiny, s ktorou liberalizovala obchod v prvom štádiu. To má implikácie taktiež vo vzťahu k preferenčným obchodným dohodám, a to v rovnakom zmysle ako v modeli Bagwella a Staigera.

Z interpretácie týchto princípov vyplýva preferencia multilaterálnej liberalizácie pred formami regionálnej liberalizácie. Tento prvok je prítomný v politikách medzinárodných organizácií.

Colné stropy

V rámci multilaterálnych rokovaní sú stanovované maximálne aplikovateľné výšky ciel (tzv. colné stropy) a prípadne subvencií. Aplikovaná výška ciel, resp. subvencií sa od tejto úrovne môže výrazne odlišovať, čo má dopad na pokračovanie rokovaní, kedy zníženie colných stropov nemusí znamenať získanie nových prístupov na trhy. Tento efekt sa výrazne prejavil v rámci prebiehajúcich rokovaní z Dohy.

Model Maggiho a Rodríguez-Clara,³³ interpretuje túto charakteristiku rokovaní prostredníctvom ex-ante a ex-post loby a mobility kapitálu v dlhom období medzi sektormi. Ex-ante loby sa dotýka výberu obchodnej dohody (stanovenia maximálneho stropu) a ex-post loby sa vzťahuje k obchodnej politike v rámci obmedzení stanovených obchodnou dohodou. Ak by v rámci obchodných dohôd bola stanovovaná exaktná výška ciel, vlády by po uzatvorení obchodnej dohody stratili potenciál ziskov z lobingu a z tohto dôvodu preferujú stanovovanie ciel na úrovni maximálnych stropov s možnosťou ich zníženia, resp. zvýšenia na úroveň stropu. To platí ale iba za predpokladu nedokonalnej mobility kapitálu. Ak je kapitál dokonale mobilný, loby nie je ochotná odmeniť vládu za udržiavanie importnej ochrany a optimálny je voľný obchod (maximalizácia bohatstva adekvátnou alokáciou kapitálu). Ak je kapitál nedokonale mobilný, do vytvárania obchodnej dohody vstupuje tak motív výmenných relácií ako aj motív „domáceho záväzku“, kedy vláda očakáva odmenu za udržiavanie, resp. postupné znižovanie obchodnej ochrany. Tento model vedie k ďalším zaujímavým predikciám, okrem

³³ Maggi, G., Rodríguez-Clare, A. A Political-Economy Theory of Trade Agreements, *The American Economic Review*, Vol. 97, No.4, 2007. Jednoduchšia verzia modelu bez zachytenia efektu zmenných relácií vid' Maggi, G., Rodríguez-Clare, A. The Value of Trade Agreements in the Presence of Political Pressures. *Journal of Political Economy*, Vol. 106, No. 3, 1998.

preferencie k stanovovaniu colných stropov aj k tomu, že liberalizácia obchodu by mala prebiehať rýchlejšie v odvetviach, v ktorých je kapitál viac mobilný a pomalšie v sektoroch s nižšou mobilitou kapitálu. Tieto predikcie sú v súlade so stavom súčasnej multilaterálnej obchodnej liberalizácie, keď sektor poľnohospodárstva vykazuje najvyššiu mieru ochrany a rokovania sú značne kontroverzné. Táto argumentácia je rovnako aplikovateľná vo vzťahu k dlhým prechodným obdobiam v ktorých k liberalizácii dochádza, ako napríklad v Dohode o textile a oblečení.

Obdobný model konštruuje Mitra,³⁴ na rozdiel od Maggi a Rodríguez-Clare, rozhodujúcou motiváciou lobingu nie je kapitálová mobilita ale náklady lobingu, t.j. náklady spojené s vytvorením kontaktov s vládou, nákladov spojených s politickým sformovaním. Tento model môže byť relevantnejší pre menej rozvinuté krajiny, v ktorých politická stabilita je krehká (opakované vynakladania nákladov).

Bagwell a Staiger³⁵ ponúkajú alternatívnu interpretáciu preferencie vlád stanovovať maximálne colné stropy oproti exaktnej výške ciel. Ich argumentácia je založená na neurčitosti budúcich politických tlakov (ktoré sú náhodnou veličinou) zo strany importom konkurujúceho sektora (cieľom vlády v modeli je maximalizovať prebytok výrobcov, spotrebiteľov a colných príjmov s dôrazom na prebytok výrobcov v importom konkurujúcom sektore).

Ako bolo povedané, táto charakteristika ovplyvnila prebiehajúce kolo rokovaní z Dohy a je jedným z dôvodov výrazného tlaku rozvinutých krajín na dosiahnutie dohody v oblasti sektorových rokovaní, hoci pôvodne táto oblasť rokovaní bola konštruovaná ako dobrovoľná. Z pohľadu medzinárodných organizácií viedla taktiež k snahe o zmenu pohľadu na očakávaný výstup z rokovaní z Dohy. Napríklad Svetová banka v nadväznosti na finančnú krízu vyzývala k uzavretiu menej ambiciózneho dohody, ktorej hlavným prínosom by bolo zvýšenie predvídateľnosti v medzinárodnom obchode a ktorá by nevedla k novým prístupom na trhy (bližšie viď kapitola 3.2.3).

³⁴ Mitra, D. Endogenous political organization and the value of trade agreements, *Journal of International Economics*, Vol. 57, 2002.

³⁵ Bagwell, K., Staiger, R. W. Enforcement, Private Political Pressure and the GATT/WTO Escape Clause, *NBER Working Paper Series No. 10987*, 2004.

Gradualizmus

Multilaterálna liberalizácia prebieha postupne a taktiež postupne sa rozširuje do jednotlivých oblastí. Ako bolo povedané v modeli Maggi a Rodríguez-Clare postupná liberalizácia obchodu je dôsledkom nedokonalnej mobility kapitálu. Alternatívnu interpretáciu tejto charakteristiky rokovaní ponúka Staiger. V jeho modeli gradualita multilaterálnej liberalizácie vychádza z predpokladu nutnosti presunu časti práce so špecifickými schopnosťami (ktoré postupne strácajú, čo zvyšuje udržateľnosť/vymáhateľnosť záväzkov) z importom konkurujúceho sektora. Parciálne výsledky jednotlivých kôl multilaterálnej liberalizácie (presun časti pracovnej sily) vytvárajú základy pre možnosti ďalšej liberalizácie v budúcnosti s tým ako sa znižuje objem neefektívne alokovanej pracovnej sily. Model vedie k záverom, že čím je väčší objem pracovnej sily, ktorý musí byť premiestnený v dôsledku liberalizácie, tým pomalšie bude liberalizácia prebiehať. Tento záver je čiastočne v rozpore so súčasným stavom multilaterálnej liberalizácie, kedy liberalizácia obchodu v oblasti poľnohospodárstva je značne obmedzená, pričom podiel pracovnej sily zamestnanej v poľnohospodárstve v rozvinutých krajinách je na úrovni do 5 %.

Furusawa a Lai³⁶ obdobne modelujú gradualizmus ako dôsledok prispôbovacích nákladov presunu pracovnej sily medzi sektormi; ak sa krajina prispôsobí, hodnota udržania dohody sa zvyšuje a zvyšujú sa taktiež náklady odchýlenia sa od dohody. Pričom, pokiaľ je poskytovaná prispôbovacia asistencia, liberalizácia bude postupovať rýchlejšie. Tento aspekt predstavuje významný prvok primárne vo vzťahu k politikám medzinárodných organizácií v oblasti medzinárodného obchodu.

V Zissimosovom modeli gradualizmu³⁷ je postupnosť liberalizácie dôsledkom multilaterálnych pravidiel v oblasti vyrovnávacích opatrení, ktoré sú obmedzené na stiahnutie ekvivalentných koncesií. V tomto modeli rovnako nemôže byť dosiahnutý voľný obchod, čo je dôsledok taktiež obmedzenosti negatívnych dopadov vyrovnávacích opatrení, príslub budúcej liberalizácie viac než kompenzujúcej tento fakt môže prevážiť a preto nikdy nie je možné dosiahnuť plne liberalizovaný obchod. Ďalej v modeli Bonda

³⁶ Furusawa, T., Lai, E.L.C. Adjustment Costs and Gradual Trade Liberalization, *Journal of International Economics*, Vol. 49, 1999.

³⁷ Zissimos, B. The GATT and Gradualism, *Vanderbilt University Working Paper No. 06-W19*, 2006.

a Parka³⁸ postupnosť liberalizácie je dôsledkom asymetrie vo veľkosti jednotlivých participujúcich krajín.

Devereux³⁹ modeluje, že pri nedokonalom prelievaní znalostí medzi krajinami náklady návratu k autarkii s postupujúcou špecializáciou narastajú (rast produktivity učením sa prácou v exportnom sektore), čoho dôsledkom je postupná liberalizácia. Devereux prepojením endogénneho rastu a priebehu obchodnej liberalizácie rovnako prezentuje, že bez existencie multilaterálneho obchodného rámca dosiahnutie najvyššieho tempa ekonomického rastu je obmedzené.

Interpretácie postupnosti multilaterálnej liberalizácie implikuje pre medzinárodné organizácie, že multilaterálnu liberalizáciu môžu podporovať taktiež prípravou menej vyspelých krajín na potenciálne štrukturálne zmeny v ekonomike. Rovnako podpora v realizácii jednotlivých investičných projektov má dopad na potenciálne prijímanie záväzkov na pôde WTO.

Pokrytie subvencií a ďalších oblastí multilaterálnymi pravidlami

Teória strategickej obchodnej politiky interpretuje dôvody prečo sa štáty prostredníctvom multilaterálnych pravidiel snažia pokryť širšie aspekty obchodných politík. Ako uvádza napríklad Spencerová a Brandner,⁴⁰ vlády sú ekonomickou politikou schopné presunúť časť ziskov zo zahraničia smerom k domácich firmám na oligopolistickom trhu. Teória vysvetľuje „túžbu exportujúcich krajín kooperovať a limitovať využívanie subvencií“⁴¹ a vyhnúť sa väzňovej dileme..

Princíp jednotného záväzku

Multilaterálne rokovania do Tokijského kola boli založené na voľnosti krajín prijať záväzky vyplývajúce z jednotlivých kódexov. Do deklarácie z Punta del Este bol prvýkrát zahrnutý princíp tzv. jednotného záväzku (*single undertaking*).. Tento princíp vymedzuje, že každá časť rokovaní je súčasťou rokovaní ako celku a nemôže byť dohodnutá oddelene

³⁸ Bond, E.W., Park, J.H. Gradualism in Trade Agreements with Asymmetric Countries, *Review of Economic Studies*, Vol. 69, 2002.

³⁹ Devereux, M.B. Growth, Specialization and Trade Liberalization, *University College Dublin Centre for Economic Research Working Paper Series*, No. WP90/4, 1990.

⁴⁰ Spencer, J.B., Brandner, J.A., Strategic Trade Policy, in Durlauf, S.N., Blume, L.E. *The New Palgrave Dictionary of Economics*, 2008.

⁴¹ Bagwell, K., Staiger, R.W. Strategic Trade, Competitive Industries and Agricultural Trade Disputes, *NBER Working Paper No. 7822*, 2000.

(„nič nie je dohodnuté, kým všetko nie je dohodnuté“). Tento princíp je oslabovaný možnosťou implementovať dohody dosiahnuté skôr na provizórnej báze a taktiež možnosťou prijať dohody medzi obmedzeným počtom účastníkov.

Interpretácia tohto princípu rokovaní vychádza taktiež z modelov, ktoré pracujú s viacerými sektormi, ako napríklad model Bagwella a Staigera.⁴² Pokiaľ existuje riziko protiopatrení v exportnom sektore, potom to ovplyvňuje ochotu vlády liberalizovať importný sektor, čo dané sektory prepája. Rovnako model Levyho, ktorý je založený na protichodných záujmoch exportnej loby oproti importom konkurujúcej loby, pričom vlády sú schopné podporiť exportérov iba recipročnou liberalizáciou.⁴³

Rovnako tento princíp je interpretovaný snahou o elimináciu efektu „čierneho pasažiera“, ktorý by nastal v dôsledku doložky najvyšších výhod. Pri znížení obchodných bariér medzi dvomi krajinami by tretia krajina mohla profitovať v dôsledku nutnosti aplikácie znížených bariér aj voči tejto krajine bez nutnosti zníženia bariér touto krajinou.

Tento princíp má niekoľko implikácií pre multilaterálne rokovania. V prvom rade teoreticky záujmy žiadnej krajiny nemôžu byť nezohľadnené ďalej princíp zvyšuje pravdepodobnosť formovania koalícií krajín, prostredníctvom ktorých sa snažia zvyšovať svoj rokovaní potenciál. Ak majú krajiny v rokovaniach odlišné priority, je pravdepodobné, že budú dané priority presadzovať v snahe kompenzovať vlastné ústupky v inej agende rokovaní, čím zároveň tento princíp rozširuje spektrum oblastí, ku ktorým zaujímajú postoje.

1.1.3 Politické motivácie a podpora obchodu

Iný pohľad na smer vývoja multilaterálnej liberalizácie predstavuje otázka, do akej miery existuje verejná podpora medzinárodnému obchodu a jeho liberalizácii. Na túto problematiku je možné nahliadať z dvoch uhlov, a to ako na podporu zo strany širokej verejnosti, taktiež ako na podporu zo strany manažérov, ktorí majú najtesnejšiu väzbu k otázkam medzinárodného obchodu. Z výskumov verejnej mienky, ktorých cieľom je sprostredkovať názor širokej verejnosti na jednotlivé spoločenské otázky, vyplýva politický potenciál jednotlivých krokov a dávajú tiež impulzy k zaujatiu rokovacieho

⁴² Bagwell, K., Staiger, R.W. A Theory of Managed Trade, *NBER Working Paper Series No. 2756*, 1988.

⁴³ Levy, P.I. Do we need an undertaker for the Single Undertaking? Considering the angles of variable geometry, paper prepared for CEPR/ECARES/World Bank Conference on “The World Trading System Post Seattle: Institutional Design, Governance and Ownership,” Brussels, 14/15 July 2000, str. 8.

stanoviska. Špecifický pohľad predstavujú názory manažérov firiem. Manažérov je možné vo všeobecnosti považovať za skupinu s nadpriemernou úrovňou vzdelania, adekvátnejšou znalosťou problematiky a sofistikovanejším hodnotením rizík a príležitostí vyplývajúcich z liberalizácie. Hoci názory manažérov sú, rovnako ako názory celej verejnosti, ovplyvnené prospešnosťou obchodu pre pôsobenie a hodnotu ich firmy ako na domácom, tak aj zahraničnom trhu, je možné prieskum ich mienky považovať za reprezentatívnejší pre hodnotenie dopadov na domácu ekonomiku, za kvalifikovanejší odhad.

1.1.3.1 Výskumy verejnej mienky a podpora liberalizácie obchodu

Ako uvádza Risse-Kappen, verejná mienka ovplyvňuje zahraničnú politiku, aj keď v rôznych krajinách v rôznej miere. Politici v liberálnych demokratických krajinách vo všeobecnosti neprijímajú rozhodnutia proti verejnému konsenzu, tým verejná mienka predstavuje skôr obmedzenie pre zahranične politické kroky ako faktor priamo ovplyvňujúci konkrétne politické rozhodovanie.⁴⁴ S ohľadom na medzinárodné rokovania v oblasti liberalizácie obchodu môže predstavovať faktor výrazne podporujúci stanoviská v jednotlivých rokovaniach a podporovať aktivitu nevládných zoskupení. Tento koncept podporujú Kaltenthaler, Gelleny a Ceccoli, ktorí uvádzajú, že do 80-tych rokov štúdie dospievali k záveru, že verejnosť nemá jasne sformované názory na zahranično-politické otázky, zatiaľ čo z neskoršieho výskumu vyplývajú štrukturovanejšie a stabilné názory verejnosti v tejto oblasti.⁴⁵ To naznačuje, že skúmanie vzťahu verejnosti k otázkam liberalizácie medzinárodného obchodu je pomerne neprebádanou oblasťou. Na druhej strane rastúce „povedomie“ zvyšuje vplyv verejnosti v tejto oblasti.

Výskumy verejnej mienky dospievajú k niektorým všeobecne anticipovaným záverom. Štúdie prezentujú negatívnu súvislosť s vystavením sektora, v ktorom je jednotlivec zamestnaný, medzinárodnému obchodu (jednotlivci z neobchodovaných sektorov majú tendenciu byť viac naklonení liberalizácii ako jednotlivci zamestnaní v sektoroch s komparatívnou nevýhodou). Ďalej z nich vyplýva aj to, že jednotlivci s vyšším ekonomickým statusom majú tendenciu mať proobchodné stanoviská. Myada a Rodrik,⁴⁶

⁴⁴ Risse-Kappen, T. Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies, *World Politics*, Vol. 43, No. 4. (Jul., 1991), str. 510.

⁴⁵ Kaltenthaler, K.C., Gelleny, R.D., Ceccoli, S.J Explaining Citizen Support for Trade. *International Studies Quarterly*, No. 4, 2004, str. 830.

⁴⁶ Mayda, A.M., Rodrik, D. Why are Some People More Protectionist Than Others? Department of Economics and John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 2002.

rovnako ako O'Rourke a Sinnott, dospievajú k záveru, že podpora liberalizácie silne závisí od patriotizmu a šovinizmu, v tomto kontexte podpora liberalizácie závisí na ideologických a kultúrnych faktoroch.⁴⁷

O'Rourke a Sinnott čiastočne v kontradikcii s Myadom a Rodrikom dospievajú k záveru, že úroveň schopností jednotlivcov nemá jasný vplyv na preferencie a prikláňajú svoje závery k postulátom Heckscher-Ohlinovho teorému a to, že v krajinách s nízkymi príjmami ľudia s najnižšími schopnosťami majú tendenciu byť naklonení liberalizácii, zatiaľ čo v krajinách s vyššími príjmami táto skupina má tendenciu byť protekcionistickejšia. V oboch skupinách krajín ľudia s vyššími príjmami majú tendenciu podporovať liberalizáciu, ale v krajinách s vyššími príjmami je táto tendencia silnejšia.⁴⁸ Vysvetlenie tohto javu je možné hľadať v tom, že nízkopríjmové skupiny obyvateľstva v menej vyspelých krajinách vnímajú liberalizáciu ako príležitosť, zatiaľ čo v krajinách s vysokými príjmami ako hrozbu straty práce a taktiež, že potenciál ich rekvalifikácie v sektore neohrozenom konkurenciou je obmedzený. To ďalej podporuje myšlienku, že verejnosť v menej rozvinutých krajinách je všeobecne viac naklonená liberalizácii medzinárodného obchodu.

Na multilaterálne rokovania majú tradične najväčší vplyv EÚ a USA, hoci v rokovaní z Dohy sa výraznejšie prejavujú aj veľké rozvojové ekonomiky. Z tohto pohľadu sú zaujímavé práve názory verejnosti týchto obchodných partnerov. Prieskum verejnej mienky realizovaný *The German Marshall Fund of the United States* od roku 2004 zisťuje názory verejnosti na základné otázky vzťahujúce sa k medzinárodnému obchodu. Tieto prieskumy vo vybraných európskych krajinách a USA všeobecne ukazujú podporu medzinárodnému obchodu, jeho liberalizácii, WTO, ako aj podporu regionálnej obchodnej liberalizácii.⁴⁹ Už komparácia posunu verejnej mienky medzi rokmi 2006 a 2007 naznačuje mierny pokles podpory viac - menej vo všetkých aspektoch. Dá sa očakávať, že ekonomická kríza ďalej negatívne posunie vnímanie verejnosti a môže predstavovať obmedzenie pre ďalšie rokovania.

⁴⁷ O'Rourke, K.H., Sinnott, R. The Determinants of Individual Trade Policy Preferences: International Survey Evidence, *Brookings Trade Forum*, 2001, str. 23.

⁴⁸ Tamtiež.

⁴⁹ bližšie vid' Perspectives on Trade and Poverty Reduction, A Survey of Public Opinion: Key Findings Report 2007, The German Marshall Fund of the United States, 2007.

1.1.3.2 Názory manažérov a obchodné bariéry

Ako bolo už uvedené, názory manažérov na otázky vzťahujúce sa k medzinárodnému obchodu sú do značnej miery ovplyvnené ich úrovňou vzdelania a očakávaným nadpriemerným príjmom, t.j. obvykle majú pozitívne názory na medzinárodný obchod a jeho liberalizáciu. Na druhej strane, v dôsledku nadpriemernej znalosti problematiky je možné ich vnímanie považovať za reprezentatívnejšie, reflektujúce potreby vlastnej ekonomiky a hlavne s ohľadom na to, do akej miery existujúce bariéry vnímajú ako prvok ovplyvňujúci vlastné podnikanie.

V rámci tejto úvahy môžeme využiť *Global Competitiveness Report*, ktorý každoročne spracováva *World Economic Forum*. Index globálnej konkurencieschopnosti (IGK), ktorý vyvinul Xavier Sala-i-Martin, ponúka jeden z pohľadov na meranie konkurencieschopnosti národných ekonomík v medzinárodných ekonomických vzťahoch. IGK sa skladá z 12 pilierov (od inštitúcií po inovácie), pričom v jednotlivých zložkách sú využívané tak mäkké ako aj tvrdé dáta. Mäkké dáta sú výsledkom prieskumu medzi manažérmi spoločností reprezentujúcich hlavné sektory ekonomiky (poľnohospodárstvo, služby, priemysel) v jednotlivých krajinách.⁵⁰ Tieto dáta využijeme k analýze hodnotenia potrieb jednotlivých krajín z pohľadu manažérov.

V rámci piliera Efektívnosť trhu majetku boli skúmané názory manažérov v oblasti významu obchodných bariér (ako colných tak aj netarifných) pre konkurencieschopnosť zahraničných produktov na domácom trhu. Táto otázka zodpovedá vnímaniu ochrany domáceho trhu. Druhá otázka v oblasti efektivity colných procedúr sa vzťahuje k importnej aj k exportnej aktivite z pohľadu domácej ekonomiky. Zaujímavá je taktiež otázka existencie zahraničného vlastníctva podnikateľských subjektov na domácom trhu, ktoré býva v teoretických konceptoch spájané primárne s transferom technológií.⁵¹

Na základe tohto rámca môžeme sledovať, či existujú diferencie vnímania jednotlivých aspektov manažérmi pôsobiacimi v krajinách s rôznymi charakteristikami. Existencia odlišného vnímania zodpovedá odlišným potrebám jednotlivých skupín krajín.

⁵⁰ Schwab, K. (ed.) *Global Competitiveness Report*, Geneva: World Economic Forum, 2009, str. 51.

⁵¹ Otázka v oblasti významu colných bariér znela: do akej miery vo vašej krajine clá a netarifné bariéry limitujú možnosti importovaných tovarov konkurovať na domácom trhu (1- výrazne limitujú, 7- vôbec nelimitujú), v oblasti záťaže colných procedúr: ako by ste ohodnotili úroveň efektívnosti colných procedúr vo vzťahu k importu a exportu tovarov (1 – mimoriadne neefektívne, 7 – mimoriadne efektívne) a v oblasti zahraničného vlastníctva: zahraničného vlastníctvo spoločností vo vašej krajine je (1- zriedkavé a obmedzované, 7- bežné a podporované). Viz. Schwab, K. (ed.) *Global Competitiveness Report 2009 - 2010*, Geneva: World Economic Forum, 2009, str. 412 – 416.

Tabuľka 1: Vnímanie obchodných aspektov v závislosti na stupni rozvoja⁵²

Štádium ekonomického rozvoja	Význam obchodných bariér		Záťaž colných procedúr		Zahraničné vlastníctvo	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Prvé štádium ekonomického rozvoja	4,11	4,16	3,10	3,40	4,81	4,53
Medzistupeň medzi 1. a 2. štádiom	4,52	4,53	3,55	3,75	4,54	4,46
Druhé štádium ekonomického rozvoja	4,44	4,32	3,60	3,82	4,95	4,85
Medzistupeň medzi 2. a 3. štádiom	4,93	4,94	4,11	4,19	5,32	5,16
Tretie štádium ekonomického rozvoja	5,43	5,32	4,96	4,99	5,61	5,43

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov Schwab, K. (ed.) *Global Competitiveness Report 2009 - 2010*, Geneva: World Economic Forum, 2009, str. 412 – 416 a Schwalb, K., Porter, M.E. (eds.) *Global Competitiveness Report 2008 - 2009*, Geneva: World Economic Forum, 2008, str. 430 – 434.

V oblasti konkurencieschopnosti zahraničnej produkcie na domácich trhoch sa ukazuje jasná súvislosť. V krajinách s vyšším HDP manažéri vnímajú, že obchodné bariéry málo obmedzujú importy. Táto súvislosť naznačuje, že v krajinách s vyššími príjmami existuje vnímanie, že ich ekonomiky sú dostatočne otvorené pre zahraničnú konkurenciu. To taktiež naznačuje, že je možné očakávať vyššiu mieru rezistencie voči pokračujúcej multilaterálnej liberalizácii. Medziročné porovnanie je zaujímavé s ohľadom na ekonomickú krízu, kedy by sa dal očakávať skôr prevažujúci efekt ochrany vlastného trhu. V menej rozvinutých krajinách manažéri vnímajú oslabovanie ochrany domáceho trhu. Z poklesu hodnoty vo vyspelejších ekonomikách je možné usúdiť, že u nich došlo k širšiemu vnímaniu zavádzania obchodných bariér.

Rovnakú súvislosť je možné vnímať taktiež u toho, akú mieru záťaže predstavujú colné procedúry pre export a import tovarov z pohľadu domácej ekonomiky. Menej rozvinuté krajiny s nižšou efektivitou obmedzujú vlastný obchodný potenciál. Najnižšie absolútne hodnotenie v komparácii s ďalšími otázkami naznačuje, že túto oblasť vnímajú ako relatívne najvýznamnejší problém. Z pohľadu multilaterálnych rokovaní z Dohy je možné dedukovať, že zlepšenie pravidiel v tejto oblasti môže mať výrazný vplyv na rozšírenie obchodu menej vyspelých krajín. Z medziročného porovnania vyplýva, že hoci

⁵² V prvom štádiu ekonomického rozvoja sú krajiny s HDP na obyvateľa pod 2.000 USD, v medzistupni medzi 1. a 2. štádiom krajiny s HDP od 2.000 do 3.000 USD, v druhom štádiu ekonomického rozvoja sú krajiny s HDP na obyvateľa od 3.000 do 9.000 USD, v medzistupni medzi 2. a 3. štádiom krajiny s HDP od 9.000 do 17.000 USD, v treťom štádiu ekonomického rozvoja sú krajiny s HDP na obyvateľa nad 17.000 USD.

vo všetkých krajinách dochádza k zlepšeniu vnímania, práve v najmenej rozvinutých krajinách k najvýraznejšiemu.

Ďalej vo všetkých skupinách krajín sa objavuje to, že manažéri skôr vnímajú klesajúci význam zahraničných spoločností, čo by bolo vysvetliteľné väčšou tendenciou podpory domácich firiem a prípadného sťahovania zahraničných firiem. S ohľadom na multilaterálne rokovania z Dohy je zaujímavé, že menej vyspelé krajiny odmietli oblasť obchodu a investícií z agendy singapúrskej ministerskej konferencie WTO 1996, v rámci ktorej bolo argumentované, že podporí zahraničné investície v rozvojových krajinách.

Tabuľka 2: Vnímanie obchodných aspektov v závislosti na participácii v RTA

Regionálna obchodná dohoda	Význam obchodných bariér		Záťaž colných procedúr		Zahraničné vlastníctvo	
	2008	2009	2008	2008	2009	2008
Spoločný trh						
EÚ	5,45	5,36	4,75	4,82	5,56	4,82
Komplexné zóny voľného obchodu						
ASEAN	4,82	4,80	4,13	4,30	5,18	4,30
NAFTA	5,03	4,87	4,30	4,33	5,67	4,33
SAARC	4,14	4,12	3,22	3,42	4,78	3,42
Colné únie						
SICA	4,43	4,38	3,93	4,05	5,60	4,05
Andské spoločenstvo	3,83	3,55	3,00	3,38	4,58	3,38
MERCOSUR	4,10	4,00	3,15	3,28	4,85	3,28
WAEMU	4,22	4,38	3,20	3,72	5,02	3,72
Zóny voľného obchodu						
CIS	4,05	4,03	3,08	3,28	4,49	3,28
SADC	4,51	4,45	3,50	3,79	5,12	3,79
Priemer za všetky krajiny	4,68	4,65	3,88	4,06	5,08	4,06

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov Schwab, K. (ed.) *Global Competitiveness Report 2009 - 2010*, Geneva: World Economic Forum, 2009, str. 412 – 416 a Schwab, K., Porter, M.E. (eds.) *Global Competitiveness Report 2008 - 2009*, Geneva: World Economic Forum, 2008, str. 430 – 434.

Zaujímavým pohľadom na vnímanie manažérov je, či existujú diferencie na základe participácie v regionálnej obchodnej dohode. Tento pohľad môže naznačiť, či existujúce obchodné príležitosti vytvorené regionálnou obchodnou dohodou sú vnímané ako dostatočný obchodný potenciál. Ukazuje sa, že forma integrácie sa vo všeobecnosti transformuje v názoroch manažérov, hoci je taktiež možné očakávať koreláciu s úrovňou

ekonomického rozvoja. Význam obchodných bariér ukazuje, že s hĺbkou integrácie sa názory skôr orientujú na vzťah k členským ako nečlenským krajinám, čo môže implikovať obmedzenú podporu liberalizácie voči nečlenským krajinám (vrátane multilaterálnej liberalizácie). Vzťah k otázke colných procedúr vyplýva z faktu, že hlbšie formy integrácie ich v rastúcej miere odstraňujú.

Tabuľka 3: Vnímanie obchodných aspektov v závislosti na integrácii do medzinárodného obchodu⁵³

Skupina	Význam obchodných bariér		Záťaž colných procedúr		Zahraničné vlastníctvo	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Podiel obchodu na HDP do 75%	4,56	4,52	3,61	3,80	5,16	4,94
Podiel obchodu na HDP od 75% do 100%	4,73	4,67	3,97	4,09	4,98	4,81
Podiel obchodu na HDP nad 100%	4,81	4,82	4,21	4,38	5,12	4,96

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov Schwab, K. (ed.) *Global Competitiveness Report 2009 - 2010*, Geneva: World Economic Forum, 2009, str. 412 – 416 a Schwalb, K., Porter, M.E. (eds.) *Global Competitiveness Report 2008 - 2009*, Geneva: World Economic Forum, 2008, str. 430 – 434.

Ďalším pohľadom môže byť miera zapojenia národnej ekonomiky do medzinárodných ekonomických vzťahov. Dá sa predpokladať odlišná citlivosť na otázky medzinárodného obchodu v závislosti na miere zapojenia. Indikátor podielu obchodu na HDP (merané ako podiel sumy exportov a importov tovarov a služieb na HDP) kombinuje výrazne odlišné krajiny, a to ako veľké rozvinuté krajiny, u ktorých podiel obchodu na HDP je vo všeobecnosti nižší s ohľadom na predpoklad obmedzenejšej špecializácie, tak aj málo rozvinuté krajiny, ktorých export je výrazne „špecializovaný“ na obmedzený okruh tovarov. Druhú skupinu krajín predstavujú malé ekonomiky, ktoré sú výrazne zapojené do medzinárodného obchodu.

Je zrejmé závislosť medzi podielom obchodu na HDP a vnímaním manažérov. Anticipovanou súvislosťou je vnímanie nižšej miery ochrany domáceho trhu v závislosti na zapojení ekonomiky do medzinárodného obchodu, rovnako vyššia miera zapojenia predpokladá efektívnejšie colné procedúry. Taktiež to naznačuje, že nízky podiel obchodu na HDP môže byť dôsledkom obmedzenej efektivity. Zaujímavé sú výsledky vo vzťahu k zahraničnému vlastníctvu spoločností. Približne rovnakú bežnosť a podporu

⁵³ Klasifikácia podľa podielu obchodu na HDP (t.j. exportu a importu tovarov a služieb na HDP) bola uskutočnená na základe dostupných údajov za roky 2008, 2007 alebo 2006 World Development Indicators, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=135>.

zahraničných spoločností je možné vysvetľovať značnou snahou primárne menej vyspelých ekonomík prilákať zahraničných investorov.

Vnímanie obchodných bariér v závislosti od rôznych charakteristík krajín môže mať implikácie pre politické motivácie vlád, dopad na obchodné rokovania, preferencie regionálnej ekonomickej integrácie pred multilaterálnou liberalizáciou a sprostredkovane sa ukazuje dopad na odlišné fungovanie modelov s politickými motiváciami vlád v krajinách s odlišnými preferenciami. Odlišnosti v ekonomickej vyspelosti, zapojení do hlbšej formy regionálnej ekonomickej integrácie naznačujú, že zložka politickej motivácie bude v týchto krajinách zohrávať významnejšiu úlohu a potenciálne zisky vlád z udržiavania obchodných bariér v týchto krajinách môžu byť vyššie.

1.2 Rozsah multilaterálnych pravidiel a ich rozvoj

Pravidlá vzťahujúce sa k medzinárodnému obchodu siahajú od multilaterálnej úrovne rokovanej na pôde Svetovej obchodnej organizácie cez regionálne obchodné dohody po bilaterálnu rovinu. Oblasti pokryté multilaterálnymi pravidlami sa postupne od Kennedyho kola multilaterálnych rokovaní, kedy sa okrem oblasti ciel u priemyselných výrobkov dotkli taktiež antidumpingových opatrení, postupne rozširovali. Najvýznamnejšie rozšírenie pokrytých oblastí prinieslo Uruguajské kolo multilaterálnych rokovaní GATT, výsledkom ktorého boli dohody pokrývajúce obchod so službami, poľnohospodárstvo, textil, investície, práva duševného vlastníctva, revízia systému riešenia sporov atď.

V oblasti nepoľnohospodárskych prístupov na trhy ako výsledok Uruguajského kola bolo viazanie maximálnych colných stropov u 99 % produktov importovaných rozvinutými krajinami, resp. 73 % rozvojovými pri 40% znížení colných sadzieb. Rovnako poklesol podiel tovarov dotknutých sadzbami nad 15 % (tzv. colné špičky).

V oblasti poľnohospodárstva prinieslo tarifikáciu aplikovaných kvót (vrátane systému tarifných kvót) a zníženie colných sadzieb v rozvinutých krajinách v priemere 36 %, v rozvojových krajinách o 24 %. Oblasť domácich podpôr je rozdelená na štyri skupiny. V oblasti domácich podpôr s priamym vplyvom na objem produkcie a obchod (tzv. „jantárová skupina“) bol stanovený ich maximálny objem a záväzok ich zníženia. Druhú skupinu predstavujú opatrenia s minimálnym vplyvom na obchod (tzv. zelená skupina“), ktoré nie sú limitované ako napr. podpora výskumu, skladovania potravinových zásob,

podporu reštrukturalizácie poľnohospodárstva. Z obmedzení bola vyňatá taktiež skupina podpôr, kedy farmári musia limitovať produkciu (tzv. modrá skupina“). Poslednú skupinu, ktorá nie je limitovaná, predstavujú tzv. „de minimis“ podpory, kde podpora vo vzťahu k objemu podporovanej produkcie je nízka (5 % u rozvinutých krajín, resp. 10 % u rozvojových krajín). Rozdelenie podpôr do skupín je predmetom kritiky primárne z rozvojových krajín, ktoré poukazujú na to, že systém umožňuje ich „prelievanie“ medzi skupinami. Rovnako oblasť exportných subvencií sa stala limitovanou.

Podobne ako dohoda v oblasti poľnohospodárstva, tak aj Dohoda o textile a odevoch viedla k odstráneniu kvót v tejto oblasti a začleneniu oblasti do rámca WTO.

Dohoda o používaní sanitárnych a fytosanitárnych opatrení sa snaží mieriť, aby opatrenia v oblasti bezpečnosti potravín, veterinárnych a rastlinnolekárskejších nepredstavovali skryté netarifné obmedzenia obchodu. Obdobne Dohoda o technických bariérach obchodu sa snaží zamedzovať, aby rôzne štandardy, certifikačné procedúry nevytvárali skryté prekážky obchodu.

Všeobecnou dohodou o obchode so službami je pokrytý ďalší sektor medzinárodného obchodu. V zásade stanovuje, že sa dotýka všetkých sektorov služieb. Ohľadom prístupu na trhy krajiny stanovili špecifické záväzky v jednotlivých sektoroch, ktoré sa rozhodli liberalizovať, pričom mohli vymedziť šesť opatrení limitujúcich prístup zahraničných poskytovateľov. Mohli stanoviť počet poskytovateľov služieb (numerické kvóty, výhradní dodávateľia...), ďalej celkovú hodnotu transakcií alebo majetku v službách, počet operácií alebo objem výstupu, počet fyzických osôb poskytujúcich danú službu, typ právnickej osoby alebo joint-venture prostredníctvom, ktorej môže byť služba poskytovaná alebo limity na podiel zahraničného kapitálu. V rámci služieb špecifické režimy sa vzťahujú na oblasť finančných služieb, telekomunikácií, leteckej dopravy, námorných služieb a pohybu fyzických osôb poskytujúcich služby. V rámci finančných služieb príloha ku GATS stanovuje, že krajiny môžu prijímať opatrenia vzťahujúce sa k ochrane investorov, vkladateľov, zaručujúcich stabilitu a integritu finančného sektora atď.. Časť týchto opatrení je možné vnímať ako limitujúcich poskytovanie finančných služieb. V oblasti telekomunikácií, prístup k službám ktorých predstavuje jeden zo základných predpokladov poskytovania ďalších služieb, príloha GATS stanovuje, že štáty prístupom k telekomunikačným službám nemôžu diskriminovať zahraničných poskytovateľov. V oblasti leteckých služieb príloha GATS vylučuje z jej pôsobnosti prepravné práva

a služby vzťahujúce sa priamo k výkonu prepravných práv. vo vzťahu k pohybu fyzických osôb príloha stanovuje, že sa nevzťahuje na ľudí hľadajúcich trvalé zamestnanie.

Dohoda o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva cieľi k zníženiu rozdielov v ochrane práv duševného vlastníctva medzi krajinami. Vytvára minimálnu ochranu práv, ktorú každá členská krajina WTO musí dať duševnému vlastníctvu. Okrem základných princípov WTO, a to doložky najvyšších výhod a národného zachádzania TRIPS obsahuje princíp, že ochrana práv duševného vlastníctva by mala prispievať k technickým inováciám a transferu technológií. TRIPS sa dotýka autorských práv (programy, nahrávky apod.), obchodných značiek (ako v oblasti tovarov tak aj služieb), geografických indikátorov (primárne vo vzťahu k vínam a destilátom), priemyselných vzorov, patentov (ako vo vzťahu k produktom tak aj procesom), obchodných tajomstiev a iných neverejných informácií. Z pohľadu rozvojových krajín TRIPS bola vnímaná ako výmena za záväzok transferu technológií z rozvinutých krajín, čo je explicitne vyjadrené v dohode: „rozvinuté členské krajiny sú povinné poskytovať podnety podnikom a inštitúciám na ich území za účelom podpory a napomáhania transferu technológií do najmenej rozvinutých členských krajín, aby mohli vytvoriť náležitú a životaschopnú technologickú bázu.“⁵⁴ S ohľadom na kritiku tejto dohody zo strany rozvojových krajín a v snahe zvýšiť váhu záväzku transferu technológií bolo v roku 2003 prijaté rozhodnutie, že krajiny majú ročne reportovať o prijatých krokoch v tejto oblasti a v trojročných cykloch poskytovať detailné správy o naplňaní tohto záväzku.

V rámci zamedzovania nekalým obchodným praktikám stanovuje pravidlá v oblasti antidumpingu (proti predaju exportu tovaru za ceny nižšie než je obvyklé na trhu exportujúcej krajiny).rovnako sa dotýka subvencií v oblasti tovarov, ktoré by mohli mať negatívny efekt na záujmy tretích strán. Ako zakázané subvencie definuje tie, keď príjemca má dosiahnuť určité exportné ciele alebo využívať domáce produkty namiesto importovaných. Ako napadnuteľné subvencie definuje tie, keď sťažujúca sa krajina musí dokázať, že daná subvencia má negatívny dopad na jej záujmy. Definované sú tri typy potenciálnych skôr a to negatívny dopad na domáci priemysel v importujúcej krajine, negatívny dopad na exportéra na trhu v tretej krajine a negatívny dopad na exportéra na trhu v krajine poskytujúcej subvenciu. V prípade ak sú naplnené podmienky negatívneho dopadu, môže krajina uvaliť tzv. kompenzačné clo. Ďalej dohoda umožňuje dočasne

⁵⁴ Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, čl. 66, odst.2.

obmedziť import určitého tovaru v prípade, že domáci priemysel je poškodený alebo hrozí mu poškodenie v dôsledku výrazného zvýšenia importov (v absolútnom alebo relatívnom vyjadrení). Ochranné opatrenia (kvóty apod.) by nemali byť aplikované dlhšie ako 4 roky, hoci v určitých prípadoch môžu byť predĺžené na 8 rokov. Oblasť antidumpingových a kompenzačných opatrení je často kritizovanou oblasťou, rozvojové krajiny poukazujú na to, že rozvinuté krajiny tieto možnosti zneužívajú.

Ďalšia zložka pravidiel sa vzťahuje k administratívnym opatreniam, ktoré môžu obmedzovať obchod. Dohoda o dovoznom licenčnom konaní stanovuje, že importné licencovanie by malo byť jednoduché, transparentné a predvídateľné. Stanovuje záväzok dostatočne informovať o spôsoboch licencovania a súvisiacich termínoch. Dohoda v oblasti colného ohodnocovania cieľi na zvýšenie predvídateľnosti odhadu hodnoty importovaného tovaru pre colné účely. Dohoda o kontrole pred odoslaním smeruje k zvýšeniu transparentnosti pri overovaní kvantity, kvality, ceny zásielok. Pravidlá v oblasti pôvodu tovarov majú význam pre stanovovanie colných sadzieb (preferenčné režimy), kvótam, antidumpingovým opatreniam apod.. Jednotlivé krajiny môžu aplikovať odlišné pravidlá vzťahujúce sa k stanoveniu pôvodu, ako napríklad podiel pridanej hodnoty, zmena colnej klasifikácie, prípadne iné kritériá. Dohoda o pravidlách pôvodu cieľi v dlhodobom horizonte k harmonizácii týchto pravidiel.

Dohoda o investičných opatreniach súvisiacich s obchodom stanovuje základné pravidlá, ktoré jednotlivé krajiny nemôžu aplikovať vo vzťahu k investorom. Hoci toky medzinárodných investícií predstavujú jeden zo základných prvkov potenciálneho rozvoja menej vyspelých krajín, dohoda neobsahuje liberalizáciu vstupu investorov do krajín.

Ďalšou súčasťou pravidiel na pôde WTO sú plurilaterálne dohody v napríklad v oblasti obchodu s civilnými lietadlami, oblasti vládnych zákaziek.

Pravidlá na pôde WTO sa naďalej vyvíjajú a reagujú taktiež na nové podnety v rámci svetovej ekonomiky. Medzi nové oblasti je možné zaradiť elektronický obchod; na druhej ministerskej konferencii v Ženeve v roku 1998 bola prijatá deklarácia obsahujúca záväzok pokračovania v praktike nezaťažovania elektronických transakcií clami. Na singapúrskej ministerskej konferencii v roku 1996 bola 29 štátmi prijatá deklarácia v oblasti obchodu s produktmi informačných technológií, kde pri pozitívom vymedzení produktov sa vyjadrili, že obchod s nimi nebude zaťažovaný colnými sadzbami.

S ohľadom na vyššie uvedené sa ukazuje, že takmer vo všetkých oblastiach pokrytých pravidlami WTO existuje priestor pre ďalšie znižovania obchodných bariér, resp. zefektívnenie existujúcich systémov (odhad potenciálnych prínosov znížení obchodných bariér vid' kapitola 3.5). medzi oblasti, ktoré sú aktuálne v obmedzenej miere pokryté multilaterálnymi pravidlami a kam by sa potenciálne ďalšie rokovania mohli nasmerovať predstavuje oblasť vzťahu obchodu a ochrany životného prostredia, vládnych zákaziek, vzťahu k financovaniu obchodu, prístupu investorov do jednotlivých krajín, vzťah k pracovným štandardom a vydefinovanie vzťahu multilaterálnej a regionálnej obchodnej liberalizácie.

V rámci multilaterálnych pravidiel oblasť vzťahu obchodu a ochrany životného prostredia je relatívne obmedzene pokrytou oblasťou. Na jednej strane táto oblasť môže byť „zneužívaná“ k obmedzovaniu obchodu, na druhej strane potenciálne štandardy ochrany životného prostredia rozvojové krajiny, ako sa ukázalo počas multilaterálnych rokovaní z Dohy, vnímajú ako obmedzujúci prvok ich ekonomického rozvoja. Rovnako negatívny postoj je vyjadrovaný vo vzťahu k pracovným štandardom, čo je preukázateľné taktiež na fakte, že Medzinárodná organizácia práce nemá štatút pozorovateľa vo WTO.

Oblasť vládnych zákaziek je vysoko citlivá s ohľadom na podporu domácich producentov a dosahovanie domácich politických a hospodárskych cieľov. Vyššia transparentnosť a prístup zahraničných dodávateľov k časti zákaziek by mohla viesť k vyššej efektívnosti a rastu obchodu. Rovnako v súčasnosti oblasť toku medzinárodných investícií a vydefinovanie práv investorov vo vzťahu k hostiteľským krajinám obsahuje značný potenciál (bližšie vid' kapitola 1.5).

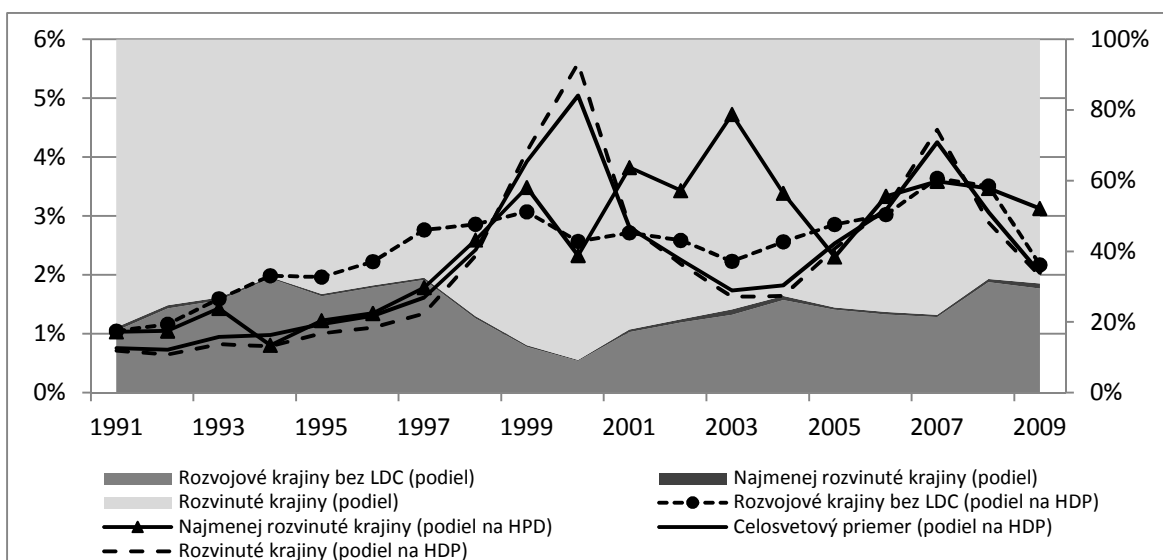
Z tohto kontextu vyplýva, že medzinárodné organizácie môžu ovplyvňovať multilaterálnu liberalizáciu vo viacerých smeroch. Medzinárodné medzivládne organizácie prostredníctvom svojej analytickej činnosti môžu „pripravovať“ menej vyspelé krajiny na jednotlivé oblasti rokovaní vrátane podpory zaujatia relevantného stanoviska, tiež môžu prezentovať svoje postoje k jednotlivým oblastiam vrátane ich vyjadrenia na pôde WTO zo štatútu pozorovateľov.

1.3 Obchod a investície

1.3.1 Multilaterálne pravidlá v oblasti investícií

Okrem medzinárodných tokov tovarov a služieb, zložkou ekonomických vzťahov sú medzinárodné toky investícií, ktoré siahajú od dlhodobých investícií po krátkodobé špekulatívne toky. Ako ukazuje graf 1, väčšina priamych zahraničných investícií (FDI) smeruje do rozvinutých krajín, pričom určitá pozitívna tendencia je badateľná v rastúcom podiele rozvojových krajín ako hostiteľských krajín v posledných desiatich rokoch. Negatívnym rysom je dlhodobo zanedbateľný podiel najmenej rozvinutých krajín na príjme FDI.

Graf 1: Podiel prílivu FDI na HDP a podiel jednotlivých skupín krajín na prílive FDI

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov World Development Indicators, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.

Pravidlá ovplyvňujú toky medzinárodných investícií dvomi smermi. V prvej rovine smerujú k ochrane práv investorov v hostiteľských krajinách vo vzťahu k už realizovanej investícii (ochrana proti vyvlastneniu, resp. prípadnej náhrady, repatriácia zisku, riešenie sporov). V druhej rovine smerujú k liberalizácii, resp. regulácii vstupu investorov do krajiny a súvisiacich podmienok.

Snahy o vymedzenie medzinárodného rámca v oblasti tokov medzinárodných investícií siahajú pred Havanskú chartu Medzinárodnej obchodnej organizácie, v ktorej cieľoch bolo „formulovať a podporiť prijatie všeobecnej dohody alebo deklarácie princípov vzťahujúcich sa k vykonávaniu, praktikám a zaobchádzaniu so zahraničnými

investíciami.“⁵⁵ Do Uruguajského kola multilaterálnych obchodných rokovaní GATT hlavný multilaterálny rámec predstavovali nezáväzné smernice, primárne Smernice a rozhodnutia OECD o medzinárodných investíciách a nadnárodných podnikoch, ktoré boli prvýkrát vydané v roku 1976. Ich cieľom bolo primárne uľahčiť investície medzi členskými krajinami OECD a obsahovali štandardy pre podnikanie nadnárodných podnikov, odkaz na národné zaobchádzanie so zahranične vlastnenými podnikmi, podporu spolupráce medzi štátmi v oblasti investičných stimulov a snahu o minimalizáciu odlišných požiadaviek na nadnárodné podniky rôznymi krajinami. Ďalším momentom bola Tripartitná deklarácia princípov vzťahujúcich sa k nadnárodným podnikom a sociálnej politike Medzinárodnej organizácie práce z roku 1977. Citlivosť oblasti ukazuje taktiež neúspech prijatia nezáväzných Pravidiel správania sa nadnárodných spoločností na pôde OSN po dvadsiatich rokoch rokovaní začiatkom 90-tych rokov.

Snaha o podporu investičných tokov prostredníctvom multilaterálnych, resp. bilaterálnych pravidiel zosilnela v 90-tych rokoch a bola vo veľkej miere podporovaná Európskou úniou, Spojenými štátmi ako aj medzinárodnými organizáciami. Z pohľadu rozvinutých krajín podpora tejto oblasti vychádzala zo snahy podporiť adekvátne investičné prostredie pre svojich investorov; medzinárodné organizácie s ohľadom na ich rozvojový potenciál ich spájali so zlepšením dlhodobej efektívnosti hostiteľských krajín prostredníctvom rastu konkurencie, transferu kapitálu, technológií, manažérskych schopností, rozšírenému prístupu na trhy a rastu obchodu vo všeobecnosti.

Uruguajské kolo multilaterálnych rokovaní GATT predstavovalo rozšírenie pravidiel na oblasť colných sadzieb, ktoré boli primárnym predmetom rokovaní predchádzajúcich kôl. Jedným z jeho výsledkov bolo rozšírenie medzinárodných pravidiel do oblasti toku investícií prostredníctvom Dohody o investičných opatreniach súvisiacich s obchodom (TRIMs), Dohody o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva (TRIPs) a taktiež vo vzťahu k investíciám v oblasti služieb prostredníctvom Všeobecnej dohody o obchode so službami (GATS).

Dohoda TRIMs bola výrazne presadzovaná Európskym spoločenstvom a Spojenými štátmi, ktoré ju vnímali ako jeden z prvých krokov k multilaterálnej investičnej dohode. Rozvojové krajiny sa k nej stavali negatívne pričom ich postoj vychádzal najmä z obavy o stratu autonómnej politiky. Dohoda priniesla niekoľko nových prvkov. Nadviazala oblasť

⁵⁵ Final Act of the United Nations Conference on Trade and Employment, Havana Charter for an International Trade Organization, článok 11.

investícií na základné princípy WTO, najvýznamnejší prínos mala vo vymedzení príkladov opatrení obmedzujúcich investorov. Ako zakázané opatrenia uvádza: i) požiadavku miestneho objemu (definovanie nákupu alebo vstupu do produkcie určitého tovaru alebo objemu produktov domácej produkcie), ii) importnú rovnováhu (limitovanie nákupu alebo vstupu do produkcie importovaných tovarov na objem realizovaného exportu), iii) importné obmedzenia (obmedzenie dovozu podnikom odvodeného od rozsahu exportu alebo požiadavky miestneho objemu), iv) obmedzenia zahraničnej zmeny (obmedzovanie dovozu podnikom viazaním prístupu k zahraničným menám na príliv cudzích mien podnikom), v) vývozné obmedzenia (obmedzovanie exportu podniku podielom na produkcii alebo vzťahom k objemu miestnej produkcie). Ďalším prvkom, ktorý dohoda priniesla, bola požiadavka transparentnosti a to poskytovanie informácií WTO ohľadom aplikovaných investičných opatrení súvisiacich s obchodom.⁵⁶ O tom, že dohoda bola nasmerovaná na ochranu práv investorov z rozvinutých krajín, ako bolo očakávané, svedčí, že u významnej väčšiny z 27 sporov odkazujúcich na porušenie dohody TRIMs žalujúcu stranu predstavovali Európske spoločenstvá, Spojené štáty alebo Japonsko voči rozvojovým krajinám.

GATS priniesla v oblasti investícií zákaz limitovania zahraničných investícií a podielov zahraničnej účasti na jednotlivých spoločnostiach. Rovnako dosah na oblasť medzinárodného toku investícií mala dohoda TRIPs stanovujúca minimálne štandardy ochrany práv duševného vlastníctva.

Dosiahnutie dohody v oblasti investícií výrazne podporovala taktiež Svetová banka, ktorá v priebehu Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT vydala Smernice o zaobchádzaní s priamymi zahraničnými investíciami. Načasovanie vydania smerníc na rok 1992 je možné vnímať ako snahu o ovplyvnenie výstupu rokovaní a predloženie vzoru potenciálnej investičnej dohody. Smernice obsahovali širšie aspekty vzťahujúce sa k investíciám oproti dohode TRIMs. Navrhovali princíp uľahčovania prijímania zahraničných investícií a predchádzania komplikovaných regulácií v súvislosti s prijímaním investícií. Ďalej sa dotýkali zamestnávania zahraničných osôb, otázkami transferu odmien zahraničného personálu a ziskov realizovaných z investície, pravidiel v prípade likvidácie podnikov. Taktiež obsahujú zákaz vyvlastnenia investície a definujú podmienky, za akých je možné pristúpiť k vyvlastneniu (súladi s právnymi normami, vo

⁵⁶ Agreement on Trade-Related Investment Measures. Dostupné z http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims_e.htm

verejnom záujme a za adekvátnu náhradu), pričom sa široko venujú metódam stanovenia adekvátnej náhrady v prípade takéhoto kroku. Zaujímavý odkaz v rámci smerníc sa vzťahuje k negatívnemu postoju k poskytovaniu výhodnejších investičných podmienok pre investície pochádzajúce z regionálnej integračnej dohody.⁵⁷ Viacero autorov, ako napríklad Wendrich,⁵⁸ považuje smernice za adekvátny základ potenciálnej multilaterálnej investičnej dohody.

Ďalšiu vývojovú tendenciou na pôde WTO predstavovalo vytvorenie Pracovnej skupiny zaoberajúcej sa vzťahom obchodu a investícií na ministerskej konferencii v Singapúre v roku 1996 a následné zakomponovanie mandátu pre rokovania v tejto oblasti do Deklarácie z Dohy z roku 2001. Posledná správa, ktorú pracovná skupina predložila v júli 2003 pred ukončením rokovaní v tejto oblasti ukazuje, že bol dosiahnutý obmedzený pokrok a existoval široký rozdiel v pohľadoch. Napríklad v oblasti definície investícií Kanada preferovala rokovať v rámci širokej definície investícií hoci akceptovala, že nie všetky typy investícií by mali byť pokryté rokovaniami,⁵⁹ na druhej strane napríklad Čína preferovala iba v rámci užšej definície investícií (navrhovala vylúčiť portfóliové investície vrátane špekulatívnych tokov).⁶⁰ Ďalším kritickým bodom vzťahu investícií a obchodu bola otázka limitovania „priestoru pre aktívnu investičnú politiku“ rozvojových krajín. India vo svojom komuniké vyjadrila, že rozvojové krajiny „si musia ponechať schopnosť kontrolovať a usmerňovať zahraničné investície v súlade s ich domácimi záujmami a prioritami. Bilaterálne investičné dohody boli preferované kvôli flexibilitě, ktorú poskytujú hostiteľskej krajine v tomto ohľade.“⁶¹ S týmto postojom súvisí taktiež negatívny pohľad na potenciálne zakomponovanie základného princípu WTO národného zaobchádzania do potenciálnej dohody. India sa vyjadrila, že tento princíp je v zásade aplikovateľný iba vo fáze po zriadení investície (*post-establishment*) a nie vo vzťahu k voľnému prílivu (*pre-establishment*). Európska únia, ako jeden zo subjektov najviac podporujúcich rokovania v tejto oblasti, v reakcii na obavu rozvojových krajín z vytesňovania domácich investícií ako dôsledku otvorenia sa prílivu FDI, navrhla

⁵⁷ WB World Bank Guidelines on the Treatment of Foreign Direct Investment.

⁵⁸ Wendrich, C. The World Bank Guidelines as a Foundation for a Global Investment Treaty: A Problem-Oriented Approach, *TDM special study – vol.2*, 2005.

⁵⁹ Working Group on the Relationship between Trade and Investment, Communication from Canada, WT/WGTI/W/157, 10.apríl 2003, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

⁶⁰ Working Group on the Relationship between Trade and Investment, Communication from China, WT/WGTI/W/159, 15.apríl 2003, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

⁶¹ Working Group on the Relationship between Trade and Investment, Communication from India, WT/WGTI/W/148, 7.október 2002, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

pozitívny prístup k jednotlivým sektorom.⁶² Tento prístup mal umožniť pozitívne definovať sektory, ktorých by sa dotýkal voľný vstup investorov do krajiny.

Negatívny dopad na rokovania na pôde WTO mal taktiež neúspech Mnohostrannej dohody o investíciách (MAI – *Multilateral Agreement on Investment*), ktorá bola predmetom rokovaní na pôde OECD a ktoré stroskotali v roku 1998. Návrh dohody vychádzal zo širokej definície investícií (vrátane krátkodobých špekulatívnych tokov). Rovnako obsahoval princípy národného zaobchádzania už vo vzťahu k vstupu investora do krajiny a doložku najvyšších výhod, pravidlá vzťahujúce sa k vyvlastneniu a adekvátnym náhradám. V kontexte neúspechu MAI, ktoré stroskotali v prvom rade na odpore nevládných organizácií, bolo ťažké očakávať úspech rokovaní s obdobným kontextom na pôde WTO.

V súčasnosti napríklad Európska komisia v nadväznosti na Lisabonskú zmluvu v júli 2010 vydala dokument vzťahujúci sa k novej investičnej politike EÚ s názvom *Towards a comprehensive European international investment policy*, v ktorom sa vyjadrila, že multilaterálna iniciatíva je na zváženie.⁶³ Na nejednotnom postoji európskych orgánov je možné dokumentovať, že ani v rozvinutých krajinách neexistuje jednotný postoj vo vzťahu k potenciálnej multilaterálnej investičnej dohode. Európsky parlament v nadväznosti na dokument Európskej komisie, ktorá skôr preferuje liberalizáciu vstupu investorov do krajín, sa vyjadril, že investičná politika by mala zachovávať možnosti regulácie v rôznych prípadoch podľa jednotlivých sektorov.⁶⁴

Dosiahnutie konsenzu na báze dohody GATS, kedy by krajiny definovali podmienky prístupu investorov do krajiny v jednotlivých sektoroch by podporilo medzinárodný tok investícií, je jedným zo smerov kam sa budúce multilaterálne rokovania pravdepodobne budú uberať. S ohľadom na postoj Svetovej banky vo vzťahu k podpore singapúrskej otázky „obchodu a investícií“ je skôr pravdepodobné, že potenciálnu dohodu v tejto oblasti bude podporovať.

⁶² Working Group on the Relationship between Trade and Investment, Communication from European Community and its Member States, WT/WGTI/W/154, 7. apríl 2003, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

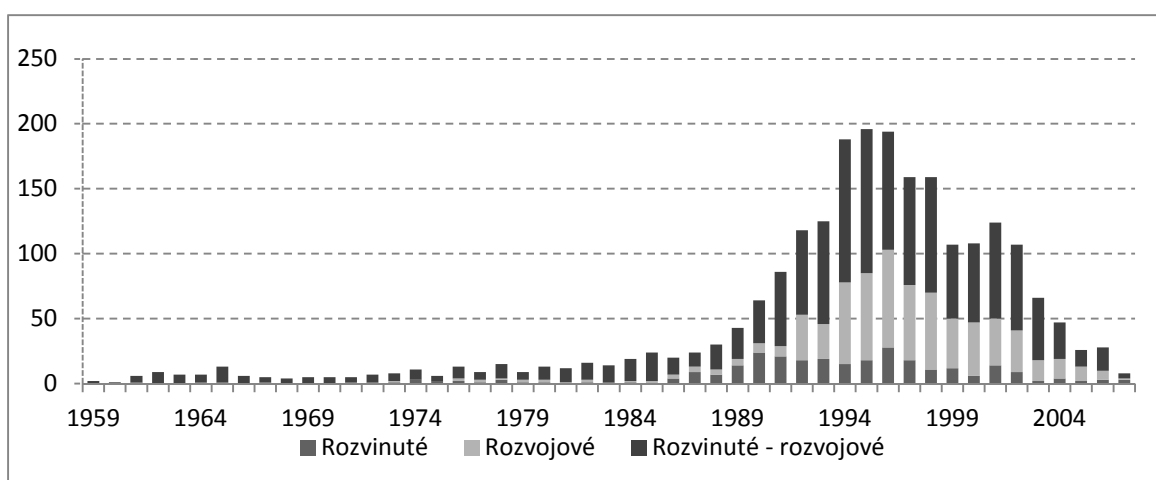
⁶³ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions, Towards a comprehensive European international investment policy, 7. júl 2010, dostupné z <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/147884.htm>.

⁶⁴ European Parliament resolution of 6 April 2011 on the future European international investment policy, čl. 6, dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2011-0141&language=EN>.

1.3.2 Bilaterálne investičné dohody

Pri neexistencii multilaterálneho rámca, bilaterálne investičné dohody predstavujú hlavný mechanizmus vymedzujúci práva a povinnosti vzťahujúce sa k medzinárodnému toku investícií. Jednotlivé bilaterálne investičné dohody sa v rôznej miere dotýkajú liberalizácie vstupu investorov do hostiteľských krajín a rovnako odlišne pristupujú k pokrytiu jednotlivých typov investícií. Ako ukazuje graf 2, k výraznému nárastu počtu uzatváraných bilaterálnych investičných dohôd došlo v 90-tych rokoch. Zaujímavou tendenciou je ich uzatváranie nie len vo vzťahoch rozvinutých krajín ale aj medzi rozvojovými krajinami navzájom. S ohľadom na tendenciu k ich uzatváraniu aj po prijatí dohody TRIM sa skôr ukazuje, že mala limitovaný vplyv na definovanie pravidiel vzťahujúcich sa k toku medzinárodných investícií.

Graf 2: Počet uzatvorených bilaterálnych investičných dohôd

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov ISCID Database of Bilateral Investment Treaties, <http://icsid.worldbank.org>.

Väčšina bilaterálnych investičných dohôd má štandardizovaný obsah a obvykle obsahuje definíciu investícií (obvykle nad rámec FDI), odkaz na princíp národného zaobchádzania, doložku najvyšších výhod, zákaz vyvlastnenia, limitovanie obmedzení na transfer zdrojov z investície a systém riešenia sporov medzi investorom a hostiteľským štátom. Za najvýznamnejší prvok v týchto dohodách je považovaný prístup investorov k medzinárodnej arbitráži v prípade neplnenia podmienok hostiteľskou krajinou. Ďalšiu významnú charakteristiku predstavuje konštrukcia dohôd. Európske bilaterálne investičné dohody obvykle vychádzajú z predpokladu možnosti kontroly vstupu investora do krajiny a v oblasti princípu národného zaobchádzania sa vzťahujú až k obdobiu po vstupe

investora do krajiny. V nadväznosti na Lisabonskú zmluvu tento koncept kritizovala Európska komisia a naznačila, že túto medzeru sa bude snažiť zaplniť.⁶⁵ V podobnom duchu ako európske investičné dohody sú konštruované aj dohody medzi rozvojovými krajinami navzájom. Na druhej strane bilaterálne investičné dohody uzatvárané Spojenými štátmi odkazujú na národné zaobchádzanie už pri vstupe investora do krajiny. Liberalizovaním vstupu investora do krajiny táto konštrukcia výraznejšie podporuje toky investícií. Bilaterálnym investičným dohodám, primárne vo vzťahu rozvinutých a rozvojových krajín je často vyčítané, že neobsahujú ustanovenia o podpore udržateľných investícií, transfere technológií, záväzky investorov dodržiavať právny poriadok, pracovné štandardy apod..⁶⁶

V hodnotení vplyvu bilaterálnych investičných dohôd na tok FDI nepanuje jednotný názor. Büthe and Milner,⁶⁷ dospievajú k záveru, že existuje pozitívna korelácia medzi bilaterálnymi investičnými dohodami a prítokom FDI do rozvojových krajín. Na druhej strane napríklad Berger konštatuje, že mali pozitívny vplyv, iba obmedzený, na tok FDI do transformujúcich sa krajín strednej a východnej Európy.⁶⁸ Rovnako Hallward-Driemeier uvádza, že mali obmedzený vplyv na tok FDI z krajín OECD do rozvojových krajín.⁶⁹

Bilaterálne investičné dohody vo všeobecnosti odkazujú v oblasti riešenia sporov na Medzinárodné centrum pre riešenie investičných sporov (*ICSID - International Centre for Settlement of Investment Disputes*), ktoré je súčasťou skupiny Svetovej banky. O zintenzívnení investičných aktivít svedčí taktiež počet začatých sporov pred ICSID, ako je zrejmé z grafu 3.

⁶⁵ Explicitne definovala, že investičná politika bude obsahovať investičnú liberalizáciu a zároveň ochranu investícií. Rovnako uviedla, že prioritou je skôr vtesnať investičný rozmer do regionálnych obchodných dohôd než uzatvárať samostatné BIT. Ako priority vydefinovala vzťah s Kanadou, MERCOSUrom, Indiou, Singapúrom, Ruskom a Čínou. Posunom v tejto oblasti je preferenčná obchodná dohoda s Kóreou aplikovaná na provizórnej báze od 1. júla 2011, ktorej súčasťou je záväzok národného zaobchádzania pri vstupe investorov do krajiny. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions 'Towards a comprehensive European international investment policy', 7. júl 2010, str. 5. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/may/tradoc_147884.pdf.

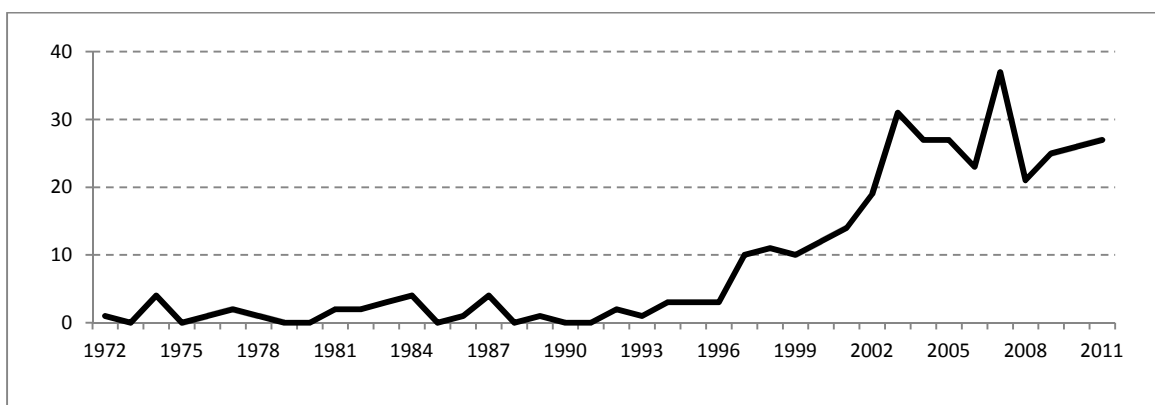
⁶⁶ Eventon, R. (ed.) *EU Investment Agreements in the Lisbon Treaty Era: A Reader*, Seattle to Brussels Network, 2010, str. 10.

⁶⁷ Büthe, T. and Milner, H.V. *Bilateral investment treaties and foreign direct investment: a political analysis*. In Sauvants, K., Sachs, L., E. (eds.) *The Effects of Treaties on Foreign Direct Investment: Bilateral Investment Treaties, Double Taxation Treaties and Investment Flows*. New York. Oxford University Press, 2009.

⁶⁸ Berger, A., Busse, M., Nunnenkamp, P., Roy, M. *More Stringent BITs, Less Ambiguous Effects on FDI? Not a Bit!*, *Staff Working Paper ERSD-2010-10*, 2010.

⁶⁹ Hallward-Driemeier, M. *Do Bilateral Investment Treaties Attract Foreign Direct Investment? Only a Bit ... and They Could Bite*, *World Bank Policy Research Working Paper 3121*, 2003.

Graf 3: Počet začatých sporov pred ICSID

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov <http://icsid.worldbank.org>.

V tejto súvislosti, rovnako ako vo vzťahu k sporom na pôde WTO (viď kapitola 1.6) by medzinárodné organizácie mohli poskytovať širšiu podporu rozvojovým krajinám, ktorých kapacity sú relatívne obmedzené a náklady prehratého sporu nimi v zásade nesené.

1.4 Riešenie sporov na pôde WTO

1.4.1 Systém riešenia sporov WTO

Vymáhateľnosť obchodných záväzkov predstavuje jeden z pilierov obchodného systému, bez ktorého by bola oslabená jeho efektívnosť a predvídateľnosť. Efektívny systém riešenia sporov musí byť založený na dostatočnej rýchlosti pri riešení sporov, spojený s adekvátnymi nákladmi a obsahovať možnosti uplatnenia sankcií pôsobiacich preventívne a hojaciach negatívne dopady. Adekvátne rýchlosť riešenia sporov má viesť k minimalizácii doby negatívneho dopadu na zasiahnuté subjekty. Definícia adekvátnych časových limitov jednotlivých krokov v procese obmedzuje možnosť oddiaľovať povinnosť napraviť nežiaduci stav alebo možnosť prijatia opatrení hojaciach negatívne dopady nedodržania záväzkov. Relevancia tohto princípu sa zvyšuje, pokiaľ dotknutou stranou sporu je malá krajina a dotknuté sú jej citlivé záujmy. Adekvátnosť nákladov na riešenie sporu predpokladá, že náklady na riešenie sporu musia byť adekvátne vo vzťahu k riešenému sporu, ale zároveň musia byť dostatočne vysoké, aby obmedzovali riešenie sporov marginálneho významu, hoci významnosť závisí na relatívnom objeme dotknutého obchodu napríklad k celkovému obchodu daného subjektu. Taktiež systémy musia obsahovať možnosť uplatnenia potenciálnych protiopatrení, ktoré by odrádzali od

nedodržania prijatých záväzkov, čo opäť vedie k záveru, že nepomer vzájomného relatívneho obchodu strán sporu môže obmedzovať účinnosť odstrašujúcich nástrojov.

Niektorými ekonómami je Dohovor o pravidlách a postupoch pri urovnávaní sporov (*DSU – Dispute Settlement Understanding*) považovaný za kľúčový úspech Uruguajského kola. DSU nahradil systém riešenia sporov GATT, ktorý bol principiálne inšpirovaný Havanskou chartou Medzinárodnej organizácie pre obchod, ktorá nepredpokladala efektívny prenos rozhodovacích právomocí na samostatný súdny orgán (taktiež vo vzťahu k Medzinárodnému súdnemu dvoru predpokladala iba konzultatívny vzťah).

Dohovor vymedzuje spôsoby riešenia sporov medzi zmluvnými stranami a stanovuje postupy vrátane vymedzenia lehôt. Kompetencie ohľadom vykonávania pravidiel a postupov riešenia sporov sú podľa dohovoru na úrovni Orgánu na urovnávanie sporov (*DSB – Dispute Settlement Body*), v ktorom sú zastúpené zmluvné strany príslušnej dohody.

Krajiny pri riešení sporov vyplývajúcich z dohôd WTO sa môžu dohodnúť na využití dobrých služieb, zmierovacieho konania, sprostredkovania tretej strany, pričom Generálny riaditeľ WTO môže z titulu svojej funkcie ponúknuť tieto služby v snahe pomôcť urovnať spor. Tento nástroj riešenia sporov je možné použiť namiesto konzultácií alebo súbežne s nimi, ako aj v ďalších fázach riešenia sporu. Rovnako na základe dohody môžu krajiny riešiť vzájomné spory prostredníctvom rozhodcovského konania, pričom dohodu o rozhodcovskom konaní vrátane jeho výsledku majú povinnosť oznámiť ostatným členom DSB. Otázky dohľadu nad dodržaním rozhodnutia a možnosti požiadať DSB o dočasné povolenie pozastaviť poskytovanie koncesíí sa adekvátne uplatňujú.

Ak sa krajiny nedohodnú na rozhodcovskom konaní alebo využití dobrých služieb, zmierovacieho konania alebo sprostredkovania, potom prvým štádiom riešenia sporu je zaslanie žiadosti o konzultácie druhej strane, účelom ktorej je pokúsiť sa o uspokojivé riešenie vzájomným dialógom. V tejto fáze sú využívané diplomatické konzultácie medzi členmi sporu. Súčasťou žiadosti o konzultácie má byť odôvodnenie žiadosti vrátane právneho zdôvodnenia. Ak táto fáza neuspее v horizonte 60 dní, môže žalujúca strana požiadať o ustanovenie poroty. Porota nebude ustanovená ak na stretnutí Orgánu pre urovnávanie sporov bude jednomyselne rozhodnuté, že ustanovená nebude, čo s ohľadom na záujmy žalujúcej strany znamená, že porota bude ustanovená automaticky. Porota má právo požadovať informácie od akejkoľvek fyzickej osoby alebo organizácie, ktorú

považuje za vhodnú. Po preskúmaní výpovedí a argumentov porota predkladá stranám sporu návrh svojej správy, vo vzťahu ku ktorej môžu strany sporu predložiť žiadosti o preskúmanie určitých aspektov. Pokiaľ k predbežnej správe nie sú predložené pripomienky, je považovaná za záverečnú a bude rozoslaná členom DSB. Správa sa stane záväznou ak aspoň jedna zo strán sporu neoznámí úmysel odvolať sa, alebo ak DSB jednomyselne rozhodne o neprijatí správy. Odvolací orgán sa obmedzuje na preskúmavanie právnych otázok uvedených v správe poroty a ich právny výklad, pričom môže závery poroty potvrdiť, zmeniť alebo zamietnuť. Správa Odvolacieho orgánu bude prijatá, ak DSB jednomyselne nerozhodne o jej neschválení. Tento postup vedie k tomu, že spor medzi členskými krajinami by mal viesť k vyriešeniu, s ohľadom na to, že s neschválením by museli súhlasiť obe strany.

Ak porota alebo Odvolací orgán dospeje k záveru, že opatrenie prijaté členskou krajinou je nezlučiteľné s pravidlami WTO, odporučí, aby daný stav uviedla do súladu s danou dohodou a zároveň môže navrhnúť spôsoby akými by to mohla uskutočniť. O zámeroch uskutočnenia odporúčaní oboznámi dotknutý člen DSB. Ak daný člen nie je schopný uviesť opatrenia do súladu s dohodou v primeranej lehote, môže dotknutá krajina požiadať DSB o dočasné pozastavenie poskytovania koncesíí alebo iných záväzkov. DSB môže jednomyselne zamietnuť žiadosť o „odvetné“ opatrenia čo je s ohľadom na žalujúcu stranu málo pravdepodobné. Pri zvažovaní, ktoré koncesie budú dočasne pozastavené, má žalujúca strana usilovať o pozastavenie koncesíí najprv v rovnakom sektore, ak by aplikovanie pozastavenia koncesíí v danom sektore bolo nepraktické alebo neúčinné, má usilovať o opatrenia v inom sektore pokrytom rovnakou dohodou a ak by ani aplikovanie pozastavenia koncesíí týmto spôsobom nebolo účinné alebo praktické, môže zvažovať uplatnenie pozastavenia koncesíí na základe princípu iný sektor, iná dohoda.

Dohovor o pravidlách a postupoch pri urovnávaní sporov zaviedol do systému riešenia sporov princíp tzv. negatívneho konsenzu, ktorým sú schvaľované správy poroty, resp. správy Odvolacieho orgánu. Do Uruguajského kola k ustanoveniu poroty bol potrebný tzv. pozitívny konsenzus, čo znamenalo, že aj žalovaná strana sporu musela s jeho ustanovením súhlasiť, čo sa vzťahovalo taktiež na správu poroty a implementáciu „odvetných“ opatrení. Tento princíp zvyšuje relevanciu odstrašujúceho charakteru prijatia sankcií.

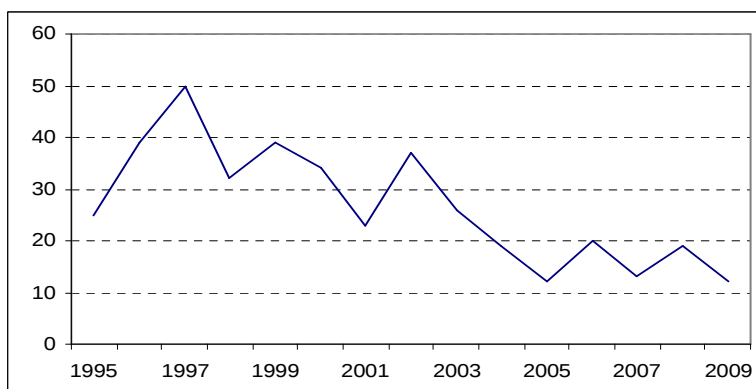
Ďalším prínosom Dohovoru o pravidlách a postupoch pri urovnávaní sporov je vymedzenie lehôt jednotlivých fáz riešenia sporu, čo v rámci GATT neexistovalo. Hoci Dohovor obsahuje ustanovenia o flexibilitate lehôt, fáza konzultácií by nemala trvať dlhšie

ako 60 dní od doručenia žiadosti o konzultácie, fáza riešenia sporu porotou by mala byť ukončená do jedného roku a odvolacia fáza v horizonte 4 mesiacov, čím sa obmedzila možnosť členov oddiaľovať ukončenie sporov.

1.4.2 Participácia krajín v systéme riešenia sporov

Ako ukazuje graf 4, od vzniku Orgánu pre riešenie sporov je výrazná tendencia poklesu počtu začatých sporov, čo je čiastočne v rozpore s predpokladom, že počas ekonomických poklesov by krajiny mali mať vyššiu tendenciu zabezpečovať svoje obchodné práva. Tento vývoj môže byť dôsledkom vyjasnenosti práv a povinností, širšieho využívania dobrých služieb, zmierovacieho konania, sprostredkovania alebo rozhodcovského konania bez notifikácie DSB, ale primárne toho, že vyšší podiel obchodu je regulovaný prostredníctvom regionálnych obchodných dohôd, na ktoré sa jurisdikcia DSB nevzťahuje.

Graf 4: Počet začatých sporov k novembru 2009

Prameň: prepočet na základe údajov <http://www.wto.org>.

Iným pohľadom na využívanie systému riešenia sporov je, aké krajiny sú najčastejšie stranami sporu. Ako ukazuje tabuľka č.1, najčastejšími stranami sporu sú USA a EÚ. Ukazuje sa rastúca tendencia využívania systému rozvojovými krajinami pri zabezpečovaní svojich práv, v období rokov 2005 až 2009 u takmer 50 % sporov boli žalujúcou stranou, na druhej strane táto tendencia sa obmedzuje na niekoľko veľkých rozvojových krajín (hlavne Argentína, Brazília, Mexiko, Čína, Thajsko, India). Rovnako sa

ukazuje, že rozvojové krajiny riešia vo väčšej miere vzájomné spory pričom je nutné poznamenať, že žalovaných je opäť iba niekoľko veľkých rozvojových krajín.

Tabuľka 4: Počet začatých sporov podľa žalobcu a žalovaného k novembru 2009

Žalobca	USA			EÚ			Ďalšie rozvinuté			Rozvojové		
	1995-99	2000-04	2005-09	1995-99	2000-04	2005-09	1995-99	2000-04	2005-09	1995-99	2000-04	2005-09
USA				19	6	3	21	3	1	16	11	9
EU	16	12	2				12	4	1	20	6	10
Ďalšie rozvinuté	12	22	2	8	6	6	7	1	3	10	2	2
Rozvojové	11	15	15	15	12	6	3	5		12	31	16

Prameň: prepočet na základe údajov <http://www.wto.org>.

Za dôvody nízkej aktívnej participácie rozvojových krajín je považované nedostatočné povedomie o právach a povinnostiach vyplývajúcich z dohôd WTO, neadekvátna koordinácia medzi vládou a súkromným sektorom tým, že systém riešenia sporov vychádza z medzinárodného práva verejného, náročnosť dokázania existencie nedovolených bariér obchodu, kapacitné obmedzenia pri zastrešení sporu, nedostatok politickej vôle vymáhať práva z obavy obmedzenia poskytnutých obchodných preferencií alebo iných foriem asistencie zo strany rozvinutých krajín alebo z obavy možných odvetných opatrení pokiaľ by menšia krajina podnikla kroky voči svojmu významnému obchodnému partnerovi.⁷⁰ Ďalším aspektom ovplyvňujúcim participáciu menších a menej rozvinutých krajín je to, že systém riešenia sporov nepredpokladá odlišné postupy pre riešenie sporov rôznej veľkosti, čo pri pohľade na odhadované náklady spojené s riešením sporu (viď tabuľka 5) sa pre menej vyspelé krajiny a krajiny s menším absolútnym objemom exportu javí ako značne nákladné. Dopad obmedzenia exportu rovnakej veľkosti je rôzny u rôzne veľkých a vyspelých krajín (objem exportu vo výške 10 mil. USD siaha od zanedbateľnej čiastky až po napr. cca 2 % HDP u Gambie). Hoci tento fakt je v súlade s obmedzovaním riešení sporov marginálneho významu, fixnosť nákladov ukazuje, že niektoré krajiny bez poskytnutia asistencie treťou stranou nie sú schopné efektívne zabezpečiť svoje práva.

⁷⁰ Nordström, H., Shaffer, G. Access to Justice in the World Trade Organization: The Case for a Small Claims Procedure, A Preliminary Analysis, *ICTSD Issue Paper No.2*, 2007, str. v.

Tabuľka 5: Odhad nákladov procesu u DSB

	Úroveň zložitosti		
	Nízka	Stredná	Vysoká
<i>Počet hodín</i>			
Konzultácie	108	200	318
Porota	358	640	1028
Odvolací orgán	178	270	420
Celkovo	643	1110	1765
<i>Celkové náklady pri 500 USD/hod.</i>			
Konzultácie	53 750	100 000	158 750
Porota	178 750	320 000	513 750
Odvolací orgán	88 750	135 000	210 000
Celkovo	321 250	555 000	882 500

Prameň: Nordström, H., Shaffer, G.: Access to Justice in the World Trade Organization: The Case for a Small Claims Procedure, A Preliminary Analysis, *ICTSD Issue Paper No.2*, 2007, str. 10.

S ohľadom na vyššie uvedené sa ukazuje, že priestor pre činnosť medzinárodných organizácií pri vymáhaní záväzkov prostredníctvom systému riešenia sporov WTO je predovšetkým v oblasti podpory menej vyspelých krajín technickou asistenciou, pri zastupovaní pre orgánmi, identifikácii potenciálnych porušení práv týchto krajín. Ďalej v analýze politík rozvinutých krajín vo vzťahu k zníženiu obavy z odvetných opatrení pri žalovaní. Tento názor, že medzinárodné organizácie ako UNCTA, UNDP, ITC, Svetová banka by mohli aktívnejšie podporovať záujmy rozvojových krajín u prostredníctvom systému riešenia sporov WTO, zastáva taktiež napríklad Brown a Hoekman.⁷¹

⁷¹Brown, C.P., Hoekman, B.,M. WTO Dispute Settlement and the Missing Developing Country Cases: Engaging the Private Sector *Journal of International Economic Law*, Vol. 8, No 4, 2005, str. 893.

2 MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE A MEDZINÁRODNÝ OBCHOD

2.1 Rámec medzinárodných organizácií

2.1.1 Typológia medzinárodných organizácií

V ekonomickej teórii je možné rozlíšiť niekoľko konceptov vzťahu inštitúcií a organizácií. V prvom rade je to široká definícia inštitúcií; ako uvádza napríklad Dosi a Orsenigo, inštitúcie „obsahujú všetky formy organizácií, konvencií a opakované a vytvorené vzorce chovania, ktoré nie sú priamo sprostredkované trhom.“⁷² Rovnako napríklad Neale⁷³ zastáva podobný široký koncept inštitúcií. Druhú rovinu predstavuje konceptuálne odlišovanie inštitúcií a organizácií. Napríklad Kapp, hoci sa vyhýba definícii inštitúcií a organizácií negatívnym vymedzením, uvádza, že sa na ne nevzťahujú právne formy organizácií ako napríklad Federálny rezervný systém.⁷⁴ Toto negatívne vymedzenie má blízko k najrozšírenejšej definícii inštitúcií a organizácií, na ktorej stavia väčšina nových inštitucionálnych ekonómov, definícii Douglasa Northa. Inštitúcie definuje ako „pravidlá hry“ a organizácie ako „skupiny jednotlivcov, vzájomne spojených za účelom dosiahnutia určitých cieľov.“⁷⁵

Definícia Douglasa Northa umožňuje rozlíšiť niekoľko foriem organizácií, ktoré sa dotýkajú otázok medzinárodného obchodu. Najnižšiu formu inštitucionalizácie organizácií predstavujú voľné združenia krajín s nízkou vnútornou inštitucionalizáciou, ktorých cieľom je dosiahnuť spoločné ciele (obvykle úzko vymedzené) v oblasti liberalizácie obchodu. Za takéto združenia môžeme považovať koalície krajín v rokovaniach GATT/WTO. Vyššiu formu organizácií dotýkajúcich sa medzinárodných organizácií predstavujú medzinárodné fóra s vyššou formou inštitucionalizácie (obvykle so širokou agendou nedotýkajúcou sa úzko vymedzenej agendy dosiahnuteľnej v krátkom čase). Táto forma organizácií sa môže prelínať s prvou skupinou. Vyššiu formu organizácií, ktoré sa dotýkajú otázok medzinárodného obchodu predstavujú inštitucionalizované medzinárodné

⁷² Dosi, G., Orsenigo, L. Coordination and transformation: an overview of structures, behaviours and change in evolutionary environments', in Dosi, G. (ed.), *Technical Change and Economic Theory*, London: Pinter, 1988, str. 19.

⁷³ Neale, W.C. Institutions, *Journal of Economic Issues*, Vol. 21, No.3, 1987, str. 1177-1206.

⁷⁴ Kapp, K.W. In Defence of Institutional Economics, *Swedish Journal of Economics*, Vol.70, 1968, str. 1-18.

⁷⁵ Prednáška D.C. Northa pri príležitosti udelenia Nobelovej ceny. Dostupné z http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1993/north-lecture.html.

organizácie s pevne vymedzeným štatútom, na ktoré členské krajiny preniesli časť svojich kompetencií.

2.1.2 Ekonomické krízy a reformy inštitucionálneho usporiadania

Globálne ekonomické krízy vo všeobecnosti predstavujú podnety k hľadaniu modelov multilaterálnej spolupráce, prostredníctvom ktorých by bolo možné predchádzať opakovaniu príčin a efektívne reagovať na negatívny vývoj. Paralely je možné hľadať ako pri vzniku brettonwoodských organizácií v 40-tych rokoch, tak aj v reakcii na ropné krízy 70-tych rokov, ktoré podnietili sformovanie tzv. G-8 (pôvodne G-6), neformálneho fóra najvýznamnejších rozvinutých ekonomík (a Ruska). Prvotný cieľ fóra, ako ho definuje komuniké z Rambouillet z novembra 1975, „stanoviť kurz, ktorého sa budeme držať“⁷⁶ v boji proti nezamestnanosti, inflácií a vážnym energetickým problémom, sa postupne rozšíril do širšieho spektra oblastí.

Východoázijská finančná kríza v oblasti inštitucionálnej architektúry podnietila sformovanie tzv. G-20. Krajiny G-7 na summite v Kolíne v roku 1999 v reakcii na východoázijskú finančnú krízu vyzvali k vytvoreniu „mechanizmu neformálneho dialógu medzi systematicky dôležitými krajinami.“ Výsledkom bolo sformovanie tzv. G-20, hoci korene formovania tejto skupiny je možné hľadať už na summite APEC v roku 1997. G-20 v štruktúre globálneho vládnutia malo predstavovať diskusné fórum ministrov financií a guvernérov centrálnych bánk ohľadom kľúčových ekonomických a finančných otázok. Vo veci vytvorenia zoskupenia nebola jednoznačná zhoda. Francúzsko a Taliansko sa obávali, že nové fórum by mohlo „podlomiť“ úlohu IMF. USA, Japonsko a Kanada jeho vznik podporovali, Kanada primárne s cieľom podporiť štruktúry diskusií mimo inštitúcií, v ktorých dominovali USA, ako vnímala výsledky, ku ktorými viedol summit APEC.⁷⁷ Formovanie agendy bolo ovplyvnené obavami, aby sa zoskupenie nestalo miestom konfrontácií Juhu a Severu. Podobne ako u G-8, summitov sa zúčastnili vrcholní predstavitelia Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky.

Súčasná ekonomická kríza v oblasti inštitucionálnej architektúry vedie k redefinícii úlohy skupiny G-20 smerom k dominantnému fóru medzivládnych diskusií, keď od roku

⁷⁶ Declaration of Rambouillet, Rambouillet, Francúzsko, 17. november 1975, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1975rambouillet/communique.html>.

⁷⁷ Kirton, J. What is G-20?, *G-20 Information Centre*, 1999, <http://www.g20.utoronto.ca/g20whatisit.html>.

2008 došlo k „doplneniu“ summitov ministrov financií a guvernérov centrálnych bánk o summity vrcholných predstaviteľov členských štátov, čím získava fórum širší politický kapitál. Zbližovanie členskej základne (prostredníctvom účasti významných rozvojových krajín na summitoch G-8), prekrytie summitov G-8 a G-20 v Kanade v júni 2010 naznačujú, že G-20 prevezme úlohu G-8 v oblasti medzinárodných ekonomických vzťahov. Organizačná štruktúra G-20, opierajúca sa o ročnú rotáciu predsedníctva a systém tzv. „trojky“, kedy vždy tri krajiny (minulá, súčasná a budúca predsedajúca krajina) participujú na formovaní agendy summitov, posilňuje kontinuitu zoskupenia a môže byť ďalším faktorom ovplyvňujúcim úlohu G-20 v systéme globálneho vládnutia. Na druhej strane, jeho zavedenie pri odovzdaní predsedníctva v skupine Indii⁷⁸ ako prvej rozvojovej krajine, pri participácii aspoň jednej rozvinutej krajiny v „trojke“, predstavuje neochotu úplne obmedziť vplyv rozvinutých krajín na formovanie agendy ako aj obavu, aby sa fórum nestalo miestom konfrontácií Sever – Juh. Na druhej strane tento vývoj ukazuje na rast významu rozvojových krajín v systéme globálneho vládnutia.

Ďalším momentom, ku ktorému vedú globálne ekonomické turbulencie je obvykle zostrenie kritiky medzinárodných organizácií a snahy o ich reformy ako po inštitucionálnej stránke tak aj vo vzťahu k ich nástrojom. Tento aspekt je možné vnímať vo vzťahu k brettonwoodským organizáciám, ktoré napríklad vo vzťahu k východoázijskej kríze boli kritizované za neschopnosť indikovať vznikajúcu ekonomickú krízu a poskytnúť relevantnú pomoc. Súčasná ekonomická kríza podporila reformu ich inštitucionálnej štruktúry (rast reprezentácie menej vyspelých ekonomík, konsolidáciu členov Rady výkonných riaditeľov pochádzajúcich z Európskej únie) a taktiež viedla k zvýšeniu flexibility ich nástrojov (napríklad nový produkt Flexibilnej úverovej linky Medzinárodného menového fondu).

Relatívne novou tendenciou je rastúca participácia systematicky významných rozvojových krajín a globálnych medzinárodných organizácií v systéme diskusií o globálnych ekonomických otázkach. Tento vývoj je možné sledovať ako u G-8, tak v rámci redefinície G-20. U skupiny G-8 sa účasť predstaviteľov globálnych organizácií a predstaviteľov rozvojových krajín postupne začala kryštalizovať od Lyonského summitu v 1996, kedy bol prvýkrát prizvaný Medzinárodný menový fond, Svetová banka a Organizácia spojených národov. Formovanie spolupráce so systematicky významnými

⁷⁸ G20 *The Group of Twenty: A History*, The Group of Twenty, str. 23.

rozvojovými krajinami sa začína na summite v Nago v roku 2000, kde bola prvýkrát prizvaná Juhoafrická republika. Tzv. heiligendammský proces, naštartovaný na summite v roku 2007, viedol k ďalšiemu zintenzívneniu dialógu medzi krajinami G-8 a piatimi najvýznamnejšími rozvojovými krajinami (Čínou, Indiou, Mexikom, Brazíliou, Južnou Afrikou) v oblasti podpory a ochrany inovácií vrátane ochrany práv duševného vlastníctva, podpory cezhraničných investícií, rozvoja, so zameraním na Afriku a podporu energetickej efektívnosti s ohľadom na znižovanie CO₂ emisií. Tento proces je možné vnímať ako reakciu na výzvu krajín +5 na summite v Gleneagles k „novej paradigme“ medzinárodnej spolupráce, zameranej na dosahovanie konkrétnych a náležite vyhodnotených výsledkov, plne zohľadňujúcich perspektívy a potreby rozvojových krajín“, ⁷⁹ hoci bol zameraný najmä na otázky klimatických zmien.

Tieto procesy a inštitucionálne zmeny majú významnú relevanciu taktiež vo vzťahu k otázkam medzinárodného obchodu, predovšetkým s ohľadom na zmenu impulzov vo vzťahu k jeho liberalizácii. Transformácia G-20 na najvýznamnejšie globálne ekonomické fórum, ako bude uvedené, má výrazný dopad na otázky medzinárodného obchodu, z tejto platformy vznikli najvýznamnejšie iniciatívy dotýkajúce sa brettonwoodských organizácií vrátane ich nástrojov a rovnako je možné očakávať impulzy dotýkajúce sa primárne multilaterálnej liberalizácie. Rovnako participácia medzinárodných organizácií vo významných multilaterálnych fórach ukazuje, že aj prostredníctvom tohto kanála môžu ovplyvňovať podnety v oblasti multilaterálnej liberalizácie.

2.1.3 Rámec spolupráce medzinárodných organizácií

Rozširujúcu sa spoluprácu medzi medzinárodnými organizáciami a hlbšiu integráciu systémovo najvýznamnejších ako Svetovej banky, Medzinárodného menového fondu, Organizácie spojených národov do globálnych ekonomických diskusií je možné vnímať ako ďalšiu vývojovú tendenciu.

Okrem iného, v snahe rozšíriť spoluprácu medzi organizáciami a konzistenciu ich politík vo vzťahu k medzinárodnému obchodu môžu získať štatút pozorovateľa v jednotlivých orgánoch WTO. Ako definujú Procedurálne pravidlá pre zasadania ministerských konferencií a generálneho zhromaždenia, účelom štatútu pozorovateľa pre

⁷⁹ Joint declaration of the Heads of State and/or Government of Brazil, China, India Mexico and South Africa Participating in the G8 Gleneagles Summit Introduction, 7. júl 2005.

medzinárodné organizácie je „umožniť týmto organizáciám sledovať diskusie v oblastiach priameho záujmu pre ne“.⁸⁰ Z pozície pozorovateľa sa medzinárodné organizácie môžu vyjadriť k jednotlivým rokovateľským otázkam, ale bez špecifického vyzvania nemôžu podávať návrhy. Hoci tento model formálne obmedzuje ich aktivitu v priebehu rokovaní, ich postoje sú obvykle známe z iných zdrojov.

Na rozsahu štatútov pozorovateľov vo WTO, s ohľadom na to, že organizácia, ktorá chce získať tento štatút, musí svoj záujem zdôvodniť, je možné sledovať medzinárodné medzivládne organizácie s pôsobnosťou v oblasti medzinárodného obchodu a jeho liberalizácie. Aktuálne týmto štatútom disponuje 72 medzinárodných medzivládnych organizácií. Najväčší počet organizácií má štatút pozorovateľa v Komisii o obchode a rozvoji a Komisii o obchode a životnom prostredí. Indikuje to na aké oblasti sú zamerané medzivládne organizácie. Najširší rozsah participácie má samozrejme Svetová banka, Medzinárodný menový fond, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo a Africká, Karibská a Pacifická skupina štátov. Štatútom pozorovateľa v rámci generálneho zhromaždenia disponuje 8 najvýznamnejších organizácií. Obmedzený rozsah pozorovateľov v generálnom zhromaždení je dôsledkom, ako uvádza sama WTO, politického zablokovania. Určitou anomáliou ostáva, že štatútom pozorovateľa nedisponuje Medzinárodná organizácia práce. Ako dôvod tohto stavu býva uvádzaná obava z vyššieho tlaku na inkorporáciu pracovných štandardov do multilaterálnych pravidiel.

Podľa Marakéšskej dohody, jej článku V, WTO má taktiež spolupracovať s nevládnymi medzinárodnými organizáciami na báze adekvátnych dohôd. Žiadnej z týchto organizácií nebol udelený štatút pozorovateľa, na čo nepamätajú ani procedurálne pravidlá.

Špecifický rámec spolupráce WTO je vymedzený vo vzťahu k Medzinárodnému menovému fondu a Svetovej banke. Formalizácia špecifík spolupráce vychádza z toho, že tieto organizácie predstavujú systematicky najvýznamnejšie organizácie vo vzťahu k svetovej ekonomike a taktiež je dôsledkom kritiky nekonzistencie politík Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu, ktorá vyústila vo vymedzenie ich agendy vzájomným „konkordátom“ z roku 1989.

⁸⁰ WTO Rules of Procedure for Sessions of the Ministerial Conference and Meetings of the General Council.

Mandát zlepšenia spolupráce ešte pred sformovaním WTO vymedzila deklarácia z Punta del Este v roku 1986, ktorá dala mandát skupine FOGS (*Negotiating Group on the Functioning of the GATT System*), okrem iného zamerať sa na zvýšenie koherencie vo vytváraní globálnej ekonomickej politiky cez posilnenie vzťahov s inými medzinárodnými organizáciami.⁸¹ Väčšina rozvinutých krajín navrhovala formalizovanú spoluprácu medzi inštitúciami, zatiaľ čo rozvojové krajiny boli kritické k takejto forme spolupráce, obávali sa krížovej kondicionality v prístupoch inštitúcii.⁸² Obavy z užšej formalizovanej spolupráce medzi IBRD, IMF a GATT/WTO pramenili z odlišností v hlasovacích systémoch organizácií a obmedzenia vplyvu menej vyspelých ekonomík vo WTO. Výsledkom rokovaní FOGS bola ministerská Deklarácia o prínose Svetovej obchodnej organizácie k dosahovaniu vyššej koherencie v medzinárodnej ekonomickej politike (*Declaration on the Contribution of the World Trade Organisation to Achieving Greater Coherence in Global Economic Policymaking*), ktorou vyzvali WTO, IBRD a IMF, aby posúdili implikácie nožnej spolupráce WTO s brettonwoodskými organizáciami, ako aj formy takejto spolupráce s ohľadom na vyššiu koherenciu tvorby globálnej ekonomickej politiky.⁸³

Rámec vzájomnej spolupráce vymedzili takmer identické dohody medzi WTO a IMF z roku 1996 a medzi WTO a IBRD a IDA z roku 1997. Dohody vymedzujú tri základné formy spolupráce medzi organizáciami: konzultácie, štatúty pozorovateľov a technickú asistenciu a finančné programy.

Medzi organizáciami majú prebiehať pravidelné konzultácie s ohľadom na dosahovanie väčšej koherencie, čo predpokladá precíznejšie zadefinovanie pôsobnosti, na druhej strane dohody nevymedzujú príslušnosť v možných prienikoch agendy. Výnimku predstavuje špecifické postavenie IMF v oblasti rozhodovania o primeranosti obchodných reštrikcií, inak nekonzistentných so záväzkami WTO, z dôvodu problémov v platobnej bilancii.⁸⁴

Zaujímavý náhľad na vzťahy vyplývajúce z členstva vo viacerých organizáciách a nevyjasnenosť prednosti jednotlivých záväzkov ponúkajú niektoré spory riešené na pôde

⁸¹ Ministerial Declaration on the Uruguay Round, Declaration of 20 September 1986.

⁸² Ahn, D. Linkages between International Financial and Trade Institutions: IMF, World Bank and WTO, *Journal of World Trade*, Vol. 34, No.4, 2000, str. 7.

⁸³ Declaration on the Contribution of the World Trade Organisation to Achieving Greater Coherence in Global Economic Policy-making, http://www.wto.org/English/docs_e/legal_e/32-dcohr.pdf.

⁸⁴ Allen, M. *Review of Fund Work on Trade*, Washington, D.C.: IMF, 2005, str. 36.

Orgánu na urovnávanie sporov (DSB). Na sporoch na pôde DSB je možné ukázať, že nie sú plne vyjasnené vzťahy medzi záväzkami voči jednotlivým organizáciám. Napríklad v spore *Argentína – opatrenia obmedzujúce importy obuvi, textilu, oblečenia a iných tovarov* Argentína tvrdila, že uvalila clá na všetky importy okrem importov z MERCOSURu, ako súčasť fiškálnych záväzkov vyplývajúcich z jej dohody s IMF, čím poukázala na možnosť protichodných záväzkov. Odvolací orgán konštatoval, že „neexistuje nič ... čo by oprávňovalo záver, že záväzky člena k IMF by mali prevažovať nad záväzkami podľa článku VIII GATT 1994.“⁸⁵ Tento a ďalšie spory naznačujú existenciu možnosti „zneužívania“ záväzkov vyplývajúcich primárne z členstva v IMF k legalizovaniu obchodných reštrikcií.

Najdôležitejším prvkom vzájomnej spolupráce je koordinácia postojov v oblasti zabezpečenia konzistencie a vzájomne sa podporujúcich programov. Taktiež napríklad prostredníctvom sprístupnenia databáz, kópií správ z pravidelných konzultácií IMF podľa článku IV, ktoré predstavujú jeden z najdôležitejších nástrojov získavania dát od členských štátov. Participáciu WTO v spoločných finančných programoch je možné vnímať v dvoch rovinách. Je to podpora krajinám pri implementácii a udržaní záväzkov vyplývajúcich z multilaterálnej liberalizácie a podpora WTO, ktorá disponuje obmedzenými zdrojmi, ktoré neumožňujú podporu v prípade negatívnych dopadov liberalizácie obchodných vzťahov. Ako bolo uvedené v kapitole 1.1, podpora prispôbovaniu efektom multilaterálnej liberalizácie môže mať významné efekty na priebeh multilaterálnej liberalizácie.

Príkladom užšej spolupráce je Integrovaný rámec (*IF - Integrated Framework*), na ktorom participuje šesť medzinárodných organizácií vrátane Medzinárodného menového fondu (*IMF – International Monetary Fund*), Svetovej banky (*WB – World Bank*) a Svetovej obchodnej organizácie. Cieľom IF je podpora integrácie obchodu do národných rozvojových stratégií najmenej rozvinutých krajín vrátane PRSP a poskytovanie koordinovanej technickej asistencie v oblasti medzinárodného obchodu týmto krajinám. Výstupom z procesu je Akčný plán, ktorý obsahuje taktiež identifikáciu sektorov ekonomiky s exportným potenciálom, inštitucionálnych obmedzení, opatrení vedúcich k implementácii multilaterálnych a regionálnych obchodných dohôd. V rámci Rozšíreného

⁸⁵ Report of the Appellate Body, *Argentina - Measures Affecting Imports of Footwear, Textiles, Apparel and Other Items*, WT/DS56/AB/R.

integrovaného rámca došlo k rozšíreniu možností čerpať prostriedky z tzv. Fondu rozšíreného integrovaného rámca na niektoré oblasti identifikované Akčnými plánmi.

Nástroj pre normy a rozvoj obchodu (*STDF - Standards and Trade Development Facility*) je ďalšou platformou, na ktorej participuje niekoľko medzinárodných organizácií (WTO, WB, Svetová zdravotnícka organizácia, Organizácia Spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo a Svetová organizácia pre zdravie zvierat). STDF sa zameriava na podporu užšieho spektra otázok spojených s medzinárodnými pravidlami, a to primárne na otázku implementácie sanitárnych a fytosanitárnych medzinárodných noriem a tým podporu prístupu na trhy rozvojových krajín.

Formalizovanie spolupráce predstavovalo pozitívny krok smerom k zvýšeniu koherentnosti politík týchto organizácií, taktiež bolo formou reakcie na silnejúcu kritiku (viď kapitola 2.2.3.4.). To je možné pozorovať vo vzťahu k medzinárodnému obchodu v rámci spoločných príprav PRSP a vo vytvorení finančných nástrojov so širšou participáciou. Na druhej strane, nedostatkom ostáva obmedzenejšia spolupráca v snahe zamedziť zneužívaniu možnosti protichodných záväzkov jednotlivých krajín voči rôznym organizáciám.

2.2 Medzinárodné organizácie v obchodných rokovaníach

2.2.1 Multilaterálne fóra a multilaterálna obchodná liberalizácia

Ako bolo uvedené, multilaterálne fóra môžu poskytovať impulzy multilaterálnej liberalizácii. S ohľadom na to, že pre Uruguajské kolo multilaterálnych rokovaní GATT bola charakteristická dominancia rokovaní medzi rozvinutými krajinami, mohlo poskytnúť fórum G-7. Pre multilaterálne rokovania z Dohy je charakteristické, že im dominujú rokovania medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami navzájom. V tomto kontexte výrazne poklesla úloha G-7, resp. G-8, ako fóra schopného poskytnúť impulzy rokovaniam a vzrástol význam fóra G-20.

S ohľadom na vplyv G-7 na Uruguajské kolo multilaterálnych rokovaní GATT je možné konštatovať, že bol pozitívny. Po určitom nejednotnom postoji k začatiu kola, ktorý bol vyjadrený na schôdzke v Bonne v roku 1985, na nasledujúcich schôdzkach vyjadrili politický stimul rokovaniam. Na summite v Tokiu v roku 1986 vyjadrili, že „podporujeme posilnenie systému a fungovania GATT a jeho adaptáciu na nový vývoj vo svetovom

obchode a medzinárodnom ekonomickom prostredí a pokrytie nových oblastí medzinárodnými pravidlami. Nové kolo by malo okrem iného riešiť otázky obchodu so službami, otázky obchodných aspektov práv duševného vlastníctva a priamych zahraničných investícií.⁸⁶ Na druhej strane je nutné konštatovať, že nie všetky stimuly sa podarilo „pretaviť“ do dohody. Na summite v Toronte v roku 1988 bola výrazná váha daná liberalizácii oblasti medzinárodných tokov investícií, kedy vyjadrili, že „rozhodli sme sa progresívne liberalizovať medzinárodné investičné politiky a vyzývame ďalšie krajiny, aby urobili takisto.“⁸⁷ Tento zámer sa nepodarilo nakoniec realizovať ani medzi krajinami OECD prostredníctvom Multilaterálnej investičnej dohody.

Významný záväzok, ktorý sa neskôr zhmotnil v prielome rokovaní počas summitu v Tokiu bol prijatý v Houstone v roku 1990. Na tomto summite bolo vyjadrené, že „zachováme vysokú úroveň osobnej zaangažovanosti.“⁸⁸ Tlak v dôsledku očakávanej expirácie mandátu pre skrátené rokovanie (*TPA – Trade Promotion Authority*) v USA viedol k súbehu obchodných rokovaní na summite G-7 v Tokiu v roku 1993. Ako uviedol japonský ministerský predseda Miyazawa, „na konci dňa bol dosiahnutý významný pokrok vo vzťahu k prístupu na trhy a službách.“⁸⁹ Summit G-7 viedol k dosiahnutiu prelomu v rokovaní. Podobne významný impulz s ohľadom na prebiehajúce rokovania z Dohy nebol výsledkom ani G-7/8, ani G-20.

Vplyv G-7/8 na priebeh multilaterálnych rokovaní z Dohy je vo všeobecnosti hodnotený negatívne. Prvá významnejšia podpora začatiu multilaterálnych rokovaní sa objavuje až počas summitu v Ženeve v júli 2001, kedy sa predstavitelia zaviazali „osobne a spoločne zaangažovať v začatí nového ambiciózneho kola globálnych obchodných rokovaní.“⁹⁰

Významný potenciál pred ministerskou schôdzkou v Cancúne mal summit v Évian-les-Bains, na ktorý boli pozvaní zástupcovia významných rozvojových krajín vrátane Indie, Brazílie, Číny. S ohľadom na výsledok rokovaní ministerskej schôdzky v Cancúne je možné ju označiť za nevyužitú príležitosť. Hoci väčšina ďalších summitov sa zúčastnili tieto krajiny, za významnejší je možné považovať akurát summit v Sea Island, ktorý

⁸⁶ Tokyo Economic Declaration, máj 1986, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1986tokyo/communique.html>.

⁸⁷ Toronto Economic Summit Economic Declaration, jún 1988, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1988toronto/communique.html>.

⁸⁸ Houston Economic Declaration, júl 1990, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1993tokyo/miyazawa/3.html>.

⁸⁹ Press Conference by Prime Minister Kiichi Miyazawa at the 1993 G-7 Economic Summit: Tokyo Summit III, 9. júl 1993, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1993tokyo/miyazawa/3.html>.

⁹⁰ G7 Statement, júl 2001, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2001genoa/g7statement.html>.

podporil dosiahnutie parciálnej dohody vo forme júlového balíčka v roku 2004. Rovnako v kontexte očakávanej expirácie TPA v júli 2007 sa nepodarilo poskytnúť dostatočný politický impulz k dosiahnutiu dohody.

Paralelne k multilaterálnemu fóru G-7/8 sa od decembra 1999 formuje fórum G-20. Zakladajúci summit v Berlíne upravuje, že táto štruktúra „vznikla, aby poskytla nový mechanizmus neformálneho dialógu v rámci brettonwoodského inštitucionálneho systému pre rozšírenie diskusií o kľúčových otázkach ekonomickej a finančnej politiky medzi systematicky dôležitými krajinami a podporila spoluprácu pri dosahovaní stabilného a udržateľného svetového rastu, ktorý je prínosný pre všetkých.“⁹¹ Fórum malo predstavovať miesto doplnenia štruktúry governancie v ekonomických a finančných oblastiach flexibilnejšou diskusiou v rovinách kde pokrok, resp. dosiahnutie dostatočnej zhody mohlo byť problémové.

Agenda, ako vyplýva z tabuľky 6, v ktorej sa G-20 pokúsila koordinovať svoje postoje, ukazuje, že skupina sa postupne rozširovala a rovnako sa dotkla otázok multilaterálnej a regionálnej liberalizácie. Zatiaľ čo multilaterálnej liberalizácii fórum vyjadrovalo podporu už od svojho sformovania na Berlínskom summite, kedy „opätovne potvrdili významnosť pokroku WTO smerom k multilaterálnej liberalizácii obchodu s tovarmi a službami, ktorý by priniesol široké výhody pre globálnu ekonomiku,“⁹² otázka regionálnej integrácie sa v diskusiách objavila na zasadaní v Berlíne v roku 2004 a implicitne sa objavuje na summite na najvyššej úrovni v Pittsburghu v roku 2009.

S ohľadom na charakter zoskupenia podpora multilaterálnej liberalizácii bola do Washingtonského summitu na najvyššej úrovni v roku 2008 skôr deklaratórna s obmedzenou možnosťou poskytnúť impulz rokovaniam (napríklad podpora rokovaní v Hongkongu na summite v Xianghe s cieľom ukončiť rokovania do konca roka 2006). Kvalitatívnu zmenu predstavuje summit na najvyššej úrovni vo Washingtone, na ktorom sa čelní predstavitelia štátov zaviazali dosiahnuť dohodu do konca roka v oblasti modalít, ktoré boli jednou z príčin neúspechov predchádzajúcich rokovaní. Výzva viedla k miernej revízii návrhov, ale konkrétne výsledky dosiahnuté neboli.

⁹¹ Communiqué, Meeting of G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors, Berlín, 15.-16. december 1999, https://www.g20.org/Documents/1999_germany.pdf.

⁹² Communiqué, Meeting of G-20 Ministers of Finance and Central Banks Governors, Berlín, 15.-16. december 1999, https://www.g20.org/Documents/1999_germany.pdf.

Významný kvalitatívny prvok vo vzťahu k medzinárodnému obchodu malo deklarovanie „neobrátienia sa dovnútra v časoch finančnej neistoty“ a „zdržanie sa zavedenia nových bariér pre investície a obchod s tovarmi a službami, uvalenie nových exportných obmedzení alebo implementovanie opatrení podpory exportu nekonzistentných s pravidlami WTO“⁹³ Aj napriek niektorým reštriktívnym obchodným opatreniam prijatým krajinami G-20,⁹⁴ aj po zopakovaní tohto záväzku na summite na najvyššej úrovni v Londýne, na ktorom napríklad USA zvažovali uvalenie ciel v oblasti dovozu pneumatík z Číny, pričom Čína zvažovala zavedenie odvetných ciel na export amerických áut a kuracieho mäsa, sa ukazuje, že sa zatiaľ podarilo udržať tlak na zvyšovanie obchodných bariér.

Momentom pre „zvýšenie záväznosti“ deklarácií summitov G-20 na najvyššej úrovni bola výzva WTO a ďalším medzinárodným organizáciám, aby monitorovali a verejne reportovali dodržiavanie prijatých záväzkov krajín G-20 na štvrťročnej báze. Vytváranie kontrolných mechanizmov na pôde neformálnych medzivládnych štruktúr nie je častým javom, čo je z tohto pohľadu možné považovať za ďalší vývojový krok fóra. Presun monitorovacích úloh na nezávislé organizácie a verejné publikovanie ich správ jednoznačne vytvára tlak na striktné dodržiavanie prijatých záväzkov a dosahovanie vymedzených cieľov a očakávanú objektivnosť prístupu. Prvá správa vypracovaná WTO, OECD a UNCTAD bola predložená Pittsburghskému summitu na najvyššej úrovni. Správa uvádza niektoré kritické momenty obchodných politík krajín G-20. V monitorovanom období, od apríla do augusta 2009, správa uvádza, že 13 krajín G-20 prijalo reštriktívne obchodné opatrenia vrátane zvýšenia ciel a netarifných opatrení, primárne v oblasti oceliarstva a motorových vozidiel, USA a EÚ aplikovali exportné subvencie pre mliekarenské výrobky. Rovnako fiškálne balíčky, ktorými sa krajiny snažia podporiť ekonomiku, obsahovali prvky zvýhodňujúce domácich producentov tovarov a služieb. S ohľadom na budúci vývoj správa identifikuje dve základné riziká, a to zvýšenie tlaku na zavádzanie protekcionistických opatrení, pokiaľ sa bude nezamestnanosť naďalej zvyšovať ako aj to, že dočasne prijaté opatrenia k ochrane zamestnanosti povedú k udržaniu neefektívnych podnikov, čo môže vytvárať tlak na udržanie týchto opatrení i po odznení

⁹³ Declaration, Summit on Financial Markets and the World Economy, 15. november 2008. https://www.g20.org/Documents/g20_summit_declaration.pdf.

⁹⁴ Monitoring Svetovej banky uvádza, že 17 členov G-20 v období októbra 2008 až februára 2009 prijalo reštriktívne obchodné opatrenia. Rovnako aj po zopakovaní tohto záväzku na summite v Londýne, napríklad USA zvažovali uvalenie ciel v oblasti dovozu pneumatík z Číny, pričom Čína zvažovala zavedenie odvetných ciel na export amerických áut a kuracieho mäsa.

krízy.⁹⁵ Tým, že správa analyzuje jednotlivé opatrenia, vyjadruje isté kritické aspekty a ich verejnou publikáciou zvyšuje tlak na krajiny a prezentuje sa tendencia G-20 viac sa začleniť do rozhodovacích štruktúr globálnej governance.

Tabuľka 6: Hlavné oblasti aktivity G-20

Hlavné témy	Nemecko 1999	Kanada 2000	Kanada 2001	India 2002	Mexiko 2003	Nemecko 2004	Čína 2005	Austrália 2006	Južná Afrika 2007	Brazília 2008	Washington 2008	Veľká Británia 2009	USA 2009
Prevenencia kríz	x	x	x	x	x	x				x	x	x	x
Výzvy globalizácie		x	x	x	x	x							
Boj proti financovaniu terorizmu			x	x	x	x							
Rozvoj a pomoc				x	x		x	x		x	x	x	x
Finančná kriminalita					x	x	x						
Finančný sektor					x	x				x	x	x	x
Starnutie populácie						x	x	x					
Regionálna ekonomická integrácia						x							
Dohľad/ domáce politiky						x	x	x	x	x	x	x	x
Reforma Bretton-woods							x	x	x	x	x	x	x
Komodity a ekonomický dopad								x	x	x			
Fiškálne politiky									x	x		x	
Monetárna politika										x			
Doha a bariéry obchodu							x	x	x	x	x	x	x
Energetická bezpečnosť													x

Prameň: prevzaté z: The Group of Twenty: A history, *The Group Twenty*, 2007, str. 41 a doplnené na základe komuniké z jednotlivých zasadnutí (viď <http://www.g20.org>).

Ďalšou aktivitou G-20 v oblasti obchodu bola podpora jeho financovania. Nerovnováhy na finančných trhoch viedli k zvýšeniu rizikových prémieí bánk a tým

⁹⁵ Bližšie viď Report on G-20 Trade and Investment Measures, *WTO, OECD, UNCTAD*, 2009.

k zvýšeniu nákladov úverovania, čo spolu so všeobecným poklesom dopytu a prípadnými novými obchodnými bariérami negatívne ovplyvnilo obchodné toky. Vyššie náklady financovania obchodných transakcií znižujú schopnosť exportovať, resp. splniť záväzky z kontraktov. Jednou z reakcií v tejto oblasti je rozšírenie podpory zo strany Medzinárodnej finančnej korporácie (*IFC – International Financial Corporation*) zvýšením programov na financovanie obchodu na 3 mld. USD a zavedením Globálneho obchodného likviditného programu v máji 2009. V tejto oblasti prijali záväzok taktiež krajiny G-20 na summite na najvyššej úrovni v Londýne, a to konkrétne podporiť financovanie obchodu v priebehu dvoch rokov čiastkou 250 mld. USD. Správa expertnej skupiny G-20 o financovaní exportu z augusta 2009 uvádza vysokú mieru využitia tohto programu a dokonca navrhuje prijať záväzok poskytnúť ďalších 150 mld. USD pokiaľ by si to trhy vyžiadali, k čomu sa na summite na najvyššej úrovni v Pittsburghu čelní predstavitelia štátov nezaviazali. Úspešnosť tejto aktivity, resp. napĺňanie vymedzeného cieľa rovnako potvrdzuje správa WTO, UNCTAD a OECD o plnení záväzkov krajín G-20. Na druhej strane je nutné konštatovať, že táto aktivita nevyžaduje vzájomnú koordináciu a je v súlade s podporou domácej ponuky.

Novo sa formujúce fórum v svetovej ekonomike predstavujú summity krajín tzv. BRICS (Brazília, India, Rusko, Čína, Južná Afrika⁹⁶). Fórum, ktoré sa začalo formovať zo stretnutia ministrov zahraničných vecí v New Yorku v roku 2006, na ktorý nadviazali summitom v roku 2009 v Jekaterinburgu najvyšší predstavitelia krajín. Fórum sa snaží „zvýšiť hlas“ rozvojových krajín a „reformovať medzinárodné finančné inštitúcie, aby reflektovali zmeny v globálnej ekonomike.“⁹⁷ Agenda fóra sa dotkla taktiež otázok rokovaní z Dohy, kedy na všetkých summitoch vyjadrili podporu rokovaniam vrátane podpory členstva Ruska vo WTO. Významný podnet vo vzťahu k rokovaniam s ohľadom na súbeh s finančnou krízou a odlišné postoje jednotlivých krajín bol skôr menej pravdepodobný (viď kapitola 2.2.2). Potenciálne vyššia koordinácia postojov skupiny sa bude vzťahovať k reforme brettonwoodských organizácií, OSN. Vo vzťahu k WTO je pravdepodobné, že fórum bude predstavovať politickú podporu pre G-20 rozvojových krajín (nejedná sa o G-20 vymedzenú v tejto kapitole, viď kapitola 2.2.2) v rokovaní voči rozvinutým krajinám. Na druhej strane, krajiny BRICS majú odlišné obchodné záujmy. Tie je možné pozorovať napríklad v príklone Brazílie k rozvinutým krajinám

⁹⁶ Juhoafrická republika sa stala členom zoskupenia v roku 2010.

⁹⁷ Joint Statement of the BRIC Countries' Leaders, 16.jún, 2009, Jekaterinburg, <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2009/06/217963.shtml>.

v otázke podhodnotenia juanu, na obavách z prílivu čínskeho importu a investícií. Taktiež významné sú obchodné spory medzi Indiou a Čínou, napríklad v oblasti dovozu čínskych hračiek.

S ohľadom na fakt, že multilaterálne rokovania z Dohy sú vedené medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami, pričom rozvojové krajiny zaujímajú výrazne aktívnejšie postoje oproti Uruguajskému kolu (badateľné taktiež v sformovaní BRICS), tieto krajiny by mali participovať na impulzoch k úspešnému ukončeniu rokovaní. Participácia významných rozvojových krajín na rokovaniach fóra G-8 a redefinícia G-20 ukazuje, že po odznení finančnej krízy bude možné očakávať relevantné politické impulzy smerujúce k ukončeniu rokovaní. Rastúcu relevanciu potenciálnych impulzov zvyšujú súčasné výzvy G-20 k monitoringu obchodných politík v týchto krajinách.

2.2.2 Koalície krajín v rokovaniach GATT/WTO

Ako bolo uvedené v kapitole 1.1, princíp jednotného záväzku vedie k vyššej miere vytvárania skupín krajín, ktorých cieľom je dosiahnuť spoločný cieľ alebo zaujať spoločný postoj vo vzťahu k jednotlivým aspektom multilaterálnych rokovaní.

V rámci rokovaní je možné rozlíšiť niekoľko typov formovaných koalícií. V prvom rade, koalície vznikajúce na báze regionálnej ekonomickej integrácie, v druhom rade, koalície blokového typu vznikajú na rozdieloch rozvinutých a rozvojových krajín a v treťom rade, koalície zamerané na špecifický okruh otázok, ktorých presadenie vyvažuje ostatné prijaté záväzky (prehľad koalícií a ich hlavného zamerania vid' príloha 2).

Koalície vychádzajúce z regionálnej ekonomickej integrácie

Bagwell a Staiger uvádzajú, že pre vzťah k efektívnemu výsledku multilaterálnych obchodných rokovaní je významná forma regionálnej obchodnej dohody (vid' kapitola 1.1), to ma rovnako implikácie pre formovanie koalícií v priebeh rokovaní.

Zóny voľného obchodu vo vzťahu k nečlenským krajinám vytvárajú implikácie primárne prostredníctvom pravidiel, ktoré produkt musí splniť, aby podliehal vzájomne zvýhodneným pravidlám. Tie majú zabrániť možnosti využitia odlišných pravidiel aplikovaných členskou krajinou k získaniu zvýhodneného prístupu na daný trh. V iných aspektoch spoločný postoj nie je jednoznačný. Členské krajiny zóny voľného obchodu

tým, že nemajú spoločnú obchodnú politiku, nevytvárajú prirodzený predpoklad pre koordinovanie postojov v rokovaní GATT/WTO.

Tým, že colné únie sa navonok k nečlenským krajinám v oblastiach pokrytých colnou úniou (napríklad SACU explicitne nezahŕňa obchod so službami), správajú ako jeden subjekt, vytvára sa prirodzený predpoklad pre komplexnejšie spoločné postoje na pôde GATT/WTO.⁹⁸ Obdobné implikácie majú vyššie formy regionálnej ekonomickej integrácie.

S ohľadom na fakt, že zóny voľného obchodu predstavujú 90 % všetkých regionálnych obchodných zoskupení, je možné implicitne predpokladať, že koordinácia postoja na pôde GATT/WTO vychádzajúca z regionálnej obchodnej integrácie, sa bude sústrediť na obmedzený počet zoskupení.

Vznik prvých koalícií na pôde GATT je spojený s regionálnou ekonomickou integráciou. Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EEC - *The European Economic Community*) stanovila ako jeden z cieľov zavedenie spoločného colného sadzobníka a spoločnej obchodnej politiky voči tretím krajinám. Vývoj európskej integrácie sa stal jedným z motívov Dillonovho kola multilaterálnych rokovaní, ktorého cieľom bolo transformovať colné sadzobníky členských krajín EEC na jednotný colný sadzobník voči nečlenským krajinám. Od tohto kola multilaterálnych rokovaní začínajú štáty EEC vystupovať ako jeden celok, záverečný akt Kennedyho kola multilaterálnych rokovaní podpisovala taktiež Komisia. Na príklade ASEANu je možné poukázať na to, že existencia regionálnej významnej zóny voľného obchodu nevytvára jednoznačné implikácie pre spoločné postoje v rámci multilaterálnych rokovaní. ASEAN podporoval začatie Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT a skupina sa prejavila aktívne taktiež spoločnými návrhmi v oblasti tropických produktov a podporou Cairnskej skupiny v oblasti poľnohospodárstva. Na druhej strane, v príprave a počas rokovaní z Dohy skupina svoje postoje koordinovala okrajovo, rezervovaný postoj zaujala k tzv. singapúrske otázkam. Tieto rozdiely je možné vidieť taktiež v participácii Malajzie v tzv. Podobne zmýšľajúcej skupine, ktorá sa snažila presadiť ako podmienku začatia nového kola riešenie

⁹⁸ Medzi obchodné dohody notifikované WTO, ktorých cieľom je vytvorenie colnej únie alebo vyššej formy ekonomickej spolupráce patrí Európska únia (EÚ), Stredoamerický spoločný trh (CACM), Karibské spoločenstvo (CARICOM), Spoločný trh juhu (MERCOSUR), Andské spoločenstvo národov (CAN), Ekonomické a menové spoločenstvo strednej Afriky (CEMAC), Západoafrická a ekonomická a menová únia (WAEMU), Východoafrické spoločenstvo (EAC), Rada pre spoluprácu arabských štátov v Zálive (GCC), Juhoafrická colná únia (SACU), Východoázijská ekonomická skupina (EAEC).

otázky implementácie záväzkov z Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT. Na druhej strane, Singapúr tomuto postoju naklonený nebol.

MERCOSUR, ktorému sa zatiaľ nepodarilo plne vytvoriť colnú úniu, dokázal harmonizovať svoje postoje zväčša v oblasti poľnohospodárstva (účasť v Cairnskej skupine, G-20), krátkodobo taktiež v oblasti prístupu na trhy s nepoľnohospodárskymi produktmi (vlastný návrh v roku 2003). Sformovaním tzv. skupiny NAMA-11⁹⁹ snažiacej sa obmedziť otvorenie trhu s priemyselnými produktmi, ktorej súčasťou je iba Brazília a Argentína (súčasťou skupiny nie sú ďalšie krajiny MERCOSURu), sa ukazuje, že nie sú schopné úplne zjednotiť postoje v oblasti, ktorá by mala byť pokrytá colnou úniou.

Ďalej napríklad členské štáty Karibského spoločenstva (CARICOM), ktoré vytvárajú spoločný trh, majú na základe revidovanej zmluvy z Chaguaramas z roku 2001 koordinovať svoju obchodnú politiku voči tretím krajinám. V rokovaníach WTO sa spoločne zameriavajú na oblasť potrieb malých a zraniteľných ekonomík, poľnohospodárstva a služieb, ktorých poskytovanie je medzi nimi do určitej miery uvoľnené. Čo sa týka koalícií na pôde WTO, takmer vo všetkých vystupujú spoločne. Významnou charakteristikou taktiež je, že skupina je tvorená malými ekonomikami.

Ďalšie zoskupenia vychádzajúce z regionálnej ekonomickej integrácie sa vlastnými návrhmi, harmonizovanou participáciou v koalíciách na pôde GATT/WTO prejavili málo výrazne, resp. ich aktivita sa zameriavala primárne na oblasť vymedzenia rokovacej agendy. Za zmienku stojí spoločné stanovisko CEFTA v rámci príprav na ministerskú schôdzku v Seattli v roku 1999, ktorým spoločne podporili rozsah rokovaní a navrhli realizovať nové kolo rokovaní v horizonte troch rokov.

Vývoj regionálnych obchodných dohôd naznačuje, že ich potenciál, okrem EÚ, ovplyvniť spoločnými postojmi multilaterálne rokovania je relatívne obmedzený. Ich postupné dotváranie a hlavne taktiež plánované spoločné trhy budú vplývať na vyššie harmonizovanie postojov niektorých skupín krajín. Z tejto charakteristiky vyplýva, že hlavný zdroj pre koordinovanie spoločných postojov na pôde WTO nevychádza z regionálnej ekonomickej integrácie.

⁹⁹ Argentína, Brazília, Egypt, India, Indonézia, Namíbia, Filipíny, Juhoafrická republika, Tunis, Venezuela.

Koalície blokového typu

Formovanie koalícií blokového typu vychádza primárne z hypotézy, že rozvojové krajiny ako celok musia mať rovnaké záujmy. Z tejto hypotézy vznikali koalície zamerané na koordináciu postojov k celej agende multilaterálnych rokovaní. Táto forma koordinácie postojov je historicky najstaršia.

Mimo rámca GATT na záver prvej konferencie UNCTAD v roku 1964 vytvorili rozvojové krajiny tzv. Skupinu 77 (G-77). UNCTAD vnímali ako protiváhu GATT a v tomto smere prezentovali väčšinu svojich obchodných záujmov. Spoločná deklarácia sedemdesiatichsiedmich rozvojových krajín z júna 1964 naznačila, že rozvojové krajiny ako blok sa budú zameriavať na oblasť obchodu s primárnymi komoditami, preferencie pre export ich priemyselných výrobkov a kompenzačné financovanie k zmierneniu zhoršujúcich sa výmenných relácií.¹⁰⁰ G-77 tým, že združovala zmluvné aj nezmluvné strany GATT, umožňovala krajinám, ktoré neboli zmluvnými stranami GATT, aby boli bližšie zahrnuté do negociácií.

Všetky rozvojové krajiny na pôde GATT vytvorili tzv. Neformálnu skupinu rozvojových krajín (IGDC - *Informal Group of Developing Countries*), ktorá prostredníctvom pravidelných schôdzok predstavovala hlavnú platformu pre vzájomnú výmenu informácií. Počas Tokijského kola multilaterálnych rokovaní boli obe skupiny aktívne a zaznamenali čiastkové úspechy, napríklad v prijatí splnomocňujúcej doložky (Enabling Clause), prostredníctvom ktorej rozvinuté krajiny mohli rozvojovým poskytnúť preferenčnú dohodu ako výnimku z princípu nediskriminácie,¹⁰¹ čo bolo naplnenie jedného zo základných spoločných cieľov.

Pred Uruguajským kolom multilaterálnych rokovaní GATT, taktiež v dôsledku prijatia tzv. princípu jednotného záväzku, došlo k štiepeniu IGDC, čo neumožňovalo širokej a v členskej základni rôznorodej koalícii, zaujať spoločný rokovací postoj.

Rozvojová agenda z Dohy dokázala čiastočne tieto koalície oživiť a zaujať spoločné stanoviská k aspektom rokovaní. G-77 v príprave na ministerskú schôdzku v Seattli a Doha vyjadrila podporu novému kolu multilaterálnych rokovaní, čo vychádzalo primárne z nespokojnosti s výsledkami Uruguajského kola. Podporu rokovaní obe skupiny vyjadrili

¹⁰⁰ "Joint Declaration of the Seventy-Seven Developing Countries Made at the Conclusion of the United Nations Conference on Trade and Development", [http://www.g77.org/doc/Joint Declaration.html](http://www.g77.org/doc/Joint%20Declaration.html).

¹⁰¹ Rolland, S.E. Developing Countries at the WTO: In Search of Legal Support, *Harvard International Law Journal*, Vol. 48, No.2, 2007, str. 489.

hlavne v oblasti implementácie záväzkov (tzv. built-in-agenda) z Uruguajského kola (najmä poľnohospodárstvo, služby), v oblasti rokovaní o tzv. colných stropoch a tzv. colnej eskalácii, antidumpingu, technických bariérach obchodu, transferu technológií. Taktiež vyjadrili spoločné obavy z nedostatku pokroku v rokovaní vo väzbe na ministerské schôdzky v Cancúne v septembri 2003 a Hongkongu v decembri 2005. Na druhej strane, žiadna z týchto koalícií nepredložila vlastný rokovací návrh (vyjadrili hlavne nespokojnosť s pokrokom rokovaní), čo svedčí o nízkom potenciále široko zameraných koalícií v rokovaní z Dohy.

Potenciál koalícií krajín, ktorých cieľom je koordinácia postojov v celej agende rokovaní, a ktorých základ nevychádza z ekonomickej integrácie s ohľadom na pravdepodobnú heterogenitu záujmov je minimálny. Spoločné postoje všetkých rozvojových krajín je možné skôr očakávať v jednotlivých sektoroch rokovaní, hlavne poľnohospodárstve a v tomto smere sa snaží ako hlas všetkých rozvojových krajín prezentovať tzv. Skupina G-20 (nejedná sa o skupinu G20 vymedzenú v kapitole 2.2.1). Na druhej strane oživenie týchto koalícií naznačuje prehĺbujúce sa rozdiely v rokovaní medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami, rastúcej dichotómii medzi nimi.

Koalície zamerané na špecifickú oblasť

Vznik koalícií krajín zameraných na špecifickú oblasť je spojený so štiepením IGDC v období vedúcom k Uruguajskému kolu multilaterálnych rokovaní GATT (1982 až 1986). Skupina G-10¹⁰² sa snažila blokovat' rozšírenie agendy nového kola multilaterálnych rokovaní o oblasť služieb. V tom to duchu spolu s ďalšími 13 krajinami za všetky rozvojové krajiny predložila v júni 1985 stanovisko *Improvement of World Trade Relations* IGDC a taktiež prípravnej komisii pre Uruguajské kolo. V reakcii na tento samostatný postup G-10 si skupina dvadsiatich rozvojových krajín uvedomila, že pri presadzovaní vlastných postojov v oblasti služieb bude nutný dialóg s rozvinutými krajinami s podobnými záujmami. Nadviazaním stykov a spoluprácou s neformálnou skupinou menších rozvinutých krajín (tzv. G-9¹⁰³) vznikla tzv. skupina Café au Lait¹⁰⁴

¹⁰² Skupina G-10 pozostávala z Brazílie, Indie, Egyptu, Argentíny, Juhoslávie, Kuby, Nigérie, Nikarague, Peru a Tanzánie.

¹⁰³ Austrália, Rakúsko, Kanada, Fínsko, Island, Nový Zéland, Nórsko, Švédsko a Švajčiarsko.

¹⁰⁴ Narlikar, A. Café au Lait Diplomacy, in Hoekman, B., Mattoo, A., English P. (eds.) *Development, Trade and the WTO, A Handbook*, Washington DC: World Bank, 2002, str. 489.

zameraná na špecifickú oblasť, a to presadenie oblasti služieb do rokovaní Uruguajského kola.

Táto koalícia spojila rozvinuté a rozvojové krajiny, bola pozitívne zameraná na úzky okruh otázok, čo umožňovalo jej flexibilitu, konštruktívnosť. Zároveň potenciál tejto skupiny, ktorej súčasťou bola Kanada, bol relatívne veľký, hlavne s ohľadom na to, že rokovaniam GATT tradične dominovala tzv. Štvorka v zložení USA, ES, Japonsko a Kanada. Návrh predložený Kolumbiou a Švajčiarskom za túto skupinu prípravnej komisii sa stal podkladom pre deklaráciu z Punta del Este, ktorá vymedzila agendu Uruguajského kola a to vrátane oblasti služieb. Jedinou oblasťou explicitne nezmiernenou v deklarácii z Punta del Este, oproti návrhu skupiny Café au Lait, bola redukcia bariér v oblasti obchodu s vyspelými technológiami. Skupine G-10 sa podarilo presadiť vymedzenie oblasti služieb v samostatnej časti deklarácie z Punta del Este, čo vnímala ako nástroj toho, že princíp tzv. jednotného záväzku sa nebude vzťahovať na rokovania v tejto oblasti.

Úspechy Café au Lait vychádzajúce zo špecifického zamerania a proaktívneho prístupu vo vzťahu k obmedzeným výsledkom skupiny G-10 naznačili značný potenciál tohto typu koalícií v multilaterálnych rokovaniach, ktorý sa zopakoval pri vymedzovaní agendy rokovaní z Dohy.

V snahe vniesť do agendy multilaterálnych rokovaní z Dohy rozvojové otázky, ktoré boli vo všeobecnosti vnímané ako nedostatočne pokryté pravidlami WTO, sa sformovalo viac veľkých koalícií rozvojových krajín. V roku 1998 Africké ekonomické spoločenstvo vyzvalo k širšej koordinácii vyjednávacích pozícií členských krajín vo WTO, čo podporilo blokovanie rokovaní v Seattli a následné zaradenie rozvojových otázok do agendy z Dohy.¹⁰⁵ Členská základňa tejto tzv. Africkej skupiny sa výrazne prekrýva s ďalšími veľkými skupinami, a to s tzv. ACP skupinou (Africká, Karibská a Pacifická skupina) a taktiež LDC skupinou (skupinou najmenej rozvinutých krajín). Rozvojová agenda následne spojila ACP skupinu, Africkú skupinu a LDC skupinu v rokovaniach v Cancúne do tzv. Skupiny 90 (G-90) s cieľom širšieho harmonizovania svojich postojov.

Na podobnom princípe, snahe vniesť problematiku špecifických ekonomických charakteristík a od toho odvodených špecifických ekonomických problémov do agendy

¹⁰⁵ Bližšie viď Declaration and Decisions Adopted by the Thirty-Fourth Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government, <http://www.africa-union.org/root/AU/Documents/Decisions/hog/8HoGAssembly1998.pdf>.

rokovaní, sa sformovala napríklad Skupina malých a zraniteľných ekonomík,¹⁰⁶ Skupina malých ostrovných rozvojových štátov.¹⁰⁷ Tieto koalície dosiahli určité úspechy pri vymedzení obsahu negociácií v deklarácii z Dohy, ktorá explicitne postihuje potrebu preskúmať otázky vzťahujúce sa k malým a zraniteľným štátom (článok 35 Deklarácie) a k najmenej rozvinutým krajinám (článok 42 a 43 Deklarácie).

V roku 1998, v období prípravy pre ministerskú schôdzku v Seattli, vznikla v duchu Café au Lait taktiež tzv. Skupina priateľov rýb¹⁰⁸ združujúca rozvinuté a rozvojové krajiny, ktorá presadzovala elimináciu subvencií v rybolove a do deklarácie z Dohy túto otázku presadila. Vo väzbe na tzv. zabudovanú agendu z Uruguajského kola sa taktiež prejavilo viacero koalícií. V oblasti služieb sa v roku 1999 sa sformovala tzv. Skupina 24 v oblasti služieb¹⁰⁹ so snahou podporiť rokovania v oblasti všetkých sektorov a módov poskytovania služieb.¹¹⁰ V kontexte ďalších rokovaní negatívnu úlohu vo vzťahu k tzv. singapúrskeým otázkam (transparentnosť vo verejnom obstarávaní, pomoc pre obchod, ochrana investícií a garancie voľnej súťaže), o ktoré mali byť pravidlá WTO rozšírené, zohrali tzv. Základná skupina v singapúrskeých otázkach, tzv. Podobne zmýšľajúca skupina, ktorých cieľom bolo nevnímanie týchto otázok ako jedného balíka, resp. negatívny postoj vo všeobecnosti.

Z aktivity koalícií vo vzťahu k formovaniu agendy Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT a rokovaní z Dohy vyplýva, že krajiny sú schopné v širokej miere koordinovať svoje postoje v snahe presadiť špecifickú oblasť do rokovaní. Na druhej strane táto charakteristika nezaručuje, že krajiny po vnesení oblasti do agendy rokovaní budú naďalej schopné koordinovať svoje postoje.

Počas Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT sa na úspechy Café au Lait v oblasti poľnohospodárskych rokovaní pokúsila s obdobnou stratégiou nadviazať tzv. Cairnská skupina.¹¹¹ Cieľom skupiny bolo dosiahnutie výraznej liberalizácie

¹⁰⁶ Barbados, Bolívia, Kuba, Dominikánska republika, Salvador, Fidži, Guatemala, Honduras, Maurícius, Mongolsko, Nikaragua, Paraguaj, Papua Nová Guinea, Trinidad a Tobago.

¹⁰⁷ Barbados, Kuba, Dominika, Jamajka, Maurícius, Sv. Kitts a Nevis, Sv. Lucia, Sv. Vincent a Grenadíny, Trinidad a Tobago.

¹⁰⁸ Austrália, Filipíny, Island, Nový Zéland, Nórsko, Peru a USA.

¹⁰⁹ Argentína, Bolívia, Brazília, Kolumbia, Kuba, Dominikánska republika, Ekvádor, Salvador, Honduras, India, Indonézia, Malajzia, Mexiko, Nikaragua, Peru, Pakistan, Panama, Paraguaj, Filipíny, Srí Lanka, Thajsko, Uruguaj, Venezuela.

¹¹⁰ Patel, M., *New Faces in the Green Room: Developing Countries Coalitions and Decision Making in the WTO*, GEG Working Paper Series WP2007/33, Oxford: Oxford University College, 2007, str. 22-23.

¹¹¹ Cairnská skupina aktuálne pozostáva z Argentíny, Austrálie, Bolívie, Brazílie, Kanady, Chile, Kolumbie, Kostariky, Guatemaly, Indonézie, Malajzie, Nového Zélandu, Pakistanu, Paragvaja, Peru, Filipín, Juhoafrickej republiky, Thajska a Urugvaja. Vid' <http://www.cairnsgroup.org>.

poľnohospodárstva vrátane eliminácie exportných subvencií, výrazného zlepšenia prístupov na trhy. Združila 14 krajín exportujúcich poľnohospodárske produkty s cieľom zaistiť, aby táto oblasť získala prioritu v rámci tohto kola. Rovnako ako Café au Lait združila rozvinuté a rozvojové krajiny, zamerala sa na konkrétnu oblasť a jej postoje boli založené na výskume a analytickej činnosti a zároveň pôsobila ako mediátor medzi USA a ES.¹¹² Oproti Café au Lait táto skupina dosiahla určitú inštitucionalizáciu vo forme pravidelných ministerských konferencií. Počas Uruguajského kola predložila niekoľko vlastných, značne ambiciózných návrhov s cieľom dosiahnuť plnú liberalizáciu v poľnohospodárskom obchode v horizonte 10 rokov, v snahe vyvinúť tlak na USA a ES. Výsledky Uruguajského kola skupina vníma ako obmedzené, čo vyjadrila na ministerskej schôdzke v roku 1995 v Manile. Tento fakt, spolu s istou mierou inštitucionalizácie, umožnili dlhodobejšiu existenciu tejto skupiny a proaktívny prístup aj v rokovaní z Dohy. Na druhej strane, počas rokovaní z Dohy skupina nepredložila tak výrazne ambiciózný návrh ako počas Uruguajského kola. Relatívne zníženie úlohy tejto koalície vychádza zo sformovania tzv. Skupiny 20 (G-20), ktorá združuje taktiež Indiu a Čínu a ktorá sa prezentuje ako hlavný nositeľ záujmov rozvojových krajín v tejto oblasti.

G-20 vznikla v reakcii na predloženie tzv. Spoločného textu v oblasti reformy poľnohospodárskeho obchodného systému v auguste 2003 USA a EÚ, ktorý bol široko kritizovaný pre nedostatok ambícií a špecifickosti.¹¹³ Sformovanie skupiny zvýraznilo rozpory medzi rozvojovými a rozvinutými krajinami. Na druhej strane združuje značne heterogénne krajiny, na jednej strane Brazíliu a Argentínu a na druhej strane Indiu a Čínu s výraznými obavami negatívneho dopadu liberalizácie na ich poľnohospodársky sektor. Rozpor v charakteristike členských krajín sa prejavil na rokovaní z júla 2008 v Ženeve, ktoré stroskotali na nezhode medzi USA a Indiou ohľadom Zvláštneho ochranného mechanizmu zameraného na ochranu roľníkov v rozvojových krajinách. Tento rozpor bol taktiež viditeľný na členstve Indie a Číny v tzv. Skupine 33 (G-33), snažiacej sa presadiť, aby sa niektorých strategických produktov v rozvojových krajinách liberalizácia nedotkla. Obdobne v súlade so stratégiu Café au Lait predložila niekoľko ambiciózných návrhov, hoci niektoré boli vnímané skôr ako provokatívne.

¹¹² Narlikar, A., Tussie, D. The G20 at the Cancun Ministerial: Developing Countries and Their Evolving Coalitions in the WTO, *The World Economy*, Vol. 27, No. 7, 2004, str. 958.

¹¹³ Agriculture: Real Negotiations Start As EC, US Table Joint Modalities Text, *Bridges Weekly Trade News Digest*, Vol. 7, No. 28, 21st August 2003.

Zaujímavé je, že sa vo vzťahu ku G-20 sa značne vymedzila tzv. Skupina 10 (G-10),¹¹⁴ združujúca primárne vyspelé krajiny, ktoré sú významnými importérmi poľnohospodárskych produktov a ktorá sa snaží uchovať ochranu v oblasti s ohľadom na rôzne neobchodné záujmy. Sformovanie tejto koalície ukázalo, že vytváranie koalícií sa neobmedzuje iba na rozvojové krajiny, čo opäť zvyrazňuje rozpory medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami.

Rovnako protichodné koalície je možné identifikovať v ďalšej kľúčovej oblasti rokovaní a to nepoľnohospodárskych prístupov na trhy. Rozvinuté krajiny na čele s EÚ a USA v snahe získať reálne nové prístupy na trhy veľkých rozvojových ekonomík (zníženie colných stropov pod úroveň aplikovaných cieľ) sformovali neformálnu skupinu tzv. Priateľov úsilia v NAMA.¹¹⁵ Oproti cieľu tejto koalície sa sformovala tzv. Skupina NAMA-11, ktorá¹¹⁶ spojila významné rozvojové ekonomiky s cieľom obmedziť vlastné otvorenie trhov s nepoľnohospodárskymi produktmi. Postoje skupiny sa odvíjajú od konceptu nie plne recipročnej liberalizácie v oblasti prístupu na trhy s nepoľnohospodárskymi produktmi, čím by mali byť zohľadnené záujmy rozvojových krajín. Zaujímavé je, že v tejto skupine neparticipuje Čína, z pozície ktorej v oblasti sektorových rokovaní (viď kapitola 3.3) vyplýva, že je pre ňu akceptovateľná istá miera ústupkov v tejto oblasti. Z tejto charakteristiky je tiež zrejmé, že v oblasti poľnohospodárstva rozvojové krajiny nepredstavujú plne homogénny celok.

Príkladom úspešného pôsobenia koalície so spoločným proaktívnym a špecificky zameraným prístupom je pôsobenie Medzinárodného výboru pre textil a odevy (ITCB - *International Textiles and Clothing Bureau*), ktorý získal počas Uruguajského kola štatút pozorovateľa v Rokovacej komisii o textile a odevoch. Medzinárodný obchod s textilom a odevmi bol do Uruguajského kola regulovaný mimo rámca GATT prostredníctvom Dohody o medzinárodnom obchode s textilom. V tejto oblasti rozvojové krajiny sformovali v roku 1984 ITCB, explicitne s cieľom presadiť aplikáciu princípov GATT aj na túto oblasť medzinárodného obchodu a umožniť efektívnu participáciu na medzinárodných fórach.¹¹⁷ Význam návrhov ITCB, ktoré boli prezentované a diskutované v rámci komisie bol značný, a to predovšetkým s ohľadom na to, že členskú základňu

¹¹⁴ Island, Izrael, Japonsko, Južná Kórea, Lichtenštajnsko, Maurícius, Nórsko, Švajčiarsko, Taiwan.

¹¹⁵ Austrália, Kanada, Chile, Kostarika, EÚ, Japonsko, Hongkong, Južná Kórea, Nový Zéland, Nórsko, Singapur, Švajčiarsko, USA.

¹¹⁶ Argentína, Brazília, Egypt, India, Filipíny, Indonézia, Juhoafrická republika, Namíbia, Tunis, Venezuela.

¹¹⁷ Článok 2 Dohody zakladajúcej Medzinárodný výbor pre textil a odevy, [http:// www.itcb.org/ documents/ Arrangement ITCB.pdf](http://www.itcb.org/documents/ArrangementITCB.pdf).

ITCB tvorila väčšina veľkých rozvojových krajín. Výsledkom aktivity bolo zahrnutie oblasti textilu a odevov prostredníctvom Dohody o textile a odevoch do pravidiel WTO.

V kontexte Café au Lait, ITCB sa v priebehu rokovaní z Dohy, sformovalo široké spektrum koalícií zameraných na užšiu oblasť ako napríklad tzv. Skupina tropických produktov (G-11)¹¹⁸ snažiaca sa o plnú liberalizáciu v oblasti obchodu s tropickými produktmi. Taktiež tzv. Skupina Cotton-4 pozostávajúca z hlavných afrických producentov bavlny, snažiaca sa o odstránenie subvencií v oblasti bavlny. Ďalej skupina tzv. Priateľov antidumpingových rokovaní snažiaca sa o sprísnenie pravidiel aplikácie antidumpingových opatrení,

Z vývoja koalícií vyplýva, že rokovania z Dohy sú oproti rokovaniam Uruguajského kola viac formované jednotlivými koalíciami krajín. V kľúčových oblastiach rokovaní boli sformované koalície so značne protichodnými cieľmi z veľkej miery vymedzujúcich postoje rozvojových krajín voči rozvinutým. Rovnako z tejto charakteristiky vyplýva vyššia aktivita rozvojových krajín a snaha presadiť ich rôzne špecifické ciele do výstupu a to ako už pri formovaní agendy tak aj v ich priebehu. Na druhej strane sa javí, že systematicky významné rozvojové krajiny v rokovaniach nepredstavujú plne homogénnu skupinu. To by mohlo predstavovať potenciál pre ďalšie rokovania, kedy v Uruguajskom kole sa ukázalo, že významný pozitívny potenciál môžu mať koalície pozostávajúce z časti významných rozvojových krajín a menších rozvinutých krajín. Do istej miery pozitívnu úlohu by mohla zohrať práve Čína, ktorá nemá úplne vyhranený postoj v oblasti poľnohospodárskych sektorových rokovaní.

2.2.3 Medzinárodné medzivládne organizácie a medzinárodný obchod

2.2.3.1 Mandát vybratých medzinárodných medzivládnych organizácií

Medzinárodné medzivládne organizácie, ktoré formalizovane vznikli na základe medzinárodnej zmluvy s vymedzeným okruhom úloh a nástrojov s mandátom v oblasti medzinárodných ekonomických vzťahov, môžu medzinárodný obchod a jeho liberalizáciu ovplyvniť viacerými spôsobmi. Organizácie disponujúce úverovými, resp. grantovými nástrojmi môžu podporiť jednotlivé sektory ekonomiky, resp. štrukturálnu adaptáciu krajín a zvýšiť schopnosť prijať záväzky vyplývajúce z multilaterálnej liberalizácie. Rovinu

¹¹⁸ Bolívia, Kolumbia, Kostarika, Ekvádor, Salvador, Honduras, Guatemala, Nikaragua, Panama, Peru, Venezuela.

v tomto smere predstavuje taktiež podmienenosť jednotlivých úverov, resp. grantov podmienkami v oblasti liberalizácie obchodu, ďalej napríklad môžu participovať v multilaterálnych rokovaníach a prezentovať svoje návrhy (bližšie vid' kapitola 2.1.3), vydávať nezáväzné odporúčania vo vzťahu k jednotlivým aspektom obchodu (napríklad v oblasti investičných tokov; vid' kapitola 1.5), analytickou činnosťou podporovať schopnosť jednotlivých krajín zaujať aktívny rokovací postoj.

Medzinárodný menový fond, skupina Svetovej banky a Svetová obchodná organizácia predstavujú globálne organizácie s najširším mandátom v oblasti medzinárodného obchodu. Mandát IMF je vymedzený primárne v oblasti medzinárodnej menovej spolupráce hoci jeho stanovy ho vymedzujú široko, od podpory medzinárodnej menovej súčinnosti, stability menových kurzov, zabraňovaní konkurenčnému znehodnocovaniu meny, napomáhání pri vytváraní mnohostrannej sústavy platieb, pri odstraňovaní devízových obmedzení, zmierňovaní stupňov nerovnováh v medzinárodných platobných bilanciách členov, až po podporu a rozmach vyrovnaného rastu medzinárodného obchodu s ohľadom na podporu zamestnanosti a rast reálneho dôchodku.¹¹⁹

Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj (*IBRD - International Bank for Reconstruction and Development*), dominantná organizácia v rámci skupiny Svetovej banky, sa postupne preorientovala na podporu menej vyspelých krajín. Rovnako ako u IMF, vymedzené ciele sú široké a siahajú od podpory hospodárskeho rozvoja členov pomocou produktívnych investícií, podpory súkromných zahraničných investícií pomocou záruk, účasti v úveroch, dopĺňaním súkromného kapitálu, až po podporu dlhodobého vyrovnaného rastu medzinárodného obchodu a vyrovnaných platobných bilancií pomocou produktívnych investícií.¹²⁰ Pôsobnosť IBRD postupne v špecializovaných oblastiach doplnili Medzinárodná asociácia pre rozvoj (*IDA - International Development Association*), Medzinárodná finančná korporácia (*IFC - International Finance Corporation*), Mnohostranná agentúra pre investičné záruky (*MIGA - Multilateral Investment Guarantee Agency*) a Medzinárodné centrum pre riešenie investičných sporov (*ICSID - International Centre for Settlement of Investment Disputes*). Široko definovaný mandát týchto organizácií, vrátane pôsobnosti v oblasti medzinárodného obchodu je vo

¹¹⁹ Articles of Agreement of the International Monetary Fund, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>

¹²⁰ IBRD Articles of Agreement, <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/ibrd-articlesofagreement.pdf>

všeobecnosti akceptovaný, hoci primárne zo strany rozvojových krajín sú vyslovované kritické hlasy.

IMF a IBRD mala pôvodne doplniť Medzinárodná organizácia pre obchod (*ITO - International Trade Organization*), ktorá mala vytvoriť rámec pre recipročné a vzájomne výhodné znižovanie tarifných a iných bariér medzinárodného obchodu, ale jej ciele siahali taktiež do oblasti podpory vyrovnaného rastu reálneho dôchodku, podpory priemyselného rozvoja menej rozvinutých krajín. Pôsobnosť tejto organizácie až do roku 1995 pokrývala pôvodne dočasne zamýšľaná Všeobecná dohoda o clách a obchode (*GATT – General Agreement on Tariffs and Trade*). Zo štruktúry cieľov týchto organizácií je zrejmé, že mali pôsobiť ako koherentný celok.

Ako výsledok Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT vznikla Svetová obchodná organizácia, ktorá má predstavovať fórum multilaterálnych rokovaní v oblasti multilaterálnej a plurilaterálnej liberalizácie obchodu, zjednodušovať ich implementáciu a administráciu, zastrešovať vymáhateľnosť záväzkov. Rovnako do jej pôsobnosti patrí monitoring obchodných politík a poskytovanie technickej asistencie menej vyspelým krajinám. Oproti IMF a Skupine Svetovej banky nedisponuje finančnými nástrojmi, ktoré by jej umožňovali výraznejšie asistovať krajinám v prípade negatívnych šokov vyplývajúcich z liberalizácie obchodu, prípadne cenových výkyvov.

Medzi ďalšie organizácie pôsobiace s implikáciami v oblasti medzinárodného obchodu je možné zaradiť napríklad Organizáciu pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (*OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development*), ktorá vznikla v roku 1961. Medzi ciele OECD, ako ich definuje článok 1 zmluvy o OECD, patrí podpora udržateľného ekonomického rastu, zamestnanosti, zvyšovanie životnej úrovne, udržiavanie finančnej stability, podpora expanzie svetového obchodu na multilaterálnej nediskriminačnej báze, podpora ekonomického rozvoja v členských ako aj nečlenských krajinách. Medzi nástroje, prostredníctvom ktorých OECD vyvíja vplyv, patria kódexy, dohovory, deklarácie a analytická a výskumná činnosť. Agenda organizácie v oblasti medzinárodného obchodu je značne široká, od analýz prebiehajúcich multilaterálnych rokovaní, cez podporu dialógu medzi členskými krajinami, až po identifikáciu a tvorbu najlepších praktík a odporúčaní. V tejto oblasti OECD v roku 1961 prijala Kódex liberalizácie bežných neviditeľných operácií (dotýka sa hlavne obchodu so službami) a Kódex liberalizácie kapitálových pohybov, ktoré obsahujú právne záväzné povinnosti

členských krajín. OECD niektorí ekonómovia považujú za jednu z najvplyvnejších organizácií v dôsledku toho, že združuje 30 ekonomicky najvyspelejších krajín sveta.

Svetová colná organizácia (*WCO - World Customs Organization*) bola založená v roku 1952 ako Rada pre colnú spoluprácu. Zameriava sa na zvyšovanie efektívnosti colnej správy, zjednodušovanie medzinárodného obchodu, boj proti falšovaniu tovarov a pirátstvu, zosúladňovanie colných režimov. Taktiež spravuje medzinárodný Harmonizovaný systém nomenklatúry tovarov a administruje technické aspekty WTO dohody o colnom ohodnocovaní a pravidlách pôvodu. Na pôde WCO bolo prijatých viacero dohovorov, napríklad Medzinárodný dohovor o zjednodušení a harmonizácii colných procedúr, Colná dohoda o kontajneroch, Dohovor o vzájomnej administratívnej pomoci v colných záležitostiach (zatiaľ nevstúpil v platnosť).

Ďalej pod záštitou Organizácie spojených národov (*UN – United Nations*) postupne vznikli špecializované zamerané agentúry, konferencie. Medzi najvýznamnejšie, so vzťahom k svetovej ekonomike, je možné zaradiť Konferenciu Spojených národov pre obchod a rozvoj (*UNCTAD - United Nations Conference on Trade and Development*), ktorá vznikla v roku 1964. Jej vznik iniciovali rozvojové krajiny, ktoré sa týmto spôsobom snažili vytvoriť protiváhu GATT a zviditeľniť špecifické problémy. Z podnetu UNCTAD sa súčasťou medzinárodných pravidiel stal Všeobecný systém preferencií stanovujúci podmienky preferenčných ciel pre importy z rozvojových krajín alebo Medzinárodná zmluva o komoditách zameraná na stabilizovanie cien kľúčových exportov pre rozvojové krajiny, Dohody o globálnom systéme obchodných preferencií v snahe o podporu spolupráce Juh - Juh. UNCTAD sa snaží predstavovať fórum pre medzivládne rokovania, poskytovať analytickú činnosť a technickú asistenciu menej rozvinutým krajinám a zdôrazňovať rozvojové aspekty medzinárodného obchodu.

Medzi ďalšie agentúry, dotýkajúce sa čiastočne otázok medzinárodného obchodu pod záštitou UN, patria regionálne komisie OSN. Hospodárska komisia OSN pre Európu (*UNECE – United Nations Economic Commission for Europe*) sa v 60-tych rokoch začala zaoberať otázkami štandardizácie a zjednodušovania exportnej dokumentácie a zamerala sa na otázky noriem, štandardov a odporúčaní v oblasti medzinárodného obchodu. Od svojho vzniku vytvorila viac ako 30 odporúčaní, niektoré z nich boli prijaté Medzinárodnou organizáciou pre štandardizáciu ako medzinárodné štandardy. Ekonomická a sociálna komisia pre Áziu a Pacifik (*ESCAP – Economic and Social Committee for Asia and the Pacific*) je aktívna v snahe o podporu obchodu v rámci regiónu prostredníctvom technickej

asistencie, analytickej činnosti. Obdobnú snahu o podporu obchodu majú aj zvyšné regionálne komisie, a to Ekonomická komisia pre Latinskú Ameriku a Karibik (*ECLAC - Economic Commission for Latin America and the Caribbean*), Ekonomická komisia pre Afriku (*ECA - Economic Commission for Africa*) a Ekonomická a sociálna komisia pre západnú Áziu (*ESCWA - Economic and Social Commission for Western Asia*).

Medzinárodné obchodné centrum (*ITC - International Trade Centre*), ako spoločná agentúra UN a GATT, resp. WTO od roku 1968 sa snaží podporovať export menej rozvinutých krajín prostredníctvom podpory súkromného sektora, poskytovania informácií a analýz, technickej podpory.

Do tohto prehľadu by bolo možné zaradiť aj „sústavu“ regionálnych rozvojových bánk. Napríklad Islamská rozvojová banka podporuje medzinárodný obchod hlavne v oblasti kapitálu. Ázijská rozvojová banka v rámci Stratégie 2020 sleduje tri strategické ciele a to: inkluzívny rast, environmentálne udržateľný rast a regionálnu integráciu.

Ďalšiu skupinu organizácií predstavujú organizácie dotýkajúce sa obchodu so špeciálnou komoditou, napríklad Medzinárodný výbor pre textil a odevy (bližšie viď kapitola 2.2.2). Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo (*FAO – Food and Agriculture Organization*) sa v určitej miere dotýka otázok medzinárodného obchodu s poľnohospodárskymi produktmi. FAO a Svetová zdravotnícka organizácia v roku 1963 zriadili Codex Alimentarius komisiu s cieľom vytvoriť štandardy a princípy zaisťujúce ochranu zdravia spotrebiteľov a podporiť spravodlivý medzinárodný obchod s poľnohospodárskymi produktmi. Aktuálne prostredníctvom svojej analytickej činnosti sa snaží zvýšiť informovanosť a prezentovať svoje názory na prebiehajúce multilaterálne rokovania z Dohy v oblasti poľnohospodárstva.

Medzinárodná obchodná komora (*ICC – International Chamber of Commerce*) združujúca od roku 1919 národné a lokálne organizácie reprezentujúce podnikateľské záujmy ako aj jednotlivé významné firmy reprezentuje záujmy podnikateľského sektora aj smerom k medzinárodným organizáciám, snaží sa podporiť medzinárodný obchod vytváraním pravidiel a samoreguláciou podnikateľských subjektov a pod jej záštitou vznikol taktiež Medzinárodný arbitrážny súd. ICC vypracováva pravidlá, výklady najčastejšie používaných podmienok v medzinárodnom obchode (*Incoterms*) a taktiež Jednotné zvyklosti a pravidlá pre dokumentárne akreditívy, snaží sa unifikovať pravidlá dokumentárnych akreditívov.

Implikácie pre medzinárodný obchod v oblasti pracovného práva a pracovných štandardov má Medzinárodná organizácia práce (ILO - *International Labour Organization*), ktorá vznikla v roku 1919. Ako bolo povedané v kapitole 2.1.3, vzťah tejto organizácie k medzinárodnému obchodu je „kontroverzný“ s ohľadom taktiež na blokovanie získania štatútu pozorovateľa vo WTO.

2.2.3.2 Vývoj vzťahu k medzinárodnému obchodu (primárne Svetovej banky)

Podpora medzinárodného obchodu sa v prístupe medzinárodných organizácií začína formovať v 60-tych rokoch. Rezolúcia 1707 z roku 1961 Organizácie spojených národov (OSN) pod názvom Medzinárodný obchod ako primárny inštrument ekonomického rozvoja ukázala, že teoretické koncepty podporujúce medzinárodný obchod a jeho liberalizáciu výrazne ovplyvnili ich politiku a rovnako príklon k exportnej podpore. Konkrétne uvádza „je potrebné, aby krajiny zaistili maximálnu expanziu ich obchodu a zvýšili príjmy zo zahraničia ako výsledok rastu objemu a hodnoty ich exportov.“¹²¹ Rovnako odporučila liberalizáciu obchodu. Ďalším prvkom tohto procesu na pôde OSN bolo vytvorenie UNCTAD v roku 1964, hoci jej primárnym cieľom bola snaha o vytvorenie protiváhy GATT zo strany rozvojových krajín. V 50-tych a 60-tych rokoch k liberalizácii medzinárodného obchodu prispela, ako uvádza Arndt, Organizácia pre európsku hospodársku spoluprácu (predchodca, OECD), ktorá podporila liberalizáciu obchodu v rámci Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EEC) a Európskeho združenia voľného obchodu (EFTA – *European Free Trade Area*).¹²²

Dominantnú úlohu v rámci príspevku medzinárodných organizácií k výskumu v oblasti medzinárodného obchodu zohrala Svetová banka. V 60-tych a 70-tych rokoch podporila niekoľko výskumov na pozadí prebiehajúcej diskusie importnej substitúcie a exportnej podpory.¹²³ Prívrženci stratégie importnej substitúcie, ako napríklad Nurkse,¹²⁴ zastavali

¹²¹ Rezolúcia 1707 OSN z roku 1961, <http://www.un.org/documents/ga/res/16/ares16.htm>.

¹²² Arndt, W.H. *Economic Development: The History of an Idea*, Chicago: University of Chicago Press, 1987, str. 76.

¹²³ V duchu Bhagwatiho a Kruegerovej sú tieto stratégie definované štruktúrou podnetov - exportná podpora je definovaná ako systematická podpora exportov pri liberalizovaných importoch, importná substitúcia je definovaná ako politika s významnými importnými obmedzeniami a negatívnou exportnou podporou. Viď Bhagwati, J.N., Krueger, A.O. Exchange Control, Liberalization, and Economic Development. *The American Economic Review*, Vol. 63, No.2, 1973, str. 421. Napríklad Liang uvádza, že medzi týmito stratégiami existuje niekoľko ďalších, v závislosti na tom, či v rámci obchodnej stratégie sú zároveň prvky importnej substitúcie a exportnej podpory. Bližšie viď. Liang, N. Beyond Import Substitution and Export Promotion: A New Typology of Trade Strategies, *The Journal of Development Studies*, Vol. 28, No.2, 1992, str. 447-

názor, že menej vyspelé ekonomiky by mali v prvom štádiu substituovať domácou výrobou importované jednoduché spotrebné tovary, následne v ďalšom štádiu domácou produkciou substituovať širšie spektrum náročnejších priemyselných výrobkov opäť pri primárnom zameraní sa na domáci trh a to pri ochrane domáceho trhu, čo by im umožnilo diverzifikovať domácu výrobu, exportovať prvotne chránené produkty ako dôsledok úspor z rozsahu, nižších mzdových nákladov a dosiahnutia konkurencieschopných cien zefektívňovaním výroby. Príťažlivým prvkom stratégie je budovanie nových odvetví v ekonomike (*infant industry*) a existencia dopytu po produkcii s ohľadom na limitovanie importov. Na druhej strane, stratégia obsahuje značný rozsah rizík, ktoré sa stali predmetom širokej kritiky v nasledujúcom období.

Naopak, prívrženci exportnej podpory, ako napríklad Krueger, Balassa, Krugman,¹²⁵ podporovali myšlienku, že menej vyspelé ekonomiky by sa mali zamerať prvotne na produkciu jednoduchších tovarov, v ktorých dosahujú komparatívnu výhodu pre zahraničný trh a tým ako ekonomika buduje technologickú bázu a znalosti, sa následne zamerať na produkciu sofistikovanejších produktov pre export. Kritickou charakteristikou stratégie je vyššia efektívnosť produkcie oproti stratégii importnej substitúcie.

Výskum Bélu Balassa, podporený Svetovou bankou, dospel k záveru, že orientácia na zahraničné trhy a s tým spojený rast exportu má pozitívny vplyv na ekonomický rast. Poukázal na limity importnej substitúcie a zastrešil podporu exportnej orientácie rozvojových krajín. Výsledkom ním vedeného výskumu bolo odporúčanie devalvácie, zavedenie optimálnych exportných cieľ, nahradenie kvantitatívnych obmedzení importnými clami a ich následné zníženie.¹²⁶

Do realizácie výskumu vedeného Balassom na pôde Svetovej banky existoval široký konsenzus v tom, že obchodná politika by mala byť založená na importnej substitúcii, ktorá bola považovaná za synonymum industrializácie a ekonomického rastu.¹²⁷ Rovnako do toho času existoval konsenzus, že medzinárodný obchod je významnejší pre rozvinuté

472. Svetová banka rozlišuje štyri stratégie a to výrazne/mierne do vnútra/navonok zamerané stratégie, bližšie vid'. WB *World Development Report 1987*, Washington D.C.: World Bank, 1987, str. 82.

¹²⁴ Kegel, J. Reinert, E. Kattel, R. *Ragnar Nurkse Trade and Development* New York: Anthem Press, 2009.

¹²⁵ Vid' napríklad Krueger, A. O. Trade Policy as an Input to Development. *The American Economic Review*, Vol 70. No.2, 1980, Balassa, B. Growth Strategies in Semi-industrial Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, No.1, 1970.

¹²⁶ Vid' Balassa, B. a kol.: *Development Strategies in Semi-industrial Economies*, Washington, DC: World Bank 1982.

¹²⁷ Srinivasan, T.N., Bhagwati, J. Outward Orientation and Development: Are Revisionist Right?, *Center Discussion Paper No. 806*, 1999, str. 3

krajiny viac ako pre rozvojové. Napríklad H.W. Singer, hoci pôsobil na pôde OSN, poukazoval na to, že zapojenie menej rozvinutých krajín do medzinárodného obchodu prostredníctvom špecializácie na primárne produkty obsahuje malý potenciál technologického pokroku a že rast produktivity v týchto sektoroch sa prejavuje poklesom cien,¹²⁸ čím implicitne podporoval importnú substitúciu v rozvojových krajinách. Z pohľadu rozvojových krajín tento prístup taktiež podporoval snahy o prerušenie koloniálnych väzieb.

Ďalej podporila výskum vedený Chenerym, ktorého hlavným odporúčaním v oblasti obchodu bolo zameranie na štruktúru exportu, ktorá je ovplyvniteľná vládnyimi politikami a to na podporu exportu priemyselných výrobkov.¹²⁹ Zaujímavé je, že tento výskum neobsahoval odporúčania obchodnej liberalizácie.

V rovnakom období sa začína formovať aj politika IMF, podľa *Independent Evaluation Office* IMF, do polovice 70-tych rokov fungoval skôr ako pozorovateľ tejto oblasti.¹³⁰ V tomto období IMF začína v širokej miere implementovať podmienky reformy obchodných politík do podmienok jednotlivých úverov poskytovaných rozvojovým krajinám.

Výrazná podpora liberalizácie obchodných vzťahov zo strany Svetovej banky sa začína v 80-tych rokoch menovaním Anny Krüger za hlavného ekonóma. Tento posun je daný ako teoretickou podporou liberalizácie obchodu zo strany Anny Krüger (napríklad jej participácia na výskume NBER v 70-tych rokoch, ktorý viedol rovnako ako Ballasov výskum k záveru, že exportná orientácia je preferovanou stratégiou pre rozvojové krajiny¹³¹), tak aj ďalšími výskumami podporovanými Svetovou bankou. Reformy obchodných politík vrátane znižovania ciel sa stali významnou prioritou. Tento smer nasvedčovala taktiež jej participácia na výskumných projektoch.

Obchodná liberalizácia (primárne jednostranná), deregulácia, konkurencieschopnosť výmenného kurzu, odstraňovanie bariér tokov FDI boli prvkami tzv. washingtonského

¹²⁸ Singer, H.W. U.S. Foreign investment in underdeveloped nations. The distribution of gains between investing and borrowing countries, *American Economic Review*, 1950.

¹²⁹ Chenery, H., Syrquin, M. *Patterns of Development, 1950-1970*, London: Oxford University Press, 1975, str. 42.

¹³⁰ IEO *An IEO Evaluation of IMF Involvement in International Trade Policy*, Washington, DC: International Monetary Fund, 2009, str. 9.

¹³¹ Bližšie viď Bhagwati, J.N., Krueger, A.O. Exchange Control, Liberalization, and Economic Development. *The American Economic Review*, Vol. 63, No.2, 1973, str. 419-427.

konsenzu,¹³² ktorý predstavoval všeobecne aplikované odporúčania Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu. Liberalizačné odporúčania v rámci washingtonského konsenzu sa zameriavali na nahradenie kvantitatívnych obmedzení clami, ich zníženie na pomerne nízku úroveň s nízkym rozptylom (jednotná colná sadzba), a to podľa vopred danej schémy.¹³³ Mnoho krajín prijalo liberalizačné opatrenia v nadväznosti na odporúčania a podmienky stanovené v úveroch na štrukturálne prispôsobenie Svetovej banky, o čom svedčí taktiež medián (rok 1991) skupiny krajín, ktoré vo svojej štúdii používa Salinas a Aksoy¹³⁴ (bližšie vid' kapitola 2.3.1). Tento vplyv je možné vnímať napríklad v súvislosti s tým, že väčšina rozvojových krajín má menší rozdiel medzi colnými stropmi v oblasti poľnohospodárstva a priemyselnými výrobkami ako rozvinuté krajiny.

90-te roky predstavovali útlmové obdobie v oblasti podpory obchodných reforiem rozvojových krajín hoci by sa dalo predpokladať, že výsledky multilaterálnych rokovaní Uruguajského kola GATT, založenie Svetovej obchodnej organizácie a následné formalizovanie spolupráce medzi Svetovou bankou, Medzinárodným menovým fondom a Svetovou obchodnou organizáciou posilnia aktivitu v tejto oblasti. Formalizovanie spolupráce bolo vnímané taktiež ako jeden z bodov reakcie na kritiku organizácií.. Novým impulzom pre opätovné posilnenie agendy bolo začatie nového kola multilaterálnych rokovaní z Dohy. Tento posun je badateľný napr. v objeme poskytnutých úverov s obchodným aspektom¹³⁵ (vid' graf.5). Rastúci objem úverov svedčí o snahe širšie pripraviť krajiny na nové kolo multilaterálnej liberalizácie a snahe zachytiť širší rozsah prínosov v rozvojových krajinách.

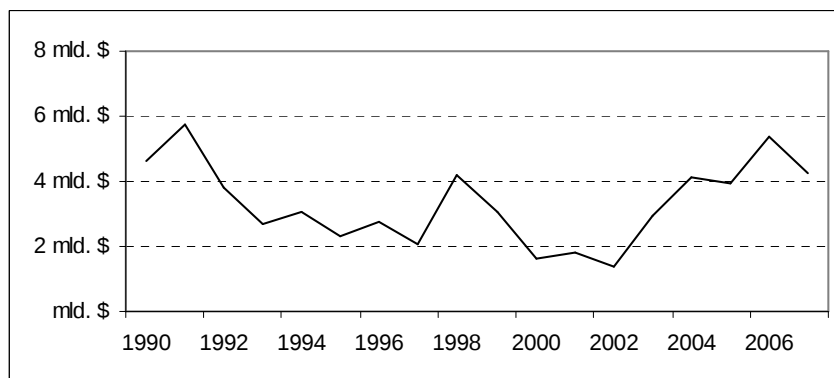
¹³² Soulský summit G-20 v roku 2010 oficiálne ukončil všeobecnú platnosť washingtonského konsenzu.

¹³³ Williamson, J. What Washington Means by Policy Reform, Williamson, J. (ed.) *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*, Washington, DC: Intstitute for International Economics, 1990, str. 7-20.

¹³⁴ Salinas a Aksoy analyzujú vzťah obchodnej liberalizácie a ekonomického rastu. Bližšie vid' Salinas, G., Aksoy, A. Growth Before and After Trade Liberalization, *World Bank Policy Research Working Paper 4062*, 2006.

¹³⁵ Bližšie vid' Jusko, R. Úvery Svetovej banky v kontexte liberalizácie obchodných vzťahov rozvojových krajín, *Ekonomický časopis*, Vol. 56, No. 7, 2008.

Graf 5: Objem poskytnutých úverov Svetovej banky s obchodným aspektom (v mld. \$).

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov UNCTAD Handbook of Statistics Online.
<http://www.unctad.org/statistics/handbook>.

Vývoj koncepcií ekonomického rozvoja presadzovaných Svetovou bankou je možné vnímať na jej finančných nástrojoch a v podmienkach v nich obsiahnutých. Podmienky obchodného charakteru aktuálne predstavujú cca 15 % všetkých podmienok stanovených Svetovou bankou v pôžičkách pre rozvojovú politiku, zatiaľ čo na konci 80. rokov a v 90. rokoch predstavovali približne ich štvrtinu. V súčasnosti Svetová banka v podmienkach, ktoré stanovuje, dáva väčší dôraz na podporu exportnej stránky obchodu rozvojových krajín (cca 40 % obchodných podmienok sleduje odstraňovanie exportných obmedzení, daní a licencií, podporu exportných pôžičiek, v roku 2007 1,3 mld. USD, resp. 31 % objemu úverov sledovalo tento cieľ) a na podporu súkromného sektora (cca 35 % podmienok sa dotýka privatizácie, reformy tvorby cien, konkurenčnej politiky; v roku 2007 0,5 mld. USD, resp. 12 % objemu úverov sledovalo ciele v oblasti regulácie a konkurenčnej politiky). Koncom 80. rokov sa však Svetová banka snažila sledovať primárne importnú stránku a rast konkurencie vstupom zahraničných tovarov (cca 40 % podmienok sledovalo odstraňovanie kvantitatívnych a znižovanie colných obchodných bariér). Tento posun vychádza z poklesu colných sadzieb a je podporený aj výskumom na pôde Svetovej banky, podľa ktorého je väzba medzi exportnou výkonnosťou a ekonomickým rastom.¹³⁶

Zaujímavý je pohľad ako začatie multilaterálnych rokovaní z Dohy ovplyvnilo regionálne zameranie poskytovaných úverov s obchodným aspektom. Tabuľka 7 ukazuje,

¹³⁶ Bližšie vid' Tsikata, Y. a kol. *Assesing World Bank Support for Trade, 1987 –2004*. Washington, DC: World Bank 2006.

že so začatím rokovaní z Dohy prioritu dostali úvery smerujúce do Latinskej Ameriky, Európy a Strednej Ázie.

Tabuľka 7: Objem úverov Svetovej banky s obchodným aspektom podľa regiónov (v mil. USD)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Afrika	597	128	618	1 033	623	863	1 700
Východná Ázia a Pacifik	250	103	434	420	418	608	466
Európa a stredná Ázia	248	44	629	711	1 438	1 059	1 345
Latinská Amerika a Karibik	109	554	720	1 173	1 236	2 236	229
Stredný východ a severná Afrika	17	70	6	409	0	0	151
Južná Ázia	594	500	524	353	245	620	351

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov UNCTAD Handbook of Statistics Online. [http:// www.unctad.org /statistics/handbook](http://www.unctad.org/statistics/handbook).

Ďalším aspektom, prostredníctvom ktorého je možné vnímať podporu multilaterálnej liberalizácii je vytvorenie Obchodného integračného mechanizmu (*TIM - Trade Integration Mechanism*) v roku 2004 IMF, zameraného na pomoc krajinám, ktoré sú postihnuté šokmi z procesu multilaterálnej liberalizácie a na zmiernenie obáv rozvojových krajín z implementácie pravidiel WTO. Tento rámec IMF podporil taktiež zavedením Facility exogénnych šokov v roku 2005, zameranej na riešenie negatívnych dopadov externých šokov vrátane zmien cien surovín, konfliktov, ktoré by mohli negatívne ovplyvniť obchod.

Aktuálny postoj Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu vo vzťahu k liberalizácii obchodu je možné vnímať prostredníctvom Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP), ktoré spoločne pre jednotlivé krajiny spolupripravujú. PRSP do veľkej miery odrážajú princípy washingtonského konsenzu v tejto oblasti. PRSP Sourcebook¹³⁷ vyjadruje pochybnosti o vhodnosti regionálnych obchodných dohôd pre rozvojové krajiny, čím zvyrazňuje význam multilaterálnych rokovaní pre túto skupinu krajín. Ďalej WB a IMF preferujú jednoduché liberálne obchodné režimy, realizáciu obchodných reforiem maximálne v strednodobom horizonte (do piatich rokov). Odporúčanie jednotnej colnej sadzby s minimom výnimiek s ohľadom na to, že u rozvojových krajín nie sú clá

¹³⁷ Hoekman, B., Michalopoulos, C., Schiff, M., Tarr, D. Trade Policy, Klugman, J. (ed.) *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*, Washington DC: World Bank, 2002, str. 30 - 57.

u poľnohospodárskych produktov výrazne nad clami priemyselných tovarov, nabáda k plošnej liberalizácii. Na druhej strane, snaha o cielenie reforiem tak, aby sa minimalizovali negatívne dopady na najchudobnejšie vrstvy obyvateľstva naznačuje, že liberalizácia v poľnohospodárstve musí byť opatrná. Vo vzťahu k rokovaniam z Dohy WB a IMF explicitne vyjadrujú potrebu tlaku na EÚ a ostatné krajiny OECD s cieľom postupne zastaviť exportné subvencovanie a ochranu ich poľnohospodárskeho trhu. V tomto kontexte sa pokúšajú poskytnúť nástroje rozvojovým krajinám (hlavne technickú pomoc), aby mohli prijať silnejšie záväzky.

Vo všeobecnosti asistencia rozvojovým krajinám zvyšuje ich povedomie o výhodách ako aj nevýhodách jednotlivých reforiem, vedie krajiny k väčšej schopnosti zaujať stanovisko k aspektom multilaterálnych rokovaní a k ich vyššej aktivite v aktuálne prebiehajúcom kole.

Vo vzťahu k regionálnej integrácii PRSP Sourcebook sa explicitne nevyjadruje, ale z pohľadu požiadavky na jednoduchosť colných režimov je možné vyvodit' podporu colným úniám a prípadne vyšším formám regionálnej integrácie. Rovnako *Independent Evaluation Office* IMF uvádza, že IMF „preferuje liberalizáciu na báze doložky najvyšších výhod“ a že ich „rozširovanie vedie k implikáciám, ktoré obmedzujú dohľad IMF.“¹³⁸ Ďalej postoj Svetovej banky k otázke multilaterálnej a regionálnej liberalizácie je vyjadrený v *Global Economic Prospects 2005* kde na základe simulácií uvádza, že multilaterálna liberalizácia obsahuje väčší potenciál rastu reálnych príjmov ako regionálne obchodné dohody.¹³⁹

Čo sa týka výskumu Svetovej banky v oblasti obchodu, od 90-tych rokov sa stal menej vplyvným oproti predchádzajúcim obdobiam, tejto fakt môže byť dôsledkom silnejúcej kritiky voči brettonwoodským organizáciám. Rovnako ďalšou charakteristikou je obmedzený výskum a príklon k analýzám jednotlivých krajín, komparatívnym analýzám. Začiatkom 90-tych rokov významná časť výskumu sa venovala úspechom v ekonomickom rozvoji východoázijských ekonomík. Výskum vedený Paulom Pageom dospieva k záveru, že importná liberalizácia nie je najkľúčovejšou zložkou úspešného ekonomického rozvoja.

¹³⁸ De Melo, J. *Preferential Trade Agreements in IMF Economic Work 1996-2007: An Assessment*, Washington, DC: International Monetary Fund, 2007, str. 14 a 8.

¹³⁹ *Global Economic Prospects: Trade, Regionalism, and Development*, Washington, DC: World Bank, 2005, str. 128.

Podmienkou je kombinácia importnej liberalizácie spolu s aktívnou podporou exportov.¹⁴⁰ Výskum Medzinárodného menového fondu sa dotkol taktiež otázky vzťahu multilaterálnej a regionálnej integrácie, Vamvakidis¹⁴¹ dospieva k záveru, že krajiny dosahujú vyššie tempo ekonomického rastu pri multilaterálnej liberalizácii oproti liberalizácii v rámci regionálnych obchodných dohôd.

Od konca 90-tych rokov sa výskum pod záštitou Svetovej banky rovnako dotkol vzťahu medzinárodného obchodu a endogénnych rastových modelov. Na druhej strane sa nejaví príklon k niektorému z teoretických konceptov v rámci vzťahu medzinárodného obchodu a ekonomického rastu. Napríklad pri hodnotení pôsobenie Svetovej banky v oblasti medzinárodného obchodu v období po *World Development Report 1987*, do značnej miery vychádza zo záverov, ktoré ovplyvnili túto správu. *Independent Evaluation Office* Svetovej banky vo svojej správe širokým poukázaním na kritiku rapídnej liberalizácie, v tom zmysle, že podpora medzinárodného obchodu ako zdroja rastu bola zdržanlivejšia a vo väčšej miere sa zamerala na podmienky, za ktorých môže byť obchodná liberalizácia úspešná. Napríklad správa Rade z roku 1989 podporovala ďalšie obchodné reformy, ale zdôrazňovala väzby k stabilizácii inflácie, investícií do infraštruktúry apod..¹⁴²

V hodnotení väzieb na ekonomický rast sa svojím výskumom snažila prispieť k potvrdeniu/vyvráteniu existencie jednotlivých závislostí charakterizovaných endogénnymi rastovými modelmi. Napríklad Svetová banka v širšej miere prispela k výskumu vzťahov medzi vedou a výskumom vteleným do obchodu, priamymi zahraničnými investíciami, rôznorodosťou produktov a ekonomickým rastom.¹⁴³ Štúdia Lumengu-Nesa, Olarreagu, Schiffa¹⁴⁴ sa zameriava na otázku nepriameho prelievania znalostí medzi krajinami, t.j. v prípade viacerých krajín prvá krajina môže využívať výsledky výskumu a vývoja, ktoré sú zahrnuté do obchodovaných produktov tretej krajiny. To platí aj v prípade, ak s ňou neobchoduje a to za predpokladu, že obe krajiny obchodujú s druhou krajinou. Je možné z toho vyvodiť, že separáciou nepriameho prelievania znalostí

¹⁴⁰ *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, Oxford University Press for the World Bank, 1993, str. 23.

¹⁴¹ Vamvakidis, A. Regional Trade Agreements Versus Broad Liberalization: Which Path Leads to Faster Growth? Time-Series Evidence, *IMF Working Paper WP/98/40*, 1998.

¹⁴² *International Trade Strategy Approach Paper, Background to the Strategy and Issues for Discussion*, Washington, D.C.: The World Bank, 2010.

¹⁴³ *Assesing World Bank Support for Trade 1987-2004*, Independent Evaluation Office, Washington, D.C.: The World Bank, 2006, str.92.

¹⁴⁴ Lumenga-Neso, O.L., Olarreaga, M., Schiff, M. On „Indirect“ Trade-Related R&D Spillovers, *World Bank Working Paper Series No. 2580*, 2001.

sa snažia posilniť význam vzájomného obchodu medzi rozvojovými krajinami. Je možné predpokladať obmedzenú štruktúru exportu medzi jednotlivými rozvojovými a rozvinutými krajinami čím sa pri vzájomnom obchode rozvojových krajín rozširuje spektrum potenciálne dostupných znalostí.

Taktiež Feenstra a Kee¹⁴⁵ sa zaoberajú otázkou rôznorodosti exportov a produktivity prezentujúc, že clá negatívne ovplyvňujú produktivitu prostredníctvom rozmanitosti exportov. Otázkou vzťahu medzinárodného obchodu (primárne importov) na rast kvality výrobkov na príklade čílskych výrobkov sa zaoberali Fernandez a Paunov,¹⁴⁶ ktorí dospievajú k záveru, že existuje výrazná pozitívna korelácia medzi importnou konkurenciou a rastom kvality výrobkov. Tento výskum je ďalším príkladom podpory všeobecnej obchodnej liberalizácie.

Súčasný výskum Svetovej banky pod vedením Aaditya Mattoo má veľmi široký záber, od otázok vzťahu medzinárodného obchodu a rastu produktivity, vzťahu k migrácii, po architektúru medzinárodného obchodného systému. Ukazuje sa, že s ekonomickou krízou sa výskum výrazne prikláňa k podpore multilaterálnej liberalizácie. Hoekman, Martin a Mattoo si od rýchleho uzatvorenia multilaterálnych rokovaní z Dohy sľubujú nie výraznú liberalizáciu obchodu, ale primárne zaistenie väčšej stability prístupov na trhy. Ďalej pomoc krajinám pri redukcii fiškálnych výdavkov po prekonaní krízy tým, že by sa predbežne zaviazali k zníženiu poľnohospodárskych výdavkov a podpore perspektívy spolupráce v ďalších významných oblastiach ako environmentálne otázky, regulácia služieb, iniciatívy „pomoc obchodu (*aid for trade*)“.¹⁴⁷

2.2.3.3 Vzťah k regionálnym obchodným dohodám (primárne Svetovej banky)

Výrazný nárast počtu uzatváraných regionálnych obchodných dohôd (RTA) od Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní (viď graf 6) nútil taktiež Svetovú banku a ostatné multilaterálne organizácie zaujať postoj k tomuto novému fenoménu vo svetovej ekonomike. Výskumný projekt v oblasti regionalizmu a rozvoja bol na jej pôde začatý v roku 1996 a vyvrcholil po neúspechu multilaterálnych rokovaní WTO v roku 2003

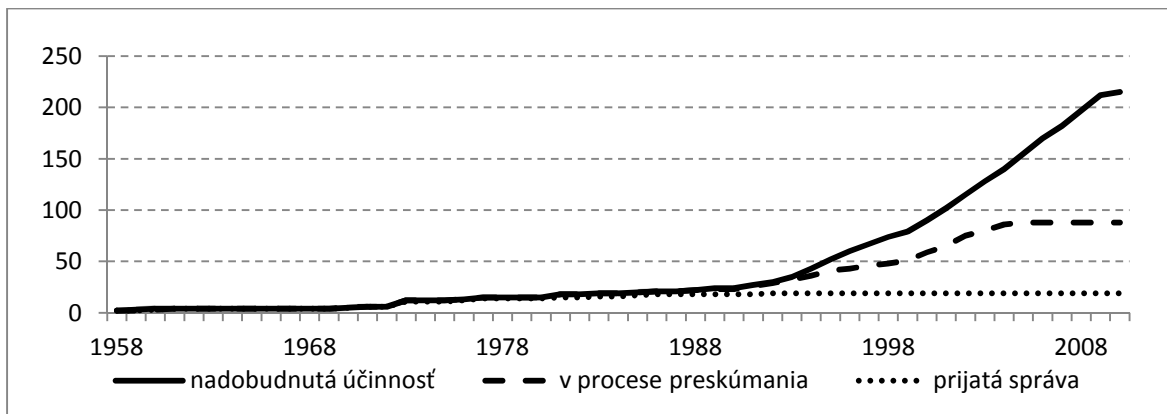
¹⁴⁵ Feenstra, R., Kee, H.L. Export Variety and Country Productivity, *World Bank Working Paper Series No.3412*, 2004.

¹⁴⁶ Fernandez, A.N., Paunov, C. Does Tougher Import Competition Foster Product Quality Upgrading? *World Bank Working Paper Series No. 4894*, 2009.

¹⁴⁷ Hoekman, B., Martin, W., Mattoo, A. Conclude Doha, It Matters! *World Bank Policy Research Working Paper, No. 5135*, 2009, str. 1-2.

v Cancúne. Závěry tohto výskumu v značnej miere sformovali jej politiku a prístup v tejto oblasti.

Graf 6: Vývoj počtu účinných regionálnych obchodných dohôd, dohôd v procese preskúmania a dohôd s prijatou správou WTO¹⁴⁸

Prameň: vlastný prepočet na základe dát WTO (<http://www.wto.org>).

Hoci prvotným cieľom vedeného výskumu nebolo skúmanie vzťahu regionálnej a multilaterálnej liberalizácie, zo záverov je možné identifikovať príklon (preferenciu) multilaterálnej liberalizácie pred regionálnou. Výskum podporil uzatváranie RTA, ale iba pri splnení obmedzených podmienok. A to pokiaľ vedú k zníženiu obchodných bariér (vrátane netarifných) aj voči nečlenským krajinám a to aj keby tento výsledok mal byť dôsledkom jednostrannej liberalizácie. Táto podmienka je splnená pri uzatváraní colných únií a vyšších foriem regionálnej integrácie. V prípade zón voľného obchodu môže byť splnená pokiaľ aspoň jedna z členských krajín jednostranne zníži obchodné bariéry voči nečlenským krajinám. Na pozadí prevládajúcich foriem regionálnej integrácie táto podmienka predstavuje skôr príklon ku kritike súčasného „stavu regionalizmu.“ Za hlavný argument v prospech RTA považuje rast konkurencie na domácich trhoch. Zároveň v súlade s teóriou Bagwella a Staigera v oblasti ekonomickej interpretácie GATT dospievajú k záveru, že colné únie predstavujú lepšiu alternatívu oproti zónam voľného obchodu, pokiaľ colné únie vedú k eliminácii obchodných bariér medzi členskými krajinami, čo často nie je splnené (zaujímavým argumentom v tejto súvislosti je, že

¹⁴⁸ V roku 2011 sa odhaduje existencia približne 400 RTA vrátane RTA uzatvorených medzi nečlenmi WTO.

eliminácia vzájomných bariér taktiež znižuje rozsah pašovania medzi rozvojovými krajinami). To je doplnková podmienka k argumentácii v prospech colných únií. Rovnako ako vo vzťahu k všeobecnej podpore, odporúčajú minimalizáciu externých spoločných ciel colnej únie ako podmienku jej prínosu pre rozvojové krajiny.¹⁴⁹ S ohľadom na prevládajúce formy regionálnej integrácie to naznačuje, že prínos tejto formy liberalizácie považuje za skôr obmedzený.

Tento výskum v oblasti teritoriálnej štruktúry RTA dospieva k čiastočne odlišným záverom oproti všeobecnej snahe podporovať vzájomný obchod menej vyspelých ekonomík. Za vhodnejšie považujú, z pohľadu menej vyspelých ekonomík, RTA, v ktorých participuje blízka bohatá krajina. Na margo dohôd medzi málo vyspelými krajinami sa snažia poukázať na to, že vzájomná dohoda môže skôr viesť k negatívnemu dopadu na bohatstvo u menej vyspelého partnera. Rovnako výskum neodporúča dohody medzi malými ekonomikami, ktoré by mohli viesť k odklonu obchodu. Aj v týchto špecifických prípadoch s vysokým rizikom negatívneho dopadu na niektorú členskú krajinu RTA odporúča ako nástroj zníženia týchto rizík zameranie sa na znižovanie bariér voči nečlenským krajinám regionálnej dohody. Taktiež relatívne úzke podmienky, za ktorých RTA môžu byť prospešné pre rozvoj v menej vyspelých krajinách, ako aj argumentácia, že politické motivácie pre ich uzatváranie v čase klesajú (čo je argument ako z pohľadu rozvinutých, tak aj rozvojových krajín) a že kooperácia v oblasti regulačných reforiem ako aj projektov v oblasti infraštruktúry by nemala byť naviazaná na obchodnú diskrimináciu, podporuje argumentáciu, že Svetová banka sa priklonila k preferencii multilaterálnej liberalizácie.

Explicitnejšie príklon k multilaterálnej liberalizácii vyjadrili Hoekman a Newfarmer pri hodnotení výsledkov rokovaní ministerskej konferencie WTO v septembri 2003 v Cancúne. Bilaterálne a regionálne obchodné dohody považovali za druhú najlepšiu voľbu k multilaterálnej liberalizácii. Ich argumentácia bola založená na tom, že i) výsledkom tejto formy liberalizácie sú obmedzené nové prístupy na trhy, ii) v týchto rokovaniach rozvojové krajiny sú výrazne slabšie ako rozvinuté krajiny, iii) tým, že výsledkom je liberalizácia v kontradikcii s doložkou najvyšších výhod, regionálne obchodné dohody môžu znevýhodňovať krajiny (často rozvojové), ktoré nemajú dohodnutý preferenčný prístup, iv) regionálne ani bilaterálne obchodné dohody nemajú výrazný potenciál

¹⁴⁹ Schiff, M., Winters, A. *Regional Integration and Development*, Washington, DC: World Bank, 2003, str. 261-266.

liberalizovať poľnohospodárstvo alebo anti dumping.¹⁵⁰ Na druhej strane, do istej miery ignorujú potenciál rôznych regionálnych obchodných dohôd komplexného charakteru, ktoré sú uzatvárané primárne medzi rovnako vyspelými krajinami. Táto kritika nekorešponduje plne taktiež so závermi predchádzajúceho výskumu, ktorý identifikoval obmedzené podmienky, za ktorých RTA môžu mať pozitívny dopad. V rozpore s tým taktiež napríklad štúdia OECD Regionalizmus a multilaterálny obchodný systém¹⁵¹ poukazuje na potenciál RTA v niektorých oblastiach, ktoré Svetová banka považuje za zaujímavé pre menej vyspelé ekonomiky. Napríklad v oblasti pohybu pracovných síl niektoré regionálne obchodné dohody umožňujú plné národné zaobchádzanie (napríklad ANZCERTA), niektoré vytvárajú záväzky v oblasti jednoduchšieho prístupu k vízam (napríklad NAFTA), ďalšie zjednodušujú prístup na trhy pre špecifické skupiny osôb (napríklad CARICOM umožňuje voľný pohyb vysokoškolských absolventov a iných kvalifikovaných osôb a vybraných zamestnaní). Štúdia uznáva potenciál týchto dohôd aj bez všeobecného zníženia bariér voči nečlenským krajinám.

Rovnako *Global Economic Prospects* z roku 2005 sa venovala otázke regionálnej obchodnej liberalizácie. Podľa tejto štúdie jednostranná liberalizácie medzi rokmi 1983 – 2003 predstavovala dve tretiny celkového colného zníženia, multilaterálna liberalizácia cca 25 % a regionálna liberalizácia cca 10 %.¹⁵² Taktiež upozorňuje, že zníženie obchodných bariér na multilaterálnej úrovni obmedzí preferenčnú povahu regionálnych dohôd. V nadväznosti na Hoekmana a Newfarmera uznávanou štúdiou explicitne vyjadrovala názor, že regionálna liberalizácia je významovo až za multilaterálnou liberalizáciou. Rovnaké závery robí vo vzťahu k prínosu regionálnych obchodných dohôd v oblastiach obmedzene liberalizovaných multilaterálnymi pravidlami – poľnohospodárstvo, služby. Napríklad v oblasti služieb poukazuje na obmedzený prínos týchto dohôd k mobilite pracovných síl (mód 4) a to ako v dohodách sever - juh, tak aj juh – juh, čo je čiastočne v kontradikcii s uvedenou štúdiou OECD. Hoci táto štúdia uznáva obmedzený potenciál RTA, kritizuje, že rozvojové krajiny nemajú koherentnú stratégiu ako využiť RTA k maximalizácii prínosov (do určitej miery je možné konštatovať, že v tejto oblasti nevytvorila pre rozvojové krajiny podporný rámec vo forme napríklad príručky ako v prípade podpory pre multilaterálne rokovania z Dohy). Prostredníctvom *Global*

¹⁵⁰ Hoekman, B., Newfarmer, R. After Cancun: Continuation or Collapse?, *Trade Note No. 13*, 2003, str.6.

¹⁵¹ Bližšie vid' *OECD Regionalism and the Multilateral Trading System*, Paris: OECD, 2003.

¹⁵² WB *Global Economic Prospects: Trade, Regionalism, and Development*, Washington, DC: World Bank, 2005, str. xvi.

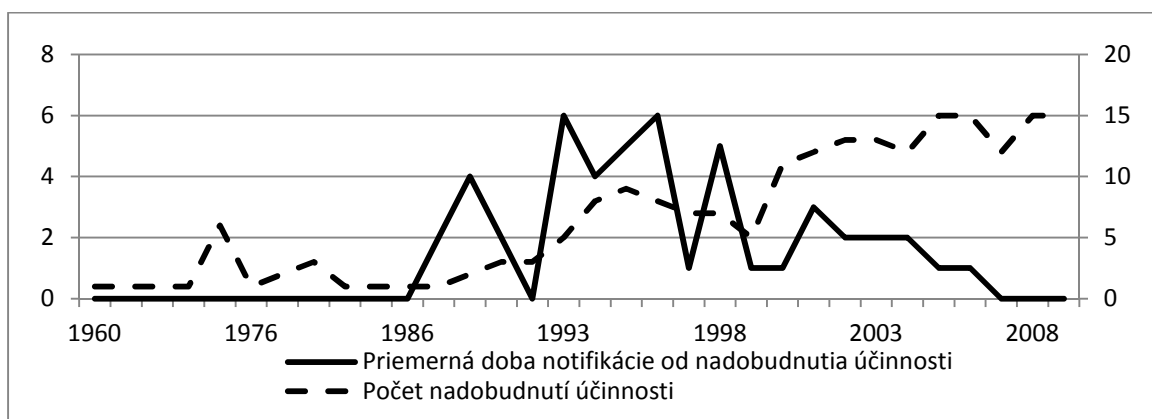
Economic Prospects explicitne vyjadrila svoj už dlhšie formovaný názor, že regionálna obchodná liberalizácia nemôže byť alternatívou k multilaterálnej.

V rámci nového výskumného projektu v oblasti regionalizmu, na ktorom participuje taktiež Svetová banka, boli v roku 2010 publikované prvé závery. Rovnako ako v predchádzajúcich štúdiách, RTA považuje za „užitočný nástroj k odstraňovaniu obchodných bariér, ktorý by mal byť využívaný opatrne, keď zlyhajú unilaterálne a multilaterálne snahy“.¹⁵³ Snaží sa obmedzovať potenciálny odklon od multilaterálnej liberalizácie. Na druhej strane Freund a Ornelas pozitívnejšie hodnotia RTA s tým, že väčšina RTA bola schopná viesť k „vytváraniu“ obchodu (nahrádzanie domácich menej efektívnych producentov efektívnejšími zahraničnými) ako k „odchyľovaniu“ obchodu. Daný výskum opätovne abstrahuje od analyzovania efektov hĺbky integrácie (primárne vo vzťahu ku komplexným zónam voľného obchodu), ktorá sa stala jednou z tendencií vo svetovej ekonomike.

Druhou rovinou vzťahu Svetovej banky, ako aj ďalších medzinárodných organizácií k RTA, je ich postoj ku pravidlám o RTA na pôde WTO a ich transparentnosť. Túto problematiku zvýraznila obava zo zavádzania ochranných opatrení v reakcii na hospodársku a finančnú krízu, keď obmedzená transparentnosť niektorých RTA obmedzovala primárne možnosti monitoringu. Hoci je nutné konštatovať, že od Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní došlo k výraznému zlepšeniu aspoň v oblasti notifikácií RTA WTO, na druhej strane nebola prijatá žiadna správa o kompatibilite RTA s pravidlami WTO. Do značnej miery je tento stav daný nejasnosťou právnej záväznosti prieskumných správ.

¹⁵³ Freund, C., Ornelas, E. Regional Trade Agreements, *Policy Research Working paper No. 5314*, 2010, str. 4.

Graf 7: Vývoj prístupu k notifikáciám regionálnych obchodných dohôd (v mesiacoch)

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov WTO (<http://www.wto.org>).

2.2.3.4 Kritika brettonwoodských organizácií

Ako bolo naznačené, vývoj brettonwoodských organizácií, vrátane ich vzťahu k medzinárodnému obchodu a jeho liberalizácii, bol ovplyvnený ich kritikou, na ktorú museli v istej miere reagovať. Kritika sa zameriava na niekoľko hlavných oblastí. Je to oblasť mandátu týchto organizácií s tým, že tieto organizácie svojimi politikami idú nad rámec im pôvodne zvereným cieľom, oblasť nedostatku efektivity ich programov s poukazom na to, že sú skôr kontraproduktívne, hlavne vo vzťahu k rozvojovým aspektom ich činnosti a je to aj oblasť inštitucionálnej architektúry, kde je často kritizovaný neadekvátny systém reprezentácie, primárne rozvojových a malých krajín.

Mandát Medzinárodného menového fondu a Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj (bližšie charakterizovaný v kapitole 2.2.3.1) je široký. Kritika v tejto oblasti je založená na tom, že všetky aktivity organizácií, vrátane podmienok obsiahnutých v úveroch, musia byť v súlade s ich mandátmi. Na tomto základe napríklad Raymond Saner a Ricardo Guiberme argumentujú, že „mandát stanovovať „adekvátne“ istoty solvencie by nemal byť interpretovaný ako neobmedzený mandát Fondu určovať všezahŕňajúce štrukturálne reformy členov Fondu.“¹⁵⁴ V užšej agende vzťahu brettonwoodských organizácií k otázke medzinárodného obchodu napríklad Yilmaz Akyüz uvádza, že rozvojové aspekty činnosti IMF idú nad rámec jeho mandátu, vrátane vzťahu k obchodnej politike, „ktorá je záležitosťou multilaterálnych rokovaní niekde inde

¹⁵⁴ Saner, R., Guilberne, R. IMF Conditionality for the Least Developed Countries, *G-24 Policy Brief*, No. 19, str.1.

v systéme“.¹⁵⁵ Rovnako uvádza, že tým, že IMF vyvinul tlak na rozvojové krajiny s deficitom platobnej bilancie, aby obmedzili svoje importy pri zachovaní protekcionistických bariér v priemyselne rozvinutých krajinách, prekročil svoj mandát.¹⁵⁶ Implikácie tejto kritiky sa vzťahujú rovnako na Svetovú banku, ktorá by sa z tohto pohľadu mala orientovať na technickú asistenciu a financovanie adaptácie na nové podmienky medzinárodného obchodu prijaté rozvojovými krajinami. Táto kritika podporuje hlavne rozvojové krajiny snažiace sa limitovať úlohy týchto multilaterálnych organizácií a zjednodušiť prístup k ich zdrojom. Na druhej strane, vo vzťahu k tejto kritike je nutné konštatovať, že je čiastočne v rozpore so snahou zvýšiť úlohu bretonwoodských organizácií ako garantov globálnej stability vo väzbe na diskusie v súvislosti so súčasnou finančnou krízou.

Najostrejšia kritika bretonwoodských organizácií sa dotýka pilierov reformného balíčka ekonomických odporúčaní, tzv. washingtonského konsenzu. Prvkami, ako uvádza John Williamson, autor termínu, bola i) fiškálna disciplína, ii) priority verejných výdavkov, iii) daňová reforma, iv) liberalizácia úrokových sadzieb, v) konkurencieschopný výmenný kurz, vi) obchodná liberalizácia, vii) liberalizácia tokov priamych zahraničných investícií, viii) privatizácia, ix) deregulácia, x) zaistenie vlastníckych práv.¹⁵⁷ Výrazným spoločným menovateľom kritiky washingtonského konsenzu je nediferencovanie aplikácie s ohľadom na zvláštnosti a individuálne potreby jednotlivých krajín. Piliere konsenzu predstavovala fiškálna disciplína, ktorá vychádzala z predpokladu, že dlhodobé fiškálne deficity sú zdrojom makroekonomických nerovnováh vo forme inflácie, odlivu kapitálu. Častou formou kritiky prílišného tlaku na fiškálnu disciplínu bolo, že obmedzenie výdavkov štátu môže ohroziť poskytovanie zdravotnej starostlivosti, investície do vzdelávania apod. Druhý pilier, privatizácia, vychádzal z predpokladu, že súkromný kapitál je schopný efektívnejšie vyrábať a poskytovať služby, že demonopolizácia štátnych podnikov povedie k rozšíreniu konkurenčného prostredia a rastu efektivity. Kritika privatizácie podporovanej bretonwoodskými organizáciami sa opiera o malosť trhov rozvojových krajín kde vznik konkurenčného prostredia v mnohých odvetviach je minimálne otázný pričom, ako uvádza Joseph Stiglitz, súkromné monopoly boli oproti

¹⁵⁵ Akyüz, Y. Reforming the IMF: Back to the Drawing board, *G-24 Discussion Paper Series*, No. 38, 2005, str. 2.

¹⁵⁶ tamtiež, str. 7.

¹⁵⁷ Williamson, J. What Should the World Bank Think about the Washington Consensus? *The World Bank Research Observer*, Vol. 15, No. 2, 2000, str. 252 - 253.

štátnym častejšie viac efektívne pri využívaní svojho monopolného postavenia, čo znamenalo ďalšie náklady pre spotrebiteľov.¹⁵⁸ Rast efektivity súkromných podnikov je často spojený so znížením mzdových nákladov pričom menej vyspelé ekonomiky nie sú schopné absorbovať veľké množstvo pracovnej sily pokiaľ je privatizácia realizovaná rýchlo. Liberalizácia obchodných vzťahov, tretí základný pilier washingtonského konsenzu, vychádzal z predpokladu, že zvýšená konkurencia povedie k presunu výrobných faktorov do produktívnejších odvetví, zatiaľ čo predpokladom adaptácie je dostatok kapitálu, ktorý by bol schopný absorbovať prácu z neproduktívnych odvetví. IMF a WB sú kritizované, že podporili príliš výraznú jednostrannú liberalizáciu rozvojových krajín pričom za „ústupky“ v tejto oblasti nezískali u rozvinutých krajín prístup na trhy v odvetviach s ich komparatívnou výhodou. Ako poukazuje Joseph Stiglitz, nejedná sa iba o často diskutovanú otázku poľnohospodárskych produktov, ale taktiež napríklad o oblasť služieb, keď Uruguajské kolo rokovaní vnieslo do multilaterálnej liberalizácie oblasť finančných služieb, ktorá je dominovaná rozvinutými krajinami, zatiaľ čo oblasti námornej dopravy a stavebných služieb sa výrazne nedotklo.¹⁵⁹ Táto istá nerovnováha v oblasti liberalizácie obchodu so službami môže vychádzať z nedostatočnosti právnej „infraštruktúry“ pre obchod so službami, keď zastaraná a nevhodná legislatíva predstavuje zásadné obmedzenie flexibility exportérov.

Vývoj washingtonského konsenzu smerom k inštitucionálnym aspektom je možné vnímať taktiež ako reakciu na kritiku a rozporuplné výsledky. Ako uvádza Dani Rodrik, „rozšírený“ washingtonský konsenzus bol doplnený o odporúčania tzv. druhej generácie a to xi) oblasť podnikového práva, xii) boj proti korupcii, xiii) flexibilné pracovné trhy, xiv) pravidlá WTO, xv) finančné kódexy a štandardy, xvi) „obozretné“ otvorenie kapitálového účtu, xvii) výmenný kurz bez medzistupňa, xviii) nezávislosť centrálnych bánk/cielenie inflácie xix) sociálne siete, xx) cielené znižovanie chudoby.¹⁶⁰ Rodrik pri kritike rozšíreného washingtonského konsenzu vychádza z predpokladu, že inštitúcie sú hlboko zakorenené v spoločnosti, vrátane právneho štátu, ochrany vlastníckych práv atď.. Perspektívy ekonomického rastu chudobných krajín sú obmedzené pokiaľ rast závisí na významných inštitucionálnych transformáciách.¹⁶¹ V súlade s Douglasom C. Northom je

¹⁵⁸ Stiglitz, J. *Globalization and its discontents*, London: Penguin Books, 2002, str. 56.

¹⁵⁹ tamtiež, str. 61.

¹⁶⁰ bližšie vid' Rodrik, D. *Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion?* Harvard University, 2006.

¹⁶¹ tamtiež, str. 11.

možné na margo Rodrika konštatovať, že je nutné rozlišovať „zakorenenosť“ neformálnych a formálnych inštitúcií v spoločnosti, ku ktorým je možné zaradiť taktiež napríklad ochranu vlastníckych práv. Z tohto pohľadu nové prvky rozšíreného washingtonského konsenzu sú pozitívnym vývojovým krokom taktiež s ohľadom na to, že jeho prvky sú čiastočne súčasťou Stiglitzovho „post washingtonského konsenzu“.

Tretiu rovinu kritiky predstavuje kritika inštitucionálnej architektúry brettonwoodských organizácií. Prvá časť kritiky sa zameriava na systém kvót, od ktorého sa odvíja hlasovací potenciál jednotlivých krajín v IMF a WB (viď tabuľka 8) ako aj prístup ku zdrojom IMF a podiely na alokácii Zvláštnych práv čerpania. Druhá časť kritiky inštitucionálnej architektúry sa zameriava na kritiku štruktúry jednotlivých orgánov - Rád výkonných riaditeľov, tiež na spôsob voľby generálneho riaditeľa IMF, resp. prezidenta WB. Nepísaným pravidlom je, že na čele IMF stojí Európan (jeho prvým výkonným riaditeľom je Američan), zatiaľ čo na čele WB je Američan. Po odstúpení Straussa-Kahna z pozície čelného predstaviteľa IMF sa krajiny BRICS pokúsili spochybniť toto pravidlo.

Zmena potenciálu rozvojových krajín by mohla viesť k zmene ich politik a k zmene podmienok prístupu k zdrojom týchto organizácií, čo by mohlo mať taktiež dosah na ich vzťah k medzinárodnému obchodu a jeho liberalizácii.

Tabuľka 8: Prehľad podielu na kvóte a hlasovacích právach

	Podiel na kvóte	Podiel na hlasovacích právach
Vysoko príjmové krajiny OECD	62,41%	61,49 %
- z toho USA	17, 09 %	16,77 %
- z toho EÚ (EÚ celkom)	30, 23 % (32,38 %)	30, 21 % (32, 06 %)
Vysoko príjmové krajiny – nečlenské krajiny OECD	6,02 %	6,13 %
Krajiny s vyššími strednými príjmami (46 krajín)	15,17 %	15,36 %
- z toho Latinská Amerika a Karibik (18 krajín)	6,70 %	6,77 %
Krajiny s nižšími strednými príjmami (54 krajín)	13,50 %	13,84 %
- z toho Čína	3,72 %	3,66 %
- z toho India	1,91 %	1,89 %
Krajiny s nízkymi príjmami (42 krajín)	2,94 %	3,20 %
- z toho krajiny sub-saharskej Afriky (30 krajín)	1,90 %	2,04 %

Prameň: prepočet na základe údajov <http://www.imf.org>.

2.3 Medzinárodné organizácie a podpora obchodu

2.3.1 Efekt úverov Svetovej banky v procese obchodnej liberalizácie

Časť kritiky brettonwoodských organizácií sa zameriava na kontraproduktívnosť ich úverových programov. Najcielenejšiu úlohu z medzinárodných organizácií vo vzťahu k medzinárodnému obchodu a jeho liberalizácii prostredníctvom svojich úverových nástrojov zohráva Svetová banka, ktorá, ako bolo prezentované, uznáva jeho potenciál pre rozvojové krajiny, ako aj to, že jeho samotná liberalizácia nepostačuje a že pozitívny vplyv liberalizačných opatrení musí byť podporený vhodnými politikami v oblasti investícií, akumulácie ľudského kapitálu, inštitucionálnymi reformami a pod..

Najvýznamnejším momentom, v ktorom je Svetová banka schopná prostredníctvom poskytnutých úverov s obchodným aspektom a prostredníctvom stanovených podmienok, cez ktoré ovplyvňuje politiky jednotlivých krajín, ovplyvniť ekonomický vývoj vo väzbe na liberalizačné opatrenia, je obdobie, keď krajina pripravuje reformu obchodných vzťahov (uvažované obdobie dvoch rokov) a obdobie nasledujúce po liberalizačných opatreniach (uvažované obdobie troch rokov), keď sa začínajú prejavovať efekty (pozitívne i negatívne), na ktoré je potrebné reagovať.

Na hodnotenie efektu úverov Svetovej banky v oblasti liberalizácie obchodných vzťahov rozvojových krajín použijeme komparáciu ekonomického vývoja skupiny krajín, ktoré liberalizovali svoje obchodné vzťahy za asistencie Svetovej banky (v období t_2 až t_{+3} prijali úver s obchodným aspektom) so skupinou krajín, ktoré túto asistenciu nevyužili. Ako podklad využijeme štúdiu Salinasa a Aksoya,¹⁶² ktorá uvádza obdobia, keď v jednotlivých rozvojových krajinách došlo k liberalizácii obchodných vzťahov (viď príloha 3). Odlišné obdobie liberalizačných opatrení a geografická nejednotnosť by mali znižovať vplyv externých faktorov, čím by hodnotenie vplyvu liberalizácie obchodu a efektu úverov Svetovej banky malo byť relevantnejšie.

Analýzu odlišností ekonomického vývoja oboch skupín krajín založíme na interpretácii indexu determinácie (podielu medziskupinovej na celkovej variabilite), ktorý vyjadruje význam triediaceho faktora,¹⁶³ čiže rozdelenia podľa asistencie Svetovej banky. Ak budeme predpokladať stabilitu, resp. trend vývoja indexu determinácie pred

¹⁶² Salinas, G., Aksoy, A. *Growth After and Before Trade Liberalization*. Washington, DC: World Bank 2006, str. 35.

¹⁶³ Heřák, P., Svobodová, A. *Regrese. II. část*. Skriptá. Praha: VŠE v Praze 2002, str. 9.

liberalizačnými opatreniami a ak v nasledujúcom období dôjde k zmene tohto trendu, dá sa usudzovať na rast významu triediaceho prvku, čiže existenciu divergencie, resp. konvergenie vývoja veličiny oboch skupín krajín. Okrem toho, pokiaľ liberalizácia obchodu má pozitívny vplyv na rastové charakteristiky rozvojových krajín, potom trendová funkcia priemerných temp rastu HDP oboch skupín krajín v období t_{-5} až t_{+10} by mala byť dobre popísateľnou funkciou, ktorá predpokladá nízky rast v období pred liberalizačnými opatreniami a vyššiu hladinu rastu po ich realizácii. Na popis trendu vývoja temp rastu HDP a komparáciu oboch skupín krajín použijeme tvar Richardsovej funkcie, ako ho uvádza Hlubinka,¹⁶⁴ doplnený o parameter k , aby za podmienky $b > 1$ a $c > 0$, $\lim_{t \rightarrow -\infty} R(t) = k$:

$$R(t) = k + a \cdot (1 + (b - 1) \cdot e^{-c \cdot (t - d)})^{1/(1 - b)}$$

kde

- $R(t)$ – tempo rastu HDP v čase t
- k – počiatočná hladina tempa rastu HDP (pred liberalizačnými opatreniami)
- a – zvýšenie hladiny tempa rastu HDP (po liberalizácii)
- b a c – proces zvýšenia tempa rastu HDP z hladiny k na hladinu $k + a$
- d – bod inflexie krivky.

Obe skupiny krajín v celom sledovanom období (t_{-5} až t_{+10}) využívali oficiálnu rozvojovú finančnú podporu.¹⁶⁵ Skupina krajín, ktoré v procese liberalizácie svojho obchodu využili úvery Svetovej banky, mala v celom období priemerne o 2,15 % vyšší podiel oficiálnej rozvojovej finančnej podpory na HDP, najvyšší podiel na HDP dosiahla práve v roku liberalizácie (9,81 % HDP) a vo dvoch nasledujúcich rokoch, a od tohto momentu klesala. V druhej skupine krajín, okrem roka liberalizácie, keď výraznejšie

¹⁶⁴ Hlubinka, D. Metody pro prokládání křivek s použitím na reálných datech. In: Antoch, J., Dohnal, G. (ed.) *Robust'98*. Praha: JČMF 1998, str 58.

¹⁶⁵ V definícii OECD sa oficiálna *rozvojová finančná podpora* skladá z multilaterálnej oficiálnej pomoci, ktorú poskytujú medzinárodné finančné inštitúcie, z bilaterálnej oficiálnej rozvojovej pomoci poskytovanej vládami, ako aj z ostatných oficiálnych tokov s rozvojovým účelom, ktorých charakteristiky neumožňujú, aby patrili do predchádzajúcich dvoch skupín.

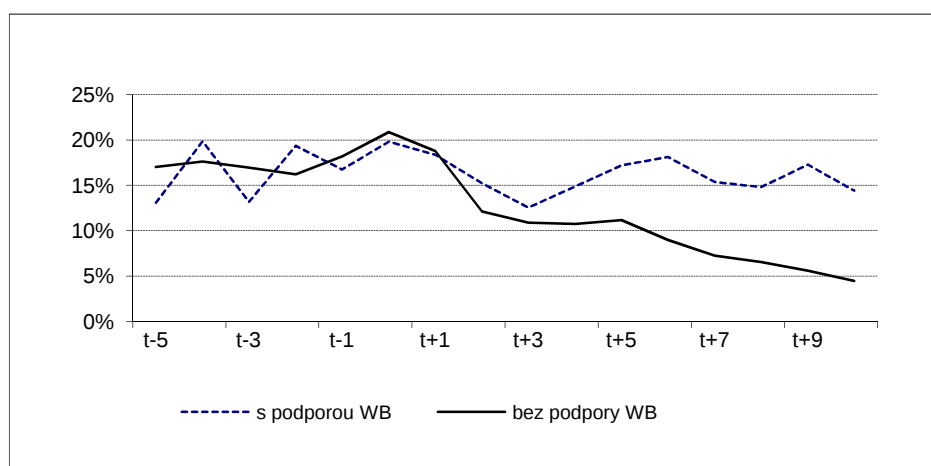
vzrástla multilaterálna oficiálna podpora, v celom období klesala. V oboch skupinách krajín predstavovala multilaterálna oficiálna podpora, súčasťou ktorej je aj podpora poskytovaná Svetovou bankou, najväčší podiel na oficiálnej rozvojovej finančnej podpore (55 %, resp. 52 %). Bilaterálna podpora mala väčší podiel na celkovej podpore v prvej skupine krajín, kde tvorila 37 % (resp. 30 %) poskytnutej pomoci. Tento vývoj naznačuje, že multilaterálne inštitúcie výrazne podporovali liberalizáciu obchodných vzťahov menej vyspelých krajín, hlavne skupinu krajín, ktorú úvermi s obchodným aspektom podporila aj Svetová banka.

V súvislosti s úvermi s obchodným aspektom Svetovej banky je zaujímavé, že väčšina z nich bola poskytnutá až po realizácii liberalizačných opatrení v jednotlivých krajinách, čo svedčí o menšej angažovanosti Svetovej banky v štádiu príprav na uvoľnenie obchodných bariér.

Inflačný vývoj

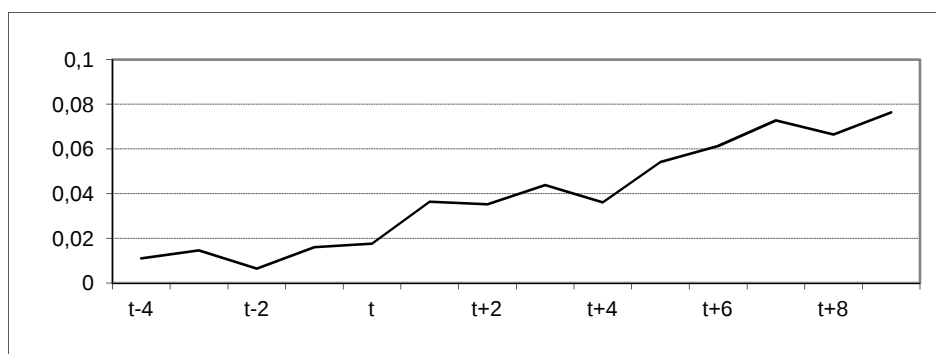
Vysoká a nestabilná miera inflácie môže predstavovať nevhodné prostredie pre ekonomický rozvoj. Obidve skupiny krajín realizovali liberalizačné opatrenia pri obdobnej úrovni miery inflácie (pokiaľ sa neuvažuje s Brazíliou, Argentínou, so Zambiou a s Mexikom, ktoré boli postihnuté hyperinfláciou; vid' graf 8).

Graf 8: Vývoj miery inflácie (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov World Economic Outlook Database.

Graf 9: Vývoj indexu determinácie inflácie (t – rok liberalizácie)

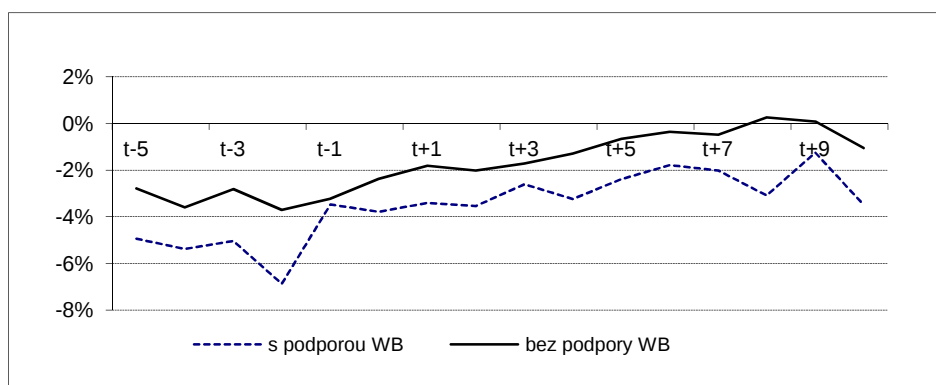
Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov World Economic Outlook Database.

Stabilný vývoj indexu determinácie do obdobia liberalizácie naznačuje podobný inflačný vývoj. Jeho rast od $t+1$ poukazuje na odlišnosti vývoja (graf 9). Skupina krajín, ktoré liberalizovali bez úverovej asistencie Svetovej banky, dokázala po realizácii liberalizačných opatrení značne znížiť mieru inflácie, zatiaľ čo vývoj v krajinách, ktoré využili úvery Svetovej banky, nevedol k výraznejšiemu zníženiu inflácie.

Rozpočtový vývoj

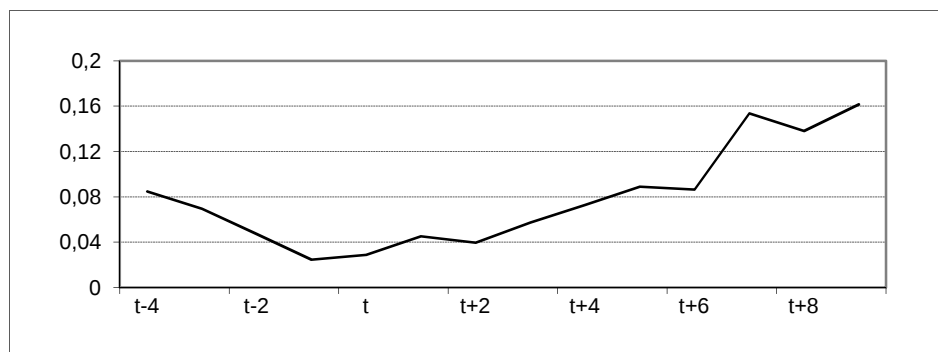
V oboch skupinách krajín sa nenapĺňajú obavy zo zhoršenia schodkov verejných rozpočtov v dôsledku liberalizácie obchodných vzťahov a straty veľkej časti rozpočtových príjmov, za ktorú sú často považované práve colné príjmy. Naopak, ukazuje sa pozitívny vývoj v oboch skupinách krajín, hoci krajiny, ktoré realizovali liberalizačné opatrenia s asistenciou úverov Svetovej banky, vykazovali horšie výsledky (graf 10).

Graf 10: Rozpočtový deficit k HDP (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database a World Economic Outlook Database.

Graf 11: Vývoj indexu determinácie rozpočtového deficitu k HDP (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database a World Economic Outlook Database.

Klesajúci index determinácie do obdobia liberalizácie naznačuje zblížovanie vývoja deficitu verejných rozpočtov v období do liberalizácie obchodu, zatiaľ čo jeho rastúca tendencia v období po realizácii liberalizácie ukazuje, že skupina krajín, ktorá liberalizovala obchod s asistenciou úverov Svetovej banky, nedosahovala taký pozitívny vývoj v znižovaní deficitu ako druhá skupina krajín (graf 11). Klesajúca minimálna hladina významnosti tiež potvrdzuje, že práve v týchto dvoch skupinách krajín došlo k odlišnému ekonomickému vývoju. Tento vývoj je zaujímavý, lebo znižovanie deficitov verejných rozpočtov je jedna zo základných podmienok sledovaných Svetovou bankou, a často kritizovaný prvok koncepcií Svetovej banky. Tento vývoj môže vychádzať z nižších hodnôt ekonomického rastu, ktoré brzdili rozpočtové príjmy ako kompenzáciu zníženia colných príjmov.

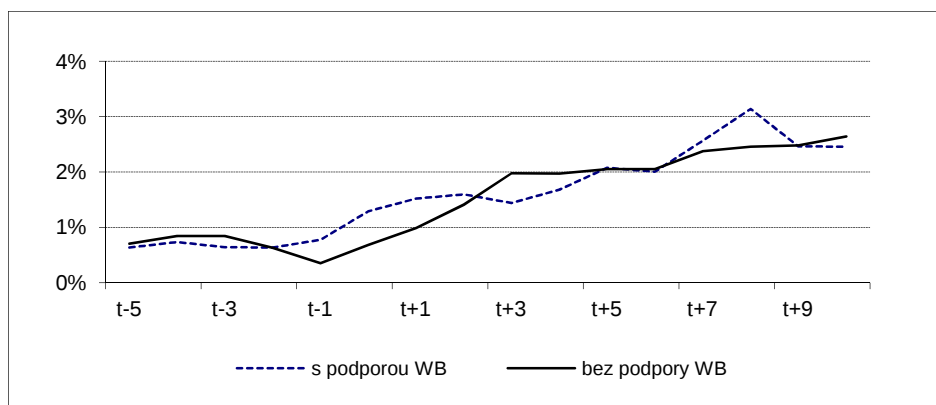
Vývoj prílevu priamych zahraničných investícií

Prílev priamych zahraničných investícií (PZI) sa vo všeobecnosti spája s pozitívnym vplyvom na ekonomiku, so širším prístupom na zahraničné trhy, s prenosom vyspelejších technológií, spolu s efektívnejšími pracovnými postupmi, ako aj s vytváraním nových pracovných príležitostí. Faktory ovplyvňujúce investičné rozhodovanie naznačujú, že liberalizácia obchodných vzťahov môže atraktívniť krajinu pre zahraničných investorov.

V súlade s očakávaním po realizácii liberalizačných opatrení v oboch skupinách krajín došlo k zvýšeniu objemu a podielu PZI na HDP. V skupine krajín, ktoré liberalizovali obchod s úverovou podporou Svetovej banky, došlo k významnému prechodnému zvýšeniu podielu PZI na HDP nad úroveň dosahovanú druhou skupinou krajín, na čo

poukazuje aj vývoj indexu determinácie v čase do obdobia tesne po liberalizácii obchodu (grafy 12 a 13). Dôvodom tohto vývoja môže byť zvýšenie dôveryhodnosti tejto skupiny krajín dôkladnou analýzou zo strany Svetovej banky a dôveru môže podporiť aj ucelená koncepcia ekonomického rozvoja, na ktorú poskytované úvery nadväzujú. Po krátkodobu lepšej výkonnosti prvej skupiny krajín sa ukazuje obdobný vývoj.

Graf 12: Podiel FDI na HDP (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database.

Graf 13: Vývoj indexu determinácie podielu FDI na HDP (t – rok liberalizácie)

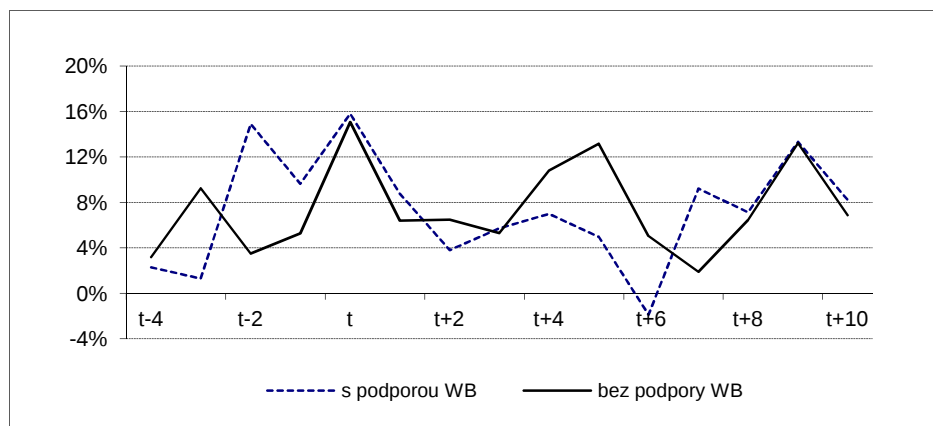

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database.

Vývoj exportnej aktivity rozvojových krajín

Exportná aktivita sa vníma ako potenciálny zdroj rastu HDP, zvyšovania produktivity prostredníctvom priameho kontaktu s medzinárodným prostredím, aplikáciou novších technológií. Taktiež vývoj tempa rastu exportu, a hlavne jeho podiel na HDP naznačuje mieru zapojenia národnej ekonomiky do medzinárodných vzťahov.

Graf 14: Tempo rastu exportu v cenách roku 1990 (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database.

Graf 15: Vývoj indexu determinácie tempa rastu exportu (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database.

Napriek tomu, že obe skupiny krajín v oblasti tempa rastu exportu vykazovali obdobné charakteristiky, ukazuje sa, že krajiny bez úverov Svetovej banky udržali v strednodobom horizonte vyššiu úroveň tempa rastu exportov (graf 14). V oboch skupinách krajín v období prebiehajúcej liberalizácie dochádza k zvýšeniu podielu exportov na HDP a následnému „ustáleniu“ na vyššej úrovni. V skupine krajín, ktoré realizovali liberalizačné opatrenia bez úverovej asistencie Svetovej banky, hoci začínali na približne rovnakej úrovni ako druhá skupina krajín, je zvýšenie podielu exportov na HDP výraznejšie.

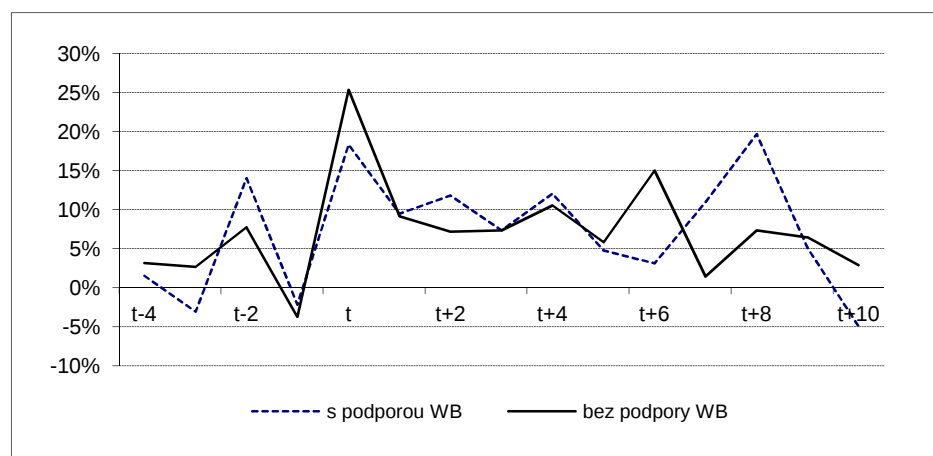
Vývoj indexu determinácie tempa rastu exportu v čase (graf 15) potvrdzuje čiastočne odlišný vývoj v oboch skupinách krajín (Dominikánska republika, Stredoafrická republika a Paraguaj v období po liberalizácii dosiahli extrémne hodnoty). Kolísajúce hodnoty minimálnej hladiny významnosti tiež potvrdzujú mierne odlišný vývoj. Pozitívny vývoj

tempa rastu exportu pred realizovaním liberalizácie v skupine krajín, ktoré využili úvery Svetovej banky, je čiastočne pozitívne ovplyvnený devalváciou odporúčanou Svetovou bankou.

Vývoj importu

Odstraňovanie obchodných bariér rozvojové krajiny vnímajú s obavami, že domáca produkcia môže byť vytlačená exportmi zo zahraničia. Na druhej strane, ekonomická teória uznáva aj možný pozitívny vplyv importov prostredníctvom importu kapitálových hodnôt a poznatkov, ktoré môžu nahrádzať existujúce menej efektívne výrobné procesy.

Graf 16: Tempo rastu importu v cenách roka 1990 (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database.

Graf 17: Vývoj indexu determinácie tempa rastu importu (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov United Nations Common Database.

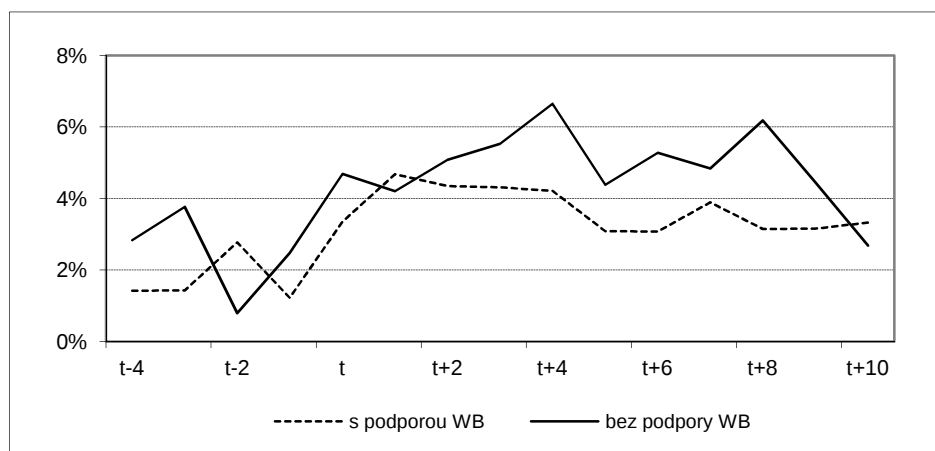
V oboch skupinách sa potvrdzuje, že po uvoľnení obchodných bariér dochádza k výraznému prechodnému zvýšeniu nárastu importov (graf 16) a dochádza aj k zvýšeniu podielu importov na HDP. Veľmi podobný vývoj rastu importov v oboch skupinách krajín naznačuje, že úvery Svetovej banky nevedú krajiny k nadpriemerným importom, na čo poukazujú kritické hlasy.

Stabilita vývoja indexu determinácie spolu s vysokými hodnotami minimálnej hladiny významnosti potvrdzuje podobnosť vývoja temp rastu importu v oboch skupinách krajín (graf 17). Vzhľadom na vývoj tempa rastu exportu sa ukazuje, že skupina krajín, ktoré liberalizovali svoj obchod bez asistencie úverov Svetovej banky a ktoré dosahovali strednodobo vyššie tempo rastu exportu, sa rýchlejšie zapájala do svetovej ekonomiky. Skupina krajín, ktoré nevyužili úvery Svetovej banky, dokázala výraznejšie znížiť deficit bežného účtu platobnej bilancie, čo pri podobnom vývoji tempa rastu importu naznačuje lepšiu exportnú výkonnosť. Zníženie colných bariér bolo čiastočne kompenzované devalváciou, čo brzdilo domáci dopyt po importovaných tovaroch.

Vývoj tempa rastu HDP

V oboch skupinách krajín sa efekt liberalizačných opatrení prejavuje zvýšením tempa rastu HDP (graf 18). Obdobný vývoj v oboch skupinách krajín potvrdzuje názor o pozitívnom vplyve liberalizačných opatrení na ekonomický rast.

Graf 18: Tempo rastu HDP v cenách roka 1990 (t – rok liberalizácie)

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov World Economic Outlook Database.

Na analýzu odlišností temp rastu HDP oboch skupín krajín použijeme vyrovnanie priemerných temp rastu HDP oboch skupín krajín podľa Richardsovej krivky, ktorá nám umožní porovnať rastové charakteristiky oboch skupín krajín. Najvhodnejšie parametre kriviek sú uvedené v tabuľke 9.

Tabuľka 9: Parametre Richardsovej krivky¹⁶⁶

Parameter	S podporou Svetovej banky	Bez podpory Svetovej banky
<i>k</i>	1.714	2.469
<i>a</i>	2.124	2.348
<i>b</i>	1.590	2.261
<i>c</i>	18.013	9.703
<i>d</i>	4.929	4.712

Prameň: Vlastný prepočet.

Z parametrov Richardsovej krivky vyplýva, že krajiny, ktoré liberalizovali obchod bez pomoci úverov Svetovej banky, začínali na nižšej hladine ekonomického rastu o 0,634 % (pozri parameter *k*), ako aj to, že krajiny, ktoré liberalizovali svoj obchod bez asistencie Svetovej banky, zvýšili tempo svojho ekonomického rastu o 0,224 % viac ako druhá skupina krajín (pozri diferenciu parametrov *a* a *k*), čo svedčí o menšej výkonnosti skupiny krajín, ktorej asistovala Svetová banka. Vysoké hodnoty parametra *c* v oboch skupinách krajín naznačujú, že liberalizácia obchodu „relatívne rýchlo“ vedie k zvýšeniu tempa rastu HDP. Mierne odlišné hodnoty parametra *d* indikujú mierne oneskorený vývoj v skupine krajín s asistenciou Svetovej banky, ako aj hodnoty parametra *b* v tejto skupine krajín o pozvoľnejšom zvyšovaní tempa rastu HDP.

Z interpretácie Richardsových kriviek je možné usudzovať na nižšiu a pozvoľnejšiu výkonnosť krajín, ktorým Svetová banka prostredníctvom svojich úverov v liberalizácii obchodu pomáhala, čo čiastočne potvrdzuje oprávnenosť tvrdení kritikov politiky Svetovej banky. To, že väčšina úverov s obchodným aspektom bola poskytnutá až po realizácii liberalizačných opatrení naznačuje, že Svetová banka reaguje až na vzniknuté otázky a málo sa angažuje v prípravných procesoch.

¹⁶⁶ Model popisujúci skupinu krajín, ktoré liberalizovali obchod s asistenciou úverov Svetovej banky, ukazuje 71 % variability v rámci ekonomického vývoja, neprítomnosť autokorelácie nesystematickej zložky potvrdzuje Durbinova-Watsonova štatistika (1,77), ako aj autokorelačný koeficient (0,07). Pre skupinu krajín, ktoré liberalizovali svoj obchod bez asistencie úverov Svetovej banky, model popisuje 47 % variability pri hodnote Durbinovej-Watsonovej štatistiky 1,757 a autokorelačného koeficientu -0,009.

Podobnej témy sa dotkla aj štúdia *Independent Evaluation Group*,¹⁶⁷ ktorá (okrem iného) porovnávala ekonomické výsledky 45 krajín pred liberalizáciou a po nej. Štúdia v rozpore s prezentovanými výsledkami dospela k tomu, že krajiny podporené úverom Svetovej banky dosiahli vyššie tempo rastu HDP (v období 3 až 5 rokov po liberalizácii priemerne o 0,3 %), vyššie tempo rastu podielu exportu na HDP o 3,3 %, nižšie tempo rastu importu na HDP o 2 % a vyšší podiel investícií na HDP o 1,7 %. Podľa tejto štúdie krajiny, ktoré nevyužili úvery Svetovej banky, dokázali výraznejšie znížiť mieru inflácie a zlepšiť bežný účet platobnej bilancie. Štúdia poukazuje na pozitívny vplyv úverov Svetovej banky na základe rozdelenia krajín podľa toho, či v období dva roky pred a osem rokov po liberalizácii obchodu získali akýkoľvek úver od Svetovej banky. Takto príliš dlho nastavené obdobie, podľa ktorého sú krajiny rozdeľované, môže však výrazne skresľovať efektivitu Svetovej banky v procese liberalizácie.

2.3.2 Svetová banka v kontexte podpory investičných tokov

Ako bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole, krajiny, ktoré v procese liberalizácie obchodných vzťahov využili úvery Svetovej banky, dokázali krátkodobo zvýšiť príliv FDI. Skupina Svetovej banky podporuje toky FDI viacerými smermi: i) poskytovaním úverov vládam na jednotlivé investičné projekty, resp. budovaním nutných podmienok pre príliv FDI,¹⁶⁸ ii) poskytovaním úverov a ďalších foriem podpory súkromnému sektoru, iii) poskytovaním garancií investorom, iv) systémom riešenia sporov (viď kapitola 1.6).

Úverová politika voči jednotlivým krajinám vychádza zo stratégií asistencie jednotlivým krajinám,, ktoré by mali prepájať rozvojové priority krajín s vybranou podporu zo strany Svetovej banky (úvery, technická asistencia atď.). Návrh jednotlivých rozvojových projektov vychádza zo spolupráce banky a jednotlivých krajín.¹⁶⁹ Zameranie jednotlivých projektov môže následne ovplyvniť ďalšie investičné toky.

¹⁶⁷ *Independent Evaluation Group* je útvar v rámci Svetovej banky, ktorý hodnotí výsledky aktivít Svetovej banky a ich prínos k rozvoju krajín. Štúdiou Tsikata, Y. a kol. *Assesing World Bank Support for Trade, 1987 –2004*. Washington, DC: World Bank 2006 hodnotila výsledky podpory Svetovej banky liberalizácii obchodu menej rozvinutým krajinám.

¹⁶⁸ IBDR poskytuje úročené úvery vládam so strednými príjmami, IDA poskytuje neúročené úvery vládam s nízkymi príjmami.

¹⁶⁹ Po rámcovom odsúhlasení projektu medzi Svetovou bankou a prijímateľkou krajinou je vypracovaná projektová koncepcná správa identifikujúca hlavné ciele, potenciálne riziká, alternatívne scenáre a potenciálny časový rámec. Primárnu zodpovednosť za fázu prípravy projektu nesie prijímajúca krajina, pričom Svetová banka poskytuje poradenské služby. V rámci fázy posúdenia projektu Svetová banka posudzuje súlad projektu s jej požiadavka a schopnosť krajiny implementovať projekt efektívne. Zo strany

Svetová banka poskytuje úverovú podporu prostredníctvom dvoch hlavných inštrumentov, a to investičných úverov a úverov na rozvojovú politiku. Investičné úvery, ktoré predstavujú väčšinu úverového portfólia, sa zameriavajú na financovanie konkrétnych projektov v oblasti infraštruktúry, poľnohospodárstva, ľudského rozvoja atď.. Úvery na rozvojovú politiku cielia štrukturálne reformy, podporu investičného prostredia, podporu diverzifikácie ekonomiky.

Oba inštrumenty prešli reformou v reakcii na kritiku. Reforma investičného inštrumentu vychádza z piatich pilierov: i) vyššia orientácia na výsledky a riziká vrátane diferencovania procesov a zdrojov pri zohľadňovaní rizík, ii) zvýšená podpora dohľadu a implementácii, iii) rozšírenie spektra úverových programov, iv) rozvoj vnútorného prostredia v banke (vzdelávanie pri posudzovaní rizík, systém motivácií a zodpovedností, rozvoj komunikácie, podporné IT systémy), v) zjednodušenie a racionalizácia politík.¹⁷⁰ Prvky tejto reformy naznačujú, že Svetová banka sa chce implementovať „klasického“ komerčného bankovníctva.

V rámci úverov na rozvojovú politiku nová politika z augusta 2004 priniesla širšie zohľadňovanie sociálnych a politických štruktúr okrem ekonomických faktorov.¹⁷¹ Operačná politika uvádza, že rozhodnutie banky rozšíriť túto úverovú aktivitu vychádza z hodnotení politického a inštitucionálneho rámca jednotlivých krajín vrátane ekonomickej situácie, manažmentu prírodných zdrojov, chudoby a sociálnych aspektov.¹⁷²

Ako ukazuje graf 19, po útlme investičnej aktivity IBRD v 90-tych rokoch na začiatku nového milénia opätovne narastá podpora z jej strany a to ako s ohľadom na počet, tak aj objem poskytnutých úverov, kedy objem poskytnutých úverov 90 krajinám v roku 2010 dosiahol takmer 36 mld. USD.

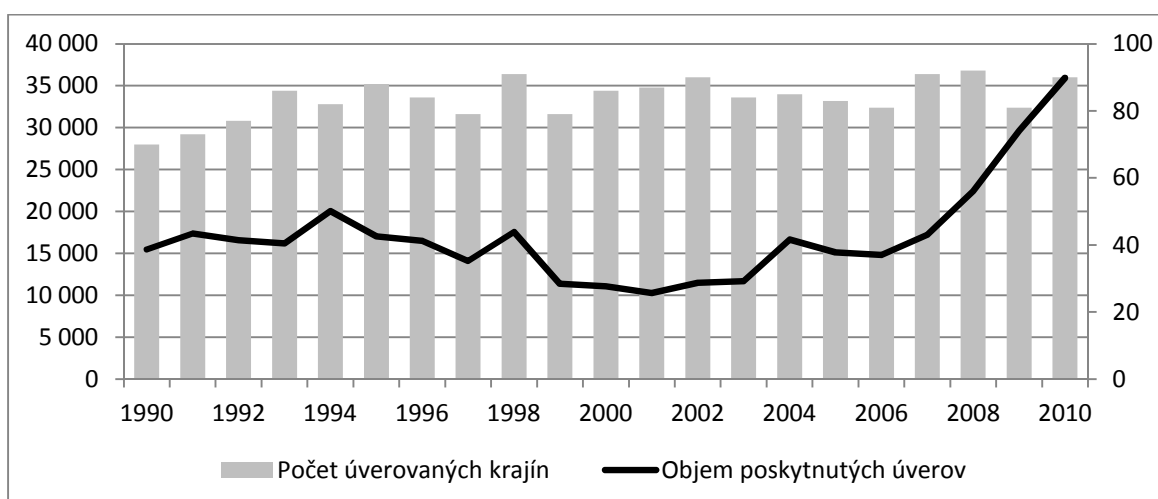
Svetovej banky jednotlivé projekty schvaľuje Rada výkonných riaditeľov v rámci fáze implementácie projektu je prijímajúcej krajine poskytovaná technická asistencia, taktiež banka realizuje kontrolu použitia finančných prostriedkov. V rámci reformy finančných nástrojov banky cieľi zvýšenie podpory vo fáze implementácie a zvýšenie flexibility vo vzťahu k prípadnej potrebe reštrukturalizácie jednotlivých projektov. V rámci vyhodnotenia projektu po jeho ukončení je predkladaná správa o dosiahnutých výsledkoch vo vzťahu k očakávaným. Približne štvrtina projektov je následne hodnotená nezávisle *Independent Evaluation Group*.

¹⁷⁰ WB *Investment Lending Reform: Concept Note*, Washington, D.C.: The World Bank, 2009.

¹⁷¹ Stone, D., Wright, Ch. (eds.) *The World Bank and governance: A Decade of Reform and Reaction*, New York: Warwick, 2007, str. 155.

¹⁷² OP 8.60 Development Policy Lending.

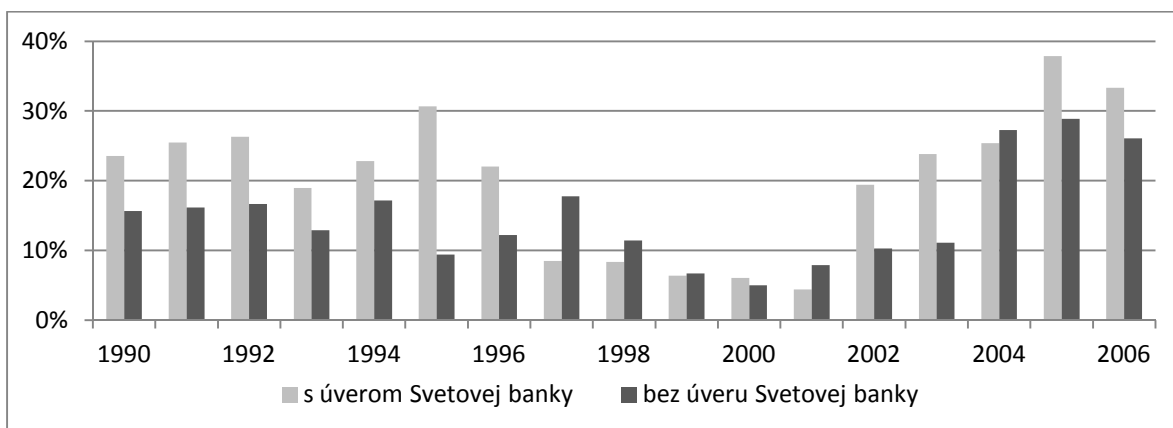
Graf 19 : Objem investičných úverov (v mil. USD) a počet úverovaných krajín

Prameň: Vlastný prepočet na základe údajov World Bank Project Database, <http://www.worldbank.org/projects>.

Vplyv na pozitívny príliv FDI môže mať široké spektrum podnetov (napríklad vybudovanie dopravnej infraštruktúry, posilnenie právneho rámca v danej krajine, ukončenie konfliktu v regióne). Existenciu pozitívneho podnetu, ktorý podnietil príliv FDI, môžeme založiť na úvahe, že pokiaľ krajina v niekoľkých obdobiach po sebe dokázala zvýšiť ich príliv, mal by tento podnet existovať. V prípade kratšieho obdobia zvýšeného prílivu FDI je možné skôr usudzovať, že sa nejedná o výsledok významnejšej systémovej zmeny. Pozitívny vplyv úverov Svetovej banky je možné dedukovať z vyššieho podielu úverovaných krajín, ktoré dokázali po stanovené obdobie (uvažované 3 po sebe idúce roky) udržať pozitívne tempo prílivu FDI. Ak by tento podiel bol nižší, bolo by možné skôr usudzovať na obmedzený pozitívny vplyv Svetovej banky na prítok FDI. Ako ukazuje graf 20, koncom 90-tych rokov a začiatkom milénia veľmi malý podiel krajín dokázal splniť túto podmienku. Ukazuje sa, že väčší podiel krajín s investičným úverom Svetovej banky strednodobo vykazovalo pozitívne tempo prílivu FDI. To podporuje záver prezentovaný v predchádzajúcej kapitole o pozitívnom dopade úverovej politiky na toky FDI.

Graf 20: Podiel krajín s pozitívnym prítokom FDI podľa prijatia investičného úveru Svetovej banky

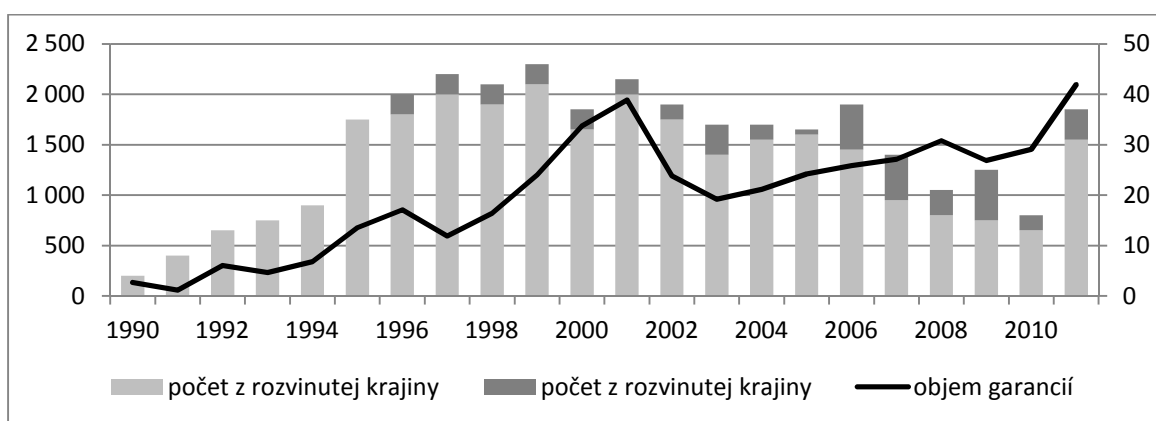

Prameň: vlastný prepočet na základe World Bank Project Database [http:// www.worldbank.org/projects](http://www.worldbank.org/projects) a World Development Indicators <http://data.worldbank.org/indicator>.

V oblasti úverovania súkromného sektora pôsobí Medzinárodná finančná korporácia. Rovnako v tejto oblasti je badateľný nárast poskytnutých úverov, kedy za prvý polrok roku 2011 poskytla, vrátane garancií, cca 12 mld. USD, pričom napríklad v roku 2000 celkový objem poskytnutých úverov vrátane garancií činil cca 3,5 mld. USD.

V oblasti poskytovania záruk na krytie politických rizík poskytuje investorom a financujúcim inštitúciám záruky MIGA. Základné poisťované riziká projektov predstavujú krytie strát v dôsledku nekonvertibility meny, obmedzení transferu kapitálu, vyvlastnenie, vojna, terorizmus, občianske nepokoje, porušenie podmienok zo strany hostujúcej krajiny vrátane nedodržania finančných záväzkov. Tieto záruky je možné vnímať ako doplnok, resp. substitút bilaterálnych investičných dohôd (viď kapitola 1.5.2). Z vývoja poskytnutých garancií MIGA (viď graf.21) vyplýva ich rastúca tendencia a to od roku 2003. Zaujímavou tendenciou je využívanie garancie investormi z rozvojových krajín, čo svedčí vzrastajúcom význame investičných tokov juh-juh.

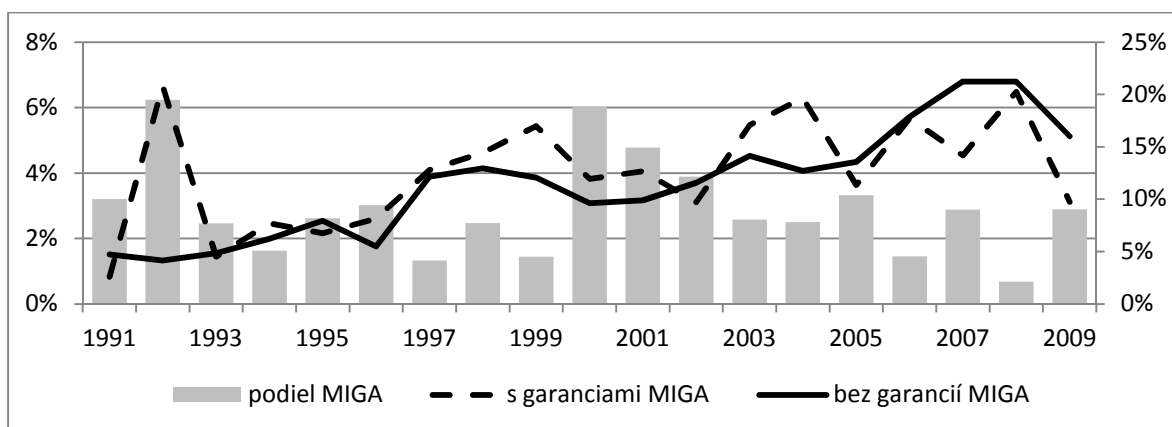
Graf 21: Vývoj objemu a počtu garancií poskytnutých MIGA (v mil. USD)

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov MIGA <http://www.miga.org>.

Ako ukazuje graf 22, pre skupinu krajín pri investíciách do ktorých investori poisťujú svoje riziká, sú poskytované garancie významné. Pri neexistencii záruk by pravdepodobnosť prilákania investície bola nižšia, čo je relevantné primárne pre malé menej vyspelé ekonomiky (napríklad Ugandu, Tanzániu, Dominikánsku republiku apod.), kedy podiel záruk na čistých prítokoch FDI dosahuje vysoké hodnoty hoci dané záruky sa môžu vzťahovať k realizácii investície vo viacročnom období.

Graf 22: Priemerný podiel FDI na HDP u krajín s garanciami MIGA a bez garancií MIGA

Prameň: vlastný prepočet na základe MIGA <http://www.miga.org> a World Development Indicators <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.

3 MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE A ROKOVANIA Z DOHY

3.1 Obsah rokovaní z Dohy

Deklarácia z Dohy vymedzila 21 oblastí pre rokovania v rámci nového kola multilaterálnych rokovaní. Agenda bola vymedzená ako kompromis medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami, mala sa dotknúť v podstate všetkých oblastí pokrytých multilaterálnymi pravidlami (viď kapitola 1.4) a niekoľkých nových. .

Prvá oblasť a to implementácia záväzkov bola primárne nastolená rozvojovými krajinami a vzťahuje sa k problémom implementácie záväzkov vyplývajúcich najmä z Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní rozvojovými krajinami. Obsahuje implementačné problémy (vyjasnenie povinností rozvojových krajín) v 50 oblastiach, predovšetkým v oblasti poľnohospodárstva, subvencií, textilu, investícií a pravidiel pôvodu tovarov. Táto oblasť rokovaní je často analytikmi z rozvojových krajín považovaná za predpoklad úspešnosti a adekvátnosti výstupu nového kola multilaterálnych rokovaní.

V oblasti poľnohospodárstva, ktorá sa stala jednou z najkontroverzejších oblastí, deklarácia z Dohy potvrdila ambiciózny cieľ a to „vytvoriť spravodlivý a trhovorientovaný obchodný systém prostredníctvom principiálnych reforiem zahrňujúcich posilnenie pravidiel a špecifických záväzkov v oblasti podpory a ochrany s cieľom napraviť a predchádzať obmedzeniam a pokriveniam na svetových poľnohospodárskych trhoch.“¹⁷³ Medzi základné oblasti rokovaní mali patriť i) prístup na trhy, ii) redukcie všetkých foriem exportných subvencií a iii) podstatné zníženie podpory domácich výrobcov. S ohľadom na citlivosť pre rozvojové krajiny, zvlášťne a rozdielne zaobchádzanie malo byť súčasťou záväzkov rozvinutých krajín a to tak, aby boli zohľadnené rozvojové potreby menej vyspelých ekonomík. Sektor poľnohospodárstva je rovnako citlivý v rozvinutých krajinách s ohľadom na široké neobchodné ciele – napríklad potravinová kvalita a bezpečnosť, strategické zásoby, ochrana a tvorba krajiny atď..

Ďalšou oblasťou rokovaní je obchod so službami, kde stupeň liberalizácie v porovnaní s tovarmi je výrazne nižší. Táto oblasť, v ktorej liberalizácia prebieha na pozitívnom

¹⁷³ Deklarácia z Dohy, par. 13.

prístupe,¹⁷⁴ obsahuje „široký potenciál“ čo do odstraňovania obchodných bariér, ako aj sektorového pokrytia. Súčasný stav rokovaní v tejto oblasti nenaznačuje, že by malo dôjsť k výraznému posunu, ponuky sa zameriavajú zväčša na už pokryté sektory s relatívne obmedzenými návrhmi na zmenu záväzkov.

Rokovania v oblasti prístupu na trhy s nepoľnohospodárskymi tovarmi (NAMA) sa mali zamerať na ďalšie zníženie colných sadzieb, na zníženie alebo elimináciu tzv. colných špičiek (relatívne vysokých colných sadzieb u citlivých produktov), tzv. colnú eskaláciu (vyrovnávanie colných sadzieb u produktov s rôznou mierou spracovania) a na netarifné bariéry. Rokovania mali primárne zohľadňovať potreby rozvojových krajín, hoci v rokovaniach sa do veľkej miery prejavilo, že získanie prístupu na trhy vo veľkých rozvojových krajinách je jednou z prioritných oblastí pre rozvinuté krajiny..

Poľnohospodárstvo, služby a NAMA sú najzákladnejšie oblasti rokovaní. Všeobecne sa najväčší význam prikladá oblasti poľnohospodárstva (vrátane deklarovaného prínosu pre rozvoj menej vyspelých krajín), čo plne nekorešponduje s odhadmi prínosov liberalizácie jednotlivých oblastí (viď kapitola 3.5).

Obchodné aspekty práv duševného vlastníctva boli inkorporované z podnetu USA a ďalších rozvinutých krajín do pravidiel WTO v rámci Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní a automaticky sa stali terčom kritiky zo strany rozvojových krajín. Kritika sa dotýka hlavne regulácie a zdražovania prílivu technológií, spomaľovania procesov získavania technológií menej vyspelými krajinami pomocou kopírovania a napodobňovania produktov, obmedzovania prístupu k liekom, tzv. biopirátstva, atď.. Napriek širokej kritike sa táto oblasť neukazuje ako kritická pre nové kolo multilaterálnych rokovaní a rokovania by sa mali dotknúť aj otázky implementácie a interpretácie dohody TRIPS v oblasti práv farmaceutických spoločností a to tak, aby neobmedzovali ochranu verejného zdravia. Kontroverzná je hlavne produkcia generických liekov, kde sa farmaceutické firmy obávajú, že nekomerčne vyrobené lieky by sa reexportom mohli dostať na trhy rozvinutých krajín a taktiež, že významní producenti generických liekov z rozvojových krajín by mohli prevziať významnú časť trhov v rozvojových krajinách. Okrem toho by sa rokovania mali zaoberať podporou ochrany proti zneužívaniu geografických názvov, biodiverzitu (revíziu pravidiel v oblasti patentovania nových

¹⁷⁴ Pozitívny prístup predstavuje špecifické záväzky členov iba v definovaných oblastiach, negatívny prístup predstavuje záväzky členov vo všetkých oblastiach, pokiaľ nie je stanovená výnimka.

druhov rastlín a živočíchov). Tieto oblasti v rámci TRIPS sú menej kontroverzné vo vzťahu rozvinutých a rozvojových krajín s ohľadom na to, že prinášajú vzájomnú ochranu geografických názvov.

Na ministerskej konferencii v Singapúre v roku 1996 bol okruh diskutovaných oblastí rozšírený o štyri oblasti, a to vzťah medzi obchodom a investíciami, vzťah medzi obchodom a hospodárskou súťažou, transparentnosť vo vládnom obstarávaní a uľahčenie obchodu.

Oblasť investícií sa mala zamerať na transparentnosť, nediskrimináciu, rozvojové otázky, vyrovnanosť záujmov krajín exportujúcich a importujúcich priame zahraničné investície. Rozvojové krajiny to vnímali ako snahu o vytvorenie multilaterálnej investičnej dohody, ktorá by ich potenciálne mohla limitovať vo vzťahu k investorom a vo vzťahu k domácej hospodárskej politike. V kontexte neúspechu Multilaterálnej investičnej dohody (viď kapitola 1.5.1) bolo skôr adekvátnejšie vnímanie, že reálne ciele rokovaní boli v súlade s deklaráciou z Dohy.

Oblasť hospodárskej súťaže mala vyjasniť základné princípy ako transparentnosť, nediskrimináciu a procesnú spravodlivosť, ďalej spôsoby dobrovoľnej spolupráce členských krajín v tejto oblasti a podporu budovania kapacít inštitúcií zaoberajúcich sa hospodárskou politikou v rozvojových krajinách. Menej vyspelé ekonomiky vnímali potenciálne negatívny dopad dohody v tejto oblasti na politickú autonómiu a ovplyvňovanie domácich podmienok hospodárskej súťaže.

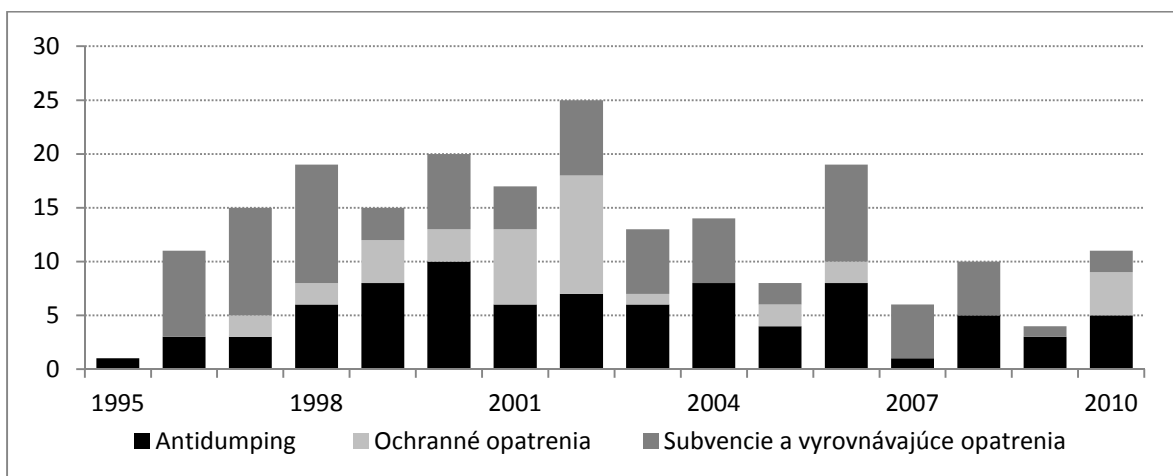
Rokovania ohľadom vládneho obstarávania sa mali zamerať na transparentnosť, technickú asistenciu a budovanie kapacít a nemali viesť k obmedzovaniu preferovania domácich dodávateľov pred zahraničnými u vládnych zákaziek. Štátne zákazky predstavujú veľmi široký trh, ktorého otvorenie by obmedzilo domáce ekonomické stimulačné nástroje, čo býva uvádzané ako jeden z argumentov proti jeho otvoreniu. Na druhej strane, silnejšia konkurencia by obmedzila korupčný priestor a zvýšila tlak na efektivitu. Tieto oblasti boli v dôsledku rozporov medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami z rokovaní v roku 2004 vylúčené, hoci všetky tieto tri oblasti z veľkej miery cieľili podporu budovania inštitúcií v rozvojových krajinách.

Oblasť uľahčenia obchodu, t.j. najmä zjednodušenia a skrátenia dôb colných konaní, predstavuje významnú oblasť s ohľadom na to, že náklady colných konaní vrátane časových, predstavujú značné obmedzenie obchodu rozvojových krajín a sú kritické pre

malé ekonomiky. Uľahčenie obchodu ako jediná oblasť z tzv. singapúrskych otázok bola zachovaná v rámci rokovaní. Čiastočne je to dôsledok širšieho rozvoja podporných programov medzinárodných organizácií (napríklad iniciatíva Pomoc obchodu, viď kapitola 3.4).

Otázky sprehľadnenia antidumpingových opatrení a subvencií predstavujú ďalší kľúčový prvok. Rozšírenosť používania nástrojov k ochrane domácich producentov v období pred začatím multilaterálnych rokovaní, hlavne antidumpingových opatrení (viď graf 23) rozvinutými krajinami proti lacným exportom z rozvojových krajín, vytvorila potrebu vyjasnenia pravidiel ich aplikácie a vyplývajúceho riešenia sporov. Antidumpingové clo môže krajina aplikovať minimálne do vyriešenia sporu bez náhrady vzniknutej škody, čo implikuje vysoký potenciál ich zneužívania. Analogicky je aplikovaná Dohoda o subvenciách a vyrovnávacích clách. Deklarácia špecificky vyzdvihla oblasť subvencií v rybolove s ohľadom na záujmy menej vyspelých krajín.

Graf 23: Vývoj počtu začatých sporov podľa typu nástroja ochrany domácich producentov

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov <http://www.wto.org>.

Prudký rozmach regionálnych obchodných dohôd od Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní a zmena v ich charaktere sa odrazila v potrebe vyjasnenia pravidiel WTO v tejto oblasti a to ako u RTA uzatváraných podľa GATT, tak podľa GATS. Pravidlá WTO vyžadujú vyjasnenie podmienok neutrality (vplyv na nečlenské krajiny), záväzok hlbkej integrácie (pokrytie širokého spektra obchodu medzi krajinami RTA), pravidiel harmonogramov implementácie u „postupných“ RTA, kompenzačné

opatrenia a transparentnosť. Táto oblasť rokovaní odráža komplexnosť vzťahu multilaterálnej a regionálnej liberalizácie a ako prezentoval napríklad Robert Zoelick, rastie jej význam s ohľadom na tendencie vo svetovej ekonomike.

Skvalitnenie systému riešenia sporov je považované za jeden z hlavných úspechov a prínosov Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní. Deklarácia z Dohy v článku 30 vymedzila rokovania zamerané na zlepšenie a vyjasnenie Dohody o riešení sporov. Prebiehajúce rokovania sa dotýkajú napríklad oblasti transparentnosti prístupu verejnosti k rokovaniam panelu, ďalej posilnenia zvláštneho a odlišného zachádzania s rozvojovými krajinami (taktiež s ohľadom na odlišnú nákladnosť riešenia sporov pre rôzne ekonomicky silné krajiny), otázky posilnenia kompetencií odvolacieho orgánu vo vzťahu k novým aspektom, ktoré neboli predmetom riešenia panelu atď..

Oblasť vzťahu obchodu a životného prostredia patrí spolu so singapúorskými témami medzi nové oblasti, ktoré nie sú pokryté pravidlami WTO. V tejto oblasti sa rokovania majú zamerať na otázku vzťahu pravidiel WTO a rôznych dohôd o životnom prostredí primárne s ohľadom na to, že existuje riziko, že dohody o životnom prostredí môžu v budúcnosti pôsobiť protekcionisticky vo vzťahu k medzinárodnému obchodu. O tom svedčí taktiež to, že Obchodná a environmentálna komisia má zvláštnu pozornosť, okrem iného, zamerať sa na otázku efektu environmentálnych opatrení a prístupu na trhy z pohľadu rozvojových krajín. Špeciálna pozornosť je venovaná zníženiu colných a necolných bariér pre environmentálne tovary a služby, medzi ďalšie oblasti v rámci tejto agendy patria ekologické nálepky, prístup k ekologickým technológiám, vývoz tovarov zakázaných domácimi ekologickými normami. Otázka vzťahu životného prostredia a obchodu je negatívne vnímaná rozvojovými krajinami, u ktorých panuje obava, že environmentálne otázky môžu obmedzovať potenciál ich ekonomického rozvoja.

U elektronického obchodu bola dosiahnutá dohoda o pokračovaní v praxi nezaťažovania elektronických transakcií clom. Z pohľadu rozvojových krajín táto oblasť je relevantná pre obmedzený počet krajín, ktoré sú schopné vytvárať „centrá excelencie“. U malých ekonomík, ktoré čelia špecifickým problémom, sa krajiny majú snažiť ich viac integrovať do svetovej ekonomiky.

Oblasť obchodu, dlhov a financií sa pôvodne mala zamerať na podporu riešenia problému zadlženosti rozvojových a najmenej rozvinutých krajín z pohľadu obchodných nástrojov a na podporu koherencie medzinárodných obchodných a finančných politík tak,

aby medzinárodný obchodný systém bol viac chránený pred negatívnymi efektmi finančných nestabilit. S ohľadom na finančnú a ekonomickú krízu a pozitívne aktivity skupiny G-20 pri monitorovaní ochranných opatrení a podpory zaistenia obchodného financovania taktiež prostredníctvom medzinárodných organizácií sa dá očakávať, že táto oblasť získa výrazne širšiu pozornosť.

Ďalšie oblasti, a to transfer technológií medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami, technická pomoc, najmenej rozvinuté krajiny a špeciálny a diferencovaný prístup, majú špecifický charakter s cieľom podporiť integráciu menej vyspelých ekonomík do svetovej ekonomiky a prispieť k ich ekonomickému rozvoju prostredníctvom aktívnej podpory obchodu. Napríklad Martin Khor, výkonný riaditeľ Južného centra – medzivládnej organizácie rozvojových krajín, považuje špeciálny a diferencovaný prístup popri implementačných otázkach za jednu z najvýznamnejších priamych rozvojových otázok inkorporovaných do programu nového kola multilaterálnych rokovaní.¹⁷⁵ Tento názor je minimálne značne diskutabilný s ohľadom na odhady potenciálnych prínosov liberalizácie jednotlivých oblastí (viď kapitola 3.5) a taktiež transmisné mechanizmy naznačené v endogénnych modeloch ekonomického rastu. Sporný bod v tejto oblasti predstavujú snahy rozvojových krajín o charakter a trvalosť výnimiek z existujúcich dohôd a zároveň snaha rozvinutých krajín o výraznejšie diferencovanie podpory rozvojovým krajinám na základe ich špecifik (viď taktiež oblasť rokovaní o malých ekonomikách).

Väčšina oblastí v sebe obsahuje rozvojový rozmer, pričom rôzne rozvinuté a jednotlivé rozvojové krajiny prikladajú odlišný význam jednotlivým oblastiam rokovaní. To je charakteristické taktiež pre prístup rôznych organizácií. Napríklad *Third World Network*, nezisková sieť organizácií a výskumníkov primárne z rozvojových krajín, rovnako ako Južné centrum, poukazujú na kritický význam oblasti implementácie a špeciálneho a diferencovaného prístupu. Svetová banka v súlade s júlovým balíčkom z roku 2004 za principiálne najdôležitejšie považuje rokovania v oblasti poľnohospodárstva, prístupu na nepoľnohospodárske trhy a služby. Za významnú oblasť, na ktorú má zameranú svoju výskumnú činnosť, považuje taktiež oblasť rokovaní o regionálnych obchodných dohodách. V tejto oblasti neočakáva významný posun.

¹⁷⁵ Khor, M. *The WTO's Doha Negotiations and Impasse: A Development Perspective*, Penang: Third World Network, 2007, str. 3-4.

3.2 Rokovania z Dohy a Svetová banka

3.2.1 Ciele v rokovaníach

Ako bolo uvedené v kapitole 2.2.3.2, Skupina Svetovej banky (a taktiež Medzinárodný menový fond) považuje medzinárodný obchod a jeho liberalizáciu za významný nástroj podpory začlenenia menej vyspelých ekonomík do medzinárodných ekonomických vzťahov a za jeden z významných predpokladov ich ekonomického rozvoja. Začatie nového kola multilaterálnych rokovaní z Dohy výrazne podporilo aktivitu skupiny vo viacerých smeroch.

Je pozorovateľná tendencia zintenzívnenia úverovania s obchodnými aspektmi (viď graf 5 v kapitole 2.2.3.2). Nové kolo zintenzívnilo výskum v oblasti obchodu, jednotlivých obchodných sektorov, jeho liberalizáciu, vrátane foriem liberalizácie a vzťahu k ekonomickému rozvoju, kedy na jej pôde vyvrcholili skôr začaté výskumné projekty, resp. boli začaté projekty nové. Nové kolo ďalej viedlo k zmene koncepcie v jej prístupe. Newfarmer a Nowak uvádzajú, že aktivity banky sa odklonili od svojho prvotného zamerania na znižovanie ciel ku komplementárnym aktivitám¹⁷⁶ (napríklad príprava krajín na rokovania, analytická činnosť v jednotlivých oblastiach). „Nová obchodná agenda“ Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu vymedzená ešte pred oficiálnym začatím multilaterálnych rokovaní z Dohy, napríklad v správe Rozvojovej komisie banky a fondu z apríla 2001, definovala tri základné ciele. V prvom rade pomôcť rozvojovým krajinám využiť multilaterálny systém k rozšíreniu obchodu, hlavne prístupu na trhy pre nízkopríjmové krajiny. V druhom rade pomôcť rozvojovým krajinám využiť regionálne dohody k efektívnej „tvorbe obchodu“ a integrácii blízkyh krajín. A napokon pomôcť vládám koncipovať a implementovať reformy, ktoré by viedli k „rozšíreniu obchodu“ a transmisii výnosov k nízkopríjmovým skupinám.¹⁷⁷

V rámci prvého cieľa sa pokúsili prispieť k formovaniu agendy nového kola multilaterálnych rokovaní a podporiť schopnosť menej vyspelých krajín zaujať aktívny rokový postoj. Prostredníctvom *Global Economic Prospects*, plánovali prispieť k definovaniu agendy nového kola multilaterálnych rokovaní, definovaniu pozícií rozvojových krajín pre nové kolo, podporiť upriamenie pozornosti na otázky prístupu na

¹⁷⁶ Newfarmer, R. Nowak, D. The World Bank in Trade: The New Trade Agenda, in: Newfarmer, R. (ed.) *Trade, Doha, and Development: A Window into the Issues*, Washington, DC: World Bank, 2006, str. 375.

¹⁷⁷ WB a IMF *Leveraging Trade for Development: World Bank Role*, Washington, DC: World Bank and International Monetary Fund, April 2001, str. iv.

trhy a rozvojové otázky v súvislosti s obchodom. Prostredníctvom príručky o komplexných otázkach WTO a príručky o poľnohospodárstve pripraviť menej vyspelé krajiny na nové kolo rokovaní. Analýzami jednotlivých oblastí, primárne služieb, TRIPS ovplyvniť diskusie a tiež podporiť budovanie kapacít v jednotlivých krajinách ako jedného z predpokladov pristúpenia krajín k WTO.

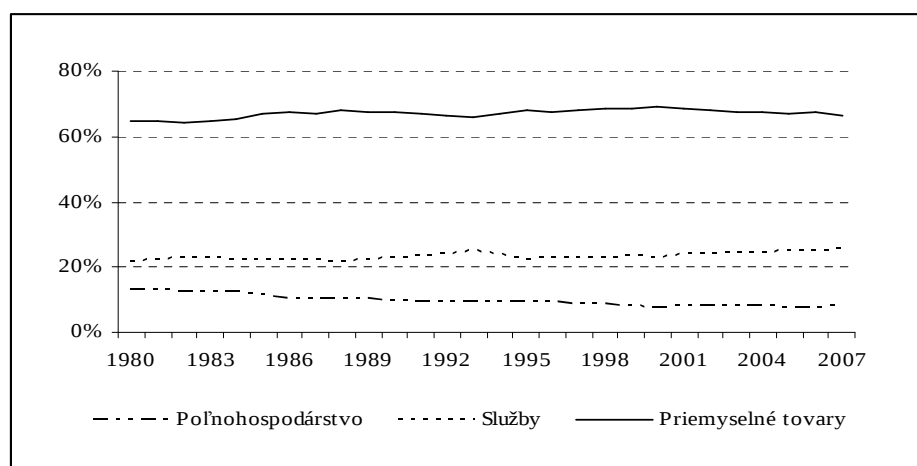
Pred začatím rokovaní sa vyjadrila, že záujmy rozvojových krajín ležia v niekoľkých oblastiach a to: i) široké zníženie colných a netarifných bariér s dôrazom na colnú eskaláciu a colné stropy, ii) bránenie zmien záväzkov vyplývajúcich z Dohody o medzinárodnom obchode s textilom (*Multi-Fibre Agreement*), iii) získanie nerecipročných výhod v dôsledku historickej jednostrannej liberalizácie, iv) získanie významnejších prístupov na trhy v móde 4 poskytovania služieb (dočasný pohyb osôb). Medzi ďalšie významné prvky záujmu zaradila technickú asistenciu, budovanie kapacít, implementáciu záväzkov z minulého kola, eróziu preferencií a zvláštne a rozdielne zaobchádzanie.¹⁷⁸ Zaujímavé je, že explicitne nevymedzuje oblasť poľnohospodárstva ako kľúčovú.

Je možné predpokladať, že tento postoj bol ovplyvnený vývojom štruktúry exportu rozvojových krajín. Od 80-tych rokov je badateľná výrazná zmena štruktúry exportu k skladbe rozvinutých krajín (viď graf 24 a graf 25), pričom rastie význam oblasti priemyselných tovarov a služieb.

V oblasti regionálnych obchodných dohôd (druhý cieľ) analytickou činnosťou podporiť architektúru RTA a to tak, aby boli konzistentné s multilaterálnymi princípmi a podporiť otvorenosť jednotlivých regionálnych dohôd. Z postojov vyplýva, že k regionálnej integrácii vo vzťahu k rozvojovým krajinám sa stavala negatívne, pričom neskôr vydefinovala podmienky, za ktorých považovala RTA prínosné pre ne.

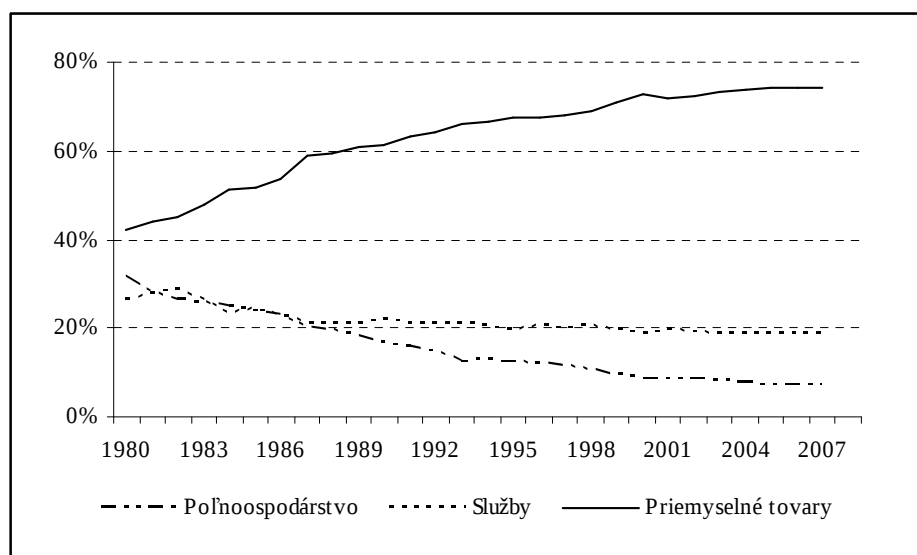
¹⁷⁸ WB *Global Economic Prospects*, Washington, D.C.: The World Bank, 2000, str. 27.

Graf 24: Vývoj štruktúry exportu rozvinutých krajín.

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov UNCTAD Handbook of Statistics 2008 <http://stats.wto.org/handbook> a WTO Statistics Database <http://stat.wto.org>.

Graf 25: Vývoj štruktúry exportu rozvojových krajín.

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov UNCTAD Handbook of Statistics 2008 <http://stats.wto.org/handbook> a WTO Statistics Database <http://stat.wto.org>.

V prístupe k jednotlivým krajinám (tretí cieľ) podporiť širšiu inkorporáciu obchodu ako nástroja rastu do *Poverty Reduction Strategy Papers* jednotlivých krajín. Ďalej podporiť reformy úverovou politikou vrátane investičných úverov, podporiť regulátorne reformy, podporiť budovanie kapacít v oblasti obchodu prostredníctvom vzdelávacích programov Inštitútu Svetovej banky (WBI – *World Bank Institute*). V nadväznosti na tento cieľ je možné vnímať taktiež reformu investičných nástrojov Svetovej banky (viď kapitola 2.3.2).

Takto široko vymedzené ciele naznačovali výraznú aktivitu organizácií vo vzťahu k rokovaniam z Dohy a to ako snahu ovplyvniť obsah a výstup z rokovaní a taktiež schopnosti rozvojových krajín implementovať výsledky a efektívne rokovať. Určitú priorizáciu je možné vidieť vo vzťahu k otázkam implementácie záväzkov z Uruguajského kola, primárne otázok ochrany práv duševného vlastníctva (TRIPS), oblasť investícií (TRIM), dohody o odevoch a textile, sanitárnych a fytosanitárnych štandardoch, ďalej širokú oblasť poľnohospodárstva a prístup na trhy s priemyselnými výrobkami.

O raste podpory taktiež svedčí vytvorenie Obchodného oddelenia (*Trade Department*) v rámci Svetovej banky v roku 2002, ktoré malo slúžiť ako jednotné miesto zastrešujúce prácu v oblasti obchodu na jej pôde.

3.2.2 Postoje v jednotlivých oblastiach rokovaní

Poľnohospodárstvo

Už v roku 2002, ako avizovala správa Rozvojovej komisie z roku 2001, pod záštitou Svetovej banky vznikla príručka *Development, Trade, and the WTO: A Handbook*. Týmto komplexným pohľadom na otázky WTO, jednotlivé prebiehajúce oblasti rokovaní, chcela Svetová banka pripraviť a podporiť rozvojové krajiny na aktívnej participácii v jednotlivých oblastiach rokovaní. Špecificky v oblasti poľnohospodárstva vydala publikáciu *Agricultural Trade Liberalization in A New Trade Round*,¹⁷⁹ ktorá definovala rovnako jej pozície.

Liberalizáciu dosiahnutú Uruguajským kolom vnímala ako relatívne obmedzenú. Za kľúčové oblasti považovala ochranný mechanizmus, kde pravidlá by mali stanoviť možnosť jeho aplikácie v situácii významných poklesov a významného rastu importu poškodzujúceho domácich producentov. Cielila obmedzenie možností jeho zneužívania. Ďalej navrhovala zvýšenie prístupu na trhy revíziou systému tarifných kvót, ktoré by boli aplikované na dočasnej báze. Za ďalšiu kľúčovú oblasť považovala elimináciu exportných podpôr.¹⁸⁰

Taktiež identifikovala, že jednotlivé skupiny krajín budú mať odlišné priority v tejto oblasti. Vo vzťahu k africkým krajinám ako významnú prioritu vníma oblasť technickej

¹⁷⁹ Ingco, M., Winters, L.A. *Agricultural Trade Liberalization in A New Trade Round: Perspectives of Developing Countries and Transition Economies*, Washington, D.C.: The World Bank, 2001.

¹⁸⁰ Ingco, M., Winters, L.A. *Agricultural Trade Liberalization in A New Trade Round: Perspectives of Developing Countries and Transition Economies*, Washington, D.C.: The World Bank, 2001, str. 9.

asistencie, aby krajiny kontinentu boli schopné využiť potenciálne príležitosti. Ďalej ako prioritu pre túto skupinu krajín vnímala oblasť eliminácie colných špičiek a colnej eskalácie. V kontradikcii s neskorším vývojom rokovaní juhoázijské krajiny sa mali zamerať na znižovanie colných stropov a podporu v oblasti sanitárnych a fytosanitárnych štandardov k zvýšeniu konkurencieschopnosti ich poľnohospodárskych exportov. Ďalej potenciálne priority východoázijských krajín badala v oblasti znižovania viazaných ciel, kontroly exportných subvencií a domácich politík. Predpokladala, že latinskoamerické krajiny sa zamerajú na znižovanie ciel spracovaných a polospracovaných poľnohospodárskych produktov a sanitárnych a fytosanitárnych štandardov. V súlade s ďalším vývojom predikovala, že rozvinuté krajiny budú limitovať liberalizačné snahy a že budú vyzdvihovať neobchodné.

V priebehu rokovaní prezentovala niekoľko návrhov, ktoré smerovali v podstate do každej oblasti zlepšenia prístupu na trhy s poľnohospodárskymi produktmi a to zníženia colných sadzieb, rastu importných kvót, zvýšenia transparentnosti administrácie kvót, obmedzenia používania antidumpingových a kompenzačných opatrení. V oblasti zníženia colných sadzieb Svetová banka navrhovala zamerať sa na výraznejšie zníženie vyšších ciel (aplikácia švajčiarskej formuly), vytvoriť maximálne clo s liberálnejším prístupom k produktom, ktoré by sa nachádzali na tejto úrovni alebo blízko nej, zrušiť clá na produkty podliehajúce kvótam, premeniť všetky špecifické clá na ad valorem ekvivalenty. V oblasti kvót a ich administrácie preferovala prechod na plnú tarifikáciu všetkých kvót. Za druhý najlepší variant považovala reformu ich administrácie smerom k „aukčnému“ systému pridelenia kvót, čo by viedlo k alokácii kvót v prospech najefektívnejších producentov, ktorí by boli schopní ponúknuť najvyššiu cenu za kvótu. Tento prístup by taktiež viedol k ich plnému využitiu. Ďalej obchodovateľnosť kvót a licencií medzi krajinami by taktiež podporila ich plné využitie.¹⁸¹ Na druhej strane, tento systém by neumožňoval špecifický prístup pre krajiny s najvýznamnejšou potrebou prístupu a podpory budovania ich poľnohospodárskej výroby.

V oblasti domácej podpory Svetová banka sa prikláňala k názoru, že Dohoda o poľnohospodárstve neviedla k výraznému zníženiu domácej podpory, ktorá negatívne ovplyvňuje obchod. Svojím zameraním sa na znižovanie domácej podpory sledovala zvýšenie transparentnosti, obmedzovanie negatívnych dopadov na obchod, rast svetových

¹⁸¹ De Gorter, H., Ingco, M., Ingco, L., Hranaiova, J. Market Access: Agricultural Policy Reform and Developing Countries, *Trade Note No.6.*, 2003, str. 4.

cien poľnohospodárskych produktov vedúci k rastu príjmov v menej vyspelých ekonomikách, rast efektívnosti rozdeľovania príjmov pre rôzne veľké výrobné jednotky (výskum ju viedol k záveru, že väčšina podpory je smerovaná do veľkých fariem, čo má podľa jej názoru obmedzenú efektívnosť), regióny a sektory. Návrhy v tejto oblasti sa opierali o implementovanie záväzkov znižovať bariéry nie v jednom agregátnom prístupe, ktorý umožňuje flexibilitu „prelievania“ podpory, ale u jednotlivých typov politiky a v jednotlivých sektoroch. Návrh smeroval k tomu, aby systém podpôr neumožňoval ich relatívne jednoduché presuny v rámci vymedzených skupín. Navrhovala odlíšiť priame platby farmárom od výdavkov na verejné potreby v *green box* (t.j. vyčleniť priame platby poľnohospodárom neviazané na objem produkcie a výšku cien) a tieto priame platby včleniť ako súčasť „novej *amber box*“ (najškodlivejšie podpory). Týmto preskupením cieľila na zníženie možných výšok subvencií a „priestoru pre ich prelievanie.“ Ďalej podporovala výrazné zníženie subvencií v *amber box* a naviazanie výšky podpôr na úroveň svetových cien a taktiež postupné rozšírenie tohto záväzku na jednotlivé sektory. Taktiež posilniť pravidlá a definície v *green box* tak, aby obsahovali nástroje minimálne ovplyvňujúce obchod.¹⁸² Previazanie výšky subvencií a svetových cien by znížilo negatívne vplyvy subvencií na obdobia s nízkymi cenami produktov.

Oblasť obmedzovania domácej podpory vnímala pozitívne taktiež s ohľadom na fakt, že existujúci návrh by výrazne obmedzil podporu rozvinutých krajín v oblasti cukru, orechov a bavlny, t.j. významných produktov pre viacero rozvojových krajín.

V oblasti exportných podpôr jej výskum viedol k záverom, že efektívna dohoda by mala zvážiť stanovenie pevného dátumu pre elimináciu exportných podpôr. Ďalej percentuálne limity na podporu jednotlivých produktov by mali byť doplnené limitom na celkový objem tovaru, ktorý môže byť podporovaný. Rovnako by mala byť eliminovaná možnosť rolovať nevyužité možnosti subvencií do nasledujúcich rokov. Ďalej sa pokúsila identifikovať nedostatky, resp. miesta, ktoré krajiny môžu využívať pre „skryté“ exportné podpory a ktoré by mali byť pokryté pravidlami. Jednalo sa primárne o oblasť exportných úverov a garancií, oblasť potravinovej pomoci, aby nemohla byť zneužívaná (napríklad limitovanie rozvojovej pomoci iba na formu darov). Ďalej prísnejšie pravidlá na štátne spoločnosti, napríklad rozšírením pravidiel podľa článku XVII GATT a II GATT, aby

¹⁸² De Gorter, H., Ingco, M., Ingco, L., Domestic Support for Agriculture: Agricultural Policy Reform and Developing Countries, *Trade Note No.7.*, 2003, str. 9.

obsahovali percentuálne limity na subvencie. A ďalej, odstránenie exportných ciel pri predĺžení limitu na krajiny, ktoré sú do veľkej miery závislé na týchto clách.¹⁸³

Je možné konštatovať, že časť návrhov Svetovej banky sa „zhmotnila“ v priebežných návrhoch výstupov rokovaní. Hoci Júlový balíček z roku 2004 z pohľadu Svetovej banky predstavoval obmedzený úspech na ceste k úspešnému ukončeniu multilaterálnych rokovaní, obsahoval niekoľko ňou presadzovaných prvkov. V oblasti domácich podpôr pozitívnym predpokladom bolo zakotvenie „pásmového“ prístupu k ich znižovaniu, t.j. krajiny s vyššou mierou domácich podpôr sa zaviazali k ich výraznejšej redukcii, rovnako malo dôjsť k redefinícii *blue box* čiastočne v duchu návrhov Svetovej banky, aby obsahovala taktiež priame platby nevzťahujúce sa k objemu produkcie, rovnako pozitívne mohla vnímať záväzky redefinovať *green box* a potenciálne zníženie limitu u pravidla *de minimis*. U podpôr *de minimis* sa ukázalo, že môžu mať taktiež významný negatívny dopad na medzinárodný obchod. Ďalej v oblasti exportných subvencií záväzok ich eliminácie, čo bolo v súlade s návrhom Svetovej banky. Čiastočne pozitívne mohla vnímať záväzok znižovať vyššie colné sadzby vyššou mierou, na druhej strane zmienka o senzitívnych produktoch túto oblasť mohla čiastočne „podlamovať.“ Možnosť stanovenia senzitívnych produktov s vysokou mierou ochrany by mohlo výrazne obmedziť export niektorých krajín s nízkou mierou exportnej diverzifikácie. Rovnako oblasť bavlny mala byť včlenená pod rokovania v oblasti poľnohospodárstva, čo prinášalo potenciál, že táto oblasť nebude predmetom odlišných pravidiel.

Hoci ďalšia ministerská schôdzka v Hongkongu je považovaná za ďalší neúspech v snahe dokončiť multilaterálne kolo rokovaní z Dohy, z pohľadu agendy priniesla niekoľko málo pozitívnych výstupov. V oblasti poľnohospodárstva ide o mierny pokrok vo všetkých troch „pilieroch“. V oblasti prístupu na trhy potvrdila znižovanie ciel v rámci štyroch „pásiem“ s nelineárnym prístupom, v oblasti domácich podpôr potvrdila, že meranie agregátne podpory (*Aggregate Measure of Support*) bude v rámci troch kategórií a sťažila možnosť reklasifikáciou podpory vyhnúť sa jej znižovaniu. Ako bolo už uvedené, Svetová banka výrazne podporovala pravidlá znižujúce možnosť presúvania podpôr. V oblasti bavlny došlo k dohode o bezcolnom a bezlimitnom prístupe na trhy rozvinutých krajín pre najmenej rozvinuté krajiny.

¹⁸³ De Gorter, H., Ingco, M., Ruiz, L. Export Subsidies: Agricultural Policy Reform and Developing Countries, *Trade Note No.8.*, 2003, str. 4-5.

Vo všeobecnosti je oblasť poľnohospodárstva považovaná za najrozvinutejšiu oblasť rokovaní. Zásadnou nedoriešenou otázkou zostáva oblasť ochranných mechanizmov, kedy rozvojové krajiny sa snažia disponovať širšími nástrojmi ochrany svojich producentov (viď kapitola 3.3). Svetová banka konštatuje, že táto oblasť by nemala byť kľúčová pre dosiahnutie konečnej dohody. Snaží sa prezentovať, že súčasný kompromis v oblasti poľnohospodárstva prináša významnú liberalizáciu obchodu. Prezentuje, že znížene poľnohospodárskych subvencií nie je možné dosiahnuť inou formou ako multilaterálnymi rokovaniami a že navrhnuté zníženia sú významné, rovnako za zásadnú považuje dohodu o eliminácii exportných podpôr. Za významné považuje potenciálne zníženie viazaných colných sadzieb na strane rozvinutých ako aj rozvojových krajín. Ohľadom ochranného mechanizmu sa prikláňa k názoru, že hoci daný systém by umožňoval relatívne časté zavádzanie ochranných opatrení, že je málo pravdepodobné, že by boli reálne aplikované.¹⁸⁴ Zaujímavé je, že nesnažila sa prezentovať nový návrh, ktorý by mohol viesť k doriešeniu otázky ochranných opatrení, čo je možné skôr vnímať ako istý tlak na rozvinuté krajiny.

Priemyselné tovary

Ako vyplynulo z cieľov banky, liberalizáciu obchodu v tejto oblasti považovala za jednu z prioritných. Kritizovala existenciu colných stropov (*tariff peaks*), ktoré považovala za jednu z „protirozvojových“ charakteristík existujúcich multilaterálnych pravidiel. Snažila sa taktiež poukázať na to, že existencia niekoľko málo vysokých cieľ výrazne obmedzuje prístup na trhy z menej vyspelých krajín. Obchodné obmedzenia aj pre malý počet produktov s ohľadom na úzku škálu exportovaných produktov niektorých krajín predstavujú zásadné obmedzenia. Vo všeobecnosti navrhovala použitie formuly znižujúcej vyššie clá vyššou mierou.

Už Júlový balíček, hoci obsahoval vágnu definíciu, že „ďalšie rokovania sú nevyhnutné pre dosiahnutie dohody...“, čo naznačovalo obmedzený konsenzus v tejto oblasti, odkazoval na aplikáciu nelineárnej formuly pri znižovaní bariér, čo bolo v súlade s prístupom Svetovej banky a znamenalo vyšší potenciál eliminácie colných stropov a colnej eskalácie.

¹⁸⁴ Hoekman, B., Martin, W., Mattoo, A. Conclude Doha, It Matters! *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 5135, 2009.

Ohľadom miery zníženia viazaných colných sadzieb je možné skôr konštatovať, že návrh parametrov formuly považovala za málo ambiciózny s ohľadom na to, že by nevedol k zníženiu reálne aplikovaných colných sadzieb. Vyplýva to z faktu, že prínos v tejto oblasti videla skôr v zvýšení predvídateľnosti v obchodných vzťahoch.

Ohľadom sektorových rokovaní, ktoré sa neskôr ukázali ako kritické pre dosiahnutie konečnej dohody, Svetová banka konštatuje, že vznikli v dôsledku pocitu „nedostatočnosti“ liberalizácie v oblasti NAMA. Uznáva potenciál rokovaní v tejto oblasti, rovnako aj nutnosť participácie všetkých významných rozvojových krajín v rokovaniach. Dosiahnutie participácie kritickej masy krajín je predpokladom zabránenia čiernemu pasažerstvu. Ohľadom nutnosti dosiahnutia dohody v tejto oblasti sa prikláňa k názoru, že nie je nutná a že výstup z rokovaní by mohol zaväzovať krajiny k pokračovaniu rokovaní v tejto oblasti.¹⁸⁵

Služby

Ako bolo uvedené, oblasť služieb vnímala ako jednu z najpotenciálnejších oblastí multilaterálnych rokovaní a už období pred ministerskou schôdzkou v Cancúne v roku 2003 kritizovala relatívne obmedzený záujem venovaný tejto oblasti s ohľadom na potenciálne zisky z liberalizácie.¹⁸⁶ V súlade s vnímanými prioritami v rokovaniach prezentovala štúdie o potenciálnych prínosoch liberalizácie v oblasti dočasného pohybu pracovných síl v krajinách OECD. Poukazovala na to, že liberalizácia rovnajúca sa 3 % celkovej pracovnej sily v týchto krajinách by priniesla všetkým krajinám vyšší prínos ako kompletná liberalizácia v oblasti obchodu s tovarmi. A poukázala aj na zaujímavosť dvoch návrhov. Prvý návrh „uzamknutia“ existujúcej otvorenosti oblasti cezhraničného obchodu so službami a to plným záväzkom v oblasti prístupu na trhy a národného zaobchádzania. A druhý - dohodou o liberalizácii dočasného pohybu poskytovateľov služieb, ktorí by disponovali minimálnou úrovňou kvalifikácie (vrátane podpory intrafiremných transferov).¹⁸⁷ Oba návrhy sa javili skôr príliš ambiciózne.

Kritika obmedzeného pokroku v tejto oblasti zo strany Svetovej banky pretrváva do súčasnosti. Obmedzený pokrok je sčasti dôsledkom toho, že rozvojové krajiny boli „zdržanlivé realizovať ponuky v službách až kým nezistia ako ďaleko sú rozvinuté krajiny

¹⁸⁵ Tamtiež.

¹⁸⁶ Mattoo, A. Services in Development Round, *Trade Note No. 11*, 2003, str.1.

¹⁸⁷ Tamtiež, str.4.

zísť v oblasti poľnohospodárstva“.¹⁸⁸ Kritizuje, že stav rokovaní neprináša v podstate žiadnu liberalizáciu, že navrhované zníženie stropov obchodných bariér stále necháva výrazne veľký priestor medzi aplikovanými a maximálne dovolenými stropmi. Rovnako negatívny postoj vyjadrila k sektorovému pokrytiu, rezervovaný postoj zaujala k stavu rokovaní v oblasti dopravy a profesionálnych služieb. Na druhej strane, oblasť služieb vníma ako oblasť, v ktorej je možné dosiahnuť významný pokrok v liberalizácii. Je možné predpokladať, že túto oblasť vníma ako agendu, kde dosiahnutie pokroku by mohlo kompenzovať relatívne obmedzený pokrok v ďalších oblastiach.

Špeciálny a diferencovaný prístup

S ohľadom na snahu o zvýšené zohľadnenie potrieb menej vyspelých krajín Svetová banka prezentovala niekoľko návrhov v oblasti špeciálneho a diferencovaného prístupu k menej vyspelým ekonomikám. Problematickosť tejto oblasti vychádzala z dvoch rovín. Rozvojové krajiny sa snažili premeniť nezáväzné praktiky na vymáhateľné pravidlá. Druhým dôvodom sporov bola otázka, ktoré výnimky spadajúce pod špeciálne a odlišné zaobchádzania dávajú ekonomický zmysel.¹⁸⁹

Svetová banka sa do značnej miery prikláňala k názoru, že poskytnuté preferencie vytvárajú relatívne malý priestor pre výrazný rast exportov z rozvojových krajín a taktiež, že najvýznamnejšie oblasti pre rozvojové krajiny (napríklad prístup na trhy v oblasti textilu a odevov, poľnohospodárske produkty) nepodliehajú adekvátnym preferenciám. Kriticky sa vyjadrila k minimálne 97 % podielu produktov s bezcolným a bez limitným prístupom na trhy z najmenej rozvinutých krajín. Snažila sa poukázať na to, že s ohľadom na silnú závislosť na exporte pre niekoľko málo produktov z najmenej rozvinutých krajín môže byť tento limit príliš nízky. Rovnako negatívne sa stavala k netarifným obmedzeniam, administratívnym požiadavkám vrátane požiadaviek na dokumentáciu pôvodu exportovaných tovarov. V tejto oblasti navrhovala podporiť bezcolné a bezlimitné prístupy na trhy rozvinutých krajín typu „Všetko okrem zbraní“ (*EBA - Everything but Arms*) pre všetky rozvojové krajiny a nie iba najmenej rozvinuté krajiny, hoci si uvedomovala, že takýto prístup je politicky málo priechodný (s ohľadom na exporty z Číny, Indie, Brazílie a ďalších veľkých rozvojových krajín). Hlavným argumentom bolo, že väčšina ľudí na

¹⁸⁸ Fergusson, I.F, Hanrahan, C.E., Cooper, W.H., Langton, D.J. The Doha Development Agenda: The WTO Framework Agreement, *CRS Report for Congress*, 2005, str.14.

¹⁸⁹ Hoekman, B. More Favorable Treatment of Developing Countries and the Doha Developing Agenda, *Trade Note No.3*, 2003, str. 1.

hranici chudoby nežije v najmenej rozvinutých krajinách, ale vo veľkých rozvojových krajinách.¹⁹⁰ Rovnako podporovala posilnenie pohybu poskytovateľov služieb na trhy rozvinutých krajín a cezhraničného poskytovania služieb.

Ďalej Svetová banka zvažovala vyššiu diferenciáciu rozvojových krajín a to buď renegociáciou aktuálne používanej klasifikácie krajín vo WTO (najmenej rozvinuté krajiny, ostatné rozvojové krajiny a rozvinuté krajiny), aby úľavy pre menej vyspelé krajiny viac odrážali ich potreby. Existujúci stav diferenciácie považovala za jeden z dôvodov obmedzenej efektívnosti špeciálneho a odlišného zaobchádzania s rozvojovými krajinami. Za druhú formu, ktorá by viedla k adekvátnejšiemu cieleniu potrieb menej vyspelých krajín považovala stanovenie objektívnych kritérií v jednotlivých dohodách, ktoré by viazali implementáciu na individuálne lokálne podmienky, priority a kapacity v jednotlivých krajinách. Tento druhý prístup by kládol enormné nároky na technickú asistenciu a analytickú činnosť medzinárodných organizácií.

Taktiež poukazovala na potrebu diferencovaného prístupu k pravidlám pôvodu aplikovaným na menej vyspelé krajiny. Poukazovala na to, že náklady na preukazovanie pôvodu predstavujú dodatočné náklady pre exportujúce firmy, čo čiastočne znehodnocuje význam poskytovaných colných preferencií. Tento jav je relatívne významný pre menej vyspelé ekonomiky a Svetová banka sa snažila v tejto oblasti podporiť vyjasnenie ich aplikácie a poukázať na existenciu dodatočných nákladov odlišných pravidiel pôvodu v odlišných preferenčných prístupoch poskytovaných rozvinutými krajinami.

V tejto oblasti je možné skôr konštatovať, že posledný rokovací návrh v obmedzenej miere reflektoval návrhy Svetovej banky. Na druhej strane je nutné konštatovať, že z veľkej miery tieto návrhy boli skôr provokatívne, s cieľom vyvinúť tlak na rozvinuté krajiny a poukázať na rozvojové limity súčasných pravidiel.

Singapúrske otázky

Z pohľadu Svetovej banky značný potenciál obsahovali taktiež rokovania v oblasti tzv. singapúrskeho otázky, ktoré výrazne podporovala. Rozpad rokovaní na týchto otázkach počas ministerskej schôdzky v Cancúne mnoho pozorovateľov, vrátane Bernarda Hoekmana zo Svetovej banky, považovalo za nástroj blokovania rokovaní v oblastiach,

¹⁹⁰ Tamtiež, str. 3.

v ktorých krajiny mali významnejšie politické limity. Svetová banka sa prvotne prikláňala k snahe uchovať maximum týchto oblastí, predpokladala možnosť dohody v oblasti uľahčenia obchodu a vládneho obstarávania, resp. v týchto oblastiach by ako druhú možnosť akceptovala aj plurilaterálnu dohodu. Uvádza sa, že ustanovenie o poskytnutí technickej asistencie rozvojovým krajinám bolo jedným z dôvodov akceptácie pokračovania rokovaní v oblasti uľahčenia obchodu ako jedinej zo singapúrskych otázok. V tejto súvislosti je nutné poznamenať, že pozitívnu úlohu zohrala podpora Svetovej banky v tejto oblasti (viď kapitola 3.1)

Potenciálne vnímala oblasť vzťah obchodu a investícií, pričom dohodu v tejto oblasti vnímala v kontexte snahy o stabilizáciu tokov priamych zahraničných investícií do menej vyspelých ekonomík. Ako bolo uvedené v kapitole 1.5 vnímala oba kanály relevantné pre toky medzinárodných investícií a to podporu prístupu na trhy pre investorov a rozširovanie ochrany práv investorov.¹⁹¹ V oblasti prístupu na trhy za najperspektívnejší priestor považovala oblasť služieb (primárne telekomunikácie, finančné služby), kde unilaterálna liberalizácia bola relatívne obmedzená. Je možné usúdiť, že by podporovala dosiahnutie dohody na pozitívnom sektorovom vymedzení v duchu dohody GATS. Ďalej sa Svetová banka opierala o argument, že participácia rozvojových krajín na multilaterálnej investičnej dohode by obmedzila obavy zahraničných investorov vo vzťahu k politickým zmenám (ochrana vo vzťahu k vyvlastneniu, náhrady pri vyvlastnení, národné zaobchádzanie po vstupe na trh, vymáhateľnosť týchto záväzkov).

Ďalšie otázky

Zmluva TRIPS, ako bolo uvedené, už po Uruguajskom kole multilaterálnych rokovaní bola predmetom silnej kritiky predovšetkým vo vzťahu k prístupu k liekom v rozvojových krajinách. Pred ministerskou schôdzkou v Cancúne Svetová banka navrhovala podporiť cenovú diferenciáciu nových liekov pre držiteľov farmaceutických licencií vo vzťahu k rozvojovým krajinám.¹⁹² Ďalšie obmedzenia na strane rozvojových krajín, ako obmedzené kapacity pre poskytovanie adekvátnej zdravotnej starostlivosti, podpora výskumu vo vzťahu k chorobám v rozvojových krajinách sú skôr otázkou sústredenia rozvojovej pomoci ako rokovaní WTO.

¹⁹¹ Newfarmer, R. From Singapore to Cancun: Investment, *Trade Note No.2*, 2003, str. 1-2.

¹⁹² Fink, C. Implementing the Doha Mandate on TRIPS and Public Health, *Trade Note No. 5*, 2003, str.5.

Otázka vyjasnenia vzťahu k regionálnym obchodným dohodám začala Svetová banka vnímať až po rokovaníach z Cancúnu, kedy sa z jej pohľadu zvýšilo riziko odklonu od multilaterálnej liberalizácie. Svedčí o tom zameranie najbližšej štúdie *Global Economic Prospects* po tejto konferencii. Túto oblasť rovnako vyzdvihol Robert Zoelick hoci až vo vzťahu k potenciálnej agende rokovaní po ukončení prebiehajúcich rokovaní, keď vo svojom prejave v septembri 2009 na pôde Univerzity Johna Hopkinsa uviedol, že túto agendu vníma ako jednu z najdôležitejších po úspešnom završení rokovaní z Dohy. Svetová banka vo všeobecnosti od prebiehajúcich rokovaní o pravidlách RTA neočakáva ich výrazný prínos.¹⁹³ Predpoklad na zlepšenie vidí predovšetkým v pravidlách pôvodu, ktoré považuje za jednu z hlavných oblastí, ktoré limitujú rozvojový potenciál RTA, primárne s ohľadom na ich nejednotnosť v jednotlivých dohodách.

Je možné konštatovať, že Svetová banka výrazne podporuje dosiahnutie aj menej ambiciózneho výstupu z rokovaní. Konštatuje, že potenciálna dohoda povedie k obmedzeným novým prístupom na trhy a že hlavným výsledkom dohody je zvýšenie predvídateľnosti v medzinárodnom obchode, ale že aj tento výsledok je prijateľný.

3.2.3 Vplyv finančnej krízy na postoj k multilaterálnej liberalizácii

Súčasť reakcie Svetovej banky na finančnú a ekonomickú krízu, okrem výrazného zvýšenia finančnej asistencie jednotlivým krajinám, predstavoval taktiež zvýšený monitoring ochranárskych obchodných opatrení, ktorý išiel mimo rámca delegovaného G-20 (viď kapitola 2.2.2). Už v marci 2009 v reakcii na novembrový summit G-20 na najvyššej úrovni vo Washingtone, na ktorom bol prijatý záväzok nezavádzať nové obchodné bariéry pre investície ako aj pre obchod s tovarmi a službami, Svetová banka upozorňovala, že 17 krajín G-20 zaviedlo protekcionistické opatrenia. Na základe vlastného zberu dát identifikovala 47 implementovaných opatrení, z toho 12 v rozvinutých krajinách a 35 v rozvojových krajinách. V rozvinutých krajinách sa všetky identifikované opatrenia dotýkali zvýšenia subvencií, zatiaľ čo v rozvojových ako subvencií, tak zvýšenia colných sadzieb (napr. Ruská federácia zvýšila colné sadzby na používané autá, Ekvádor zvýšil colné sadzby u cca 600 produktov). Touto odlišnosťou poukazovala na známy fakt relatívne vyššieho potenciálu stimulovať domácu ekonomiku v rozvinutých krajinách,

¹⁹³ WB *Global Economic Prospects: Trade, Regionalism, and Development*, Washington, DC: World Bank, 2005, str.144.

a nevylučovala následné zvýšenie colných a ďalších foriem ochrany (po čiastočnom vyčerpaní stimulačného potenciálu). Na druhej strane akceptovala, že význam týchto opatrení bol skôr marginálneho charakteru. Ďalej upozornila na opatrenia v oblasti pohybu pracovných síl, iniciatívy typu „buy american“ a nárast antidumpingových žalôb a vyrovnávajúcich opatrení.

Ďalším momentom bola snaha podporiť pokrok v multilaterálnych rokovaníach z Dohy a poukázať na prínosy z potenciálnej dohody. Značnú podporu rokovaniam prezentoval prezident Zoelick napríklad v Londýne v marci 2009, keď vyzval G-20, aby „pracovala na ukončení rokovaní z Dohy s cieľom otvoriť trhy, znížiť subvencie a znižovať možnosti zvyšovania bariér.“ Taktiež v septembri 2009 poukázal na mierny potenciál dohody v oblasti nových prístupov na trhy priemyselných a poľnohospodárskych výrobkov a významnejší potenciál v oblasti služieb. V súlade s prezentovanými závermi výskumov uviedol, že prínosom zníženia maximálne aplikovateľných cieľ bude výrazné zníženie rizika negatívnych skokov v colných sadzbách. Zaujímavé je, že naznačil budúcu agendu, ktorá by mohla byť predmetom ďalších rokovaní po úspešnom dokončení Dohy a to oblasť regionálnych obchodných dohôd, klimatické zmeny, finančný protekcionizmus, zníženie bariér v obchode juh - juh. Obdobné výzvy v duchu, že oddiaľovanie úspešného ukončenia Dohy zvyšuje celosvetové náklady, prezentovali aj ďalší vrcholní predstavitelia, napríklad generálny tajomník UNCTAD Panitchpakdi Supachai.

Určité prvé hypotézy vo vzťahu k medzinárodnému obchodu, ktoré vyplynuli z nadväznosti na finančnú krízu a ktoré budú pravdepodobne inkorporované do jej politiky, resp. budú predmetom ďalšieho výskumu na pôde Svetovej banky, bolo možné pozorovať na konferencii, ktorú spoluorganizovala s Centrom pre výskum ekonomickej politiky (*The Centre for Economic Policy Research*) v máji 2009. Jedným z prvých pozorovaní bolo, že niektoré služby sa chovajú menej procyklicky oproti tovarom pričom za jeden z dôvodov bola považovaná menšia závislosť na externom financovaní. V tejto nadväznosti zaznela hypotéza, že by mohli predstavovať významný nástroj v rámci stratégií diverzifikácie ekonomík rozvojových krajín.

S ohľadom na tieto charakteristiky a relatívne obmedzené pokrytie pravidlami WTO je pravdepodobná tendencia ich širšieho presadzovania do rámca rozvojových stratégií. Uvádza sa, že služby sú nedostatočne pokryté multilaterálnymi pravidlami (predovšetkým mód 4, na čo poukázal taktiež prezident Zoelick, že niektoré krajiny využili vízovú politiku

ako nástroj obchodných opatrení v tejto oblasti) čo vytvára širší priestor pre zavádzanie obchodných bariér ako ekonomicko-politických nástrojov. To vytvára predpoklad pre výraznejšiu podporu rokovaní v tejto oblasti na pôde WTO zo strany Svetovej banky. Tento aspekt podporujú taktiež odhady prínosov liberalizácie jednotlivých sektorov (viď kapitola 3.5). Rovnako za relatívne nedostatočne pokrytú oblasť považuje subvencie, čo je pozorovateľné taktiež zo širokého spektra návrhov prezentovaných v tejto oblasti. Ako bolo povedané, Svetová banka identifikovala, že rozvinuté krajiny ich použili ako primárny „antiobchodný nástroj“ v reakcii na finančnú krízu.

Finančná kríza ukázala, že monitoring obchodných politík a používania jednotlivých nástrojov je nedostatočný. Tento aspekt vyplýva zo špecifického zadania G-20 WTO, OECD a UNCTAD k monitorovaniu prijatých ochranných opatrení a taktiež zo samostatného monitoringu Svetovej banky. V tejto súvislosti na konferencii bola prezentovaná hypotéza potreby zvýšenia a zefektívnenia monitoringu taktiež v oblastiach obmedzene pokrytých pravidlami WTO a to vládnych zákaziek, služieb, konkurenčnej politiky, subvencií a verejného obstarávania.

3.3 Súčasný stav rokovaní z Doha

Finančná kríza viedla k odklonu od snahy nájsť kompromis a pokúsiť sa ukončiť prebiehajúce rokovania. Táto charakteristika je viditeľná taktiež zo zmeny postoja Svetovej banky od podpory ambiciózneho výstupu rokovaní smerom k „uspokojeniu sa“ so zvýšením predvídateľnosti v medzinárodnom obchode. V jej nadväznosti, ako uvádza Kessie, sa vyvinuli dva myšlienkové prúdy v oblasti budúcnosti multilaterálnych rokovaní z Dohy. Prvá skupina tvrdí, že kríza ponúkla príležitosť urobiť výrazný posun v rokovaní, pričom vychádza z predpokladu, že krajiny nebudú chcieť ohroziť krehké ekonomické oživenie a budú chcieť podporiť globálnu ekonomiku a obmedziť možnosti prijímania protekcionistických opatrení. Druhá skupina tvrdí, že kríza obmedzí podporu ďalšej liberalizácie a podporí krajiny v prijímaní opatrení nezlučiteľných so záväzkami WTO, aby podporili ekonomickú obnovu svojich krajín.¹⁹⁴ Pri nedosiahnutí dohody v krátkom horizonte sa stane obsah agendy pre ďalšie rokovania neudržateľný a bude

¹⁹⁴ Kessie, E. The Doha Development Agenda at a Crossroads: What Are the Remaining Obstacles to the Conclusion of the Round: Part II?. In: Herrmann, C., Terhechte, J.P. (eds) *European Yearbook of International Economic Law*, Berlin: Springer, 2011, str. 403-404.

nutné novo vymedziť agendu. S ohľadom na reakcie Svetovej banky sa ukazuje, že sa prikláňa skôr k druhému myšlienkovému prúdu.

S ohľadom na potenciálny neúspech multilaterálnych rokovaní z Dohy sa široko poukazuje na niekoľko rizík, ktoré by táto situácia mohla znamenať. Baldwin a Evenett uvádzajú, že táto situácia by viedla k ďalšej vlne regionalizmu, ktorý by nepôsobil ako doplnok multilaterálnej liberalizácie ale ako jej substitút.¹⁹⁵ Na druhej strane je nutné uviesť, že regionálne obchodné dohody sa v obmedzenej miere dotýkajú otázok poľnohospodárstva vrátane napríklad subvencií, technických bariér obchodu, ktoré predstavujú priority z pohľadu rozvojových krajín. Taktiež v obmedzenej miere sa venujú ochrane práv duševného vlastníctva, jednej z priorít rozvinutých krajín.¹⁹⁶ Z tohto pohľadu sa javí, že pokrok určitých oblastiach, kde existujú záujmy ako rozvinutých tak aj rozvojových krajín je možný iba v rámci multilaterálneho systému.¹⁹⁷ Messerlin uvádza, že takýto neúspech by zvýšil pravdepodobnosť zavádzania postupných protekcionistických opatrení.¹⁹⁸ Ďalej sa uvádza potenciálne oslabenie úlohy WTO a jej systému riešenia sporov.¹⁹⁹ Svetová banka dopĺňa, že by mohlo znamenať oslabenie potenciálnej ďalšej spolupráce v oblastiach ako napríklad klimatické zmeny, pravidiel regulácie v oblasti financií.²⁰⁰

V roku 2011 je možné pozorovať prvé širšie snahy o opätovné oživenie rokovaní. Návrh Pascala Lamyho na rozdelenie agendy do troch „košov“ s rôznou rokovacou prioritou a to na: i) otázky vzťahujúce sa k najmenej rozvinutým krajinám ako bezcolný a bezlimitný prístup na trhy, oblasť bavlny, ii) agenda v významných rozvojových

¹⁹⁵ Baldwin, R., Evenett, S. Why world leaders must resist the false promise of another Doha delay: Introduction to the issues, in: Baldwin, R., Evenett, S. *Why World Leaders Must Resist the False Promise of Another Doha Delay*, London: Centre for Economic Policy Research, 2011, str. 5.

¹⁹⁶ Otázka ochrany práv duševného vlastníctva je často riešená v rámci bilaterálnych investičných dohôd (viď kapitola 1.3.2). Systém bilaterálnych investičných dohôd v obmedzenej miere môže zaistiť efektívnu ochranu s ohľadom na potrebu globálnych záväzkov.

¹⁹⁷ Vyjadrené napríklad v dokumente Európskej komisie *Global Europe: Competing in the World*. Hoci Európska únia uvádza, že hodnotí multilaterálny rámec ako prioritný, v rámci obchodnej stratégie uvádza ako priority vynechanie regionálnych obchodných dohôd s ASEANom, Kóreou, MERCOSURom a ďalej Ruskom, Indiou a GCC. Vo vzťahu k Číne zaujíma rezervovanejšie stanovisko. Odlišné priority uvádza vo vzťahu k liberalizácii investičných tokov (viď kapitola 1.3.2). Z vymedzených prioritných partnerov dohoda bola dosiahnutá s Južnou Kóreou a očakáva sa ukončenie rokovaní s Indiou, kde sa odhaduje, že by mohlo zvýšiť vzájomný obchod o cca 1/3.

¹⁹⁸ Messerlin, P.A. The one-trillion-dollar chicken game and the G20, in: Baldwin, R., Evenett, S. *Why World Leaders Must Resist the False Promise of Another Doha Delay*, London: Centre for Economic Policy Research, 2011, str. 71-72.

¹⁹⁹ Kleinmann, D., Guinan, J. The Doha Round: An Obituary, *Global Governance Programme, Policy Brief*, No. 1, 2011, str. 8.

²⁰⁰ Hoekman, B., Martin, W., Mattoo, A. Conclude Doha, It Matters! *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 5135, 2009, str. 27.

komponentom, iii) oblasť poľnohospodárstva, NAMA, služieb, TRIPS, naznačuje, že pozície v kľúčových oblastiach zaradených do tretieho koša sa nezbližili v porovnaní s rokom 2008. To potvrdzuje taktiež nejednota v možnosti prijatia záväzkov vo vzťahu k najmenej rozvinutých krajinám pred ukončením rokovaní, kedy Spojené štáty a taktiež Európska únia spájajú túto otázku s požiadavkami na príspevky rozvojových krajín v tejto oblasti.²⁰¹ Rovnako návrh Európskej únie v oblasti sektorových rokovaní, ako súčasť NAMA, kedy naznačila, že dosiahnutie dohody v tejto oblasti je kľúčovou pre pokrok v rokovaníach, taktiež túto charakteristiku potvrdzuje.

Na druhej strane súčasná globálna ekonomická situácia je vo viacerých aspektoch odlišná od roku 2008. Rozpad rokovaní v júli 2008 na otázke Zvláštného ochranného mechanizmu, kedy rozvojové krajiny, primárne India a Čína, vyžadovali možnosť chrániť svojich poľnohospodárskych producentov proti importom formou dočasných ciel, je do istej miery podlomená vyššími cenami poľnohospodárskych plodín. Táto situácia potláča význam ochrany proti lacným zahraničným dovozom. Ďalej sa ukazuje, že dochádza k zmene postoja Európskej únie, ktorá bola obecnne považovaná za zástancu akceptácie aj menej ambiciózneho výstupu z rokovaní, k silnejšiemu tlaku na získanie nových prístupov na trhy v oblasti NAMA prostredníctvom sektorových rokovaní. Pôvodne Európska únia bola navrhovateľom rokovaní v oblasti textilu, oblečenia a obuvi. Zmena prístupu môže vychádzať zo snahy o podporu európskej ekonomiky, ktorá bude negatívne ovplyvnená vývojom v Grécku, Portugalsku, Írsku. Ekonomická recesia ďalej ukázala význam niektorých opatrení, primárne exportných daní, ktoré môžu menej vyspelé ekonomiky aplikovať a ktoré boli vylúčené z rokovaní (viď vpustenie návrhu EU z návrhu modalít v oblasti NAMA z decembra 2008). Je vysoko pravdepodobné, že pre ďalšie rokovania daná oblasť bude opätovne nastolená.

Názor na vplyv blížiacich sa prezidentských volieb v USA a výmenu vedenia v Číne nie je jednoznačný. Jeden prúd predpokladá, že dosiahnutie dohody bude možné až po prezidentských voľbách a že dosiahnutie dohody do volieb je nereálne, zatiaľ čo oponenti (napríklad Baldwin) tvrdia, že pokiaľ dohoda nebude dosiahnutá do volieb, dôjde výraznému oddialeniu. Prezentovaný návrh na rozdelenie agendy do „košov“ v kontexte s Baldwinom ukazuje, že dosiahnutie dohody v krátkodobom horizonte je skôr nemej pravdepodobné.

²⁰¹ EU Statement by Ambassador Angelos Pangratis, 22.jún 2011, dostupné z http://www.delgva.ec.europa.eu/en/news/110622-GLOW_EU_Statement_TNC.pdf.

Veľmi zaujímavým pohľadom na súčasný stav rokovaní je všeobecný veľmi obmedzený posun v oblasti služieb. Tento stav je dôsledkom, ako uvádza Hufbauer, toho, že krajiny sa neformálne na ministerskej schôdzke dohodli, že rokovania v tejto oblasti nebudú plne otvorené skôr ako dôjde k dohode v oblasti poľnohospodárstva a NAMA.²⁰² S ohľadom na to, že literatúra uvádza, že pre rozvinuté krajiny (osobitne Spojené štáty a taktiež EÚ s ohľadom na zvýšený tlak v oblasti sektorových rokovaní) je prijateľný iba výstup prinášajúci nové prístupy na trhy, neprelomenie tejto koncepcie bude mať negatívny dopad na rokovania. Oblasť služieb (viď kapitola 3.5) obsahuje značný obchodný potenciál.

Za najrozvinutejšiu oblasť kľúčových rokovaní sú považované otázky vzťahujúce sa k poľnohospodárstvu. Za najkľúčovejšiu nedoriešenú oblasť je považovaný SSM. Ako reportoval David Walker v apríli 2011, aktuálne sa nepodarilo nájsť mechanizmus schopný riešiť situácie rastu „rizikových“ importov pre domácich producentov a zároveň neovplyvňovať negatívne importy ťahané dopytom. Rovnako poznamenal, že agenda v poslednom období sa skôr zameriavala na analytickú diskusiu, než na snahu nájsť relevantný mechanizmus.²⁰³ Európska únia ako aj Spojené štáty vnímajú návrh v tejto oblasti ako relatívne flexibilnú možnosť rozvojových krajín aplikovať obchod obmedzujúce opatrenia. Túto pozíciu zastávajú aj niektoré rozvojové krajiny (Paraguaj, Argentína, Kostarika), ktoré sa obávajú, že prílišná flexibilita by mohla byť obmedzujúca pre vzájomný obchod rozvojových krajín. Krajiny G-33 svoju pozíciu vo svojej správe argumentovala, že „väčšina rozvojových krajín kvôli rôznym dôvodom nie je schopná často využívať SSG a to aj pri splnení technických podmienok. Na základe ... využívania SSG môže byť bezpečne tvrdené, že rozvojové krajiny nebudú „šťastné za spúšťača“ pri využívaní SSM s ohľadom na to, že prekročenie spúšťača nemôže byť považované za znamenie aplikácie opatrenia.“²⁰⁴ Túto argumentáciu, ako bolo povedané v kapitole 3.2.2, zastáva taktiež Svetová banka. S ohľadom na vysokú prioritu tejto oblasti pre Indiu a Čínu, ktoré ďalej argumentujú, že navrhovaný mechanizmus chráni 600, resp. 700 miliónov poľnohospodárov v týchto krajinách, je pravdepodobné, že vo finálnej dohode dôjde iba

²⁰² Hufbauer, G.C., Schott, J.J., Adler, M., Brunel, C., Wong, W.F. Figuring Out the Doha Round, *Policy Analyses in International Economics* 91, 2010, str. 37.

²⁰³ Negotiating Group on Agriculture, Report by the Chairman, H.E. Mr. David Walker, to the Trade Negotiations Committee, 21. April 2011, TN/AG/26, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

²⁰⁴ Refocusing Discussion on the Special Safeguard Mechanism (SSM): Outstanding Issues and Concerns on its Design and Structure, Submission by the G-33, TN/AG/GEN/30, 28. január 2010, str.4, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

k malým úpravám spúšťacích mechanizmov a pokrytých tovarov oproti návrhu z decembra 2008.

Nedoriešenou oblasťou ostáva taktiež zníženie subvencií v oblasti bavlny zamerané na ich zníženie v Spojených štátoch. S ohľadom na to, že táto oblasť je vysoko priorizovaná skupinou menších rozvojových krajín (tzv. skupinou Cotton - 4) by táto oblasť nemala byť zásadná pre dosiahnutie prípadnej finálnej dohody. V tejto oblasti rokovaní Európska únia kritizuje návrh na nepomerné znižovanie subvencií v „žltej skupine“ pri prekročení limitu v rámci „modrej skupiny“ v pomere 2 k 1. Tento postoj vychádza z relatívne významnej produkcie bavlny v Grécku a Španielsku. Rovnako je skôr menej pravdepodobné, že táto oblasť by mohla byť hlbšie liberalizovaná v duchu postoja Spojených štátov, ktoré, ako uvádza Bhala, podmienili ďalšie zníženie subvencií znížením colných sadzieb v tejto oblasti v Číne.²⁰⁵

Medzi ďalšie nedoriešené oblasti, ktoré ale všeobecne nie sú považované za kľúčové pre dosiahnutie dohody, patrí oblasť colných stropov a vytvárania nových kvót. V oblasti colných stropov v zásade existuje spor, či výška ciel mimo „citlivých produktov“ môže byť vyššia ako 100 %. V tejto oblasti Európska únia nemá vyhranený postoj, ale prikláňa sa k názoru, že strop na clá vo výške 100 % by sa nemal dotýkať „citlivých produktov. V oblasti kvót je predmetom nezhody otázka, aké produkty krajiny môžu označiť za citlivé. Spojené štáty a Brazília preferovali variant, aby za citlivé produkty bolo možné označiť iba tie, ktoré boli chránené kvótami pred začatím multilaterálnych rokovaní z Dohy, zatiaľ čo India a Čína preferovali variant, v ktorom by neexistoval limit na možnosť označiť produkt za citlivý. K tomuto názoru sa prikláňa aj Európska únia. Možnosť vyššej flexibility v označovaní produktov za citlivé by umožňovalo zaradiť produkt do systému zvýšenej ochrany podľa aktuálnej potreby. Rozvinuté krajiny sa obávali, aby táto flexibilita nebola predmetom zneužívania zo strany menej vyspelých krajín. S ohľadom na snahu Svetovej banky eliminovať kvóty je možné predpokladať jej príklon k postoju Spojených štátov.

Aktuálne najspornejšiu oblasť rokovaní predstavuje oblasť sektorových rokovaní. Cieľom sektorových rokovaní je výrazné zníženie až eliminácia ciel na všetky produkty

²⁰⁵ Bhala, R. Resurrecting the Doha Round: Devilish Details, Grand Themes, and China Too, *Texas International Law Journal* Vol. 45, No. 1, 2009, str. 73.

v danom ekonomickom sektore medzi určitou skupinou členských krajín.²⁰⁶ Rozvinuté krajiny prostredníctvom týchto rokovaní cielili získanie výraznejšieho prístupu na trhy v pre nich kľúčových oblastiach. Návrh v oblasti NAMA z pohľadu rozvinutých krajín prinášal obmedzené zníženie reálne aplikovaných colných sadzieb, čo bolo dôsledkom taktiež výnimiek z plnej aplikácie švajčiarskej formuly u viacerých veľkých rozvojových ekonomík (primárne Číny, Argentíny, Venezuely). Hoci ministerská deklarácia z Hongkongu z roku 2005 definovala, že participácia v týchto rokovaniach má byť na dobrovoľnej báze,²⁰⁷ Spojené štáty ako aj EÚ vyžadovali, aby Čína, India a Brazília participovali minimálne v dvoch sektoroch. Vysokú prioritu dávali oblasti chemického priemyslu a elektronike. Tieto krajiny sa k ďalšej liberalizácii v jednotlivých sektoroch stavali negatívne. Argumentovali, že požiadavka nebola smerovaná na ďalšie významné rozvojové krajiny ako Indonéziu, Mexiko, ale ani na Kóreu. Ďalej, že spektrum navrhnutých sektorov je značne široké, taktiež že sektorové rokovania nemali byť povinné pre dosiahnutie finálnej dohody. Ďalším argumentom bolo, že dohoda aj v jednom sektore by mala významné efekty na rozvojové krajiny.²⁰⁸ Ako uvádza Pascal Lamy vo svojej správe z apríla 2011 stále existuje principiálny nesúlad v postoji Číny, Indie a Brazílie oproti rozvinutým krajinám, ktoré prostredníctvom týchto rokovaní nehľadajú rozšírený prístup na trhy.²⁰⁹ Najnegatívnejšie sa k sektorovým rokovaniam stavia Brazília, slovami jej veľvyslanca Roberta Azeveda, že „pokiaľ tento pohľad bude pretrvávať, tak sme nedosiahli poslednú hru, ale dosiahli sme koniec hry.“²¹⁰

Od roku 2009 je možné v oblasti sektorových rokovaní identifikovať snahu o zvýšenie flexibility rokovaní. Na návrh Kanady rokovania prebiehajú na „vertikálnej“ báze, t.j. odlišne v jednotlivých sektoroch. Dovtedy aplikovaný „horizontálny“ prístup predpokladal nájdenie kompromisného rámca rovnakého pre všetky rokované sektory. Rovnako návrh EÚ z apríla 2011 predpokladal vyššiu flexibilitu vo vzťahu k rozvojovým krajinám. Návrh predpokladal, že v kľúčových sektoroch chemického priemyslu, strojárstva a elektroniky

²⁰⁶ V priebehu multilaterálnych rokovaní z Dohy boli navrhnuté rokovania v 14 sektoroch: automobily a súčasti, bicykle a súčasti, chemický priemysel, elektronika, ryby a rybie produkty, lesnícke produkty, drahé kamene a šperky, nerastné suroviny, športové vybavenia, farmaceutické a lekárske prístroje, ručné náradia, hračky, textil, oblečenie a obuv, priemyselné stroje.

²⁰⁷ Doha Work Programme, Ministerial Declaration adopted on 18th December 2005, par. 16.

²⁰⁸ Bhala, R. Resurrecting the Doha Round: Devilish Details, Grand Themes, and China Too, *Texas International Law Journal* Vol. 45, No. 1, 2009, str.87-88.

²⁰⁹ Report by the Director-general on his consultations on NAMA sectoral negotiations, 21.apríl 2011, par. 8.

²¹⁰ Big gaps threaten Doha trade deal, negotiators warn, Reuters, 8.marec 2011, dostupné z <http://in.reuters.com/article/2011/03/08/idINIndia-55419320110308>.

rozvojové krajiny nebudú musieť eliminovať clá u všetkých produktoch oproti rozvinutým krajinám.

Tiež vyššiu mieru flexibility, ktorá by ale narušila pôvodný koncept sektorových rokovaní, navrhla Čína. Jej návrh spočíval v rozdelení jednotlivých produktov do košov, pričom rozvojové krajiny by stanovili pokrytie tovarov jednotlivými košmi. Prvý koš s nulovými clami by sa dotýkal iba rozvinutých krajín. V druhom koši by rozvinuté a rozvojové krajiny znížili clá výraznejšie ako v rámci navrhovanej formuly. V tretom koši by rozvojové krajiny znížili clá, za predpokladu, že rozvinuté krajiny by svoje eliminovali. Štvrtý koš by sa dotýkal flexibilit pre rozvojové krajiny.²¹¹ Hoci tento návrh je v obmedzenej miere prijateľný pre rozvinuté krajiny naznačuje ochotu Číny rokovať v tejto oblasti.

Negatívny pohľad na potenciálny výsledok rokovaní vyjadrili taktiež najmenej rozvinuté krajiny, ktoré navrhli, aby zo sektorových rokovaní boli bezpodmienečne vylúčené produkty pokryté preferenciami.²¹² Je možné predpokladať, že tento návrh bol motivovaný obavou z erózie preferencií v oblastiach, ktoré nie sú kľúčové pre sektorové rokovania (hlavne v oblasti textilu a odevov, rýb a rybích produktov). Potrebu zachovania istej miery preferencií pre najmenej vyspelé krajiny akceptujú taktiež rozvinuté krajiny, čo vyjadrila vo svojom návrhu taktiež Európska únia. S ohľadom na cieľ týchto rokovaní, udržanie preferencií sa javí skôr pravdepodobné vo vzťahu najmenej rozvinutých a rozvojových krajín.

Ďalším miernym posunom v tejto oblasti je snaha o zvýšenie transparentnosti rokovaní. Predseda rokovacej skupiny pre prístup na trh Luzius Wasescha v správe z roku 2010 vyjadril pochybnosti o transparentnosti rokovaní.²¹³ Určitou reakciou na túto správu bola samostatná správa o rokovaníach v tejto oblasti Pascala Lamyho z apríla 2011. Zvýšenie transparentnosti bilaterálnych a plurilaterálnych rokovaní podporuje taktiež Európska únia.

²¹¹ Ambassador Punke's Statement on the Doha Negotiations, 29.marec 2011, dostupné z <http://www.ustr.gov/about-us/press-office/press-releases/2011/march/ambassador-punke%E2%80%99s-statement-doha-negotiations>

²¹² Big gaps still remain in Doha talks, TNC meeting told, Third Work Network, 17. marec 2011, dostupné z <http://www.twinside.org.sg/title2/wto.info/2011/twninfo110309.htm>.

²¹³ Negotiating Group on Market Access, Report by the Chairman, 22. marec 2010, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

Názory na význam dosiahnutia dohody v tejto oblasti sa rôznia. Akceptuje sa, že bez dosiahnutia nejakej formy dohody úspešné ukončenie rokovaní nebude možné. Na druhej strane napríklad Evenett argumentuje, že existujú veľmi vysoké rozdiely medzi jednotlivými krajinami a zároveň uvádza, že návrh formuly povedie k významnému zníženiu colných špičiek vo významných rozvojových krajinách.²¹⁴ Z jeho pohľadu špecifický prístup v týchto rokovaniach nie je nutný pre dosiahnutie ambiciózne výstupu rokovaní. Obdobný postoj zaujíma aj Svetová banka, ktorá prezentovala návrh, aby súčasťou výstupu bola dohoda, že po ukončení multilaterálnych rokovaní z Dohy krajiny vstúpia do sektorových rokovaní.²¹⁵ V súlade s Evenettom konštatuje, že rokovací návrh v oblasti NAMA je dostatočne prínosný. V kontexte postojov USA a EÚ sa javí málo pravdepodobné, že by rokovaní mohli byť dokončené v duchu týchto návrhov.

Ako ukazuje tabuľka 10, existujú značné rozdiely medzi významnými rozvojovými krajinami ako u viazaných, tak aj aplikovaných cieľ. Výrazná odlišnosť Číny oproti ďalším uvedeným rozvojovým krajinám vo viazaných clách je dôsledkom záväzkov vyplývajúcich z jej pristúpenia k WTO. V najvýznamnejších oblastiach sektorových rokovaní je relatívny rozdiel aplikovaných a viazaných cieľ vyšší ako na celom portfóliu nepoľnohospodárskych tovarov (s výnimkou Číny a Indie v oblasti elektroniky). Jednostranné zníženie cieľ v týchto sektoroch je relatívne vyššie. To ukazuje, že dopad navrhovanej formuly zníženia viazaných cieľ v týchto sektoroch by bol menší ako v oblasti NAMA.

Rovnako ako ukazuje tabuľka 11, podiel viazaných a aplikovaných colných špičiek, za ktoré Evenett považuje aplikované clá vyššie ako 15 %, ²¹⁶ sa výrazne líši medzi jednotlivými krajinami. V súlade s Evenettom je možné konštatovať, že viazanosť colných špičiek v týchto sektoroch je s výnimkou Číny je nad priemernou úrovňou v oblasti NAMA. Z toho vyplýva, že dopad navrhovanej formuly na elimináciu colných špičiek by bol práve v tých sektoroch nadpriemerný. Relatívny podiel aplikovaných cieľ nad 15 % s výnimkou Brazílie v oblasti elektroniky a Indonézie v oblasti chemických produktov je pod podielom v oblasti NAMA. Na základe tejto charakteristiky je možné skôr

²¹⁴ Evenett, S.J. The Dubious hold-up over NAMA, in Baldwin, R., Evenett, S.J. (eds.) *Why World Leaders Must Resist the False Promise of Another Doha Delay*, London: Centre for Economic Policy Research, 2011, str.57.

²¹⁵ Hoekman, B., Martin, W., Mattoo, A. Conclude Doha, It Matters! *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 5135, 2009, str. 24.

²¹⁶ Tamtiež, str. 56.

konštatovať, že relatívne vyššie zníženie viazaných colných špičiek by v obmedzenejšej miere malo dopad na zníženie aplikovaných colných špičiek.

Tabuľka 10: Viazané a aplikované clá vo vybraných sektorových rokovaniach

		Brazília	Čína	India	Indonézia	Mexiko	EÚ	USA
Nepoľnohospodárske produkty	Viazané clá	30,70%	9,20%	34,40%	35,5%	34,9%	3,90%	3,3%
	Aplikované clá	14,10%	8,70%	10,10%	6,6%	9,9%	4,00%	3,3%
Chemické produkty	Viazané clá	21,0%	7,1%	43,2%	38,0%	34,8%	4,6%	2,7%
	Aplikované clá	8,3%	6,9%	8,2%	5,1%	2,6%	4,6%	2,7%
Priemyselné stroje	Viazané clá	32,2%	8,5%	29,0%	36,3%	35,2%	1,6%	1,2%
	Aplikované clá	12,5%	8,4%	7,4%	2,0%	3,1%	1,7%	1,2%
Elektronika	Viazané clá	32,3%	8,7%	23,9%	28,6%	35,0%	2,2%	1,5%
	Aplikované clá	13,9%	8,6%	7,8%	5,1%	3,6%	2,6%	1,6%

Prameň: Nepoľnohospodárske produkty podľa WTO *World Trade Profiles 2010*, Geneva: World Trade Organization, 2010, zvyšok vlastný prepočet na základe dát WTO Tariff Download Facility <http://tariffdata.wto.org>,

Tabuľka 11: Podiel viazaných a aplikovaných ciel nad 15 % vo vybraných sektoroch

		Brazília	Čína	India	Indonézia	Mexiko	EÚ	USA
Nepoľnohospodárske produkty	Viazané clá	96,5%	13,4%	66,3%	88,6%	99,2%	0,9%	2,4%
	Aplikované clá	39,0%	11,6%	7,2%	1,9%	22,7%	1,1%	2,6%
Chemické produkty	Viazané clá	93,0%	3,6%	98,7%	99,8%	99,2%	0,0%	0,0%
	Aplikované clá	9,5%	2,6%	2,6%	3,1%	0,3%	0,0%	0,0%
Priemyselné stroje	Viazané clá	98,4%	2,3%	97,2%	97,9%	100,0%	0,0%	0,0%
	Aplikované clá	7,4%	2,1%	0,0%	0,0%	0,7%	0,0%	0,0%
Elektronika	Viazané clá	99,0%	14,9%	66,1%	76,0%	100,0%	0,0%	0,0%
	Aplikované clá	46,2%	13,9%	0,0%	0,0%	2,0%	0,0%	0,0%

Prameň: Nepoľnohospodárske produkty podľa WTO *World Trade Profiles 2010*, Geneva: World Trade Organization, 2010, zvyšok vlastný prepočet na základe dát WTO Tariff Download Facility <http://tariffdata.wto.org>,

S ohľadom na relatívny význam týchto sektorov pre USA a EÚ (napr. sektor chemických produktov sa v roku 2010 podieľal cca 16 % na celkovom export USA) sa javí, že pre ukončenie rokovaní bude nutné dosiahnuť kompromis v tejto časti rokovaní. Rysujúce sa tendencie vyššej flexibility v týchto rokovaniach, ak by boli doplnené o prehodnotenie cieľov rokovaní a to nie na úplnú elimináciu cieľov v rozvojových krajinách, ale na aplikáciu prísnejších koeficientov v rámci švajčiarskej formuly by mohli byť smerom k dokončeniu rokovaní. Rovnako prelomenie prístupu k rokovaniam v oblasti

služieb, kde ako uvádza správa Fernanda de Matea,²¹⁷ bol dosiahnutý limitovaný pokrok, aby rokovania neboli viazané na dosiahnutie výsledku v oblasti poľnohospodárstva a NAMA, by mohlo mať pozitívny dopad na úspešné dokončenie rokovaní. Podobný efekt by mohlo mať otvorenie niektorých otázok v poľnohospodárstva, ktoré rozvinuté krajiny v podstate považujú za uzatvorené.

S prihliadnutím na nástroje môžu medzinárodné organizácie podporiť dosiahnutie dohody svojou analytickou činnosťou a prezentovaním návrhov, ktoré by mohli viesť ku kompromisnej dohode. Je nutné vyzdvihnúť širokú podporu rokovaniam z Doha, ktorú spoluorganizovaním a participáciou na konferenciách prezentuje Svetová banka. Na druhej strane relatívne obmedzené zdroje venuje analýze súčasných kritických miest rokovaní a prezentácií alternatív/návrhov vedúcich k dosiahnutiu dohody.

V prípade úspešného ukončenia prebiehajúcich rokovaní, hoci v krátkodobom horizonte je to málo pravdepodobné, existuje priestor ďalšej liberalizácie vo všetkých oblastiach s potenciálnym prínosom (bližšie viď odhady potenciálnych prínosov plnej liberalizácie v kapitole 3.5). Je možné predpokladať, že rozvinuté krajiny budú primárne sledovať získanie prístupov na trhy veľkých rozvojových krajín primárne priemyselných výrobkov. Rovnako ako bolo uvedené v kapitole 1.3, rozvinuté krajiny vnímajú významný potenciál liberalizácie oblasti toku investícií. Taktiež je možné očakávať ich zvýšenú snahu o nakomponovanie otázok životného prostredia. Na druhej strane, rozvojové krajiny aj po ukončení rokovaní z Dohy budú jej výsledok pravdepodobne vnímať ako nedostatočný v oblasti poľnohospodárstva, kde je pravdepodobné, že bude smerovať ich primárny záujem. V oblasti investícií je potenciálne možná liberalizácia na princípe pozitívneho vymedzenia niektorých sektorov. Taktiež s ohľadom na vysoký potenciál módu 4 služieb, kde tieto krajiny majú komparatívne výhody je možné očakávať zvýšený tlak na liberalizáciu dočasného pohybu pracovných síl. Ďalším aspektom, ktorý „odhalila“ hospodárska a finančná kríza je otázka pravidiel tokov špekulatívneho kapitálu a oblastí finančných a bankových služieb. Je možné, že rozvinuté krajiny budú liberalizáciou v tejto oblasti „hľadať cesty“ diverzifikácie portfólia finančných inštitúcií. Hoci širší prístup k finančným produktom v rozvojových krajinách by mohol podporiť ich ekonomický rozvoj, je skôr pravdepodobné, že tieto krajiny sa budú stavať k liberalizácii negatívne z obavy o prenosy prípadných finančných kríz v rozvinutých krajinách. Ďalším bodom, na

²¹⁷ Negotiating Group on Trade in Services, Report by the Chairman, 21. apríl.2011, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

ktorý bude musieť WTO reagovať je vytvorenie adekvátnejších pravidiel vo vzťah k regionálnym formám liberalizácie.

Ohľadom štruktúry rokovaní je skôr pravdepodobné, že budú prebiehať v širokej agende umožňujúcej kompromisy naprieč jednotlivými oblasťami. Tento záver vychádza z faktu, že záujmy najvýznamnejších aktérov sú nasmerované vo vzťahu rozvinutých a rozvojových, krajín, pričom sú v odlišných oblastiach.

Určitou „relikviou“, na ktorú WTO bude musieť reagovať, zostáva, že Rusko ako posledná veľká ekonomika ostáva nečlenskou krajinou. Hoci na summitoch BRICS (viď kapitola 2.2.1) je obecné vyjadrovaná podpora dokončeniu rokovaní o jej vstupe do organizácie, ktoré prebiehajú už od roku 1993, je možné očakávať v kontexte finančnej a hospodárskej krízy jej relatívne obmedzenú motiváciu. To je dokumentovateľné napríklad zvýšením colných sadzieb na používané autá v jej priebehu. Zároveň štruktúra exportu ruskej ekonomiky, v ktorej dominuje export ropy a zemného plynu (oblasti nepokryté pravidlami WTO), nepodporuje rýchle ukončenie rokovaní.

3.4 Iniciatíva „Pomoc obchodu“

Vsunutie iniciatívy „Pomoc obchodu“ (*Aid for Trade*) do deklarácie z ministerskej konferencie v Hongkongu v roku 2005 z podnetu Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu,²¹⁸ si vytýčilo za cieľ posilniť podporu budovania kapacít na strane ponuky a potrebnej infraštruktúry v menej rozvinutých krajinách. Zámerom iniciatívy je vytvoriť adekvátne podmienky v týchto krajinách, aby mohli v širšej miere implementovať a profitovať z príležitostí vyplývajúcich z multilaterálnej liberalizácie. Táto širšia agenda nad rámec technickej asistencie, budovania inštitucionálnych kapacít, podpory investícií do infraštruktúry, vyplývala už z návrhu vypracovaného Svetovou bankou a Medzinárodným menovým fondom. Motiváciu je možné taktiež vidieť v snahe „otupiť“ negatívne vnímanie strachu zo straty colných príjmov, erózie preferencií a nedostatku kapacít na strane rozvojových krajín vo väzbe na nové kolo multilaterálnych rokovaní. Na druhej strane, ako bolo charakterizované v kapitole 1.5, táto podpora môže rovnako zvyšovať príliv investícií do menej vyspelých krajín. V tejto súvislosti napríklad Stiglitz a Charlton, ktorí boli výrazne kritizovaní primárne predstaviteľmi Medzinárodného menového fondu za svoje

²¹⁸ OECD *Aid for Trade: Making it Effective*, Paris: OECD, 2006, str.24.

návrhy vo vzťahu k Pomoci obchodu, uvádzajú, že pomoc by mala byť smerovaná do krajín, ktoré by dosiahli čistú stratu v nadväznosti na výsledok rokovaní z Dohy a mali by tendenciu dosiahnutie dohody blokovať.²¹⁹ Do istej miery poukazujú na politický rozmer iniciatívy. V kontradikcii k tomu je štúdia na pôde Medzinárodného menového fondu poukazujúca na to, že pre väčšinu rozvojových krajín zníženie colných bariér na báze doložky najvyšších výhod, ako výsledok rokovaní z Dohy, bude prevyšovať negatívny dopad erózie preferencií.²²⁰ Štúdiu je možné vnímať ako jeden z prvkov podporujúcich rokovania a taktiež ako jednu z polemík k dôvodom iniciatívy, ktorá sa snažila zvýrazniť iné dôvody iniciatívy než kompenzovať eróziu preferencií.

Ministerská konferencia vyzvala k preskúmaniu možností zvýšenia efektivity Pomoci obchodu. Pracovná skupina vymedzila rozsah iniciatívy a to tak, že „Pomoc obchodu má byť definovaná v smere, ktorý je zároveň dostatočne široký, aby reflektoval odlišné obchodné potreby identifikované krajinami a dostatočne jasný, aby vytvoril hranicu medzi Pomocou obchodu a inou rozvojovou asistenciou, ktorej je súčasťou. Projekty a programy majú byť považované za Pomoc obchodu ak tieto aktivity boli identifikované ako obchodne orientované rozvojové priority v národných rozvojových stratégiách v prijímajúcich krajinách.“²²¹ Rovnako identifikovala tri kľúčové otázky: i) determinovanie obchodných priorít na národnej a regionálnej úrovni, ii) adekvátnu asistenciu a financovanie v definovaných oblastiach a iii) efektívny monitoring a vyhodnocovanie procesu a dosiahnutých výsledkov. Javí sa, že cieľom iniciatívy nie je zaistiť nové formy finančnej a nefinančnej asistencie, ale podporiť cielenie pomoci vo vzťahu k obchodu a výraznejšie ju vyčleniť v rámci rozvojovej pomoci.

Určitým špecifickým podprogramom v rámci Pomoci obchodu je iniciatíva Integrovaného rámca, resp. Rozšíreného integrovaného rámca (*Integrated Framework*, resp. *Enhanced Integrated Framework*), ktorá vznikla už v roku 1997 pod záštitou šiestich medzinárodných organizácií a to: IMF, ITC, UNDP, UNCTAD, WTO a Svetovej banky. Oproti Pomoci obchodu má užšie zameranie na najmenej rozvinuté krajiny. Rovnako iniciatíva „disponuje“ Zvereneckým fondom rozšíreného integrovaného rámca (*Enhanced Integrated Framework Trust Fund*), z ktorého sú spolufinancované jednotlivé aktivity,

²¹⁹ Stiglitz, J., Charlton, A. Aid for Trade, *International Journal of Development Issues*, Vol. 5, No. 2, 2006, str.3.

²²⁰ Bližšie vid' Amity, M., Romalis, J. Will the Doha Round Lead to Preference Erosion? *IMF Working Paper WP/06/10*, 2006.

²²¹ WTO *Recommendations of the Task Force on Aid for Trade*, WT/AFT/1, 27th July 2006, str.2, dostupné z <http://docsonline.wto.org>.

príprava projektov a niektoré menšie vybrané projekty. Taktiež sa vyznačuje vyššou mierou inštitucionalizácie, iniciatíva je riadená Radou pozostávajúcou z troch najmenej rozvinutých krajín, troch darcov a zástupcov šiestich kľúčových medzinárodných organizácií. Takmer všetky najmenej rozvinuté krajiny sú v rôznom štádiu aplikácie iniciatívy. S ohľadom na skúsenosti dosiahnuté z Rozšíreného integrovaného rámca je pravdepodobné, že iniciatíva Pomoc obchodu nadobudne širšie kontúry tejto iniciatívy, čo je taktiež badateľné z doporučení pracovnej skupiny.

Ambiciózny návrh vo vzťahu k iniciatíve načrtli Stiglitz a Charlton, ktorí navrhli začleniť záväzky rozvojovej pomoci s obchodným aspektom do rámca rokovaní z Dohy a doceliť tak ich vymáhateľnosť prostredníctvom štruktúr WTO.²²² Túto pomoc vnímajú ako nutný komponent k reálnemu zabezpečeniu prístupu na trhy pre rozvojové krajiny, bez ktorej sú len v obmedzenej miere schopné využiť príležitosti multilaterálnej liberalizácie. Obdobný návrh prezentovali taktiež Page a Kleen, rovnako vychádzajúci z predpokladu, že pre niektoré krajiny liberalizácia obchodu bude predstavovať skôr stratu ako čistý prínos, a že pravdepodobnosť riešenia negatívneho dopadu erózie preferencií inými agentúrami a darcami, ako samostatného problému, je obmedzená.²²³

Kritika týchto návrhov bola založená na myšlienke, že WTO nepredstavuje rozvojovú organizáciu, pokiaľ by sa záväzky pomoci stali súčasťou tzv. „jednotného prevzatia“ (*single undertaking*) v rámci rokovaní, výrazne by to obmedzilo ambicióznosť rokovaní a vyvolalo nežiadúce rokovania o kompromisoch. Ďalším argumentom bolo, že aj najvýznamnejší darcovia sa vždy odmietali zaviazat' k medzinárodne vymáhateľným záväzkom v oblasti svojej zahraničnej asistencie. Časť rozvojovej pomoci obvykle predstavuje zahranično-politický nástroj. Ďalej, že hranica medzi obchodne orientovanou asistenciou a inými formami asistencie je nejasná, čo by viedlo k vytvoreniu ďalšieho široko zameraného rozvojového fondu. Ako príklad môže slúžiť potenciálne zlúčenie taktiež s facilitou Obchodného integračného mechanizmu (*Trade Integration Mechanism*) Medzinárodného menového fondu, ktorý je zameraný predovšetkým na prekonanie problémov s platobnými bilanciami menej vyspelých krajín ako dôsledku multilaterálnej liberalizácie. Zlúčenie by predstavovalo narušenie výlučnej agendy v pôsobnosti tejto organizácie.

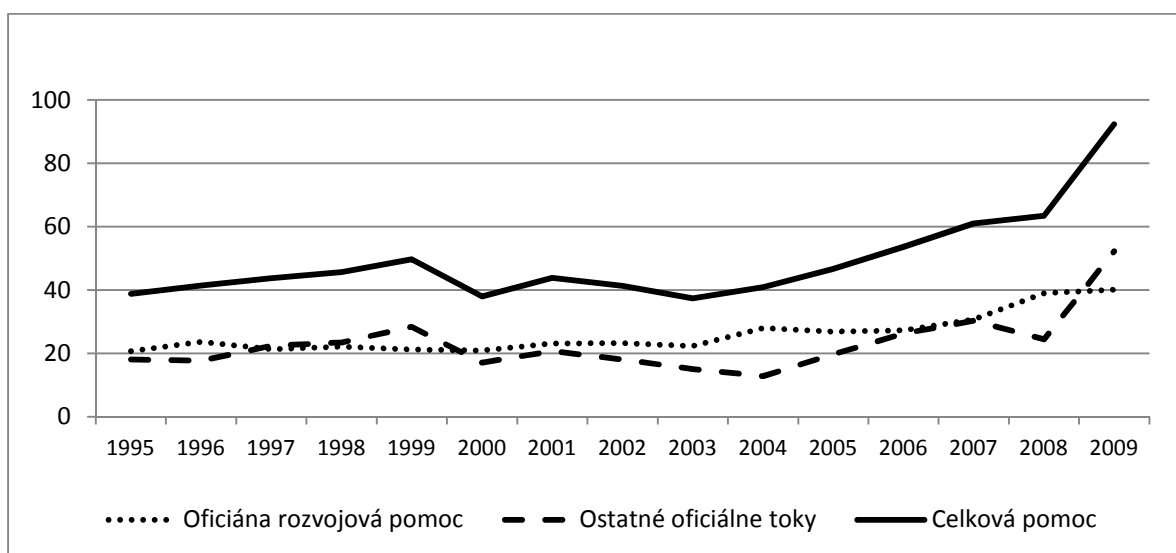
²²² Stiglitz, J., Charlton, A. Aid for Trade, *International Journal of Development Issues*, Vol. 5, No. 2, 2006.

²²³ Page, S., Kleen, P. *Special and Differential Treatment of Developing Countries in the World Trade Organization*, Ministry of Foreign Affairs, Sweden, 2005.

V zásade je možné konštatovať, že zvýšenie pravdepodobnosti úspešného ukončenia rokovaní z Dohy prostredníctvom výrazne väčších záväzkov cez iniciatívu Pomoc obchodu je málo pravdepodobné, o čom svedčí taktiež vývoj pomoci v posledných rokoch.

Ukazuje sa, že výrazný nárast pomoci v posledných rokoch (viď graf 26) nie je dôsledkom podpory vychádzajúcej z tejto iniciatívy, ale z veľkej miery dôsledkom podpory smerovanej do niekoľkých krajín (Afganistan a Irak), do ktorých pred rokom 2002 nebola smerovaná takmer žiadna pomoc. V rokoch 2003 až 2006 viac ako 50 % -ný nárast pomoci oproti roku 1995 je dôsledkom pomoci práve týmito dvom krajinám. Na druhej strane, pozitívne je, že je možné konštatovať, že aj počas ekonomickej krízy nedošlo k poklesu tejto podpory.

Graf 26: Vývoj obchodne zameranej pomoci v mld. USD v konštantných cenách r. 2008²²⁴

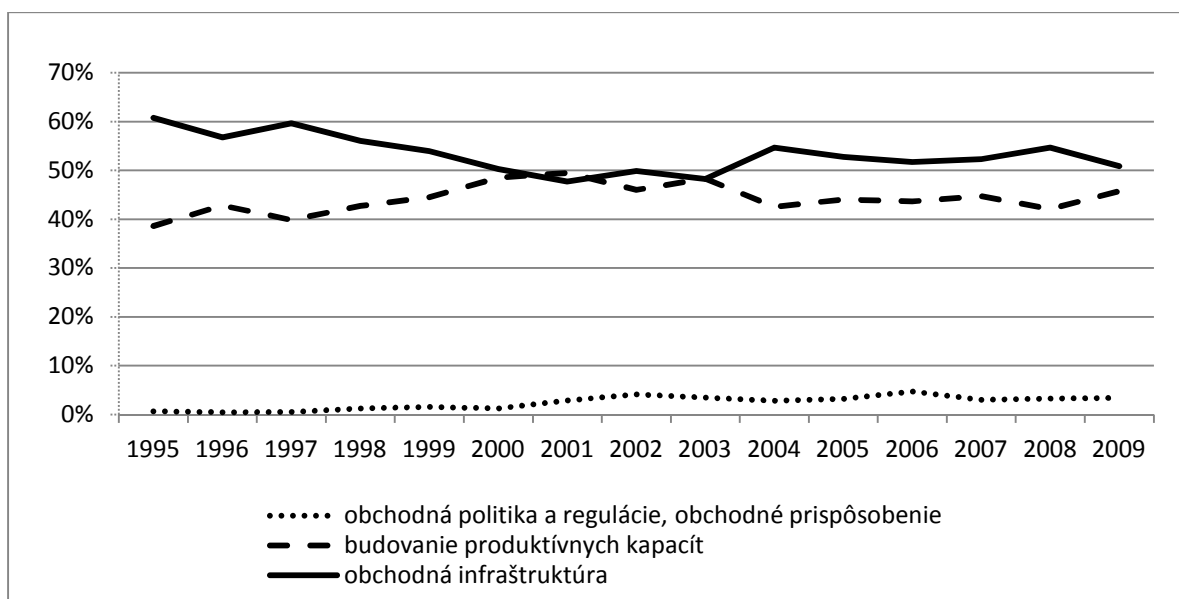
Prameň: vlastný prepočet na základe údajov OECD Aid for Trade Statistical Queries, <http://stats.oecd.org/qwids/>.

Pracovná skupina WTO identifikovala päť kategórií v rámci Pomoci obchodu: i) obchodná politika a regulácie zameraná na podporu rozvoja kapacít a schopností formulovať obchodné stratégie, rokovať o obchodných dohodách a implementovať ich, ii) rozvoj obchodnej infraštruktúry zameranej na fyzickú

²²⁴ Ostatné oficiálne toky sú v metodike OECD definované ako transakcie poskytované oficiálnymi inštitúciami krajinám, ktoré prijímajú oficiálnu rozvojovú pomoc, ktoré ale nespĺňajú podmienky oficiálnej rozvojovej pomoci buď z dôvodu nezamerania na rozvoj alebo ich nenávratná zložka je menšia ako 25 %.

infraštruktúru ako cesty, telekomunikácie a pod., iii) rozvoj obchodu a budovanie produktívnych kapacít zameraných na podporu súkromného sektora, iv) obchodne zamerané prispôsobovanie napríklad v oblasti riešenia výpadku colných príjmov, zhoršujúcich sa výmenných relácií, v) ostatné obchodne zamerané potreby. Toto rozdelenie podpory je akceptované taktiež v rámci ekonomickej literatúry. V rámci vývoja zamerania Pomoci obchodu je možné sledovať mierny relatívny pokles podpory v oblasti budovania obchodnej infraštruktúry v prospech podpory súkromného sektora (viď graf 27). Paradoxne, s ohľadom na prisudzovanú dôležitosť rokovaniam v oblasti poľnohospodárstva, výrazne klesla pomoc v rámci tejto oblasti (z cca 75 % na 55 %, hoci absolútne sa takmer zdvojnásobila), zatiaľ čo najdynamickejší rozmach zaznamenal sektor bankovníctva a finančných služieb (aktuálne sa podieľa cca 25 % v rámci budovania produktívnych kapacít).

Graf 27: Rozdelenie oficiálnej obchodne zameranej rozvojovej pomoci podľa zamerania

Prameň: vlastný prepočet na základe údajov OECD Aid for Trade Statistical Queries, <http://stats.oecd.org/qwids/>.

Ako bolo poukázané v predchádzajúcich kapitolách, rozvojové krajiny ako celok zaujali v priebehu multilaterálnych rokovaní z Dohy aktívnejší rokovací postoj oproti rokovaniam z Uruguajského kola. Rast kapacít pre aktívnu participáciu je taktiež dôsledkom poskytnutej podpory. Ako bolo uvedené v kapitole 2.3.2, snahou iniciatívy je taktiež podpora rastu investičných tokov.

3.5 Kvantifikácia prínosov multilaterálnych rokovaní z Dohy

3.5.1 Kvantifikácia prínosov Svetovou bankou

Zaujímavý pohľad na prístup Svetovej banky k rokovaniam ozrejmuje jej kvantifikácie dopadu potenciálnej dohody na svetovú ekonomiku a jednotlivé skupiny krajín. Dekompozícia týchto odhadov po jednotlivých sektoroch a skupinách krajín do veľkej miery ukazuje, ako by mali byť rozdelené priority v rokovaní. Jeden z prvých odhadov, založený na modeli LINKAGE vyvinutom Svetovou bankou, bol prezentovaný v *Global Economic Perspectives 2002*. Odhady modelu sú založené na predpoklade eliminácie všetkých importných ciel, exportných a domácich subvencií pri päťročnom období postupného lineárneho znižovania bariér a druhom päťročnom období, v ktorom môže byť dokončená štrukturálna transformácia. Odhady prezentovala ako statické, bez vplyvu na rast produktivity a ako dynamické s vplyvom na rast produktivity, čo môžeme hodnotiť ako určitý „endogenizujúci prístup“ (odhady z roku 2002 a ich aktualizácia z roku 2005 sú prezentované v tabuľke 12).

Tabuľka 12: Odhady Svetovej banky vo vzťahu k rokovaniam z Dohy v mld. USD

liberalizujúci región	prínos											
	rozvinuté krajiny				rozvojové krajiny				všetky krajiny			
	2005		2002		2005		2002		2005		2002	
	dyn.	sta.	dyn.	sta.	dyn.	sta.	dyn.	sta.	dyn.	sta.	dyn.	sta.
rozvojové krajiny												
poľnohosp. a potravinárstvo	-	15	53	23	-	27	294	114	-	42	346	136
textil a oblečenie	-	14	78	20	-	9	104	7	-	24	182	27
ostatné sektory	-	52	22	78	-	6	21	-5	-	58	43	73
všetky sektory	-	80	151	118	-	45	424	121	-	126	575	239
rozvinuté krajiny												
poľnohosp. a potravinárstvo	-	107	144	73	-	26	99	31	-	133	243	104
textil a oblečenie	-	1	-10	-3	-	15	20	19	-	16	10	16
ostatné sektory	-	5	12	-25	-	4	7	26	-	9	20	1
všetky sektory	-	115	149	49	-	44	124	75	-	159	273	124

všetky krajiny												
poľnohosp. a potraviny	-	128	196	106	-	54	390	142	-	182	587	248
textil a oblečenie	-	16	66	17	-	22	123	24	-	38	189	41
ostatné sektory	-	57	35	50	-	10	27	20	-	67	62	70
všetky sektory	261	202	293	171	200	86	539	184	461	287	832	355

Prameň: WB Global Economic Prospects and the Developing Countries, Washington, DC: World Bank, 2002, str. 171 a Anderson, K., Martin, W.J., van der Mensbrugghe, D. Global Impacts of the Doha Scenarios on Poverty, in Hertel, T.W., Winters, L.A. Putting Development Back into the Doha Agenda: Poverty Impacts of a WTO Agreement, Washington, DC: The World Bank, 2005, str. 31.

Rozdiely v odhadoch medzi rokmi 2002 a 2005 sú zdôvodňované tromi argumentmi. V prvom rade použitím nových zdrojových dát, pričom nové dáta zachycujú obchodné reformy medzi obdobiami (zníženie ciel primárne v oblasti poľnohospodárstva, ktoré medzi rokmi 1997 a 2001 poklesli o 10 %) a inkorporujú nové colné poskytnuté preferencie, okrem toho nové dáta zachytili meniacu sa štruktúru globálnej ekonomiky a napokon zachytávajú aktuálny vývoj, ako napríklad pristúpenie Číny do WTO, implementáciu záverov Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní vrátane eliminácie kvót na importy textilu a oblečenia a rozšírenie Európskej únie.²²⁵

Extrémne rozdiely v odhadoch dynamických prínosov pri tejto argumentácii by taktiež znamenali, že v rozvojových krajinách došlo k výraznému vzrastu produktivity medzi sledovanými obdobiami. Absolútny pokles prínosov pre túto skupinu krajín je najväčší. Skôr sa ukazuje, že metodológia pre dynamické odhady je málo vyvinutá.

Zaujímavý pohľad predstavuje relatívna dekompozícia prínosov liberalizácie pre jednotlivé skupiny krajín (viď tabuľka 13). Prekvapujúce nie je, že väčšina prínosov z liberalizácie je dôsledkom zníženia bariér s poľnohospodárskymi produktmi a že obchod s priemyselnými výrobkami by sa na celkových prínosoch podieľal necelou štvrtinou. Zaujímavejšie je, že aktualizovaný odhad ukazuje, že väčšina prínosov z úplnej liberalizácie obchodu s tovarmi by, oproti predchádzajúcemu odhadu nereflektujúcemu zmeny v svetovej ekonomike, pripadala na rozvinuté krajiny (70 % oproti 48 %), čo je čiastočne v kontradikcii s hlavnými mottom rokovaní z Dohy (efekty liberalizácie obchodu so službami sú popísané nižšie). Podstatu z týchto prínosov predstavuje liberalizácia poľnohospodárskeho obchodu medzi rozvinutými krajinami a prínos z liberalizácie rozvojových krajín v oblasti priemyselných výrobkov pre rozvinuté krajiny, ktoré sú

²²⁵ Bližšie viď van der Mensbrugghe, D. Estimating the Benefits: Why Numbers Change, in Newfarmer, R. (ed.) *Trade, Doha, and Development: A Window into the Issues*, Washington, DC: World Bank, 2006.

dôsledkom relatívne vyšších colných sadzieb v rozvojových krajinách. Ďalším zaujímavým záverom je odhadovaný pokles významu liberalizácie poľnohospodárstva pre rozvojové krajiny a to, že liberalizácia poľnohospodárstva rozvinutými krajinami nie je kľúčová pre rozvojové krajiny, rovnaký potenciál obsahuje liberalizácia poľnohospodárskeho obchodu rozvojovými krajinami. Odhad v kontradikcii s uvádzanou dôležitosťou liberalizácie poľnohospodárskeho obchodu pre rozvojové krajiny ukazuje, že tento smer liberalizácie je skôr dôležitý pre rozvinuté krajiny.

Tabuľka 13: Rozloženie prínosov pre jednotlivé skupiny krajín

liberalizujúci región	prínos					
	rozvinuté krajiny		rozvojové krajiny		všetky krajiny	
	2005	2002	2005	2002	2005	2002
rozvojové krajiny						
poľnohospodárstvo a potraviny	5%	6%	9%	32%	15%	38%
textil a oblečenie	5%	6%	3%	2%	8%	8%
ostatné sektory	18%	22%	2%	-1%	20%	21%
všetky sektory	28%	33%	16%	34%	44%	67%
rozvinuté krajiny						
poľnohospodárstvo a potraviny	37%	21%	9%	9%	46%	29%
textil a oblečenie	0%	-1%	5%	5%	6%	5%
ostatné sektory	2%	-7%	1%	7%	3%	0%
všetky sektory	40%	14%	15%	21%	55%	35%
všetky krajiny						
poľnohospodárstvo a potraviny	45%	30%	19%	40%	63%	70%
textil a oblečenie	6%	5%	8%	7%	13%	12%
ostatné sektory	20%	14%	3%	6%	23%	20%
všetky sektory	70%	48%	30%	52%	100%	100%

Prameň: vlastný prepočet na základe WB *Global Economic Prospects and the Developing Countries*, Washington, DC: World Bank, 2002, str. 171 a Anderson, K., Martin, W.J., van der Mensbrugghe, D. *Global Impacts of the Doha Scenarios on Poverty*, in Hertel, T.W., Winters, L.A. *Putting Development Back into the Doha Agenda: Poverty Impacts of a WTO Agreement*, Washington, DC: The World Bank, 2005, str. 31.

Pri dynamickom pohľade van der Mensbrugghe, jeden z tvorcov modelu, uvádza, že v modeli sú zachytené dva kanály, prostredníctvom ktorých je ovplyvňovaný rast produktivity. Prvý kanál zachytáva neoklasický prístup, keď vyšší rast a príjmy zvyšujú mieru úspor a tým investície a zásobu kapitálu. Rovnako cena kapitálových tovarov klesá

s poklesom colných sadzieb. Druhý kanál zachytáva endogénny prístup a prikláňa sa k exportom podporovanému rastu produktivity (prostredníctvom učenia sa pracou, minimálnej veľkosti firiem, vplyvu medzinárodných štandardov atď.).²²⁶ Endogénny proces zachytený v modeli LINKAGE Svetovej banky je založený na predpoklade, že rast produktivity v sektore je zo 40 % determinovaný mierou otvorenosti v danom sektore pri jednotkovej elasticite,²²⁷ zvyšok je determinovaný exogénne.²²⁸ Táto špecifikácia modelu do značnej miery popiera definovanie kanála, prostredníctvom ktorého obchod ovplyvňuje rast produktivity a odbúrava niektoré implikácie endogénnych modelov (viď kapitola 1.1), ako napríklad veľkosť ekonomiky. Pohl'adom na efekty liberalizácie obchodu s dopadom na rast produktivity sa Svetová banka pokúsila ukázať, že pre rozvojové krajiny liberalizácia obchodu prináša výraznejší prínos, aj keď po ich zohľadnení väčšina prínosov „ostáva“ v rozvinutých krajinách.

Uvádza sa, že odhadovať prínosy z liberalizácie obchodu so službami je komplikovanejšie ako s tovarmi. Ako primárny dôvod je uvádzaná náročnosť kvantifikácie obchodných bariér v tejto oblasti. Svetová banka sa na modeli LINKAGE z roku 2002 (na dátovej základni vzťahujúcej sa k roku 1997) pokúsila taktiež kvantifikovať dopady liberácie v tejto oblasti s dekompozíciou do štyroch sektorov služieb – doprava, telekomunikácie, finančné služby a ostatné služby. Celkové prínosy pre rozvojové krajiny odhadla na 1073 mld. USD (z toho 667 mld. USD vo väzbe na dopravu, 231 mld. USD na telekomunikácie, 298 mld. USD na finančné služby a 426 mld. USD na ostatné služby).²²⁹ Tento odhad výrazne podporoval proaktívne postoje v oblasti liberalizácie obchodu so službami s ohľadom na to, že potenciálne prínosy odhadovala päťnásobne vyššie ako v oblasti obchodu s tovarmi.

V odhadoch, pre účel prínosov najpravdepodobnejšieho scenára, Svetová banka vychádzala z harmonizujúcej formuly pre prístup na trhy s poľnohospodárskymi produktmi s nižším znížením colných sadieb u rozvojových krajín a so žiadnym u najmenej rozvinutých krajín plus 50 % zníženie colných sadzieb u nepoľnohospodárskych produktov

²²⁶ van der Mensbrugghe, D. Estimating the Benefits: Why Numbers Change, in Newfarmer, R. (ed.) *Trade, Doha, and Development: A Window into the Issues*, Washington, DC: The World Bank, 2006, str. 65 -67.

²²⁷ WB *Global Economic Prospects and the Developing Countries*, Washington, DC: The World Bank, 2002, str. 180.

²²⁸ van der Mensbrugghe, D. LINKAGE Technical Reference Document Version 6.0, Washington DC: The World Bank, 2005, str. 45-46.

²²⁹ WB *Global Economic Prospects and the Developing Countries*, Washington, DC: The World Bank, 2002, str. 172.

v rozvinutých krajinách, 33 % v rozvojových krajinách a žiadnym v najmenej rozvinutých krajinách (viď tabuľka 14). Tento odhad je čiastočne v kontradikcii s rozvojovým zameraním tohto kola multilaterálnych rokovaní. V relatívnom vyjadrení rozvinuté krajiny by pri dosiahnutí dohody získali vyšší podiel prínosov ako pri plnej obchodnej liberalizácii, čo svedčí o tom, že rokovania nie sú vedené v prospech rozvojových krajín (minimálne v pohľade Svetovej banky). Rovnako pri pohľade na rozdelenie prínosov podľa pomerov HDP vyšší podiel celkových prínosov pripadá na rozvinuté krajiny ako je ich podiel na celosvetovom HDP.²³⁰ Disproporčne rozvojové krajiny by získali v oblasti NAMA.

Tabuľka 14: Odhad prínosov pravdepodobného výstupu z Dohy (v mld. USD)

	Prínos
Rozvinuté krajiny	79,2
- z toho poľnohospodárske produkty	65,6
- z toho nepoľnohospodárske produkty	13,7
Rozvojové krajiny	16,1
- z toho poľnohospodárske produkty	9,0
- z toho nepoľnohospodárske produkty	7,1
Všetky krajiny	96,1
- z toho poľnohospodárske produkty	74,5
- z toho nepoľnohospodárske produkty	21,6

Prameň: Anderson, K., Martin, W.J., van der Mensbrugghe, D. Global Impacts of the Doha Scenarios on Poverty, in Hertel, T.W., Winters, L.A. *Putting Development Back into the Doha Agenda: Poverty Impacts of a WTO Agreement*, Washington, DC: The World Bank, 2005, str. 370-371.

3.5.2 Alternatívne kvantifikácie a kritika odhadov Svetovej banky

Pokiaľ existuje konsenzus odhadov Svetovej banky s alternatívnymi prístupmi, bolo by možné konštatovať, že prístupy sú vo všeobecnosti správne. Rovnako sektorová štruktúra odhadov by jednoznačne ukazovala na prioritizáciu jednotlivých oblastí.

Dessus, Fukasaku a Safadi v rámci výskumu zastrešeného OECD sa ešte pred začatím multilaterálnych rokovaní Dohy pokúsili odhadnúť prínosy ďalšej obchodnej liberalizácie.

²³⁰ Na základe dát Svetovej banky podiel rozvojových krajín na celosvetovom HDP v konštantných cenách z roku 2000 vzrástol z 18,5 % na 25 % v roku 2010.

Ich *Trade Policy Simulation* model vychádza z neoklasickej teórie čomu zodpovedá exogenita faktorov determinujúcich tempo ekonomického rastu. V rámci svojich simulácií dospievajú k záveru, že plná obchodná liberalizácia v oblasti poľnohospodárskych a nepoľnohospodárskych tovarov lineárne prebiehajúca medzi rokmi 2001 až 2010 by viedla k celkovému prínosu vo výške 1.212 mld. USD (v cenách roku 1995), pričom na rozvojové krajiny by pripadalo cca 37 % týchto prínosov, čo s ohľadom na prvú štúdiu Svetovej banky bolo výrazne nad jej odhadmi a v odlišnej štruktúre.

Global Trade Analysis Project model (GTAP), ktorý pre svoje odhady použili Hertel a Keeney, je podobný modelu LINKAGE Svetovej banky a vychádza taktiež z rovnakých dát. Základné rozdiely medzi modelmi sú v ich dynamických charakteristikách a rozdieloch v cenovej elasticite (modely vychádzajú z predpokladu dokonalej konkurencie a konštantných výnosov z rozsahu). Hoci oba modely dospievajú k výrazne odlišným absolútnym záverom (Hertel a Keeney dospievajú k tretinovému prínosu plnej liberalizácie oproti modelu LINKAGE), distribučné závery sú značne podobné. Hertel a Keeney rovnako odhadujú, že viac ako dve tretiny absolútnych prínosov z plnej obchodnej liberalizácie získajú rozvinuté krajiny a väčšina prínosov by bola dôsledkom liberalizácie trhu s poľnohospodárskymi tovarmi. Mierne odlišný záver oboch odhadov je v relatívnom význame liberalizácie v priemyselných tovaroch, kedy väčší význam tejto liberalizácie kladú pre rozvojové krajiny (cca 45 % prínosov v odhade Hertla a Keeney oproti cca 35 % u LINKAGE).

Taylor a von Arnim²³¹ výrazne podrobili kritike nereálnosť výstupov z modelu Svetovej banky. Ich argumentácia je založená na predpokladoch modelu. V prvom rade na predpoklade stability vládnych rozpočtov (t.j. že pokles príjmov spôsobený výpadkom colných príjmov vlády dokážu efektívne nahradiť), čo môže byť diskutabilné najmä v rozvojových krajinách, kde colné príjmy predstavujú veľkú časť celkových rozpočtových príjmov a kde schopnosť a efektivita výberu nepriamych daní je obmedzená. Na druhej strane na „obranu“ predpokladu v modeli LINKAGE je nutné uviesť, že program Pomoc obchodu do istej miery počíta s pomocou v tejto oblasti. Druhý predpoklad, ktorý kritizujú, je plná zamestnanosť aj v prípade negatívnych dopadov na jednotlivé odvetvia (t.j. že pracovné sily z negatívne ovplyvneného odvetvia sa dokážu efektívne prezamestnať), čo je opäť značne diskutabilný predpoklad osobitne v rozvojových krajinách. Ďalej kritizujú

²³¹ Taylor, L., von Arnim, R. Modelling the Impact of Trade Liberalisation: A critique of Computable General Equilibrium Models, *Oxfam International Research Report*, 2006.

predpoklad vyrovnanosti platobných bilancií prostredníctvom automatického prispôsobovania výmenných kurzov. Rovnako kritizujú model za snahu inkorporovať vplyv liberalizácie obchodu na rast produktivity. Táto časť kritiky je obmedzene „oprávnená“ s ohľadom na väzby charakterizované endogénnymi rastovými modelmi. Na druhej strane, ako bolo uvedené, endogénne väzby v modeli vykazujú značné obmedzenia. Hoci Taylor a von Arnim neprezentujú výrazne vlastné odhady, naznačujú, že odhady Svetovej banky sú skôr nadhodnotené.

Medzi modely, ktoré sa snažia ísť nad rámec neoklasickej teórie a zachytiť aspekty zachytené endogénnymi rastovými modelmi patrí odhad Browna, Deardorffa a Sterna. Vychádzajú z Michiganského modelu, ktorý obsahuje prvky rastúcich výnosov z rozsahu, monopolistickú konkurenciu a produktovú diferenciáciu²³² (modely GTAP a LINKAGE sú založené na konštantných výnosoch z rozsahu). Závery modelu sú v kontradikcii so závermi Svetovej banky. Dospievajú k tomu, že 33 % zníženie obchodných bariér v poľnohospodárstve (vrátane 33 % zníženia exportných podpôr a subvencií) by viedlo k celosvetovej strate 3,1 mld. USD. Pri dekompozícii tejto straty zníženie importných ciel predstavuje celosvetový prínos vo výške 9,5 mld. USD, zníženie exportných subvencií by viedlo k strate 23,2 mld. USD a výrobných subvencií k zisku 10,6 mld. USD. Prezentovaný výsledok v dôsledku straty rozvojových krajín z liberalizácie v oblasti obchodu je v rozpore s väčšinou záverov dopadov liberalizácie obchodu. Strata je primárne dôsledok rastu svetových cien pri poklese exportných subvencií a straty čistých importérov poľnohospodárskych produktov. Rovnaké zníženie bariér v priemysle by viedlo k zisku 163,4 mld. USD. Taktiež zaujímavým záverom modelu je, že liberalizácia obchodu v tejto oblasti má výrazne vyšší prínos pre rozvojové krajiny ako rozvinuté.

Sandra Polaski²³³ podporuje odhady Browna, Deardorffa a Sterna, keď v jej modeli prínosy z liberalizácie obchodu s poľnohospodárskymi tovarmi sú výrazne obmedzené pre úzky okruh rozvojových krajín a väčšina prínosov dopadá na rozvinuté krajiny. Tento odhad rovnako ako Brown, Deardorff, Stern „nabúravajú“ všeobecne zaužívanú hypotézu, že liberalizácia poľnohospodárskeho obchodu limituje potenciál rozvoja rozvojových krajín. V jej modeli väčšina prínosov pre rozvojové krajiny (cca 80-90 % v závislosti na potenciálnom scenári) by bola dôsledkom liberalizácie práve v obchode s priemyselnými

²³² Brown, D.K., Deardorff, A.V., Stern, R.M. Computational Analysis of Multilateral Trade Liberalization in the Uruguay Round and Doha Development Round, *RSIE Discussion Paper No. 489*, 2002, str. 1.

²³³ Polaski, S. *Winners and Losers: Impact of the Doha Round on Developing Countries*, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006.

tovarmi. Obmedzené prínosy z liberalizácie poľnohospodárskych trhov vysvetľuje charakterom poľnohospodárskej výroby, nakoľko v rozvojových krajinách väčšina výroby prebieha na malých farmách, čím ich produkcia je na svetových trhoch málo konkurencieschopná. Jej Carnegie model zachytáva taktiež využitie výrobných faktorov (pracuje taktiež s mierou nezamestnanosti) a transfery technológií pri jednotlivých simuláciách (štruktúrou má bližšie k modelu LINKAGE a GTAP než modelom založených na novej obchodnej teórii). Tým v súlade s kritikou Taylora a von Arnima adekvátnejšie charakterizuje ekonomiku rozvojových krajín. Polaski kritizuje iné modely, vrátane modelu Svetovej banky za nezachycovanie nákladov spojených s prispôbením ekonomík obchodnej reforme. Hoci predikcia Svetovej banky a Polaski sa výrazne líšia v prínosoch úplnej liberalizácie obchodu, v záveroch najpravdepodobnejšieho scenára výsledku Dohy sú značne podobné.

Záver o negatívnych dopadoch liberalizácie obchodu s poľnohospodárskymi produktmi je v rozpore s ďalšími modelmi zachycujúcimi prvky endogénneho modelovania. Napríklad Boüet, Mevel a Orden²³⁴ dospievajú k záveru, že pri plnej liberalizácii obchodu s poľnohospodárskymi a priemyselnými produktmi 80 % prínosov by smerovalo do rozvinutých krajín (Brown, Deardorff, Sern cca 40%), liberalizácia iba poľnohospodárskych trhov by nemala negatívny dopad na celosvetové bohatstvo.

Podobne ako Brown, Deardorff, Stern taktiež Francois, van Meijl a van Tongeren v rámci odhadu prínosov multilaterálnych rokovaní budujú model zachycujúci nedokonalú konkurenciu, rastúce výnosy z rozsahu, diferenciáciu medzi produktmi. Rovnako ich model umožňuje obchodu ovplyvňovať investičné efekty (predpokladajú fixný kapitál iba v krátkom období). Podľa ich štúdie „metodológia je porovnateľná s použitou v štúdiách Svetovej banky.....hoci rozširujeme túto literatúru o trhovú štruktúru a efekty investícií.“²³⁵ Rovnako ako väčšina iných odhadov, dospievajú k odlišným odhadom ako Svetová banka, na druhej strane, ich odhad v štruktúre v niektorých aspektoch dospieva k podobným záverom a to v dátach, ktoré zachytili základné zmeny v svetovej ekonomike po ukončení Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní. Odhadujú výrazne vyšší prínos pri plnej liberalizácii u poľnohospodárskych trhov ako u priemyselných trhov, na druhej strane odhadujú, že potenciálne prínosy by boli skôr v prospech menej vyspelých ekonomík.

²³⁴ Boüet, A., Mevel, S., Orden, D. More or Less Ambition? Modeling the Doha Development of U.S.-EU Agricultural Proposals in the Doha Round, *International Food Policy Research Institute Brief*, 2006, str. 4.

²³⁵ Francois, J., van Meijl, H., van Tongeren, F. Economic Implications of Trade Liberalization Under the Doha Round, *CEPII Working Paper No. 2003-20*, 2003, str.1.

Samostatnú skupinu predstavujú odhady prínosov liberalizácie obchodu so službami. Problematickosť odhadov prínosov liberalizácie obchodu so službami vychádza z relatívne nízkeho významu colných bariér a kvantitatívnych obmedzení, čo je obvykle uvádzané taktiež v literatúre. Hertel a Keeney odhadujú dvojnásobne vyšší prínos z liberalizácie obchodu so službami oproti liberalizácii priemyselných a poľnohospodárskych trhov, hoci neuvádzajú presné rozdelenie medzi rozvinuté a rozvojové krajiny, uvádzajú, že „leví podiel“ prínosov by pripadal v prospech rozvinutých krajín. Brown, Deardorff a Stern v ich modeli dospievajú k záveru, že 33 % zníženie bariér v službách by viedlo k celosvetovému zisku vo výške 413,7 mld. USD, pričom cez 80 % efektov by smerovalo v prospech rozvinutých krajín. Francois, van Meijl a van Tongeren dospievajú k výrazne nižšiemu prínosu z plnej liberalizácie obchodu so službami, odhadujú približne dvadsaťštyrikrát nižší celkový prínos s väčšinou v prospech rozvinutých krajín. Na značný potenciál liberalizácie obchodu so službami ukazuje taktiež Winters, Walmsley, Wang a Grynberg, ktorí odhadujú prínosy liberalizácie v móde 4 a odhadujú, že prínosy by mohli byť na úrovni cca 156 mld. USD a to pri takmer rovnomernom rozdelení v prospech rozvinutých a rozvojových krajín.²³⁶

Táto extrémne vysoká volatilita odhadov svedčí o nejasnosti významu obchodu so službami v medzinárodných ekonomických vzťahoch. To nevylučuje, že potenciál prínosov v oblasti služieb môže byť nad prínosmi v oblasti tovarov. Rovnako problematicky sa potvrdzujú dáta pre tieto odhady.

Tabuľka 15: Komparácia odhadov prínosov liberalizácie (v mld. USD)

	dáta	celkový prínos	rozvinuté krajiny	rozvojové krajiny
Dessus, Fukasaku a Safadi	1995	1212	757	455
Hertel, Keeney (plná lib.)	2002	254	146	108
Hertel, Keeney (plná lib.)	2005	234		
- poľnohospodárstvo		56	44	12
- priemysel		28	18	10
- služby		150	-	-
Brown, Deardorff, Stern (33 % lib.)	1995	472	368	104
- poľnohospodárstvo		-3	14	-17
- priemysel		61	11	50
- služby		414	343	71

²³⁶ Winters, A.L., Walmsley, T.L., Wang, Z.K., Grynberg, R. Liberalising Temporary Movement of Natural Persons: An Agenda for the Development Round, *World Economy* 2003, str. 1139.

Polaski (plná lib.)	2005	168	-	-
Polaski (pravdep.výsl.Dohy)	2005	59	29	30
- poľnohospodárstvo		5	6	-1
- priemysel		53	23	30
Francois, van Meijl, van Tongeren (plná lib.)	1997	355	190	165
- poľnohospodárstvo		97	39	58
- priemysel		54	17	37
- služby		53	38	15
- zjednodušenie obchodu		151	96	55

Prameň: Dessus, S., Fukasaku, K., Safadi, R. Multilateral Tariff Liberalisation and the Developing Countries, *Development Centre Policy Briefs, Policy Brief No. 18*, 1999, Francois, J., van Meijl, H., van Tongeren, F. Economic Implications of Trade Liberalization Under the Doha Round, *CEPII Working Paper No. 2003-20*, 2003, Polaski, S. *Winners and Losers: Impact of the Doha Round on Developing Countries*, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006, Brown, D.K., Deardorff, A.V., Stern, R.M. Computational Analysis of Multilateral Trade Liberalization in the Uruguay Round and Doha Development Round, *RSIE Discussion Paper No. 489*, 2002, Hertel, T.W., Keeney, R. What is at Stake: The Relative importance of import Barriers, Export Subsidies, and Domestic Support, in Hertel, T.W., Winters, L.A. *Putting Development Back into the Doha Agenda: Poverty Impacts of a WTO Agreement*, Washington, DC: The World Bank, 2005.

Značná odlišnosť odhadov prínosov liberalizácie obchodu, prínosov z liberalizácie jednotlivých sektorov, ako aj ich rozdelenie v prospech jednotlivých skupín krajín, čiastočne vysvetliteľná odlišnými vstupnými dátami ukazuje, že ekonomické modelovanie v tejto oblasti je skôr na začiatku. O tom svedčí taktiež to, že obmedzený rozsah modelov sa snaží zachytiť základné koncepty obsiahnuté v endogénnej rastovej teórii. Model Browna, Deardorff a Sterna dospieva ku skôr paradoxným záverom oproti „klasickým modelom“. Taktiež model Polaski, ktorá rozlišuje tri druhy práce (poľnohospodárku, mestskú bez kvalifikácie a mestskú s kvalifikáciou), s ohľadom na precíznejšiu charakteristiku jednotlivých krajín a zakomponovanie vplyvu nezamestnanosti do modelu, dospieva k veľmi obmedzenému významu liberalizácie poľnohospodárskych trhov. Tieto závery podporujú koncept liberalizácie, ale nedovoľujú jednoznačne podporiť nastavené priority v rokovaníach.

Odvolávanie sa na jednotlivé odhady môže mať obmedzenú relevantnosť, ako uvádza Taylor, čo využili aj predstavitelia USA aj EÚ na podporu výsledkov na tlačových konferenciách po rokovaníach v Hongkongu.²³⁷

²³⁷ Taylor, L., von Arnim, R. Modelling the Impact of Trade Liberalisation, A Critique of Computable General Equilibrium Models, *Oxfam International Research Report*, July 2006, str.2.

ZÁVER

Multilaterálne pravidlá prerokovávané na pôde GATT/WTO pokrývajú stále širšie spektra oblastí (od obchodu s priemyselnými tovarmi, poľnohospodárskymi produktmi, cez služby, oblasť investícií a súvisiacich tokov kapitálu, ochrany práv duševného vlastníctva, otázky vzťahujúce sa k životnému prostrediu atď.), čím sa stávajú relevantnejšie pre širšie spektrum krajín a medzinárodných organizácií. V tomto kontexte krajiny vzájomnou spoluprácou zvyšujú svoj rokovací potenciál. Výsledok rokovaní v rámci definovaných cieľov sa snažia ovplyvniť medzinárodné organizácie, a to prostredníctvom svojej analytickej činnosti ovplyvňujúcej postoje niektorých skupín krajín k otázkam multilaterálnej liberalizácie, rovnako podporou týchto krajín formou investícií, pri vymáhaní záväzkov ako predpokladu akceptácie obchodnej liberalizácie. Aktuálne prebiehajúce kolo rokovaní z Dohy predstavuje ďalšiu príležitosť revízie obchodných pravidiel. V tomto kontexte si práca vytýčila otestovať hypotézy:

Hypotéza 1: existujú významné odlišnosti v charaktere spolupráce medzi Uruguajským a Dožskom kolom multilaterálnych rokovaní. Odlišnosti existujú v oblasti poskytovania politických impulzov z pôdy rôznych multilaterálnych fór, kedy vyššiu váhu majú systémovo významné rozvojové krajiny. Rovnako rast relevancie multilaterálnych obchodných pravidiel pre širšie spektrum krajín viedol k zmene charakteru spolupráce krajín pri dosahovaní vytýčených cieľov. Taktiež existuje zmena charakteru činností medzinárodných medzivládnych organizácií vo vzťahu k týmto kolám.

Táto hypotéza bola potvrdená. Základnou systémovou zmenou Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní oproti rokovaniam z Dohy je aktívnejšia participácia rozvojových krajín. Participácia je dôsledkom rozširujúceho sa spektra oblastí pokrývaných oblastí (vrátane následného vylúčenia potenciálnej multilaterálnej investičnej dohody) a rastúceho významu veľkých rozvojových ekonomík (primárne Číny, Indie, Brazílie) v medzinárodných ekonomických vzťahoch. Tento posun je badateľný z redefinície významu multilaterálnych fór G-8 a G-20, G-20 sa stáva najvýznamnejším fórom. V priebehu rokovaní z Dohy G-8 poskytlo menej významné politické impulzy rokovaniam oproti Uruguajskému kolu, keď prinieslo silný impulz vedúci k jeho úspešnému ukončeniu. Z tohto pohľadu je možné očakávať, že politický impulz rokovaniam z Dohy musí priniesť G-20. Táto charakteristika vyplýva z kritických oblastí (sektorové rokovania, SSM), na póloch ktorých sú rozvinuté a rozvojové krajiny. Prvým impulzom, že toto fórum

je schopné poskytnúť dostatočný podnet je verejná výzva kontroly protekcionistických opatrení (hoci v limitoch stanovených WTO) WTO, OECD a UNCTAD v priebehu finančnej a hospodárskej krízy.

Rovnako v oblasti formovania koalícií existuje ich významná rozšírenosť v rokovaní z Dohy oproti Uruguajskému kolu, kedy boli skôr kopírované úspešné modely spolupráce (úzka a pozitívne zameraná agenda), pričom vo významných oblastiach rokovania prebiehajú vo veľkej miere medzi koalíciami krajín. Ďalej v Dožskom kole vytváranie týchto zoskupení nie je výsadou iba rozvojových krajín.

Ukazuje sa, že vlna regionalizmu, ku ktorej došlo v svetovej ekonomike po ukončení Uruguajských rokovaní neovplyvňuje charakter spolupráce v rámci rokovaní z Dohy (otázka „stavebných kameňov“ alebo „kameňov úrazu“ je ponechaná stranou). Minimum regionálnych obchodných dohôd je schopné spoločne prezentovať rokovacie postoje. Nutnou, ale nie dostačujúcou, podmienkou je definovanie zámeru dosiahnutia vyššej formy regionálnej integrácie.

Významnou zmenou je rovnako zmena postoja medzinárodných organizácií (primárne Svetovej banky). Prvou rovinou je vyššia koordinácia ich postojov a spoločná participácia na finančných nástrojoch a programoch a spoločná participácia na tvorbe Poverty Reduction Strategy Papers jednotlivých menej vyspelých krajín. Ďalej analytickou činnosťou predovšetkým Svetová banka podporila schopnosť menej vyspelých krajín zaujať rokovací postoj v jednotlivých oblastiach rokovaní, rovnako je badateľná podpora pred jednotlivými ministerskými schôdzkami vrátane prezentácie vlastných rokovacích návrhov (hoci niekedy skôr provokatívnych, s cieľom „otupiť“ postoje ukážkou, čo by krajiny mohli požadovať). Takýto aktívny prístup nebol badateľný počas Uruguajského kola. Ďalej badateľná je investičná podpora (ako IBRD, IDA taktiež MIGA) podporujúca schopnosť krajín prijať ambicioznejšie záväzky obchodnej liberalizácie. Kontextom je reakcia na kritiku brettonwoodských organizácií a zvýšenie individuálneho prístupu k jednotlivým krajinám a postupujúca sebareflexia vo zvýšení flexibility úverových nástrojov a adekvátnejšej snahe hodnotenia rizík jednotlivých projektov.

Negatívnym javom činnosti týchto organizácií zostáva obmedzená podpora menej vyspelých krajín v rámci systému riešenia sporov, kedy schopnosť vymáhať záväzky rozvinutých krajín rozvojovými by posilnila dôveru týchto krajín v obchodný systém.

Hypotéza 2: medzinárodné medzivládne organizácie (primárne Svetová banka) ovplyvnila postoje menej vyspelých krajín k multilaterálnej liberalizácii vplyvom na ich jednostrannú obchodnú liberalizáciu, podporou toku investícií a technickou asistenciou, pričom tento vplyv je pozitívny ako vo vzťahu k ekonomickému vývoju daných krajín, tak aj vo vzťahu k schopnosti prijať záväzky z prebiehajúcich rokovaní z Dohy.

Túto hypotézu sa nepodarilo potvrdiť. Obchodná liberalizácia vrátane jednostrannej sa stala súčasťou politiky medzinárodných organizácií (predovšetkým Svetovej banky disponujúcej úverovými nástrojmi s podmienkami ich alokácie) v 80-tych rokoch. Analýza ekonomického vývoja krajín, ktoré využili v rámci svojej obchodnej liberalizácie úvery Svetovej banky (vrátane v nich stanovených podmienok) nevykázali dlhodobo lepšie ekonomické výsledky. Pozitívnym efektom bolo prechodné zlepšenie prílivu priamych zahraničných investícií v dôsledku zvýšenia dôveryhodnosti krajín realizujúcich reformy pod záštitou Svetovej banky. Negatívnym rysom je taktiež rast podpory až po realizácii obchodnej liberalizácie, čo svedčí o menšej váhe fázy prípravy na liberalizáciu. V kontexte multilaterálnych rokovaní z Dohy sa ukazuje, že Svetová banka zvyšuje podporu krajinám v snahe vytvoriť predpoklady adekvátnejšieho využitia príležitostí ponúkaných multilaterálnou liberalizáciu. Taktiež sa javí, že aktivity Svetovej banky v kontexte podpory prílivu investícií sú významné a pozitívne. Je možné predpokladať, že významná časť investícií (tiež z relatívneho pohľadu k celkovému prítoku investícií do niektorých krajín) by nebola realizovaná pokiaľ by investori nezískali garancie proti politickým rizikám v menej vyspelých krajinách.

Negatívnym efektom podpory jednostrannej obchodnej liberalizácie zo strany brettonwoodských organizácií je dichotómia medzi viazanými a aplikovanými clami, čo sa výrazne prejavilo v prebiehajúcich rokovaniach z Dohy. Menej vyspelé krajiny na túto diferenciu široko poukazovali a prezentovali, že ich jednostranná liberalizácia kompenzuje relatívne obmedzené nové prístupy na trhy v návrhu výstupu z rokovaní z Dohy. Obmedzené nové prístupy na trhy vnímajú rozvinuté krajiny ako málo ambiciózný výstup z rokovaní, čo je jedným z dôvodov výrazného tlaku na pokrok v sektorových rokovaniach.

Ako bolo uvedené, zmenu prístupu Svetovej banky k vyššej príprave menej vyspelých krajín na rokovania a obhajobe ich záujmov je možné hodnotiť pozitívne. Príkladom je zakomponovanie návrhu obmedzenia možnosti presúvať poľnohospodárske subvencie v rámci jednotlivých košov do návrhu. Na túto oblasť Svetová banka výrazne poukazovala.

Hypotéza 3: v kontexte hospodárskej a finančnej krízy došlo k zmene pohľadu Svetovej banky na hodnotenie prínosu a potenciálnych rizík nedosiahnutia dohody v rokovaníach z Dohy. Pri preferencii multilaterálnej obchodnej liberalizácie pred regionálnou, aj menej ambiciózny výsledok rokovaní z Dohy predstavuje pre medzinárodné medzivládne organizácie (predovšetkým Svetovú banku) dostatočný prínos pre dosahovanie ich primárne rozvojových cieľov. V tomto kontexte realizuje kroky podporujúce úspešné ukončenie rokovaní.

Túto hypotézu na podarilo potvrdiť. Brettonwoodské organizácie explicitne prezentovali preferenciu multilaterálnej pred formami regionálnej liberalizácie. Príkladom je Poverty Reduction Strategy Papers Sourcebook, taktiež snaha o vyjasnenie multilaterálnych pravidiel v oblasti regionálnej integrácie vyplývajúca z vyjadrení čelných predstaviteľov ohľadne potenciálnej agendy WTO po ukončení rokovaní z Dohy. Rovnako príklon k regionálnej liberalizácii je vnímaný tiež Svetovou bankou ako jedno z najvýznamnejších rizík nedosiahnutia dohody v rámci súčasného kola rokovaní.

Nejednotnosť v odhadoch potenciálneho prínosu multilaterálnej liberalizácie vrátane koncepcných odlišností (niektoré odhady dospievajú k záveru, že liberalizácia obchodu v oblasti poľnohospodárstva bude mať negatívny prínos oproti odhadom s najvyšším potenciálom poľnohospodárstva v obchodnej liberalizácii; odlišné distribučné efekty liberalizácie v jednotlivých oblastiach) ukazujú, že nie je možné jednoznačne priorizovať oblasti rokovaní. Postoje Svetovej banky k jednotlivým otázkam multilaterálnej liberalizácie boli v súlade s odhadmi vytvorenými na jej pôde (model LINKAGE). Za najvýznamnejšie oblasti rokovaní považovala oblasť poľnohospodárstva a oblasť liberalizácie pohybu dočasných pracovných síl v rámci módu 4 poskytovania služieb.

V nadväznosti na finančnú je badateľný posun postojov jednotlivých aktérov vo vzťahu k multilaterálnym rokovaniam. Je badateľný zvýšený tlak rozvinutých krajín na zakomponovanie reálneho výsledku v sektorových rokovaníach („otupenie“ dobrovoľností rokovaní) do výstupu, čo je principiálne odmietané rozvojovými krajinami, hoci je badateľná určitá flexibilita u niektorých z nich. Svetová banka súčasný návrh výstupu hodnotí ako dostatočný. V rámci kritických oblastí rokovaní Svetová banka zaujíma postoj podporujúci dosiahnutie aj menej ambiciózneho výsledku, pričom jej postoj je na pomedzí rozvinutých a rozvojových krajín. Ako pozitívnu je možné hodnotiť analytickú činnosť poukazujúcu na prínosy súčasného návrhu a potenciálne riziká nedosiahnutia dohody, negatívnym javom je jej pozícia, kedy sa skôr javí málo pravdepodobné dosiahnutie

dohody bez pokroku v kľúčových oblastiach rokovaní. Svetová banka by mohla podporiť rokovania vlastným návrhom, adekvátne ako v predchádzajúcich fázach rokovaní, obsahujúcim modalitu v oblasti sektorových rokovaní a zároveň obsahujúcim návrh liberalizácie v oblasti služieb.

Práca sa venovala otázke medzinárodnej spolupráce vo vzťahu k liberalizácii medzinárodného obchodu v meniacom sa ekonomickom prostredí. Ako bolo prezentované, došlo k významným zmenám v charaktere spolupráce medzi Uruguajským kolom multilaterálnych rokovaní a pri rokovaniach z Dohy. Rastúci potenciál rozvojových krajín sa prejavuje aj v charaktere spolupráce vo vzťahu k WTO. Tieto krajiny budú musieť byť súčasťou impulzov smerujúcich k úspešnému ukončeniu prebiehajúceho kola rokovaní, rovnako ich pozície budú zohľadnené v potenciálnom výstupe z nich. Takisto brettonwoodské organizácie menia svoj prístup a zvyšujú schopnosť menej vyspelých krajín zaujať aktívne rokovacie postoje, zvyšujú podporu, aby tieto krajiny boli schopné „vyťažiť“ prínosy ponúkané potenciálnou dohodou. Taktiež bol prezentované, že tieto organizácie sú schopné prispieť k úspešnému ukončeniu rokovaní.

LITERATÚRA

- Acemoglu, D. Ventura, J. The World Income Distribution, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 117, No.2, 2002.
- Ackerman, F., Gallagher, K..P. The Shrinking Gains from Global Trade Liberalization in Computable General Equilibrium Models: A Critical Assessment, *International Journal of Political Economy*, Vol. 37, No.1, 2008, str. 50-77.
- Ahn, D. Linkages between International Financial and Trade Institutions: IMF, World Bank and WTO, *Journal of World Trade*, Vol. 34, No.4, 2000, str. 1-36.
- Allen, M. *Review of Fund Work on Trade*, Washington, D.C.: IMF, 2005.
- Akyüz, Y. Reforming the IMF: Back to the Drawing board, *G-24 Discussion Paper Series*, No. 38, 2005.
- Amiti, M., Romalis, J. Will the Doha Round Lead to Preference Erosion? *IMF Working Paper WP/06/10*, 2006.
- Anderson, K., Martin, W.J., van der Mensbrugghe, D. Global Impacts of the Doha Scenarios on Poverty, in Hertel, T.W., Winters, L.A. *Putting Development Back into the Doha Agenda: Poverty Impacts of a WTO Agreement*, Washington, DC: The World Bank, 2005.
- Arlt, J., Arltová, M., Rublíková, E. *Analýza ekonomických časových řad s příklady*. Skriptá. Praha: VŠE v Praze 2002.
- Arndt, W.H. *Economic Development: The History of an Idea*, Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- Bagwell, K., Staiger, R.W. A Theory of Managed Trade, *NBER Working Paper Series No. 2756*, 1988.
- Bagwell, K., Staiger, R. W. Enforcement, Private Political Pressure and the GATT/WTO Escape Clause, *NBER Working Paper Series No. 10987*, 2004.
- Bagwell, K., Staiger, R. W. An Economic Theory of GATT, *NBER Working Paper Series*, No. 6049, 1998.
- Bagwell, K., Staiger, R.W. Strategic Trade, Competitive Industries and Agricultural Trade Disputes, *NBER Working Paper No. 7822*, 2000.
- Balassa, B. Growth Strategies in Semi-industrial Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, No.1, 1970, str. 24-47.
- Balassa B. Policy Responses to Exogenous Shocks in Developing Countries. *The American Economic Journal*, Vol. 76, No.2, 1986, str. 75-78.

- Baldwin, R., Evenett, S. *Why World Leaders Must Resist the False Promise of Another Doha Delay*, London: Centre for Economic Policy Research, 2011.
- Barton, J.H., Goldstein, J.L., Josling T.E., Stainberg, R.H. *The Evolution of the Trade Regime: Politics, Law, and Economics of the GATT and the WTO*, Princeton: Princeton University Press, 2006.
- Berger, A., Busse, M, Nunnenkamp, P, Roy, M. More Stringent BITs, Less Ambiguous Effects on FDI? Not a Bit!, *Staff Working Paper ERSD-2010-10*, 2010.
- Bhagwati, J.N. Distortion and Immiserizing Growth: a Generalization, *Review of Economic Studies*, 1967. Str. 481 – 485.
- Bhagwati, J.N. Optimal Policies and Immiserizing Growth, *American Economic Journal*, 1967, str. 967-970.
- Bhagwati, J.N., Krueger, A.O. Exchange Control, Liberalization, and Economic Development. *The American Economic Review*, Vol. 63, No.2, 1973, str. 419-427.
- Bhagwati, J.N., Sutherland, P. The Doha Round, Setting a Deadline, Deffinig a final Deal, *Interim report*, 2011.
- Bhala, R. Resurrecting the Doha Round: Devilish Details, Grand Themes, and China Too, *Texas International Law Journal* Vol. 45, No. 1, 2009, str. 1-125.
- Bond, E.W., Park, J.H. Gradualism in Trade Agreements with Asymmetric Countries, *Review of Economic Studies*, Vol. 69, 2002, str. 379-406.
- Borchert, I., Mattoo, A. The Crisis Resilience of Services Trade, *Premnotes No. 135*, April 2009.
- Bourguignon, F. Dynamics of Institutions, Development, and Elites, in: Bourguignon F., Peskovic, B. (eds.) *Beyond Transition*, Washington, DC: World Bank, 2007.
- Boüet, A., Mevel, S., Orden, D. More or Less Ambition? Modeling the Doha Development of U.S.-EU Agricultural Proposals in the Doha Round, *International Food Policy Research Institute Brief*, 2006.
- Brenton, P. Rules of Origin in Free Trade Agreements, *Trade Notes No.4*, 2003.
- Brenton, P., von Uexkull, E. Has Product-Specific Aif for Trade Increased Exports? *Trade Notes No.36*, 2008.
- Brown, D.K., Deardorff, A.V., Stern, R.M. Computational Analysis of Multilateral Trade Liberalization in the Uruguay Round and Doha Development Round, *RSIE Discussion Paper No. 489*, 2002.

- Brown, C.P., Hoekman, B.,M. WTO Dispute Settlement and the Missing Developing Country Cases: Engaging the Private Sector, *Journal of International Economic Law*, Vol. 8, No 4, 2005.
- Buira, A. An Analysis of IMF Conditionality, *Intergovernmental Group of 24*, 2003.
- Büthe, T. and Milner, H.V. Bilateral investment treaties and foreign direct investment: a political analysis. In Sauvant, K.,P., Sachs, L.,E. (eds.) *The Effects of Treaties on Foreign Direct Investment: Bilateral Investment Treaties, Double Taxation Treaties and Investment Flows*. New York. Oxford University Press, 2009.
- Cernat, L. Assessing Regional Trade Agreements: Are South-South RTAs more Trade Diverting? *Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series No. 16*, UNCTAD, 2001.
- Dao, M. International Spillover of Labor Market Reforms, *IMF Working Paper No.WP08/113*, 2008.
- De Gorter, H., Ingco, M., Ingco, L., Domestic Support for Agriculture: Agricultural Policy Reform and Developing Countries, *Trade Note No.7.*, 2003.
- De Gorter, H., Ingco, M., Ingco, L., Hranaiova, J. Market Access: Agricultural Policy Reform and Developing Countries, *Trade Note No.6.*, 2003.
- De Gorter, H., Ingco, M., Ruiz, L. Export Subsidies: Agricultural Policy Reform and Developing Countries, *Trade Note No.8.*, 2003.
- Dessus, S., Fukasaku, K., Safadi, R. Multilateral Tariff Liberalisation and the Developing Counties, *Development Centre Policy Briefs, Policy Brief No. 18*, 1999.
- Devereux, M.B. Growth, Specialization and Trade Liberalization, *University College Dublin Centre for Economic Research Working Paper Series*, No. WP90/4, 1990.
- Dinopoulos, E. Immiserizing Growth in Expanding Economies, *University of Florida*, July 2005.
- Dinopoulos, E., Segerstrom, P. The Dynamic Effects of Contingent Tariffs, *Journal of International Economics*, Vol. 47, 1999, str. 191-222.
- Dosi, G., Orsenigo, L. Coordination and transformation: an overview of structures, behaviors and change in evolutionary environments', in Dosi, G. (ed.), *Technical Change and Economic Theory*, London: Pinter, 1988.
- Dür, A. Economic Interests and EU Trade Policy-Making, štúdia prezentovaná na Tenth Biennial Conference of the European Union Studies Association, Montreal, 17-19 máj 2007.

- Edwards, S. *The World Bank's Research on Trade Policy, 1998-2005: An Evaluation*, Washington, D.C.: World Bank, 2006.
- Edwards, S. Trade Liberalization Reforms and the World Bank, *The American Economic Review*, Vol. 87, No.2, 1997, str. 43 – 48.
- Ethier, W.J. The Theory of Trade Policy and Trade Agreements: A Critique, *PIER Working Paper*, No. 06-013, 2006.
- Evenett, S.J., Hoekman, B.M., Cattaneo, O. *The fateful allure of protectionism: Taking stock for the G8*, London: Centre for Economic Policy Research, 2009.
- Eventon, R. (ed.) *EU Investment Agreements in the Lisbon Treaty Era: A Reader*, Seattle to Brussels Network, 2010.
- Feenstra, R.C. *Advanced International Trade: Theory and Experience*, Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Feenstra, R., Kee, H.L. Export Variety and Country Productivity, *World Bank Working Paper Series No.3412*, 2004.
- Fergusson, I.F., Hanrahan, C.E., Cooper, W.H., Langton, D.J. The Doha Development Agenda: The WTO Framework Agreement, *CRS Report for Congress*, 2005.
- Fernandez, A.N., Paunov, C. Does Tougher Import Competition Foster Product Quality Upgrading? *World Bank Working Paper Series No. 4894*, 2009.
- Findlay, R. Modeling Global Interdependence: Centers, Peripheries, and Frontiers, *The American Economic Review*, Vol. 86, No.2, 1996, str. 47-52.
- Fink, C. Implementing the Doha Mandate on TRIPS and Public Health, *Trade Note No. 5*, 2003.
- Foltýn, J., Kafková, T., Kopicová, M., Lebeda, P. *WTO před zasedáním v Hongkongu: Mezinárodní obchod a rozvoj – Pozice EU a ČR*, Praha: Glropolis, 2005.
- Francois, J., van Meijl, H., van Tongeren, F. Economic Implications of Trade Liberalization Under the Doha Round, *CEPII Working Paper No. 2003-20*, 2003.
- Freund, C., Ornelas, E. Regional Trade Agreements, *Policy Research Working paper No. 5314*, 2010.
- Furusawa, T., Lai, E.L.C. Adjustment Costs and Gradual Trade Liberalization, *Journal of International Economics*, Vol. 49, 1999, str. 333-361.

- G20 *The Group of Twenty: A history*, The Group of Twenty, 2007.
- Gamberoni, E., Newfarmer, R. Trade Protection: Incipient but Worrisome Trends, *Trade Note*, No. 37, 2009.
- GMFU *Perspectives on Trade and Poverty Reduction, A Survey of Public Opinion: Key Findings Report 2007*, The German Marshall Fund of the United States, 2007.
- Goldin, I., Reinert, K. *Globalization for Development*, Washington, DC: World Bank 2006.
- Greenfield, G. The WTO Agreement on Trade-Related Investment Measures (TRIMS), *Briefing Paper Series: Trade and Investment*, Vol.2, No.1, 2001.
- Grossman, G.M., Helpman, E. Comparative Advantage and Long-Run Growth, *The American Economic Review*, Vol 80, No.4, Sept. 1990, str. 796-815.
- Grossman, G.M., Helpman, E. Quality Ladders in the Theory of Growth, *NBER Working Paper Series*, No. 3099, 1989.
- Grossman, G.M., Helpman, E. Trade, Knowledge Spillovers, and Growth, *NBER Working Paper Series No. 3485*, 1990.
- Hallward-Driemeier, M. Do Bilateral Investment Treaties Attract Foreign Direct Investment? Only a Bit ... and They Could Bite, *World Bank Policy Research Working Paper 3121*, 2003.
- Hebák, P., Svobodová, A. *Regrese. II. Část*, Skriptá, Praha: VŠE v Praze 2002.
- Hertel, T.W., Keeney, R. What is at Stake: The Relative importance of import Barriers, Export Subsidies, and Domestic Support, in Hertel, T.W., Winters, L.A. *Putting Development Back into the Doha Agenda: Poverty Impacts of a WTO Agreement*, Washington, DC: The World Bank, 2005.
- Heydon, K. After the WTO Hong Kong Ministerial Meeting: What is at Stake? *OECD Trade Policy Working Paper No. 27*, 2006.
- Hitzgerová, G. *Institute ve světové ekonomice*, Praha: VŠE, 2003.
- Hlubinka, D. Metody pro prokládání křivek s použitím na reálných datech. In: Antoch, J., Dohnal, G. (ed.) *Robust'98*, Praha: JČMF 1998, str. 55 – 76.
- Hoekman, B. Aid for Trade: Why, What, and Where Are We? DC: World Bank, 30. April 2010.
- Hoekman, B. Cancún: Crisis or Catharsis? Washington, DC: World Bank, 20. Spetember 2003.

- Hoekman, B. More Favorable Treatment of Developing Countries and the Doha Developing Agenda, *Trade Note No.3*, 2003.
- Hoekman, B., Michalopoulos, C., Schiff, M., Tarr, D., "Trade Policy", Klugman, J. (ed.) *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*, Washington DC: World Bank, 2002.
- Hoekman, B., Martin, W., Mattoo, A. Conclude Doha, It Matters! *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 5135, 2009.
- Hoekman, B., Martin, W., Mattoo, Newfarmer, R. The Doha Development Agenda: What's on the Table? *Trade Note No.33*, 2008.
- Hoekman, B., Newfarmer, R. After Cancun: Continuation or Collapse?, *Trade Note No. 13*, 2003.
- Hoekman, B., Winters, A. Multilateralizing 'Deep Regional Integration': A Developing Country Perspective, *Paper presented at the Conference on Multilateralising Regionalism*, 10. - 12. September 2007, Geneva.
- Hufbauer, G.C., Schott, J.J., Adler, M., Brunel, C., Wong, W.F. Figuring Out the Doha Round, *Policy Analyses in International Economics 91*, 2010.
- Chauffour, J.P. Aid for Trade: A Response to Stiglitz and Charlton, *Presentation at COMSEC/ UNCTAD / South Centre Meeting*, Geneva, 21.-22. March 2006.
- Chen, D.H.C., Kee, H.L. A Model on Knowledge and Endogenous Growth, *World Bank Policy Research Working Paper 3539*, March 2005.
- Chenery, H., Syrquin, M. *Patterns of Development, 1950-1970*, London: Oxford University Press, 1975.
- IEO *Assessing World Bank Support for Trade 1987-2004*, Independent Evaluation Office, Washington, D.C.: The World Bank, 2006.
- IEO *External Evaluation of IMF Surveillance*, Washington, DC: IMF, 1999.
- IMF *Guidelines on Conditionality*, Washington, DC: IMF, 2002.
- IMF *Structural Conditionality in IMF-Supported Programs.*, Washington, DC: IMF, 2007.
- IMF World Economic Outlook Database. October 2007 Edition, <http://www.imf.org>.
- Johnson, H.G. The Possibility of Income Losses from Increased Efficiency or Factor Accumulation in the Presence of Tariffs, *The Economic Journal*, Vol. 77, No. 305, march 1967, str. 151-154.
- Jones, Ch.I. R&D-Based Models of Economic Growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 103, No.4, 1995, str. 759-784.

- Jones, R.W., Kenen, P.B. (eds.) *Handbook of International Economics, Volume 1, International Trade*, Amsterdam: North-Holland, 1984.
- Kadeřábková, A. *Základy makroekonomické analýzy*, Praha: Linde 2003.
- Kapp, K.W. In Defense of Institutional Economics, *Swedish Journal of Economics*, Vol.70, 1968, str. 1-18.
- Kegel, J. Reinert, E. Kattel, R. *Ragnar Nurkse Trade and Development* New York: Anthem Press, 2009.
- Kejak, M. Endogenní růstové modely, *Finance a úvěr*, Vol. 48, No. 7, 1998.
- Kessie, E. The Doha Development Agenda at a Crossroads: What Are the Remaining Obstacles to the Conclusion of the Round: Part II?. In: Herrmann, C., Terhechte, J.P. (eds) *European Yearbook of International Economic Law*, Berlin: Springer, 2011, str. 403-415.
- Khor, M. *The WTO's Doha Negotiations and Impasse: A Development Perspective*, Penang: Third World Network, 2007.
- Kleen, P. So Like and Yet so Different: A Comparison of the Uruguay Round and the Doha Round, *ECIPE Jan Tumir Essay No. 2/2008*, Brussels: ECIPE, 2008.
- Kleinmann, D., Guinan, J. The Doha Round: An Obituary, *Global Governance Programme, Policy Brief*, No. 1, 2011.
- Kim, S.J., Kim, Y.J. Growth Gains from Trade and Education, *IMF Working Paper No. WP99/23*, 1999.
- Kirton, J. What is G-20?, *G-20 Information Centre*, 1999, <http://www.g20.utoronto.ca/g20whatisit.html>.
- Krueger, A. O. Trade Policy as an Input to Development. *The American Economic Review*, Vol 70. No.2, 1980, str. 288-292.
- Krugman, P. Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade. *The American Economic Review*, Vol. 70, No. 5, 1980, str. 950-959.
- Lee, J.W. Capital Goods Imports and Long-Run Growth, *NBER Working Paper Series*, No. 4725, 1994.
- Levy, P.I. Do we need an undertaker for the Single Undertaking? Considering the angles of variable geometry, paper prepared for CEPR/ECARES/World Bank Conference on "The World Trading System Post Seattle: Institutional Design, Governance and Ownership," Brussels, 14/15 July 2000.

- Liang, N. Beyond Import Substitution and Export Promotion: A New Typology of Trade Strategies, *The Journal of Development Studies*, Vol. 28, No.2, 1992, str. 447-472.
- Lucas, R.E. On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, Vol.22, 1988, str. 3-42.
- Lumenga-Neso, O.L., Olarreaga, M, Schiff, M. On „Indirect“ Trade-Related R&D Spillovers, *World Bank Working Paper Series No. 2580*, 2001.
- Maggi, G., Rodriguez-Clare, A. A Political-Economy Theory of Trade Agreements, *The American Economic Review*, Vol. 97, No.4, 2007, str. 1374-1406.
- Maggi, G., Rodriguez-Clare, A. The Value of Trade Agreements in the Presence of Political Pressures. *Journal of Political Economy*, Vol. 106, No. 3, 1998, str. 574-601.
- Mach, M. *Makroekonomie II*, Slaný: Melandrium, 2001.
- Malan, P. a kol. *Report of the External Review Committee on Bank-Fund Collaboration*, Washington, DC: IMF, 2007.
- Manca, C., Band, R. *Strengthening the Linkages between Trade, Development and Poverty Reduction*, Jaipur: CUTS International 2007.
- Marková, J. *Mezinárodní měnové instituce*, Praha: VŠE, 2002.
- Martin, W., Mattoo, A. The Doha Development Agenda: What`s on the Table? *Policy Research Working Paper No. 4672*, Washington DC: The World Bank, 2008.
- Mattoo, A. Services in Development Round, *Trade Note No. 11*, 2003.
- Maxwell, S. The Washington Consensus is dead! Long live the meta-narrative! *Working Paper 243*, Overseas Development Institute, 2005.
- Mayda, A.M., Rodrik, D. Why are Some People More Protectionist Than Others?, *Department of Economics and John F. Kennedy School of Government*, Harvard University, 2002.
- Mitra, D. Endogenous political organization and the value of trade agreements, *Journal of International Economics*, Vol. 57, 2002, str. 473–485.
- Narlikar, A., "Café au Lait Diplomacy" in Hoekman, B., Mattoo, A., English, P. (eds.) *Development, Trade and the WTO, A Handbook*, Washington DC: World Bank, 2002.
- Narlikar, A., Tussie, D. The G20 at the Cancun Ministerial: Developing Countries and Their Evolving Coalitions in the WTO, *The World Economy*, Vol. 27, No. 7, 2004.
- Neale, W.C. Institutions, *Journal of Economic Issues*, Vol. 21, No.3, 1987, str. 1177-1206.
- Newfarmer, R. From Singapore to Cancun: Investment, *Trade Note No.2*, 2003.

- Newfarmer, R. (ed.) *Trade, Doha, and Development: A Window into the Issues*, Washington, DC: World Bank, 2006.
- Nordström, H., Shaffer, G. Access to Justice in the World Trade Organization: The Case for a Small Claims Procedure, A Preliminary Analysis, *ICTSD Issue Paper No.2*, 2007.
- North, D.C. Institutions, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991, str. 97-112.
- O'Rourke, K.H., Sinnott, R. The Determinants of Individual Trade Policy Preferences: International Survey Evidence, *CEG Working Papers No. 20016*, 2001.
- Ocampo, J. A., Parra, M. A. This is o Boom of Mineral, Not Agricultural Prices, *RGE Monitor*, 6. máj 2008.
- OECD *Aid for Trade: Making it Effective*, Paris: OECD, 2006.
- OECD *Regionalism and the Multilateral Trading System*, Paris: OECD, 2003.
- OECD *Trade-Related Assistance – What do Recent Evaluations Tell Us?* Paris: OECD, 2006.
- OECD, WTO *Aid for Trade at a Glance 2009: Maintaining Momentum*, Paris: OECD, 2009.
- Öniz, Z., Senses, F. Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus: A Critical Appraisal, *ERC Working Paper in Economics 03/09*, 2003.
- Ossa, R. A „New Trade“ Theory of GATT/WTO Negotiations, *CEP Discussion Papers*, No. 0877, 2008.
- Ostry, S. Coherence in Global Policy - Making: Is it Possible? 1999, http://www.utoronto.ca/cis/ostry/docs_pdf/chatham.pdf.
- Page, S., Kleen, P. *Special and Differential Treatment of Developing Countries in the World Trade Organization*, Ministry of Foreign Affairs, Sweden, 2005.
- Patel, M., New Faces in the Green Room: Developing Countries Coalitions and Decision Making in the WTO, *GEG Working Paper Series WP2007/33*, Oxford: Oxford University College, 2007.
- Pitigala, N. Global Economic Crisis and Vertical Specialization in Developing Countries, *Premnotes No. 133*, April 2009.
- Polaski, S. *Winners and Losers: Impact of the Doha Round on Developing Countries*, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006.
- Ranis, G. *The Evolution of Development Thinking: Theory and Policy*, Washington, DC: World Bank 2004.

- Rebelo, S. Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, Vol.99, No.3, 1991, str. 500-521.
- Richardson Martin (ed.) *Globalization and International Trade Liberalization: Continuity and Change*, Cambridge: University Press, 2000.
- Risse-Kappen, T. Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies, *World Politics*, Vol. 43, No. 4. (July, 1991), str. 479-512.
- Rivera-Batiz, L.A., Romer, P.M. Economic Integration and Endogenous Growth, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No.2, May 1991, str. 531-555.
- Rodrik, D. Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? *Harvard University*, 2006.
- Rolland, S.E., Developing Countries at the WTO: In Search of Legal Support, *Harvard International Law Journal*, Vol. 48, No.2, 2007.
- Romer, P.M. Increasing Returns and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 94, No.5, 1986, str. 1002-1037.
- Saez, S. Managing Trade Policy During The Economic Crisis, *Premnotes No.140*, July 2009.
- Salinas, G., Aksoy, A., Growth Before and After Trade Liberalization, *World Bank Policy Research Working Paper 4062*, Washington DC: World Bank, 2006.
- Samuelson, P.A. Where Ricardo and Mill Rebut and Confirm Arguments of Mainstream Economists Supporting Globalization, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 18, No.3, 2004, str. 135-146.
- Saner, R., Guilberne, R. IMF Conditionality for the Least Developed Countries, *G-24 Policy Brief*, No. 19.
- Schiff, M., Winters, A. *Regional Integration and Development*, Washington, DC: World Bank, 2003.
- Schwalb, K. (ed.) *Global Competitiveness Report 2009 - 2010*, Geneva: World Economic Forum, 2009.
- Schwalb, K., Porter, M.E. (eds.) *Global Competitiveness Report 2008 - 2009*, Geneva: World Economic Forum, 2008.
- Siegel, D.E. Legal Aspects of the IMF/WTO Relationship: The Fund's Articles of Agreement and the WTO Agreements, *The American Journal of International Law*, Vol. 96, 2002.

- Singer, H.W. U.S. Foreign investment in underdeveloped nations. The distribution of gains between investing and borrowing countries. *The American Economic Review*, 1950.
- Smith, M. A. M. Capital Accumulation in the Open Two Sector Economy, *The Economic Journal*, Vol.87, June 1977.
- Solow R.M. Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 39. No. 3, 1957.
- Spencer,, J.B., Brandner, J.A., Strategic Trade Policy, in Durdlauf, S.N., Blume, L.E. *The New Palgrave Dictionary of Economics*, 2008.
- Srinivasan, T.N., Bhagwati, J., Outward Orientation and Development: Are Revisionist Right?, *Economic Growth Center Yale University Center Discussion Paper No 806*, New Haven: Yale University, 1999.
- Staiger, R.W. A Theory of Gradual Trade Liberalization, *NBER Working Paper Series*, No. 4620, 1994.
- Stiglitz, J. *Globalization and its discontents*, London: Penguin Books, 2002.
- Stiglitz, J., Charlton, A. Aid for Trade, *International Journal of Development Issues*, Vol. 5, No. 2, 2006, str.1-41.
- Stokey, N.L. Human Capital, Product Quality, and Growth, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No.2, May 1991, str. 587-616.
- Sutherland, P. *The Future of The WTO*, Geneva: World Trade Organization, 2004.
- Tang H. World Bank Activities on Trade, *Trade Note No.1*, 2003.
- Taylor, L., von Arnim, R. Modelling the Impact of Trade Liberalisation, A Critique of Computable General Equilibrium Models, *Oxfam International Research Report*, July 2006.
- The Group of Twenty, <http://www.g20.org>.
- Tsikata, Y. a kol. *Assessing World Bank Support for Trade, 1987 –2004*, Washington, DC: World Bank 2006.
- UNCTAD Handbook of Statistics 2008, <http://stats.unctad.org/handbook>.
- United Nations Common Database, <http://unstats.un.org/unsd/cdb>.
- United Nations, <http://www.un.org>.
- Vamvakidis, A. Regional Trade Agreements Versus Broad Liberalization: Which Path Leads to Faster Growth? Time-Series Evidence, *IMF Working Paper WP/98/40*, 1998.
- van der Mensbrugghe, D. LINKAGE Technical Reference Document Version 6.0, Washington DC: The World Bank, 2005.

- van Niekerk, A.J. Global Economic Governance: An Institutional Critique, 2006, http://www.uibk.ac.at/csi/conferences/papers2006/paper_2006-niekerk.pdf.
- Ventura, J. Growth and Interdependence, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, No.1, 1997.
- Vernon, R. International Investment and International Trade in the Product Cycle, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 80, 1966.
- WB a IMF *Leveraging Trade for Development: World Bank Role*, Washington, DC: World Bank and International Monetary Fund, April 2001.
- WB *Global Economic Prospects and the Developing Countries*, Washington, DC: World Bank, 2002.
- WB *Global Economic Prospects: Trade, Regionalism, and Development*, Washington, DC: World Bank, 2005.
- WB *From Adjustment Lending to Development Policy Lending: Update of World Bank Policy*, Washington, DC: World Bank 2004.
- WB *International Trade Strategy Approach Paper, Background to the Strategy and Issues for Discussion*, Washington, D.C.: The World Bank, 2010.
- WB *Leveraging Trade for Development: World Bank Agenda. September 2003 Progress Report*, Washington, DC: World Bank, 2003.
- WB *Review of World Bank Conditionality*, Washington, DC: World Bank, 2005.
- WB *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, Oxford University Press for the World Bank, 1993.
- WB *World Development Report 1987*, Washington D.C.: World Bank, 1987.
- Wendrich, C. The World Bank Guidelines as a Foundation for a Global Investment Treaty: A Problem-Oriented Approach, *TDM special study – vol.2*, 2005.
- Wilkinson, R., Raith, R., Howse, R., Nicolaidis, K. Global Trade Governance: the WTO at the Crossroads, *European Policy Centre Working Paper No. 26*, 2006.
- Williamson, J. What Washington Means by Policy Reform, in Williamson, J. (ed.) *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*, Washington DC: Institute for International Economics, 1990.
- Williamson, J. What Should the World Bank Think about the Washington Consensus? *The World Bank Research Observer*, Vol. 15, No. 2, 2000.
- Winters, A. L. Trade Liberalisation and Economic Performance: An Overview, *The Economic Journal*, 2004, Vol. 114, No. 493, str. 4 - 21.

- Winters, A.L., Walmsley, T.L., Wang, Z.K., Grynberg, R. Liberalising Temporary Movement of Natural Persons: An Agenda for the Development Round, *World Economy* 2003, str. 1137–1161.
- Wolfe, R. WTO Single Undertaking as Negotiating Technique, *Journal of International Economic Law* Vol, 12, No. 4, 2009.
- WTO, OECD, UNCTAD *Report on G-20 Trade and Investment Measures*, 2009.
- WTO Tariff Download Facility <http://tariffdata.wto.org>.
- WTO The Integrated Framework for Least Developed Countries (LDCs): How Does it Fit into Aid for Trade? *Note by the WTO Secretariat*, 12th September 2007.
- WTO World Trade Organization Statistics Database, <http://stats.wto.org>.
- WTO World Trade Organization Regional Trade Agreements Information System, <http://rtais.wto.org>.
- WTO *World Trade Profiles 2010*, Geneva: World Trade Organization, 2010.
- WTO *Recommendations of the Task Force on Aid for Trade*, WT/AFT/1, 27 July 2006.
- WTO *World Trade Report 2007. Six decades of multilateral trade cooperation: What have we learnt?* Geneva: World Trade Organization, 2007.
- WTO *WTO Public Forum How Can the WTO Help Harness Globalization? Opening Speeches*, Geneva: WTO 2007.
- Yaganawa, N. Economic development in the world with many countries. *Journal of Development Economics*, Vol. 49, 1996, str. 271-288.
- Young, A. Learning by Doing and the Dynamic Effects of International Trade, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol.106, No.2, May 1991, str. 369-405.
- Zissimos, B. The GATT and Gradualism, *Vanderbilt University Working Paper No. 06-W19*, 2006.

PRÍLOHY

Príloha 1

Prehľad najvýznamnejších endogénnych teórií ekonomického rastu s implikáciami pre medzinárodný obchod

I. akumulácia znalostí, vzdelávanie

<i>autor</i>	<i>motor rastu</i>	<i>vplyv medzinárodného obchodu</i>
Romer	akumulácia znalostí, ktoré sú dôsledkom investícií (obetovanej spotreby) do výskumu	vplyv na prelievanie znalostí medzi krajinami
Lucas	akumulácia znalostí učením sa prácou v nových kontinuálne zavádzaných produktoch	ovplyvňuje určenie tovaru, na ktorý sa krajina bude špecializovať a tým tempo ekonomického rastu
Yanagawa	dtto plus difúzia naakumulovaných znalostí v zahraničí	vplyv na difúziu znalostí medzi krajinami
Young	limitovaný rast učením sa prácou u každého statku; spotrebovávanie tovaru, v ktorom učenie sa prácou nie je plne vyčerpané s vplyvom na pokles cien nových tovarov	vplyv na špecializáciu sa na produkt s rôznou mierou "kapacity" učením sa prácou

II. inovácie

<i>autor</i>	<i>motor rastu</i>	<i>vplyv medzinárodného obchodu</i>
Grossman a Heplman	sektor R&D využívajúci naakumulované znalosti k produkcii nových medziproduktov, širšie spektrum medziproduktov a naakumulované znalosti zvyšujú produktivitu	liberalizácia medzinárodného obchodu ovplyvňuje rozsah zdrojov alokovaných do sektora R&D, vplyv na "prelievanie" znalostí medzi ekonomikami
Rivera-Batiz a Romer	dtto	vplyv na výnosy z rozsahu pokiaľ liberalizácia sa dotýka obchodu s finálnymi tovarmi tak aj obchodu so zdrojmi inovácií
Stokey	investície do vzdelania, čím sú produkované nové kvalitnejšie produkty	otvorenie sa medzinárodnému obchodu ovplyvňuje podnety k investovaniu do vzdelávania
Grossman a Heplman/ Vernon (životný cyklus výroby)	nejedná sa o rastovú teóriu - životný cyklus výroby	liberalizácia obchodu urýchľuje procesy imitácie produktov a presuny "miesta výroby" produktu

III. kapitálová akumulácia

<i>autor</i>	<i>motor rastu</i>	<i>vplyv medzinárodného obchodu</i>
Lee	"sektor kapitálu", časové preferencie spotrebiteľov	prechodný vplyv prostredníctvom možnosti prístupu k relatívne lacnejším kapitálovým produktom v zahraničí

IV. semi-endogénne modely

<i>autor</i>	<i>motor rastu</i>	<i>vplyv medzinárodného obchodu</i>
Jones	rast populácie a miera výnosov z výskumu a vývoja	neexistencia vplyvu na dlhodobé tempo ekonomického rastu
Dinopoulos a Segerstrom	dtto	dočasné ovplyvnenie miery technologických inovácií prostredníctvom zmeny "vodcu" v odvetví

Prehľad najvýznamnejších koalícií krajín v rokovaní GATT/WTO**Koalície blokového typu**

<i>Názov koalície</i>	<i>Hlavná aktivita/cieľ</i>
Africká skupina	snaha o širokú koordináciu postojov; aktívna participácia v otázke verejného zdravia vo vzťahu k TRIPS, negatívne postoje (snaha vylúčiť z rokovaní) vo vzťahu k singapúrske otázky
ACP skupina	koordinácia postojov s Africkou skupinou; spoločná participácia v otázke erózie preferencií
G-77	zameranie na preferencie pre menej vyspelé krajiny; podpora kompenzačného financovania; v rokovaní z Dohy podpora tzv. zabudovanej agendy, otázky zníženia tzv. colných stropov, tzv. eliminácie colnej eskalácie, zlepšenie pravidiel antidumpingu, podpora riešenia technických bariér obchodu, transferu technológií
G-90	združenie Africkej skupiny, ACP skupiny a LDC skupiny v snahe o širšiu koordináciu postojov menej vyspelých ekonomík; negatívny postoj k tzv. singapúrske otázky (snaha o vylúčenie z rokovaní)
Neformálna skupina rozvojových krajín	snaha o komplexnú koordináciu postojov; úspech v presadení splnomocňujúcej doložky; v rokovaní z Dohy podpora tzv. zabudovanej agendy, otázky tzv. colných stropov, tzv. colnej eskalácie, antidumpingu, technických bariér obchodu, transferu technológií
G-20	snaha o prezentáciu ako "hlasu" všetkých rozvojových krajín; primárne tlak na rozvinuté krajiny v oblasti liberalizácie obchodu s poľnohospodárskymi produktmi počas rokovaní z Dohy

Skupiny vychádzajúce z regionálnej integrácie

<i>Názov koalície</i>	<i>Hlavná aktivita/cieľ</i>
ASEAN	podpora začatia Uruguajského kola; podpora Cairnskej skupiny; návrhy v oblasti tropických produktov; obmedzená koordinácia postojov v priebehu rokovaní z Dohy
CARICOM	komplexná koordinácia postojov; prioritizácia potrieb malých a zraniteľných ekonomík v rokovaní z Dohy
CEFTA	podpora začatia rokovaní a celého rozsahu agendy Dohy
EÚ	komplexné spoločné postoje

MERCOSUR

účasť v Cairnskej skupine; obmedzená schopnosť koordinovať postoje v oblasti prístupu na trhy v nepoľnohospodárskymi produktmi

Koalície zamerané na užšiu oblasť agendy

Názov koalície

Hlavná aktivita/cieľ

Café au Lait	snaha o presadenie oblasti služieb do Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT
Cairnská skupina	proaktívny prístup k oblasti poľnohospodárstva počas Uruguajského kola v snahe podporiť liberalizáciu tejto oblasti (podpora eliminácie subvencií, exportných podpôr, zlepšenia prístupu na trhy)
Cotton 4	eliminácia subvencií v obchode s bavlnou
G-10 (Dožské kolo)	ochrana obchodu s poľnohospodárskymi produktmi s ohľadom na neobchodné záujmy
G-10 (Uruguajské kolo)	negatívny prístup k snahe o rozšírenie Uruguajského kola multilaterálnych rokovaní GATT o oblasť služieb
G-33	obmedzenie liberalizácie u niektorých strategických poľnohospodárskych produktov v rozvojových krajinách
Medzinárodný výbor pre textil a odevy	proaktívny prístup v liberalizácii obchodu s textilom a odevmi
NAMA-11	obmedzenie liberalizácie nepoľnohospodárskych produktov (snaha o „flexibilnejšiu“ aplikáciu modalít v NAMA)
Priatelia antidumpingových rokovaní	sprísnenie pravidiel aplikácie anti-dumpingových opatrení s cieľom znížiť možnosti ich zneužívania a obmedzovanie časovej aplikácie, zefektívnenie systému posudzovania dumpingových prípadov
Priatelia rýb	koordinácia postojov v snahe o elimináciu subvencií v rybolove vedúcich k nadvýrobe
Priatelia geografických indikátorov	koordinácia postojov v snahe o rozšírenie geografických indikátorov nad rámec vín a liehovín v oblasti TRIPS
Priatelia úsilia v NAMA	maximálna liberalizácia obchodu s nepoľnohospodárskymi produktmi
Podobne zmýšľajúca skupina	rezervovaný postoj vo vzťahu k tzv. singapúrske otázkam, agenda taktiež v oblasti rozvojových a implementačných otázok
Skupina 24	podpora liberalizácie všetkých sektorov a módov služieb

Skupina malých a zraniteľných ekonomík	podpora riešenia otázok špecifík malých ekonomík a ich špecifických problémov
Skupina malých ostrovných štátov	otázka obchodných špecifík ostrovných štátov
Skupina tropických produktov	plná liberalizácia obchodu s tropickými produktmi v rámci poľnohospodárskych rokovanií
Základná skupina v singapúrskych otázkach	negatívny postoj k vnímaniu rokovanií v oblasti singapúrskych otázok ako v jednom koši

Príloha 3

Prehľad porovnávaných krajín

Krajina	Rok liberalizácie	Asistencia WB v t – 2 až t + 3	Hlavný cieľ úverov
Argentína	1991	áno	Rozvoj finančného a súkromného sektora
Benin	1990	áno	Štandardy a finančné reportovanie
Brazília	1991	áno	Reforma administratívy a štátnej služby
Ekvádor	1991	áno	Zlepšenie pracovných trhov
Filipíny	1988	áno	Rozvoj finančného a súkromného sektora
Ghana	1985	áno	Rozvoj finančného a súkromného sektora
Honduras	1991	áno	Ostatný ekonomický manažment
India	1991	áno	Rozvoj finančného a súkromného sektora
Jamajka	1985	áno	Rozvoj exportu a konkurencieschopnosti
Kamerun	1993	áno	Regulácia a politika hospodárskej súťaže
Keňa	1993	áno	Rozvoj exportu a konkurencieschopnosti
Kostarika	1986	áno	Rozvoj exportu a konkurencieschopnosti
Madagaskar	1996	áno	Regulácia a politika hospodárskej súťaže
Malawi	1994	áno	Regulácia a politika hospodárskej súťaže
Mali	1988	áno	Rozvoj ostatného finančného a súkromného sektora
Maroko	1984	áno	Rozvoj finančného a súkromného sektora
Mauretánia	1995	áno	Reforma administratívy a štátnej služby
Mexiko	1986	áno	Rozvoj exportu a konkurencieschopnosti
Pakistan	2001	áno	Rozvoj exportu a konkurencieschopnosti
Panama	1996	áno	Odstraňovanie chudoby
Pobrežie slonoviny	1994	áno	Manažment dlhu a fiškálnej udržateľnosti
Senegal	1994	áno	Rozvoj finančného a súkromného sektora
Tunis	1989	áno	Obhospodarovanie prírodných zdrojov a životné prostredie
Turecko	1989	áno	Rozvoj exportu a konkurencieschopnosti
Zambia	1993	áno	Rozvoj exportu a konkurencieschopnosti
Bangladéš	1995	nie	
Bolívia	1985	nie	
Dominikánska rep.	1992	nie	
Čile	1986	nie	
Jordánsko	1984	nie	
Juhoafrická rep.	1991	nie	
Južná Kórea	1982	nie	
Malajzia	1988	nie	
Nepál	1991	nie	
Niger	1994	nie	
Paraguaj	1989	nie	
Stredoafriická rep.	1994	nie	
Thajsko	1986	nie	
Uruguaj	1990	nie	